

Projekt *Budovanie spoločnej*
Kód ITMS 27120130288, Operačný program
Zamestnanosť a sociálna inklúzia, prioritná os 2

*Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou*

Sedláková Mária – Šlosár Dušan (eds.)

**Košice
2010**

*Zborník príspevkov
z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou
konanej dňa 08. 10. 2010 v Košiciach*

Sedláková Mária – Šlosár Dušan (eds.)

**Budovanie spoločnej cesty
v sociálnej inklúzii**

08. október 2010

Vedecký výbor konferencie:

Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabián, PhD.
Doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc. m. prof.
Doc. PhDr. Oľga Orosová, CSc. m. prof.
JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD

Editori:

JUDr. Mgr. Mária Sedláková, PhD.
JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Recenzenti:

Prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.
PhDr. Peter Nezník, CSc.
Mgr. Soňa Lovašová, PhD.

Vydal: Regionálne združenie partnerstiev sociálnej inklúzie n.o. Košice
Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice

Tlač: Technická univerzita

ISBN: 978-80-970543-1-1

EAN : 9788097054311

Obsah:

Fabián Anton, Drobňáková Martina

Sociálna inklúzia v encyklike Caritas in veritate 9

Moravec Václav

Sociální inkluze jako jedna z hodnot a principů
existence médií veřejné služby 16

Vašutová Mária, Panáček Michal

Životní smysluplnost jako faktor podporující sociální inkluzi 22

Kočišová Agnesa, Žiaková Eva, Šišňanská Katarína

Prínos chránených dielní a chránených pracovísk pri sociálnej
inklúzii osôb so zdravotným znevýhodnením 29

Balvín Jaroslav

K metodice výuky základů filozofie pro studenty sociální práce.
Sociálně filozofické zamyšlení nad společnou cestou k sociální inkluzi 36

Sedláková Mária

Nezávislý život osôb so zdravotným znevýhodnením 58

Lovašová Soňa

Nový pohľad na klasifikáciu metód v sociálnej práci 66

Lešková Lýdia

Cesta k sociálnej inklúzii 71

Urban David

Salesiani Dona Boska a jejich práce s romskou mládeží
jako nástroj sociální inkluze 78

Šlosár Dušan

Budovanie partnerstiev 85

Kajanová Alena

Stravovací návyky vybraných rómskych komunit
pohľadom kvalitatívneho výzkumu 91

Gomolčáková Martina, Piliarová Monika

Od sociálnej exklúzie k sociálnej inklúzii našich seniorov 98

Šišňanská Katarína, Kočišová Agnesa

Metodika Future City Game v procese participatívneho plánovania 107

Radačovská Lenka, Šuhajdová Timea, Piliarová Monika	
Sociálne aspekty pri starostlivosti o klientov v Dennom centre duševného zdravia.....	114
Hanobik František	
Integrácia marginalizovaných skupín Rómov do spoločnosti	122
Halachová Magdaléna, Žiaková Eva	
Sociálny kapitál týraných a zneužívaných adolescentov	128
Kotradyová Katarína	
Sociálna exklúzia a jej vplyv na život starších občanov	138
Kozubík Michal	
Chudoba verzus kultúra	146
Šlosár Dušan	
Partnerstvo zamerané na fenomén násilia	157
Lichner Vladimír, Žiaková Eva	
Sociálny kapitál ako jeden z najdôležitejších zdrojov zmyslu života pubescentov v Detskom domove	162
Hangoni Tomáš	
Nezamestnanosť – strata schopnosti byť zamestnaným	170
Rosová Dana	
Možnosti sociálneho pracovníka v prevencii obchodovania s ľuďmi	177
Majda Martin	
Katolícka Cirkev chce pomôcť.....	183
Ristveyová Mária, Žiaková Eva	
Zmysel života stomikov a ich rodinných príslušníkov	189
Rosová Dana, Žiaková Eva	
Možnosti sociálneho pracovníka v práci s deťmi s poruchami správania	198
Budayová Zuzana	
Vzdelávanie rómskych detí v kontexte rodinnej výchovy	205
Ružička Vojtech	
Nezamestnanosť mladých ľudí a ich sociálne vylúčenie	211
Križovský Stanislav	
Bezpečnosť občanov ako predpoklad sociálnej inklúzie	219
Šiňanská Katarína, Králiková Viera	
Participácia rómskej mládeže v Kecerovsko-Oľšavskom mikroregióne	225

Kašický Juraj, Kočišová Agnesa	
Možnosti vzdelávania a uplatnenia sa slabozrakých a nevidiacich študentov	229
Korpesiová Alena	
Komunita a komunitná práca	235
Tomová Mária	
Aktívne preventívne kroky a sociálna inklúzia rómskej komunity	241
Rimarová Kvetoslava	
Social Inclusion, Roma Health and Inequality.....	247
Broniševská Viera	
Model komunitnej práce v zariadení núdzového bývania	252
Vavreková Lenka	
Terénna sociálna práca a jej vplyv na sociálnu inklúziu	257
Urban David, Chatrná Dagmar	
Příčiny přítomnosti romských žen v Azylovém domě Filia v Českých Budějovicích	266
Špániková Martina	
Dobrovoľníctvo v penitenciárnej starostlivosti a jeho potenciál v procese sociálnej inklúzie	272
Topoliová Jana	
Drogy a drogové závislosti	278
Rolný Igor	
Sociálna inklúzia v podmienkach mesta Košice	285

Sociálna inklúzia v encyklike Caritas in veritate

Fabián Anton - Drobňáková Martina (SR)

Abstrakt: *Príspevok pojednáva o sociálnej inklúzii, ktorá je imanentnou súčasťou encykliky. Rozvoj a podnikanie nemôže byť zamerané len na zisk, ale musí mať aj rozmer nezištnosti a kultúru darovania sa, ktorá vytvára priestor pre sociálnu inklúziu. Vynaliezavosť pochádza z lásky k pravde.*

Social inclusion in the encyclic "Caritas in veritate.

Abstract: *The article deals with social inclusion, which is an inherent part of the encyclical. Development and company can not be focused only on profit, but must also have a dimension of altruism and donation, which creates a space for social inclusion. Ingenuity comes from love of truth.*

KLúčové slová: *rozvoj, ekonomika spoločenstva, nezištnosť, inklúzia.*

Keywords: *development, economics community, donation, inclusion.*

Úvod

Za ostatných sto rokov každá sociálna encyklika rozvíja aj tému sociálnej inklúzie. Od čias Leva XIII pápeži publikovali skoro pätnásť sociálnych dokumentov. Rád by som upriamil našu pozornosť na ostatnú sociálnu encykliku Benedikta XVI. Caritas in veritate (CV) - Láska v pravde zo dňa 29. júna 2009, pojednávajúcej o integrrálnom ľudskom rozvoji v láske a v pravde. Má šesť častí.

Láska v pravde

Je zrejmé, že na budovanie spoločnej cesty v sociálnej inklúzii, teda na ceste rozvoja človeka i celého ľudstva je potrebná hybná sila a tou je "láska v pravde" prameniaca v transcendetne. Človek v nej nachádza silu a odvahu k angažovanosti na poli spravodlivosti a pokoja (porov. CV, 1). Láska je plná pravdy, človek môže mať na nej účasť a deliť sa o ňu. Len "ten, kto je preniknutý opravdivou láskou, je vynaliezavý v odhaľovaní príčin biedy a pri hľadaní prostriedkov, ako proti nej bojovať a ako nad ňou rozhodne zvíťazí" (CV, 30).

Pravda umožňuje ľuďom vyjsť zo subjektívnych pocitov, pomáha im povzniesť sa nad kultúrne a historické determinácie a zhodnúť sa v posudzovaní hodnôt a v podstate vecí, čím vytvára dialóg, teda komunikáciu a spoločenstvo (porov. CV, 4). "Bez pravdy, bez dôvery a lásky k pravde niet sociálneho svedomia a sociálnej zodpovednosti a sociálna činnosť je pohltená súkromnými záujmami a logikou moci s ničivými dôsledkami na spoločnosť, o to viac na spoločnosť smerujúcu ku globalizácii v ťažkých okolnostiach, ako sa to deje práve v súčasnosti" (CV, 5).

Princíp spravodlivosti a spoločného dobra.

Benedikt XVI. tvrdí, že „kľúč“ lásky v pravde je v dvoch základných sociálnych princípoch, ktoré charakterizuje ako „kritériá morálneho konania“: spravodlivosť a spoločné dobro (porov. CV 6). Spravodlivosť tu definuje ako prvý krok lásky, ktorá ju teda v sebe zahrňuje, a zároveň presahuje – nezištnosťou a milosrdenstvom. Spravodlivosť je teda vlastná láske. Spoločné dobro je spojené so sociálnym životom ľudí, s dobrom jednotlivcov, rodín, skupín, ktoré sa spájajú v sociálnom spoločenstve (porov. CV, 7).

Povolanie budovať cesty sociálnej inklúzie

K angažovanosti za spoločné dobro sme povolaní všetci. Na prácu v prospech sociálnej inklúzie nás nabádal už pápež Pavol VI. v encyklike *Populorum progressio* (1967). Každý človek je povolaný rozvíjať sa, preto každý život je povolaním. Rozvoj a budovanie spoločnej cesty v sociálnej inklúzii teda možno chápať ako povolanie. Povolanie je výzva, ktorá si vyžaduje slobodnú a zodpovednú odpoveď (porov. CV, 17). „Sloboda má slúžiť morálnemu oslobodeniu človeka, jeho väčšej otvorenosti voči pravým hodnotám, jeho úplnej sebarealizácii“ (Zlatňanský, 1992, s. 31).

A tu je druhá stránka tej istej mince: na integrálnom rozvoji človeka sa nemôžu podieľať len sociálne štruktúry, ale aj (ba predovšetkým) osobná *zodpovednosť*: Každý človek je „hlavným strojcom svojho úspechu alebo svojho neúspechu“ (Pavol VI., 1967, čl. 15) a situácie zaostalosti „nie sú ovocím náhody alebo dejinnej nutnosti, ale vyplývajú z ľudskej zodpovednosti“ (CV 17). V týchto slovách možno čítať zásadné odmietnutie pasívneho očakávania riešenia sociálnych problémov zo strany „štátu“ alebo kohokoľvek „iného“, ako aj odmietnutie indiferentizmu vo vzťahu k chudobe blížnych, vrátane rozvojových krajín – postojov, ktoré sú pomerne charakteristické pre súčasnú kultúru.

Komplexné poznanie

Budovanie spoločnej cesty v sociálnej inklúzii treba vnímať komplexne. Zo skúseností v súčasnom svete vieme, že nestačí uspokojenie materiálnych potrieb človeka, je potrebné zamerať sa na celého človeka, čo predpokladá spoluprácu a plodný vzájomný dialóg zástupcov z viacerých vedných disciplín. Komplexné poznanie problematiky ľudského rozvoja je prvým stupňom k jeho riešeniu. Pápež Benedikt XVI. upozorňuje, že „ak má byť /poznanie/ múdrosťou, schopnou orientovať človeka vo svetle prvotných princípov a jeho posledných cieľov, musí byť dochutené soľou lásky...Poznanie bez lásky je sterilné“ (CV, 30).

Napr. ekonomická veda, ktorá verí, že sama odstráni zlo vo svete, tým, že spája šťastie a spásu s materiálnym blahobytom a sociálnou činnosťou, je mylná. Dejiny

ukazujú, že uspokojiť len materiálne potreby človeka nestačí. “Ekonomický, sociálny a politický rozvoj, ak chce byť autenticky humánný, potrebuje, aby sa vytvoril priestor na princíp nezištnosti ako výrazu bratstva” (CV, 34).

Svet ekonomiky potrebuje scivilizovanie.

V druhej časti encykliky analyzuje Benedikt XVI. príčiny súčasnej krízy. Jeho úsilím je objektívne skúmať „ľudský rozmer problémov“ (CV, 22). Z tohto hľadiska je dnes celkom zrejmé, že samotné prekonanie ekonomického zaostávania „nerieši komplexnú problematiku rozvoja“ (CV, 23), a to tak v chudobných (rozvojových), ako ani v bohatých (ekonomicky rozvinutých) krajinách, ako to dosvedčujú napr. javy korupcie a nezákonnosti, deformujúce nielen ľudskú, ale aj ekonomickú stránku rozvoja, sprevádzané nezodpovednosťou pri poskytovaní či prijímaní medzinárodnej pomoci.

Omyly ekonomiky

Omylom v ekonomickej oblasti je teda domnievať sa, že prostredníctvom ekonomických zásahov dokážeme vyriešiť sociálne problémy, vynímajúc z nej úlohu polickej moci. Moc štátu pri prerozdelení hmotných dohier je toho času zjavne oklieštená vzhľadom na vzrastajúcu mobilitu finančného kapitálu a materiálnych i nemateriálnych výrobných prostriedkov (porov. CV 24). Tu je na mieste opätovne zvážiť a doceniť úlohu a moc a zodpovednosť štátu (porov. CV, 41). Svet ekonomiky potrebuje scivilizovanie. Ekonomická sféra sa potrebuje riadiť etickými princípmi, aby v nej bolo možné budovať ľudské vzťahy akými sú priateľstvo, spoločnosť, solidaritu a vzájomnosť. Tradičné princípy sociálnej etiky: transparentnosť, poctivosť a zodpovednosť by mali byť v ekonomickej oblasti nielen dodržiavané, ale aj doplnené o princíp nezištnosti a logiky daru ako prejav bratstva (porov. CV, 36)

Ján Pavol II. v encyklike *Centesimus annus* zdôraznil vyššie uvedené princípy ako vlastné pre občiansku spoločnosť, Benedikt XVI. zdôrazňuje potrebu nezištnosti a daru aj v ekonomickej oblasti: “V čase globalizácie nemôže ekonomická činnosť prehliadať nezištnosť, ktorá zasieva a živí solidaritu a zodpovednosť za spravodlivosť a spoločné dobro v svojich rozmanitých subjektoch a aktéroch” (CV, 38) Do popredia vyzdvihuje podniky, ktorých hlavným cieľom je vzájomná a sociálna pomoc a ktorých činnosť nie je prvotne orientovaná na zisk, ale na budovanie spoločných ciest v sociálnej inklúzii, na rozvoj človeka, jeho vzťahov, na pomoc rozvojovým krajinám.

Ekonomika spoločnosti

Tu stojí za pozornosť podrobnejšie predstaviť si nové chápanie ekonomiky, ktoré do reality života vniesla zakladateľka hnutia Focoláre - Chiara Lubichová. "Ekonomika spoločnosti", ako ju nazvala, má za cieľ jednak pomáhať tým, ktorí majú nejakú potrebu, aby sa pre nich našla práca, uspokojili sa ich potreby a aby nikto nezostal núdzny a preto tretina zisku podniku sa odvádza na potreby núdzny. Druhá tretina zo zisku smeruje na rozvoj firiem, pretože keby sa nerozvíjali a stagnovali by, nemohli by vyrábať. Tretia tretina zo zisku by mala ísť na duchovné a kultúrne formovanie "nových ľudí", teda investícia do osôb. Investícia podniku do zanedbaných oblastí a oblastí, ktoré to nevyhnutne potrebujú, prináša so sebou nielen ekonomický, ale aj morálny význam (porov. ZAPPALA, 1993, s. 37).

Nová ekonomická kultúra

Nová ekonomická kultúra, kultúra dávania, spočíva v tom, že ľudia slobodne prispievajú tým, že dávajú k dispozícii svoje hmotné statky, myšlienky, čas, profesionálnu odbornosť. Prínos podnikov, ktoré sa riadia ekonomikou spoločnosti, je aj v tom, že tieto podniky zamestnávajú predovšetkým ľudí pochádzajúcich z ťažkých pomerov, aby sa znovu začlenili do spoločnosti. V súčasnosti existujú dané podniky i celé priemyselné parky v krajinách Brazílie, Talianska, Chorvátska, Srbska, Filipínach, ale aj na Slovensku (porov. ZAPPALA, 1993, s. 38). Napriek tomu, že tieto podniky sú roztrúsené po celom svete, sociálna zodpovednosť za zamestnancov, dodávateľov, spotrebiteľov, prírodné prostredie, sa nestráca, ba naopak, posilňuje.

Inak je to v organizáciách, ktoré svoje pôsobisko presúvajú za účelom väčšieho zisku, lacnejšej pracovnej sily a výhodnejších daňových podmienok. Tým zaniká hlboké puto zodpovednosti voči rozvoju územia a ľudí, na ktorom pôsobia a vznikajú škody pre miestne spoločnosti. "Nie je dovolené premiestňovať výrobu len s cieľom využiť mimoriadne priaznivé podmienky, alebo v horšom prípade, pre vykorisťovanie, bez toho, že by sa skutočne prispelo k zrodu silného výrobného a sociálneho systému v miestnej spoločnosti, ktorý je nevyhnutným faktorom stabilného rozvoja"(CV, 40).

Ekonomika nezištnosti

Toto bolo obsahom tretej kapitoly „Bratstvo, ekonomický rozvoj a občianska spoločnosť“, kde Benedikt XVI. upriamil pozornosť na potrebu rozvíjať ekonomiku a trhové hospodárstvo nielen na základe logiky komutatívnej spravodlivosti (výmeny medzi seberovnými) a distributívnej spravodlivosti (prerozdeľovania), ale aj na základe logiky daru, ktorá je základom „ekonomiky nezištnosti“.

Láska v pravde je tu tou silou, ktorá dokáže spoločenstvo pretvoriť na bratské spoločenstvo, „v ktorom nie sú bariéry ani hranice“ (CV 34). Pravdou je, že táto forma spoločenstva nie je len morálnou potrebou, ale vyžaduje si ju i politická, ba dokonca i ekonomická globalizácia, keďže „bez vnútorných foriem solidarity a vzájomnej dôvery trh nemôže vykonávať svoju ekonomickú funkciu“ (CV, 35). Ba „bez nezištnosti nemožno uskutočniť ani spravodlivosť“ (CV, 38). Preto trh musí dať priestor pre pôsobenie podnikom, ktoré sledujú navzájom odlišné ciele: zisk, verejný záujem i vzájomnú solidárnu pomoc, no zároveň každý typ podniku by mal – hoci v odlišnej miere – zahrňovať v sebe všetky tieto ciele. Každý „podnik“ musí byť teda zameraný nie na krátkodobý zisk, ale na svoju dlhodobú udržateľnosť, zároveň má spoľahlivo slúžiť reálnej ekonomike, a tiež primeranému posilneniu ekonomických aktivít v rozvojových krajinách (porov. CV 40).

Etika - priateľská pre ľudskú osobu

V štvrtej kapitole encykliky poukazuje Benedikt XVI. na etické problémy pri budovaní spoločnej cesty v sociálnej inklúzii. Vychádza z kritického pohľadu na subjektivistickú víziu práv človeka, ktorá sa neviaže ani na nejaký objektívny pohľad, ani na žiaden rámec povinností. Tak sa práva stávajú prejavom svojvôle a ich presadzovanie len na základe momentálneho konsenzu väčšiny oslabuje vedomie povinnosti rešpektovať ich – bez ohľadu na to, či ide o pomyselné „práva“ kohokoľvek na čokoľvek alebo i základné ľudské práva.

Konkrétnym prejavom takejto vízie je i zasahovanie do práva rodičov rozhodovať o počte detí, spolu s rôznymi modelmi reduktívnej sexuálnej výchovy, ktorého dôsledkom je, najmä v Európe, radikálny pokles pôrodnosti ako demografický problém. Navyše, „málopočetné rodiny ochudobňujú sociálne vzťahy (...) a nedokážu zabezpečiť účinné formy solidarity“ (CV, 44). Pozitívna pro-rodinná politika sa tak stáva už aj ekonomickou požiadavkou (a to nielen v súvislosti s krízou systémov dôchodkového zabezpečenia).

Aj preto ekonomika „potrebuje pre svoje správne fungovanie etiku, ale nie hocakú etiku, ale etiku priateľskú ľudskej osobe“ (CV, 45) – veľmi totiž záleží na morálnom systéme, z ktorého vychádzajú tie-ktoré etické normy. Benedikt XVI. zdôrazňuje etiku založenú na neodňateľnej dôstojnosti ľudskej osoby, ktorá dáva etickým normám transcendentnú (a preto nenarušiteľnú) hodnotu. V opačnom prípade je totiž vážne riziko, že i etika sa stane nástrojom v rukách ekonomicko-finančných záujmov.

Globalizačné procesy

Piata kapitola otvára reflexiu solidarity do konkrétnych sociálnych dôsledkov, počnúc od identifikovania svojho najväčšieho protipólu: „Jedna z najhlbších foriem chudoby, ktorú môže človek zakúšať, je samota“ (CV, 53), čiže izolácia, či už je spôsobená zvonku (sociálnou exklúziou), alebo z vnútra (uzavretím sa do seba). Vysoká interaktívnosť ľudstva, ktorá je dnes realitou, sa premení na spoločenstvo len za predpokladu, že človek, národy i celé ľudstvo si uvedomí, že tvoríme jednu rodinu. Globalizačné procesy môžu doviest' celé ľudstvo k jednote – otázka však znie, čo si pod týmto pojmom predstavujeme.

Na globálnej úrovni sa žiada svetová politická autorita, ktorá by sa v dôslednom aplikovaní princípu solidarity i princípu subsidiarity dokázala zasadiť „o realizáciu autentického integrálneho rozvoja, inšpirovaného hodnotami lásky v pravde“ (CV, 67). Aktuálna situácia globálnej krízy a hrozby deformácií globalizačných procesov poukazujú na túto požiadavku ako nutnosť nielen z hľadiska morálneho, ale i politického a ekonomického. V opačnom prípade by totiž „medzinárodné právo, aj napriek veľkým pokrokom, dosiahnutým na rôznych poliach, bolo ohrozené tým, že bude podmienené mocenskou rovnováhou medzi najsilnejšími“ (CV, 67). Za týmto účelom je potrebné zreformovať tak Organizáciu spojených národov ako i medzinárodnú finančnú a ekonomickú architektúru, aby – každá vo svojej kompetencii – konkrétne napĺňali pojem rodina národov.

Technicizmus

V poslednej, šiestej kapitole, sa Benedikt XVI. venuje vzťahu medzi technikou a rozvojom národov – teda jednak technickým aspektom rozvoja, ale najmä istému „technicizmu“, ktorý redukuje rozvoj na čisto technický problém a vplýva na vnímanie rozvoja len v kontexte využívania technických prostriedkov.

Pokúšením sa stáva ani nie sama technika ako „okúzlenie technikou“, ktoré fakticky ohrozuje slobodu človeka zvnútra jeho vlastných rozhodnutí: „Ľudská sloboda je skutočne sama sebou len vtedy, keď na okúzlenie technikou odpovedá rozhodnutiami, ktoré sú plodom mravnej zodpovednosti.“ (CV, 70). Zredukovanie rozvoja len na rovinu „technických“ krokov je okrem iného aj dôvodom ich doterajšieho globálneho neúspechu. Veľkú úlohu tu hrajú médiá.

V závere encykliky Benedikt XVI. celkom jasne konštatuje historickú skúsenosť ľudstva, že bez transcendentna človek nevie, kam má ísť a nedokáže ani pochopiť, kým je (porov. CV, 78) Sám od seba teda človek nemôže založiť pravý humanizmus, nevyhnutný

na to, aby človek ostal sám sebou a nestal sa otrokom výtvarných techník, ktoré sám vytvoril. Humanizmus, ktorý vylučuje metafyzické záležitosti, je nehumánny humanizmus. Prehlbovanie osobnej spirituality, objavovanie významu religiozity môže výrazne pomôcť pri budovaní spoločnej cesty v sociálnej inklúzii. Tu je obrovský priestor pre každého z nás, aby sme prejavovali svoju humánnosť. Ľudstvo bez humánnych skutkov nemá perspektívu (Dirgová- Kalanin, 2009, str. 128).

Záver

Krátkym prehľadným spôsobom sme nazreli do encykliky Caritas i veritate. Som presvedčený, že ona môže byť inšpiráciou aj orientáciou pri rozvíjaní ciest vedúcich k sociálnej inklúzii.

Literatúra:

Benedikt XVI. 2009. *Caritas in veritate* (CV). Trnava : SSV 2009.

Dirgová, E. – Kalanin, P.: *Filozoficko – etický pohľad na človeka v núdzi*. Ružomberok: PF KU, 2009, str. 127-132.

Kočišová A., KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová S. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Pavol VI. 1967. *Populorum progressio*. In: www.kbs.sk/dokumenty pápežov.

Sedláková M. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Zappala, R. 1993. Komunizmus, kapitalizmus, spoločenství. In: *Nové Město* : Praha, 1993, s. 37-38.

Zlatňanský, J. 1992. Mravnosť a sloboda. In: *Svedectvo viery 2 : Ľudská a kresťanská mravnosť*. Trnava : Dobrá kniha 1992, s. 31.

Kontakt

Mons. Prof. ThDr. JCDr. Anton FABIAN, PhD
UPJŠ Košice, Filozofická fakulta, Katedra sociálnej práce
Popradská 66, 040 01 Košice
fabian.anton@rimkat.sk

Mgr. Martina Drobňáková, Lipany
Teologický inštitút v Spišskom Podhradí
martina.drobnakova@gmail.com

Sociální inkluze jako jedna z hodnot a principů existence médií veřejné služby

Moravec Václav (ČR)

Abstrakt: *Autor se zabývá sociální inkluzí jako součástí hodnotového systému, která by v éře krize médií veřejné služby v Evropě měla být jedním z principů budoucí existence těchto médií. Metodou komparativní analýzy zjišťuje, zda (popř. jak) Česká televize a Slovenská televize ve svých zakládacích dokumentech tuto hodnotu akcentují.*

Abstract: *Author is dealing with the social inclusion as a part of value system, which in the era of crisis in the public service media in Europe should be by one of the principle of future existence of these media. Finding out, by using method of comparative analyses, if the Czech and Slovak televisions are accenting this value in their foundations documents.*

Klíčová slova: *sociální inkluze, hodnotový systém, média veřejné služby, komparativní analýza, Česká televize, Slovenská televize.*

Key words: *social inclusion, value system, public service media, komparative analysis, Czech television, Slovak television.*

ÚVODEM...

Náležitost k celku či zahrnutí – i tak je v sociální práci chápán termín inkluze. Inkluze sociálně vyloučených skupin by měla být součástí hodnotového systému a osobním přesvědčením každého člověka. Jak upozorňuje Oldřich Matoušek inkluze znamená rovnoprávný vztah, ale především postoj, přístup, hodnotu a přesvědčení. (Matoušek, 2005, s. 97). V časoprostorových kontextech každodenního života moderních společností je podle Johna B. Thompsona zahrnutí poměrně vysoký stupeň institucionální a zkušenostní segregace: některé společenské jevy (nemoc, šílenství, smrt apod.) jsou vyloučeny z kontextu každodenního života a svěřeny speciálním zařízením a jejich profesionálnímu personálu. Pro mnoho současných lidí není obyčejnou, rutinní součástí všednodenního života, že by viděli někoho umírat nebo trpět chronickou tělesnou či duševní chorobou. Právě naopak – pro většinu lidí je to zkušenost spíše výjimečná. Souběžně s touto segregací – vyloučením, či snad spíše „vyhnáním“ určitých zkušeností – se objevil jiný trend: rozvoj médií zvýšil možnosti jednotlivců získávat ve zprostředkované kvaziinterakci zkušenosti s jevy, s nimiž by se v bezprostředním okolí vůbec neseťkali. (Thompson, 2004, s. 168)

Je nepochybné, že žijeme ve světě, ve kterém je schopnost sbírat zkušenosti oddělena od nutnosti setkávat se s druhými lidmi. Stejně tak je nepochybné, že vyloučení některých zkušeností z kontextu našeho každodenního života jde ruku v ruce se zmožením mediovaných zkušeností a se samozřejmým přísunem zážitků, jež by většinu lidí v jejich každodenním životě potkaly jen stěží.

Následující stať se snaží upozornit na to, že mediované zkušenosti sociálního vyloučení mohou být součástí procesu inkluze. Inkluze jako hodnota pak může být jedním z principů, na nichž je postavena existence médií veřejné služby. Právě současný koncept médií veřejné služby je v éře digitalizace rozhlasového a televizního vysílání (resp. výrazného rozšíření počtu rozhlasových a televizních stanic) zpochybňován. Podle autora následujícího textu je nezbytnou podmínkou redefinice hodnotového systému médií veřejné služby i nový pohled na koncept medializace sociálního vyloučení a sociální inkluze.

MÉDIA VEŘEJNÉ SLUŽBY – PŘEŽITÝ KONCEPT?

Média veřejné služby byla dlouhá desetiletí chápána jako sociální a kulturní statky, v nichž se naplňuje komunikační solidarita společnosti a její potřeba disponovat komunikačními prostředky, které slouží k veřejnému užití a zábavě všech občanů, a ne k soukromému prospěchu politiků či zisku podnikatelů. (Jirák, 2000, s. 95) Pojmem *veřejné vysílání* či *vysílání veřejné služby* je pak zpravidla označováno vysílání rozhlasu a televize, jehož existence není podmíněna komerčními motivy, není určeno k tvorbě zisku, je financováno z veřejných prostředků (především uživatelských poplatků za používání rozhlasového a televizního přijímače. (Moravec, 2000, s. 37)

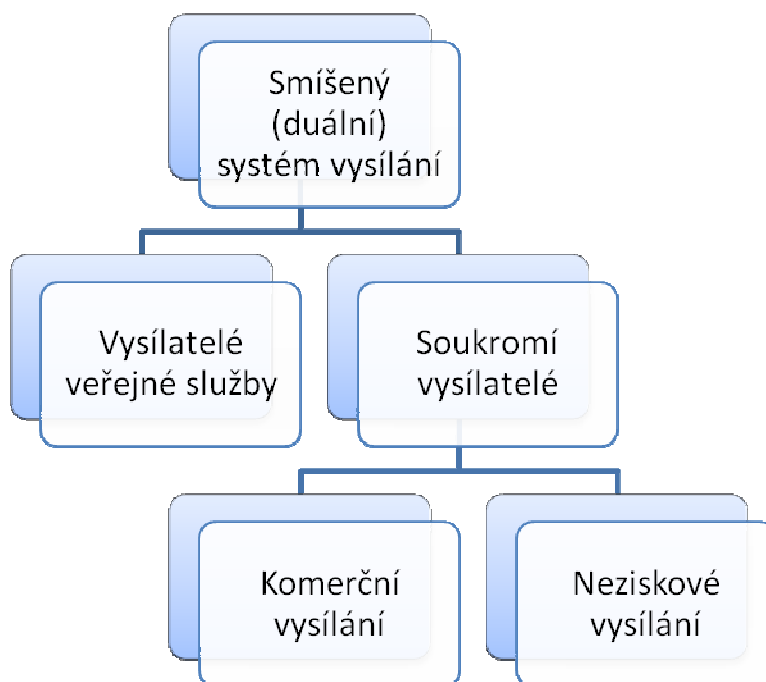
V Evropě a ve Spojených státech amerických dosud převažovaly v zásadě dva modely uspořádání rozhlasové a televizního vysílání:

1) *smíšený (duální) systém vysílání a*

2) *jednoduchý systém.* (Moravec, 2000, s. 37)

V evropských zemích je smíšený (duální) systém vysílání označením pro stav, kdy vedle sebe působí veřejný a soukromý sektor rozhlasového a televizního vysílání (viz schéma č. 1). Jde o symbiózu evropské tradice vysílání veřejné služby s vysloveně tržním, komerčním pojetím vysílání, které vzniklo ve 20. letech minulého století ve Spojených státech amerických. (Šmíd, 1995, s. 15). První složkou smíšeného (duálního) systému jsou *vysílatelé veřejné služby*. Jejich postavení je upraveno zvláštním zákonem, který zpravidla definuje i jejich financování (hlavním zdrojem příjmů jsou uživatelské poplatky). Rozpočet médií veřejné služby bývá oddělen od státního rozpočtu, což je jedna z podmínek, aby nedocházelo k záměně médií veřejné služby za média státní, která podléhají větší míře politické kontroly. V souvislosti s vysíláním veřejné služby je specifickou zemí Velká Británie, která v roce 1927 jako první zvolila formu veřejné korporace, tzv. veřejnoprávního subjektu pro vysílací organizaci BBC.

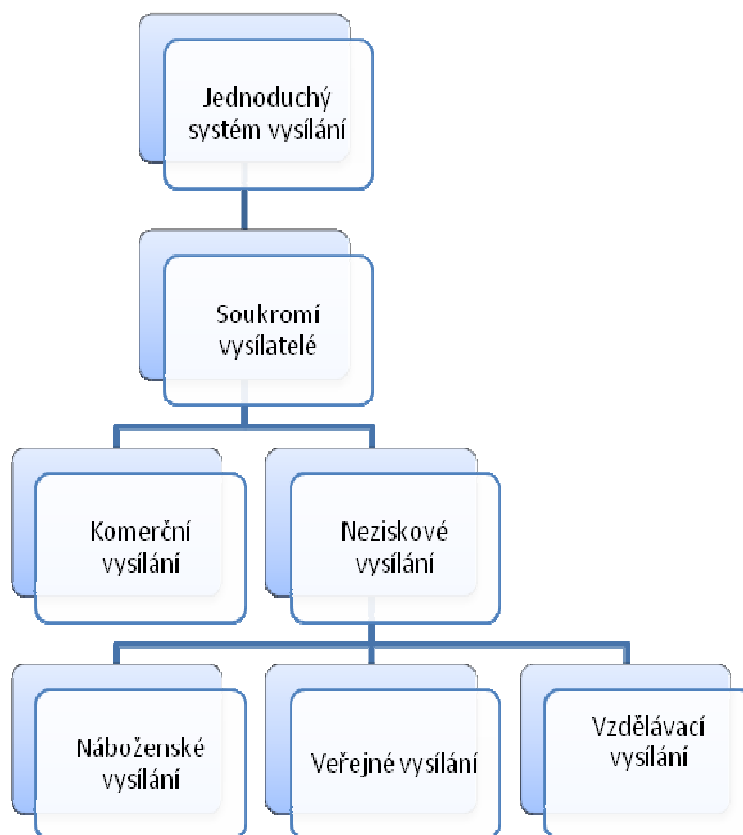
Schéma č. 1 – Smíšený (duální) systém vysílání

Druhou rovnocennou složkou smíšeného (duálního) systému jsou *soukromí vysílatelé*, jejichž provoz není hrazen z uživatelských poplatků posluchačů a diváků, ale výhradně z výnosů reklamních a sponzorských aktivit ve vysílání. Sektor soukromého vysílání však můžeme rozdělit do dvou podskupin: 1) *soukromé komerční vysílání*, jehož cílem jsou co největší zisky vysílatelů, a 2) *soukromé neziskové vysílání*, které není primárně zaměřeno na generování zisku.

Druhým modelem uspořádání rozhlasového a televizního vysílání je již zmiňovaný *jednoduchý systém*, jehož typickým představitelem jsou Spojené státy americké (viz schéma č. 2). V jednoduchém systému neexistují veřejnoprávní subjekty, jejichž zákonnou povinností by bylo vysílání veřejné služby. V tomto systému existuje pouze soukromý sektor vysílání. Rozhlasové a televizní programy jsou financovány z výnosů reklam, sponzorské činnosti, případně systémem televize za předplatné (pay-tv), zvláště v kabelových sítích. Soukromý sektor vysílání je opět možné rozdělit do dvou částí: 1) *soukromé komerční vysílání*, jehož primárním úkolem je tvorba zisku, 2) *soukromé neziskové vysílání*, které není primárně zaměřené na generování zisku a jehož součástí je – krom náboženských a vzdělávacích stanic – i sektor *veřejného rozhlasového vysílání*, který se začal v USA konstituovat na konci 60. let minulého století.

Schéma č. 2 – Jednoduchý systém rozhlasového a televizního vysílání

Hlavní argument obhájců veřejného zájmu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání v uplynulých desetiletích zněl: množství vysílacích kmitočtů, které mají jednotlivé národní státy k dispozici, je omezené, proto bylo žádoucí je udržet pod veřejnou kontrolou. Nejruznější regulační instituce pro vydávání licencí a sledování dodržování zákonů o provozování rozhlasového a televizního vysílání následně pracovaly ve svých nařízeních vždy s určitou představou *veřejného zájmu*.

Éra digitalizace rozhlasového a televizního vysílání, jejímž výsledkem je výrazné zvýšení počtu rozhlasových a televizních stanic, přispěla k zásadní liberalizaci regulace vysílání a oslabení konceptu veřejného zájmu v této oblasti. Součástí tohoto jevu začalo být i zpochybňování konceptu existence médií veřejné služby - a to nejen ze strany majitelů soukromých (především komerčních) médií. I proto se začalo mluvit o krizi existence médií veřejné služby. Nutno přiznat, že sama média veřejné služby (resp. jejich vedení) mají často problém s hledáním přesnějších definic a hodnot veřejného zájmu, které by šly za rámec obecných principů, jenž jsou obsaženy v zákonech ustavujících veřejnoprávní korporace.

POKUS O ZÁCHRANU: REDEFINICE HODNOT Média veřejné služby (Slovenská televize, Slovenský rozhlas, Česká televize, Český rozhlas) vznikla v někdejším

Československu v roce 1991 – a to transformací státních médií (Československého rozhlasu a Československé televize) se všemi omezeními, která tato přeměna měla (např. značná míra politické závislosti, viz napojení Slovenské televize a Slovenského rozhlasu po roce 1991 na státní rozpočet apod.). V uplynulých dvaceti letech navíc v obou republikách nedocházelo ke zpřesňování definic veřejné služby v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a propracovávání jasného hodnotového systému, který by budoucí existenci médií veřejné služby podporoval.

V současnosti platný zákon o České televizi (ČT) mezi hlavní úkoly veřejné služby v oblasti televizního vysílání řadí: „a) poskytování objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů, b) přispívání k právnímu vědomí obyvatel České republiky, c) vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem na svobodu jejich náboženské víry a přesvědčení, kulturu, etnický nebo národnostní původ, národní totožnost, sociální původ, věk nebo pohlaví tak, aby tyto programy a pořady odrážely rozmanitost názorů a politických, náboženských, filozofických a uměleckých směrů, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti, d) rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin, e) výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavných a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež.“ V další interních dokumentech (Statut ČT či Kodex ČT) jsou tyto hodnoty jen o několik málo slov rozvedeny.

Podobně obecné jsou zákonem upravené principy televize veřejné služby na Slovensku: „Programovú službu Slovenskej televízie tvoria spravodajské, publicistické, dokumentárne, dramatické, umelecké, hudobné, športové, zábavné a vzdelávacie programy, žánrovo rôznorodé programy pre deti a mládež a iné programy, ktoré: a) sú založené na zásadách demokracie a humanizmu a prispievajú k právnemu vedomiu, etickému vedomiu a k environmentálnej zodpovednosti obyvateľov Slovenskej republiky, b) poskytujú nestranné, overené, neskreslené, aktuálne, zrozumiteľné a vo svojom celku vyvážené a pluralitné informácie o dianí v Slovenskej republike i v zahraničí na slobodné utváranie názorov, c) rozvíjajú kultúrnu identitu obyvateľov Slovenskej republiky bez ohľadu na ich pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vek, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie tak, aby tieto programy odrážali rozmanitosť názorov, politických, náboženských, filozofických a umeleckých smerov, d) utvárajú podmienky na

spoločenskú dohodu vo veciach verejných s cieľom posilniť vzájomné porozumenie, toleranciu a podporovať súdržnosť rozmanitej spoločnosti.“ Ani v prípade interných dokumentů Slovenské televízie není možné dohľadať pokusy o hľubší pojetí hodnot a pŕedevším redefiníci konceptu verejné služby v ére digitalizace vysílání.

Je nanejvýš zřejmé, že současné zpochybňování budoucí existence médií veřejné služby je pŕíležitostí, aby došlo k nezbytné redefiníci hodnot, na nichž jsou tato média postavena.

JEDNA Z PŕÍLEŽITOSTÍ: INKLUZE JAKO HODNOTA

Již jsme zmínili výše: Žijeme ve světě, ve kterém je schopnost sbírat zkušenosti oddělena od nutnosti setkávat se s druhými lidmi. Stejně tak je nepochybné, že vyloučení některých zkušeností z kontextu našeho každodenního života jde ruku v ruce se zmožením mediovaných zkušeností a se samozřejmým pŕisunem zážitků, jež by většinu lidí v jejich každodenním životě potkaly jen stěží.

Je to pŕávě mediovaná zkušenost sociálního vyloučení, která může být nápomocna v procesu inkluze. Stejně dostatečně potvrzeným faktem je i skutečnost, že prevencí sociálního vyloučení je podpora účasti obyvatel na vzdělávání. Pŕičemž jsou to média veřejné služby, jejichž programová nabídka může v tomto procesu sehrát významnější roli, než tomu bylo dosud – a to nejen v České republice či na Slovensku. Nezbytnou podmínkou je však vzájemná spolupŕáce odborníků, kteří se věnují problematice sociální inkluze, a vedení médií veřejné služby v obou zemích. Bez ní zůstane proces inkluze dál na okraji zájmu – a to nejen médií veřejné služby.

LITERATURA:

Jiráek, J. 2000. *Kontrola médií veřejné služby jako interpretační problém*, Sborník Česká televízie- věc veřejná. Praha: Česká televízie, 190 s. ISBN 80-85005-31-X.

Matoušek, O. a kol. 2005. *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál, 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

Moravec, V. 2000. *Veřejné rozhlasové vysílání (public broadcasting) v USA*, Svět rozhlasu č. 4/2000. Praha: Český rozhlas, 68 s. ISSN 1213-3817.

Šmíd, M. 1995. *Stručný slovník elektronických médií*, Praha: Karolinum, 57 s. ISBN 80-7184-142-0.

Thompson, J. B. 2004. *Média a modernita*, Praha: Karolinum, 219 s. ISBN 80-246-0652-6.

Zákon č. 483/1991 Sb., o České televízi, ve znění pozdějších pŕedpisů.

Zákon č. 16/2004 Z. z., o Slovenskej televízi, v platnom znení.

Životní smysluplnost jako faktor podporující sociální inkluzi

Vašutová Maria, Panáček Michal (ČR)

Abstrakt: *Problematika smysluplnosti lidského života může být jedním z faktorů ovlivňující sociální vyloučení (exkluzi). Zvyšování úrovně smysluplnosti života u sociálně vyloučených můžeme považovat za pozitivní faktor ovlivňující sociální integraci (sociální inkluzi) jedince zpět do společnosti. Příspěvek se zabývá základními teoretickými poznatky v oblasti životní smysluplnosti a jeho uplatnění v sociální integraci.*

Abstract: *The issue of the meaning of human life may be one of the factors affecting social exclusion (exclusion) and enhancing the meaning of life for socially excluded can be considered as a positive factor influencing the social integration (social inclusion) of an individual back into society. The paper deals with basic theoretical knowledge in the life of meaning and its application in social integration.*

Klíčová slova: *Sociální exkluze (vyloučení), sociální inkluze (integrace), faktory inkluze, smysl života.*

Key words: *Social exclusion, social inclusion (integration), inclusion Factors, meaning of life.*

Sociální inkluze a její pojetí

Inkluze je pojímána jako synonymum pojmu integrace (začleňování). Někteří autoři zabývající se touto problematikou inkluzi chápou jako vyšší stupeň integrace. Inkluze je dle jejich názoru principem a filosofií, která předznamenává, že společnost by měla vytvořit unifikovaný systém možnosti začleňování všech občanů a to nejen formální zahrnutí do společnosti (pouhé vyjádření toho, že občany přijímáme do většinové společnosti), ale především prosté přijetí ze strany ostatních členů společnosti.

Sociální inkluzi můžeme chápat jako stav, kdy se občan určitým způsobem znevýhodněný, handicapovaný a vyčleněný na okraj společnosti nebo vyloučený ze společnosti (procesem sociální exkluze) vrací (vstupuje) zpět do společnosti, která akceptuje jeho odlišnost a poskytuje mu možnosti a příležitosti opětovné sociální integrace.

Cílem sociálního začleňování je překonat exkluzi, jakožto důsledek selhání jednoho nebo více z následujících společností integrujících společenských systémů: demokratického a legislativního systému zajišťujícího občanskou integraci, trhu práce zajišťujícího ekonomickou integraci, systému sociálního státu zajišťujícího sociální integraci, či rodiny a komunity zajišťujícího interpersonální integraci (Berghman, In: Mareš, Sirovátka, 2008).

Pokud jde o oblast sociální politiky, inkluzivní strategie spočívá především ve snaze čelit riziku i důsledkům nezaměstnanosti (k níž může ovšem docházet jak v důsledku nezaměstnatelnosti, tak i diskriminace) a chudoby, v zajištění přístupů k sociálním institucím (zdrojům) a v pomoci začlenění do sociálních vztahů. (Mareš, Sirovátka, 2008)

Inkluze by měla zahrnovat všechny občany dané společnosti, nejen občany nějakým způsobem odlišné, handicapované nebo znevýhodněné. Sociální inkluze zahrnuje celou společnost jako sociální systém a vychází z principu, že všichni občané mají patřit k jedné sociální, kulturní skupině a měli by mít právo účastnit se (participovat) na životu společnosti. (Nes, Stromstad, 2006)

Sociální inkluzi chápeme jako integraci všech občanů do společnosti. Na základě tohoto je inkluze spojena s omezením až oproštěním se etiketizace jednotlivých občanů (především znevýhodněných, handicapovaných). V extrémním pojetí může být chápána sociální inkluze jako zrušení specializovaných zařízení a organizací zabývajících se prací s lidmi sociálně vyloučenými a případně zrušení sociální práce v oblasti sociální exkluze i inkluze. Toto extrémní pojetí inkluze však není možné v dnešní době a dnešní společnosti aplikovat a to z toho důvodu, že dnešní společnost je převážně zaměřena na výkon a na individuální úspěch a prosperitu jednotlivce.

Faktory sociální inkluze

Úspěšnou sociální inkluzi podporuje několik faktorů. Avšak ne všechny faktory můžeme změřit a vyhodnotit. Jedním z nejdůležitějších faktorů úspěšné inkluze je kvalitní a rozvinutá komunikace na všech úrovních a mezi všemi zainteresovanými stranami (lidmi sociálně vyloučenými, běžnými členy společnosti, poskytovateli sociálních služeb, vládními skupinami, atd.).

Dalšími důležitými faktory jsou: rodinné a společenské zázemí jedince; průběh socializace; vzdělání; sociální mobilita; životní smysluplnost; úroveň sociálního poradenství a diagnostiky; pracovníci v pomáhajících profesích (sociální pracovníci, psychologové, pedagogové - jejich kvalita, schopnosti a dovednosti; dále také prostředky podpory ze strany společnosti (dávky státní sociální podpory apod.); nabídka služeb sociální integrace. Všechny výše zmíněné faktory se podílejí na sociální inkluzi.

Životní smysluplnost jako jeden z faktorů ovlivňující sociální inkluzi

Jeden z faktorů, který můžeme považovat za důležitý pro sociální inkluzi je také smysluplnost života sociálně vyloučeného jedince. Otázky spojené se smyslem života, ale i s jakoukoli činností, si kladou lidé v průběhu celého svého života (např. proč člověk přichází na svět, co je důvodem jeho existence, jaké je jeho poslání, proč je v této nepříznivé životní situaci, proč se nachází na okraji společnosti). Smysluplnost žití a smysl lidského života nejsou jednoduché kategorie, které by bylo možné snadno oddělit od všeho, co s nimi souvisí a zkoumat je jednotlivě. Jsou to obsáhlé pojmy zahrnující mnoho

prvků. Ani v průřezu celou lidskou historií nenalezneme uspokojivou a jasnou odpověď na prostou otázku: Jaký smysl má náš život?

Jistě tomu napomáhá i skutečnost, že každý člověk, ať je to zástupce běžné populace, student, poradce, sociální pracovník, psycholog, politik, člověk sociálně vyloučený, handicapovaný nebo znevýhodněný, se dívá na vlastní život a na životy jiných lidí v jeho okolí z jiného (svého) úhlu pohledu. Člověk je ovlivněn mnoha skutečnostmi, především pak vlastními názory a zkušenostmi, jež se odlišují od zkušeností a názorů jiných lidí a od jejich pohledu na svět a dění v něm.

Pro české slovo smysl života se dají v angličtině najít různé ekvivalenty. V odborné literatuře věnující se tomuto tématu se setkáváme s pojmy „purpose“ a „sense of life“ (ve významu smysl života). Používaný je také pojem „meaning“. Toto slovo je odvozeno od slovesa „to mean“, které se dá přeložit jako „něco zamýšlet“, „mít určitý úmysl“. J. Křivohlavý (2006, str. 42) pak hovoří o „vyjádření celkového zaměření lidské existence“ jako odpovědi na otázku: Jaký smysl má můj život, který žiji?

Terminologie týkající se smyslu života používá více pojmů, které mají stejný význam, popřípadě základní konstrukty, na kterých jsou pojmy vystavěny. Souběžně se s pojmem smysl života používají pojmy:

- smysl v životě, životní smysl (v anglickém překladu meaning of/in life, existential meaning, personal meaning, life meaning) – tyto pojmy vyjadřují soubor cílů, hodnot a přesvědčení, které dávají člověku pocit smysluplnosti jeho života;
- smysluplnost, prožívání smysluplnosti, naplnění životním smyslem, pocitování smyslu života – tyto pojmy vyjadřují úroveň rozvinutí a uvědomění si smyslu života u člověka a prožívání pocitů s tím spojených.

Místo označení smysl života se využívá také pojmů vůle ke smyslu, potřeba smyslu, touha po smyslu, které nalezneme u V. E. Frankla. Tyto pojmy se vztahují k tendenci lidí nalézat svůj vlastní smysl života. Podle V. E. Frankla se nejedná pouze o mechanickou potřebu podobnou potřebě uspokojovat biologické potřeby, ale o lidskou tendenci, která pomáhá a povzbuzuje člověka k realizaci jeho smyslu (života).

Definice smysluplnosti lidského bytí

Definování smyslu života jako takového je velmi obtížné. Ani V. E. Frankl pojem smysl života nedefinuje. Smysl života chápe v pojmech životní cíle, životní zaměření, životního úkoly nebo nejvyšší životní hodnoty.

G. T. Reker (In: Halama, 2000, s. 220) považuje smysl života za stav, kdy má člověk „životní cíle, pocit směru, pořádku a důvody pro svou existenci.“ P. T. Wong (In: Halama,

2000, s. 220) naproti tomu definuje smysl života jako „individuálně konstruovaný kognitivní systém, který dává životu osobní hodnotu“. Kognitivní definici smyslu života zastává Baumeisterova definice zaměřená na smysl života jako „mentální reprezentaci souvislostí mezi věcmi, událostmi a vztahy“.

Jednu z prvních definicí smysluplnosti života představili G. T. Reker a P. T. P. Wong v roce 1988 (In: Křivohlavý, 2006, s. 50): „Smysluplnost života je výrazem hodnoty, kterou přisuzujeme událostem a běhu života, i významu, který přiřazujeme vlastní existenci.“ Tito autoři se pak snaží svou definici zdokonalovat, a to následujícím způsobem: „Smysluplnosti jde o poznávání řádu, soudržnosti a účelu vlastní existence, o hledání a realizaci hodnotových cílů, a to vše doprovázející pocit naplnění.“, případně „Smysluplnosti života je možno rozumět jako uvědomování řádu, souvislostí, účelu vlastní existence, dosahování hodnotových cílů a s tím související pocity naplnění.“ (Křivohlavý, 2006, s. 50-51)

R. F. Baumeister definuje smysluplnost a smysl života jak v pozitivních, tak v negativních konotacích. Pozitivní definice říká, že smyslem určité činnosti se rozumí „společensky sdílená mentální reprezentace (představa) vztahů mezi věcmi, událostmi a děním“. Negativní definice smysluplnosti zní: „Bez smysluplnosti by naše chování bylo řízeno impulzy nebo instinkty.“ (Křivohlavý, 2006, s. 51) Z chování řízeného impulzy nebo instinkty mohou plynout sociálně patologické jevy (agresivita, násilí při dosahování cílů, problémy v interpersonálních vztazích - např. sociální vyloučení (exkluze), sociální degradace apod.).

Mimo existenciální analýzy a logoterapie V. E. Frankla definuje smysl života také pozitivní psychologie. Pozitivní psychologie chápe smysl života jako velmi silný činitel lidského života, který ovlivňuje dynamiku kognitivní, konativní a emocionální složky lidské osobnosti.

Pokusíme-li se o definování smyslu života syntézou poznatků zjištěných u výše uvedených, avšak i některých dalších autorů, můžeme smysl života chápat jako pojetí životního cíle, hodnot a postojů, které směřují k dosahování úspěchů v životě. Člověk má definován cíl svého jednání a chování, k tomuto cíli směřuje a jeho dosahování ho naplňuje uspokojením a štěstím. Smysl života je specifický pro každého jedince, je ovlivněn především dětstvím, rodinnou výchovou, vzděláváním, socializací a životem v dané společnosti. V neposlední řadě také skupinami, kterých je jedinec členem.

Smysl života - sociální exkluze a sociální inkluze

Úroveň smysluplnosti života ovlivňuje prožívání, sociální adaptabilitu meziosobní vztahy, směřování a cílesměrnost života jedince. V případě, že úroveň smyslu života je nízká, může docházet k sociálně patologickým jevům (adjustačním potížím, meziosobním konfliktům apod.). Výzkumnými aktivitami v této oblasti bylo zjištěno, že klinické skupiny sociální práce dosahují nízké úrovně smyslu života (např. alkoholici = skóre 95; lidé užívající drogy = skóre 75; lidé, kteří se pokusili o sebevraždu = skóre 65).

Výzkum provedený Michalem Panáčkem (Katedra psychologie a sociální práce, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita) na rozsáhlém vzorku studentů a studentek Ostravské univerzity v Ostravě (1340 respondentů) přináší výsledky smysluplnosti života této cílové skupiny, která se nachází v rozhodném vývojovém období pro další životní směřování.

Studenti a studentky Ostravské univerzity dosahují nižší úrovně smyslu života (průměrné skóre 107,7; nízká úroveň - skóre 100 a méně, nižší úroveň 101 – 110, vyšší úroveň 111 – 120, vysoká úroveň 121 - 140). Znepokojující však je, že 193 respondentů dosahuje nízké úrovně smyslu života (průměrné skóre 86,21). Tato hodnota je dle mnoha autorů považována za typickou pro určité klinické (problémové) skupiny (viz výše). Tito studenti a studentky pak mohou být ohroženi sociálními a osobnostními problémy (adjustační problémy, problémy v mezilidských vztazích), které mohou vyústit až do sociální exkluze. Naproti tomu pozitivním zjištěním bylo, že 199 studentů a studentek dosahuje vyšší úrovně smyslu života a průměrného skóre 115,56. Toto skóre naznačuje zřetelněji utvořený životní smysl. Utvořený životní cíl pomáhá jedinci překonávat případné obtíže a působí preventivně proti sociálně patologickým jevům (kriminalitě, agresivnímu chování, sociálnímu vyloučení apod.).

Zajímavým zjištěním je korelace mezi prožívanými adjustačními potížemi a smysluplností lidského života. Výzkum prokázal, že čím vyšší úroveň smyslu života člověk má, tím méně prožívá adjustační problémy. Toto zjištění je důležité v případném dalším zkoumání vztahů mezi smysluplností lidského života a sociální exkluzí/inkluzí.

Z výsledků výzkumů můžeme usuzovat, že lidé postižení sociální exkluzí dosahují také nízké úrovně smysluplnosti svého života. Nízká úroveň smyslu života vede ke stagnaci, nízké sociabilitě, sociální mobilitě a zabraňuje sociální integraci. Jedinec s nízkou úrovní smyslu života může svůj život prožívat jako nenaplnující, bezcílný, bezsmyslný, prázdný. Na základě těchto prožitků pak může rezignovat na jakékoli řešení své obtížné sociální situace.

Jedním z cílů snahy o sociální inkluzi lidí sociálně vyloučených by měla být právě snaha o zvýšení smysluplnosti života jedince, pomoc jedinci najít životní cíl, směr a tak jej aktivizovat k činnostem vedoucím k sociální inkluzi. Je důležité stanovovat cíle společně s jedincem, aby byl pro jedince významný, aktivizoval jej a jedinec měl zájem a snahu jej dosáhnout.

Závěr

Smysl života můžeme považovat za jeden z důležitých faktorů ovlivňující sociální inkluzi. Pokud daný jedinec smysl a cíl svého života nemá, práce s ním může být velmi problematická (jedinec nemá zájem o změnu, rezignoval na jakoukoli činnost apod.). Nalezením cíle svého života člověk získá novou motivaci pro činnosti a nápravu své situace. Jistě nemůžeme používat analýzu komponentů smyslu života u všech sociálně vyloučených jedinců, ale je třeba se zamyslet také nad touto problematikou.

Literatura:

- Balcar, K.** 1995. *Životní smysluplnost a osobnost*, Československá psychologie, 6s. ISSN 0009-062X.
- Cakirpaloglu, P.** 2004. *Psychologie hodnot*, Praha: Votobia, 428s. ISBN 80-7220-195-6.
- Frankl, V.E.** 1992. *Man's search for meaning: an introduction to logotherapy*, USA: Beacon Press, 189s. ISBN 978-0671244224.
- Halama, P.** 2000. *Teoretické a metodologické přístupy k problematice zmyslu života*, Československá psychologie, s.10. ISSN 0009-062X.
- Halama, P.** 2007. *Zmysel života z pohľadu psychológie*, Bratislava: Slovak Academic Press, 223s. ISBN 978-80-8095-023-1.
- Hangoni, T.** Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.
- Kocourková, M. a kol.** 2002. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*, Plzeň: Západočeská univerzita, 209s. ISBN 80-7082-844-7.
- Kočišová Agnesa, Králiková Viera, Šišňanská Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Křivohlavý, J.** 2007. *Problematika smysluplnosti života v psychologii*, <http://jaro.krivohlavy.cz/problematika-smysluplnosti-zivota-v-psychologii>.
- Mareš, P., Sirovátka, T.** 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze)*, Sociologicky časopis/Czech Sociological Review, Vol. 44, No. 2, 23s. ISSN 1802-8152.
- Nes, K., Stromstad, M.** 2006. *Strengthened adapted education for all – no more special education*, International Journal of Inclusive Education, 15s. ISSN: 1360-3116.
- Reker, G. T.** 1977. *The Purpose-In-Life Test in an Inmate Population: An Empirical Investigation*, Journal of Clinical Psychology, 5s. ISSN 1097-4679.
- Sedláková Mária.** 2009. *Aspekty chudoby*. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Vašutová, M. 2008. *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 274s. ISBN 978-80-7368-525-6.

Vašutová, M. 2005. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 278s. ISBN 80-7042-691-8.

Žiaková, Eva. 2005. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov: FF PU. ISBN 80-969274-2-6.

Kontakt:

Doc. PhDr. Maria Vašutová, Ph.D.

Mgr. Michal Panáček

Katedra psychologie a sociální práce,

Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě,

Reální 5, 701 03 Ostrava.

Prínos chránených dielní a chránených pracovísk pri sociálnej inklúzii osôb so zdravotným znevýhodnením

Kočišová Agnesa, Žiaková Eva, Šišanská Katarína (SR)

Abstrakt: *Obsahom príspevku je problematika prínosu chránených dielní a chránených pracovísk k sociálnej inklúzii osôb so zdravotným znevýhodnením. Aby sa osoby so zdravotným znevýhodnením vyhli riziku sociálneho vylúčenia, je potrebné uplatňovať nástroje aktívnej politiky zamestnanosti, ktorá podporuje integráciu handicapovaných na trh práce. V príspevku sú uvedené výsledky realizovaného prieskumu; hodnotený je prínos chránených dielní a chránených pracovísk v ekonomickej a sociálnej oblasti a individuálne postoje osôb so zdravotným znevýhodnením k chráneným dielňam a chráneným pracoviskám.*

Abstract: *The content of this paper is the issue of contributions sheltered workshops and sheltered workplaces on social inclusion of disabled. To avoid the risk of social exclusion, the state creates instruments of active employment policy, which support the integration of disabled on the labour market. In research are evaluated effects of sheltered workshops and sheltered workplaces in economic and social dimensions of disabled and individual attitudes of disabled to the sheltered workshops and sheltered workplaces.*

Kľúčové slová: *chránená dielňa, chránené pracovisko, zdravotné znevýhodnenie, sociálna inklúzia*

Keywords: *sheltered workshop, sheltered workplace, disabled, social inclusion*

Súčasná svetová ekonomická a hospodárska kríza je nepochybne najväčším problémom, ktorý Európska únia prekonala v priebehu polstoročia svojej existencie, pričom zároveň zvýraznila množstvo ďalších problémov súvisiacich so sociálnou politikou, s nezamestnanosťou, s chudobou a podobne. Za jednu z prioritných oblastí sociálnej politiky je považované zmierňovanie a riešenie chudoby a podpora sociálnej inklúzie skupín obyvateľov ohrozených chudobou, pričom za primárny nástroj predchádzania a riešenia chudoby je najmä prístup k zamestnaniu. Pre populáciu v aktívnom veku sú uplatňované nástroje inkluzívneho trhu práce, kde sa osobitná pozornosť zameriava na ohrozené skupiny obyvateľstva. Vplyvom uvedenej krízy môžeme v Slovenskej republike zaznamenať ďalšie narastanie regionálnych rozdielov (pričom najvyššiu mieru evidovanej nezamestnanosti zaznamenávame v Rimavskej Sobote, Revúcej, Rožňave, Trebišove, Veľkom Krtíši a Kežmarku). Zároveň môžeme vyčleniť niektoré skupiny obyvateľstva, ktoré sú najviac odkázané na pomoc štátu: nezamestnaní občania, mladé rodiny s nezaopatrenými deťmi, neúplné rodiny, osoby so zdravotným znevýhodnením, starí občania, ale i ďalšie skupiny.

Jan Jandourek (2007, s. 107) definuje inklúziu ako vyšší stupeň integrácie postihnutých alebo znevýhodnených jednotlivcov do spoločnosti a jej inštitúcií. Pri inklúzii sa pripúšťa, že integrovaný ťažko postihnutý jednotlivец nebude ani pri zvláštnych opatreniach

dosahovať rovnakú mieru fungovania alebo výkonu ako jednotlivec zdravý, rozhodujúcim dôvodom pre inklúziu je subjektívny prínos plynúci z nej pre postihnutého. Podľa autora sa požaduje zmena pohľadu od *“aj odlišných ľudí sme povinní brať medzi seba”* k novému postoju *„každý z nás je nejako odlišný, každý potrebuje a má právo na individuálny prístup“*.

V publikácii **Slovensko 2009** (*Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*) sa autori kapitoly venovanej sociálnej politike zameriavajú na zamestnanosť, na sociálne poistenie, na sociálnu pomoc a štátnu sociálnu podporu ako aj na oblasť sociálnej inklúzie (hmotná núdza, podpora rodiny, kompenzácie pre občanov s ťažkým zdravotným postihnutím, starostlivosť o ohrozené deti), pričom uvádzajú, že slovenská vláda v roku 2009 v tejto oblasti nepredložila žiadne nové koncepcie (Radovan Ďurana, Richard Ďurana, Oľga Reptová, 2010, s. 456-457). Vláda sa pri cieľovej skupine osôb s ťažkým zdravotným postihnutím zaviazala systémovo vyriešiť ich situáciu tým, že upraví pomoc založenú na adresných peňažných dávkach a sociálne služby. Prostriedky na tzv. sociálnu inklúziu síce nominálne narastali, v pomere k HDP však v rokoch 2006 až 2008 klesali. V roku 2009 došlo k nárastu sociálnych výdavkov v pomere k HDP, čo bolo spôsobené predovšetkým neočakávaným prepadom HDP v dôsledku hospodárskej krízy.

Sociálna inklúzia v SR v rokoch 2006 až 2010

(v tis. Eur)	2006	2007	2008	2009	2010
Sociálna inklúzia celkovo, v tom:	1 313 534	1 370 928	1 454 385	1 597 015	1 608 000
% HDP	2,4	2,2	2,1	2,1	1,8
Hmotná núdza	292 331	302 073	305 429	295 645	287 634
Vianočný príspevok	0	0	56 430	61 309	57 535
Podpora rodiny	717 672	765 439	785 759	865 353	889 353
Kompenzácia ĽZP	192 295	192 422	193 526	224 806	214 807
Starostlivosť o ohrozené deti	57 192	63 408	70 560	73 819	73 009
Nesystémové dávky	39 700	35 650	36 215	36 215	39 188

Zdroj: Ministerstvo financií SR, rozpočet 2010; Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, rozpočet 2010 in Kollár, M., Mesežnikov, G., Bútora, M. (eds). 2010. Slovensko 2009.

V záverečnom zhrnutí kapitoly o sociálnej politike jej autori uvádzajú, že prudký pokles výkonnosti hospodárstva v SR v roku 2009 spolu s intenzívnym poklesom zamestnanosti ukázal, že ak sa nedarí súkromnému sektoru, vládne dotácie a opatrenia nedokážu trh práce ochrániť od prepadu. Medziročne stúpila nezamestnanosť o viac ako 50 %, a ani rok 2010 nedáva vysokú nádej na jej podstatné zníženie. Opatrenia vlády zamerané na podporu trhu práce sa vyznačovali selektívnym prístupom, ktorý nedokáže priniesť úľavu intenzívne regulovanému trhu práce ako celku. Zároveň vznikli mnohé škandály a obvinenia z klientelizmu, napríklad v súvislosti s financovaním tzv.

sociálnych podnikov (Radovan Ďurana, Richard Ďurana, Olga Reptová, 2010, s. 457).

Sociálna inklúzia osôb so zdravotným znevýhodnením

Osoby so zdravotným znevýhodnením tvoria početne významnú skupinu občanov Slovenskej republiky, pričom na základe štatistických údajov sa jedná približne o 10 % obyvateľov SR. V rámci Európskej únie sa uvedené percento pohybuje v rozmedzí 10 až 15 % populácie jednotlivých krajín EÚ. V zmysle základných práv a slobôd Ústavy SR čl. 2 sú ľudia slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach; základné práva a slobody sú neoddeliteľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. V rámci hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv deklaruje Ústava SR v čl. 38 pre osoby zdravotne postihnuté právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky, ďalej právo na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch ako i na pomoc pri príprave na povolanie. Práva osôb so zdravotným znevýhodnením sú zakotvené v celej rade medzinárodných dokumentov, z ktorých je potrebné zdôrazniť predovšetkým **Listinu základných práv a slobôd, Európsku sociálnu chartu** (revidovanú v roku 1996) a **Madridskú deklaráciu** z roku 2002. V uvedenej Madridskej deklarácii sú deklarované viaceré závažné tézy:

- osoby so zdrav. znevýhodnením požadujú rovnaké príležitosti, nie charitu a súcit;
- bariéry v spoločnosti vedú k diskriminácii a sociálnej exklúzii;
- osoby so zdravotným znevýhodnením je potrebné vnímať ako suverénnych občanov, samostatne sa rozhodujúcich (pri každom rozhodovaní je vždy potrebná účasť klientov, prípadne ich zákonných zástupcov);
- fungujúca integrácia sa stáva inklúziou;
- definovaná je nutnosť reálnej podpory ľudí so znevýhodnením a najmä ich rodín .

Ďalším významným medzinárodným dokumentom je **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčný protokol** (Schválené Organizáciou spojených národov 13. decembra 2006). S uvedeným dohovorom a Opčným protokolom k danému dohovoru vyslovila Národná rada SR súhlas v marci 2009. Slovenská republika sa ako jedna z posledných krajín Európskej únie pripojila k tejto dôležitej medzinárodnej ľudskoprávnej norme. Je žiaduce, aby aj praktická implementácia ustanovení uvedeného dohovoru prebiehala v súlade s potrebami a záujmami osôb so zdravotným znevýhodnením v podmienkach Slovenskej republiky.

Martina Kvarčáková a Marek Schneider (in Paulík, Karel et al., 2005, s. 111-120) vymedzujú nasledovné potreby zdravotne postihnutých, ktorým je potrebné venovať

nevyhnutnú pozornosť: predovšetkým potreba funkčného rodinného zázemia, potreba integrácie, potreba samostatnosti a nezávislosti, potreba porozumenia a taktu, potreba sebarealizácie, potreba vytvárania spoločenských hodnôt, možnosť sociálnej upotrebitelnosti, potreba pomoci pri uspokojovaní základných životných potrieb a potreba emocionálnych zážitkov.

Podporovanie zamestnávania osôb so zdravotným znevýhodnením

Forma zamestnania osôb so zdravotným znevýhodnením sa nemusí stotožňovať s bežnými formami zamestnania; pracovnú dobu a tempo práce je nutné individuálne prispôbiť možnostiam daného jednotlivca. Jednou z najvýznamnejších foriem podpory zamestnávania občanov so zdravotným znevýhodnením v SR, ktorú upravuje *Zákon NR SR č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti*, je možnosť zriaďovania chránených dielní a chránených pracovísk, ako aj priame finančné príspevky poskytované na podporu zamestnávania občanov so zdravotným znevýhodnením.

Chránená dielňa (*sheltered workshop*) a chránené pracovisko (*sheltered workplace*) je pracovisko, na ktorom pracuje najmenej 50 % zdravotne postihnutých občanov (§ 9 odst. 1 Zákona č. 5/2004 Z.z.) a v ktorých sú pracovné podmienky prispôbované zdravotnému stavu týchto občanov. Chránené zariadenia sú určené predovšetkým pre pracovné uplatnenie zdravotne postihnutých osôb, ktorým zamestnávateľ nevie poskytnúť vhodné zamestnanie na iných pracoviskách. Chránené pracovisko môže byť zriadené aj v domácnosti občana zdravotne postihnutého. V chránených zariadeniach môžu pracovať aj občania, ktorým sa poskytuje príprava na prácu a zamestnanci, ktorí pre ohrozenie zdravia nie sú dočasne spôsobilí vykonávať doterajšie zamestnanie, ak pre nich zamestnávateľ nemá iné vhodné zamestnanie. Ostatní zamestnanci môžu v chránenej dielni a na chránenom pracovisku vykonávať len také činnosti, ktoré nemôžu zabezpečiť zamestnanci so zdravotným znevýhodnením. Fyzickým alebo právnickým osobám poskytuje príspevok na zriadenie chránenej dielne a chráneného pracoviska príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Medzi chránené dielne a chránené pracoviská nachádzajúce sa v Košickom samosprávnom kraji môžeme zaradiť nasledovné: Denný stacionár–chránená dielňa pri Nešt. zdrav. zariadení PRAEMIUM-PERMANSIO (*so zameraním na oblasť duševného zdravia*); ABTREX, s.r.o. (*šitie pracovných odevov*), BART, s.r.o. (*tvorba web stránok*), EFEKT (*regeneračné centrum*), RUŽENKA (*rekondičné centrum*), LINEAL (*centrum zdravia*), NODAS (*účtovníctvo, distribúcia registračných pokladní*), REMESLOSLUŽBA (*výroba viazačov a kancelárskych potrieb*), TEXAMA (*šitie pracovných odevov a panskej a dámskej konfekcie*) a podobne.

Prieskum zameraný na prínos chránených dielní a chránených pracovísk pri sociálnej inklúzii osôb so zdravotným znevýhodnením

Prieskumu sa zúčastnilo 28 osôb so zdravotným znevýhodnením zamestnaných v chránených dielniach a na chránených pracoviskách (z toho 22 žien a 6 mužov) s priemerným vekom 43,23 roka z Košického samosprávneho kraja. Zber dát bol realizovaný v mesiacoch január a február 2010. Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť prínos chránených dielní a chránených pracovísk pre osoby so zdravotným znevýhodnením vzhľadom k ich začleneniu na trh práce a k celkovej sociálnej inklúzii. Hypotézy vyjadrovali predpoklad, že chránené dielne a chránené pracoviská sú vhodným nástrojom pre začlenenie osôb so zdravotným znevýhodnením na trh práce; ďalej, že chránené dielne a chránené pracoviská sú najväčším prínosom pre osoby so zdravotným znevýhodnením hlavne v oblasti ekonomickej a že zamestnanie osôb so zdravotným znevýhodnením v chránených dielniach a na chránených pracoviskách má pre nich významný prínos aj v oblasti ich sociálnej inklúzie. Prostredníctvom 22 položkového dotazníka (z toho 16 uzavretých otázok a 6 otvorených otázok) sme na 5-položkovej škále mapovali 3 oblasti života osôb so zdravotným znevýhodnením, ekonomickú oblasť, oblasť sociálnej inklúzie a oblasť uplatnenia sa na trhu práce. Vo viacerých prípadoch boli realizované aj osobné rozhovory pološtruktúrovaného typu.

Na základe analýzy výsledkov realizovaného prieskumu môžeme vnímať všeobecný prínos chránených dielní a chránených pracovísk najmä v tom, že pre marginalizovanú pracovnú silu znamenajú šancu, ako sa začleniť do pracovného procesu a tak získať späť možnosti, ktoré jej boli v dôsledku nezamestnanosti odoprené. Chránené dielne sú prostriedkom, ako je možné čeliť deprivácii človeka spôsobenej strate zamestnania. Na túto sa viažu materiálna deprivácia a pocity menejcennosti. Začlenenie na trh práce môže človeku pomôcť znovu získať istotu, že je prospešný pre spoločnosť. Sociálne účinky vplyvom získania zamestnania vedú k zníženiu rizika sociálneho vylúčenia, a to buď v dôsledku zvýšenia príjmov alebo v dôsledku rozšírenia sociálnych sietí (nový pracovný kolektív) a obnovy štruktúrovaného časového harmonogramu. Základným prínosom chránených dielní je zabezpečenie pracovnej rehabilitácie klientov, kde si človek osvojuje pracovné návyky a stáva sa opäť dôležitým článkom v pracovnom procese, preto účinky pozorujeme v zdokonaľovaní pracovných činností a vo zvýšení ľudského i sociálneho kapitálu. V súvislosti s účinkami na zamestnanosť sme posudzovali najmä to, ako sa ľudia uplatnili v chránenom zamestnaní, aký pocit seberealizácie im to prinieslo, ako dlho v chránenom zamestnaní pôsobili a či sa im podarilo napríklad postupne prejsť na otvorený trh práce

alebo či ich odmena za prácu je výhodnejšia ako sociálne dávky. Ďalej sme hodnotili vhodnosť pracovného prostredia a predpoklady k udržaniu si pracovného miesta aj do budúcnosti. Uvádzame niektoré z odpovedí s vysokou výpovednou hodnotou z jednotlivých oblastí. Ekonomická oblasť: *„Práca v chránenej dielni nie je vysoko ohodnotená, ale je predpoklad, že človek pracujúci v takomto zariadení je poberateľom invalidného dôchodku. Myslím si, že práca v chránenej dielni je hodnotená naozaj minimálne, preto musí byť taký človek asi veľmi skromný vo svojich potrebách. Záchranou pre takého človeka je, ak má v rodine ešte niekoho, kto je zárobkovo činný.“* Oblasť sociálnej inklúzie: *„Nakoľko som bola dlhší čas doma, trocha som sa obávala, ako sa zaradím do tohto zamestnania, lebo s prácou tohto druhu som ešte nemala žiadne skúsenosti, ale kolegovia ma prijali veľmi dobre. Vzťahy medzi spolupracovníkmi hodnotím veľmi dobre, stretávame sa na rôznych kultúrnych a športových aktivitách aj mimo pracoviska.“* Oblasť uplatnenia sa na trhu práce: *„Hlavnú výhodu práce v chránenej dielni vidím v tom, že je rešpektované moje zdravotné znevýhodnenie a problémy súvisiace s mojim zdravotným stavom bez toho, aby som sa obávala prípadného prepustenia zo zamestnania práve pre zdravotné problémy.“* Ďalšie odpovede obsahujú v sebe aj konkrétne odporúčania: *„Pri sprostredkovaní informácií by mohli pomôcť úrady práce a hlavne väčšia ochota a empatia tamojších pracovníkov, pomôcť nám všetkým, ktorí chceme pracovať, nájsť si prácu. Nevie, ako sú prepojené úrady so samostatnými zamestnávateľmi, ale určite by pomohlo, keby boli priamo v kontakte s chránenými dielňami a vedeli by na ponuku a dopyt promptne reagovať, aby sa tie informácie nestrácali alebo neboli skreslené. Bolo by dobré, aby boli zriaďované viaceré chránené dielne, je to veľmi prospešné často aj na preklenutie obdobia po úraze alebo po dlhodobej liečbe, aby sme sa mohli pomalým tempom znovu zaradiť do života a do normálneho pracovného procesu.“*

Záver

V predslove k slovenskému prekladu Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím sa zdôrazňuje potreba komplexného multidisciplinárneho prístupu vo vzťahu k osobám so zdravotným znevýhodnením; potrebný je celospoločenský, nadrezortný prístup, vyjadruje sa aspekt ľudsko-právny, teda nie medicínsky, ale ani čisto sociálny, redukovaný na sociálne dávky. Slovensko sa stane vyspelou krajinou, až keď sa spoločenské postavenie všetkých jeho občanov, vrátane osôb so zdravotným znevýhodnením, priblíži postaveniu občanov vo vyspelých krajinách. V sociálnej práci s osobami so zdravotným znevýhodnením sa opätovne ozývajú ďalšie výzvy, pričom je

potrebné neustále hľadať nové prístupy, metódy a formy sociálnej práce v tejto oblasti v záujme zvyšovania ich kvality života, predpokladom čoho sú predovšetkým sociálne citliví a odborne pripravení sociálni pracovníci ako nositelia uvedených nových trendov.

Literatúra:

- BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.
- Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KVARČÁKOVÁ, Martina, SCHNEIDER, Marek. 2005. Potreby osôb se zdravotným postihnutím. In PAULÍK, Karel et al. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta. S. 208. ISBN 80-7042-690-X.
- Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- ŠLOSÁR, Dušan (ed.). *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: KSK a FF UPJŠ v Košiciach. 123 s. ISBN978-80-9699932-1-5.
- ŽIAKOVÁ, Eva et al. 2005. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print. 232 s. ISBN 80-969274-2-6.
- ŽIAKOVÁ, Eva a kol. 2008. *Prežívanie osamelosti vo vybraných sociálne rizikových skupinách*. Prešov: FF PU. 978-80-8068-731-1.
- Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčný protokol*. Schválené Organizáciou spojených národov 13. decembra 2006. Slovenský preklad. Bratislava: Asociácia organizácií zdravotne postihnutých občanov SR, 20028.
- Madridská deklarácia*. Madrid, marec 2002. dostupné na www.nrozp.sk/files/madr_dek.pdf.
- Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia. Slovenské vydanie*. 2003. Asociácia organizácií zdravotne postihnutých občanov SR. Bratislava: EKOVS, 198 s. ISBN 80-968-689-1-8.

Kontakt:

PhDr. Agnesa KOČIŠOVÁ
FF UPJŠ v Košiciach
Katedra sociálnej práce
agnesa.kocisova@upjs.sk

doc. PhDr. Eva ŽIAKOVÁ, CSc.,
mim prof.
FF UPJŠ v Košiciach
Katedra sociálnej práce
eva.ziakova@gmail.com

PhDr. Katarína ŠIŇANSKÁ
FF UPJŠ v Košiciach
Katedra sociálnej práce
katka@ckr.sk

K metodice výuky základů filozofie pro studenty sociální práce. Sociálně filozofické zamyšlení nad společnou cestou k sociální inkluzi

Balvín Jaroslav (SR)

Abstrakt: *Filozofie je potřebným předmětem ve výuce studentů v pomáhajících profesích. Je společným základem, který posiluje duchovní stránku práce těch, kteří pomáhají. Proto je sonda do filozofických pohledů na svět a místo člověka v něm i předmětem textu.*

Abstract: *Philosophy is a necessary subject in teaching students in the helping professions. It is a common basis, which reinforces the spiritual page work of those who help. Therefore, the probe into the philosophical views of the world and place humans in it and the subject text.*

Klíčová slova: *Filozofie. Sociální inkluze. Člověk. Hra.*

Key words: *Philosophy. Social inclusion. Man. Play.*

Obsah

Úvod: hra na tři a osm

1. Provokování myslí hraním

1.1 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako rozhovor

1.2 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako celek

1.3 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako stopa

2. Udržování kontinuity studováním

2.1 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „otřesový proces“

2.2 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „cesta z jeskyně“

2.3 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „můj trojúhelník“

3. Prověřování vědomostí praktikováním

3.1 Pomoc člověka člověku v jeho nepříznivé sociální situaci

3.2 Záchrana člověka člověkem v jeho nepříznivé sociální situaci

3.3 Péče člověka o člověka v jeho nepříznivé sociální situaci

Závěr

Literatura použitá i doporučená

Úvod: hra na tři a osm

V životě člověka hraje číslo tři zvláštní roli. Ve většině případů totiž vyjadřuje fáze jeho životní cesty, fáze jeho rozhodování a volby. Vyskytuje se v pohádkách o cestě za štěstím či moudrostí, či jako etapy vynaňování se z těžké životní situace- jako např. v pohádce o třech zlatých vlasech Děda Vševěda, nebo o třech přání rybáře, který ulovil zlatou ryбку.

Zajímavé, a vcelku logické je, že číslo tři se objevuje i u filozofů, kteří analyzují svět a místo člověka v něm z hlediska nejobecnějších souvislostí. A hledají podstatu lidského počínání a vztahu člověka ke světu. Přitom odhalili již antičtí filozofové podstatu lidského pobývání ve světě. A tou je nalezení smyslu jeho života. Ale nejedná se o tento smysl jako cíl, ale také o cestu k tomuto cíli. A zde, na této cestě, která vede většinou třemi prostorami, třemi časovými pásmy či, jak to nazvat, fázemi, mají profesionálové

v pomáhajících profesí velký prostor pro svoje uplatnění. Nejenom aplikovat nabyté profesionální dovednosti, ale i, s pomocí filozofického vědomí, uplatnit smysl vlastního občanského i profesionálního života. V seznamování s tímto procesem a provokováním studentské mysli k filozofickému přemýšlení o možnostech aplikace lidského ducha na konkrétní práci sociálního pracovníka, který se snaží o inkluzi sociálně znevýhodněných, spočívá i smysl výuky předmětů Základy filozofie a sociologie a Sociálně filozofické koncepce člověka pro studenty sociální práce.

Nejdůležitější podmínkou pro filozofické uvažování o sociální práci je ovšem rozhybání mysli k skutečnému přemýšlení, které neklouzá jen po povrchu, ale vede k podstatě věcí. Neboť, jak píše rakouský specialista Liessmann ve své knize Teorie nevzdělanosti (Liesmann, 2010), jsme dnes skoro všichni obětí postmoderního chápání podstaty vzdělání jako určité sumy vědomostí, kterou je třeba se naučit, u zkoušky předvést a mechanicky použít ve své praxi. Skutečným myšlením, které míří k podstatě věcí, se příliš nikdo nezabývá.

Avšak my jako učitelé univerzity, která již ze svého názvu usiluje o univerzální, nejenom dílčí a roztržštěnou, pragmatickou vzdělanost, použitelnou pouze na konkrétní případy (např. záchranu života jako takovou, ale bez, byť jen náznaku, dalšího rozvažování) jsme povinni o univerzálnost vědění i u specialistů a úzce zaměřených odborníků usilovat.

Vzhledem k postmoderní situaci doby, kdy najdete i jakoukoliv myšlenkovou úvahu na internetě a můžete ji v seminární práci prezentovat bez mrknutí oka jako svoji (což se u některých studentů bohužel stává), je to práce obtížná, ale potřebná. Jde proti takovým „vzorům“ tvorby polovzdělanosti, které jsou prezentovány např. formou hry „milionář“. Milionář má autoritu. Protože je vzdělaný? Protože si ji může koupit? Anebo se stát milionářem ten, který vyhraje v známé televizní show soutěž na otázky? Konrad Paul Liessmann byl v Rakousku v lednu 2007 vyznamenán titulem „Vědec roku 2006“. Za knihu, která je kritikou současného proudu kapitalizace vědění. A příběh hry Milionář slaví úspěch, je atraktivní, napínavý. Vytváří zdání, jakoby simuloval pohyb v oblasti vědění. Avšak, jak píše Liessmann, *„vědění, které se prezentuje sledem otázek z nejrůznějších oborů, se tak ovšem jeví jako zcela bez souvislostí a náhodné. Nahodilost je tedy jediným principem, který spojuje množství informací a významů, na něž je v takové show soutěžící v rychlém sledu dotazován, princip náhody hraje rozhodující roli, lidským dílem je očividně jen ohodnocení stupně obtížnosti, který je otázkám přiřazen...pořad radikálně účtuje s namyšleností vzdělanců. Všechny možné oblasti vědění i života jsou tady rovnoprávné, otázka týkající se postavy z Goethova Fausta je stejného řádu jako ta, která*

se týká nejnovějšího poměru nějaké hollywoodské hvězdičky...Tato show míří proti intencím reformní pedagogiky, která po dlouhou dobu převažovala, protože ta chtěla vyhostit z hlav žáků izolované faktografické znalosti bez souvislostí...Podle výzkumů veřejného mínění považuje většina dotázaných německého moderátora televizní soutěže „Kdo bude milionář“ Güntera Jaucha za jednoho z nejchytřejších Němců, schopného zastávat i vysoké politické posty. Obliba rakouského moderátora Armina Assingera spočívá v něčem jiném...Jauch simuluje pedagogickou autoritu, Assinger kamarádkého učitele, který nijak neskrývá, že neví o nic víc než student, a proto je ochotný se od něj taky něco přiučit.“ (Liessmann, 2010, s. 14-16).

Takovéto chápání vědění připomíná velmi silně postmodernismus v jeho spíše negativních projevech. Znat všechno a nic, bez ladu a skladu, bez souvislostí. Hlavně když je to na vlně doby a je to „postmoderní“, uznávané v debatních kroužcích. A Liessmann charakterizuje toto vědění jako „nezávazné a nesouvislé, je prostě zcela zvnějšněné...Souvisí to ovšem i s poměry, které jakýkoliv náznak souvislostí nebo vnitřního rozvinutí myšlenky sabotují“.

(Liessmann, 2010, s. 16).

Roztříštěné vědění, mozaika bez souvislostí, přitom prezentovaná jako super vědění, které zaslouží být i finančně oceněno, je projevem polovzdělané společnosti, která nepotřebuje, aby lidé tolik přemýšleli. A přemýšlet v sociálních, zdravotnických oborech a jiných pomáhajících profesích o širších souvislostech kolem člověka, který je v životní nouzi? Není to nadbytečné? A nepřekáží to dokonce v práci a dokonalém profesionálním výkonu? Podle našeho soudu nikoliv. Právě naopak např. ve zdravotnických povoláních se volá po tom, aby zdravotní sestry byly více vstřícné k pacientovi, usiluje se o vyšší úctu k člověku jako klientovi... Neboť léčí a pomáhá nejenom profesionální výkon, ale i lidská „tvář“ toho, kdo pomáhá ve vztahu k tváři druhého člověka. (O tváři jako symbolu originality a důstojnosti člověka srov. práce filozofa Emmanuela Lévinase- viz Lévinas, 1997). A vztah k druhému člověku je natolik pro člověka potřebný, že se nad jeho významem zamyslel i jiný filozof dialogu Martin Buber, který svůj filozofický odkaz zformuloval do vztahu **JÁ a TY**. (Srov. Buber, 1969)

K tomu, aby sociální pracovníci byli schopni pomáhat v takovémto univerzálním smyslu, tedy i s přítomností filozoficko-etického chápání sociální situace člověka, který pomoc potřebuje, je potřebná filozofie alespoň v základech. Avšak to, že se jedná pouze o zákady, ukryvá v sobě určité nebezpečí povrchní prezentace filozofie a sociálně filozofických koncepcí člověka jako určitý přehled filozofií a filozofů, který, byť se přednášející tváří sebefilozofičtěji a znalecky, studentovi v jádru nepomohou. Nevyprovokují ho totiž

k hlubšímu pojetí přístupu k lidem, považují sumu předložených poznatků za jakýsi přídavek k sociálním oborům, který je nutno absolvovat pro získání kreditu. Na tuto situaci se hodí zamyšlení nad filozofickým dílem jiného filozofa – Ericha Fromma, který tento často celoživotní rozpor vyjádřil v publikaci „*Mít či být?*“ Mít zápočet či zkoušku, nebo se z předmětu poučit a motivovat k hlubšímu vztahu člověku ve své profesi. Tedy spíše být, nežli mít.

A jak je to s **hrou na číslo tři a osm**, kterou jsem avizoval v nadpise úvodu? Nic zásadního, ale také nic banálního. Jenom jde o to, že tato hra (a učitel i student si mohou vymyslet spousty dalších) může uvolnit mozkové závity k přemýšlení. Filozofie není postavena na pragmatických a měřitelných výzkumech. Proto je zásadní metodou provokovat studenty k zapojení jejich ducha: nemateriálního systému, který může o věcech nejenom nezávazně a akademicky přemítat, ale i vážně a aplikačně přemýšlet s ohledem na sociální situaci konkrétního případu. Zobecněn, a na své pouti ke studentovi několikrát evaluován, se stává duchovním systémem, který může studenta přivést k úvahám, k filozofickým zamyšlením, která si ani nemusí uvědomovat, protože se prezentují formou hry. A hra je vlastně jedna z forem imaginace, v níž se může přehrávat vše, co se může přihodit v reálném životě. Dokonce i to, co by se vzhledem k přírodním zákonitostem přihodit v našem časoprostoru nemohlo.

Pohrajme si tedy s čísly tři a osm a vztáhněme tuto hru k tématu sociální práce. **3.** Už výše jsme o tomto čísle psali jako o magickém pojmu při řešení obtížných sociálních situací člověka. V imaginaci je možno si s tímto číslem pohrát. A přitom využít jak formálních tvarů, tak obsahových forem, které odrážejí sociální otázky společnosti.

Číslo tři je možno prezentovat v roztodivných tvarech. Přitom však nejde jen o formální projev, ale i obsahový. Přitom můžeme využít komparaci s číslem osm.

Jen na poprvé:

Všimněte si, že číslo tři i číslo osm má tři písmena.

Všimněte si, že číslo tři i osm spadají do první desítky číselné řady.

Všimněte si, že číslo tři a osm spadají do kategorie čísel.

Všimněte si, že číslo tři a osm mohou vyjadřovat vztahy: nejenom číselné, ale i sociální.

Všimněte si, že číslo tři a osm mají tři písmena podobně jako slovo hra.

Všimněte si, že čísla tři a osm nám předkládají situaci hry, jejímž základem je imaginace.

V představách můžeme s číslem tři různě pohybovat. Tak např. když jej položíme „na záda“, může nám toto číslo představovat dvojkolébku pro narozené děti - dvojčata. Anebo

spojité nádoby používané pro křest dětí. Anebo babiččiny hrající a uzavíratelné hodinky, které se tradují v rodině, které umírající babička darovala své dceři a ta zase dál a dál. Vidíte, kolik můžeme rozvinout sociálních příběhů na zdánlivě banální hře na tři. Ale co s osmičkou? Zkuste trojku ve své mysli zdvojit a položte jednu na druhou. Trojka, která leží stále ještě na zádech, se stane ležící osmičkou. A ležící osmička je, jak jsem se někdy učil v matematice, symbolem nekonečna. Tato podoba: dvě trojky v jedné osmičce se stává symbolem nekonečna pro existenci vesmíru i lidských starostí a trápení, ale i radostí a vzájemné pomoci.

Smyslem takto popsaného uvažování je rozhybat studentovy myšlenkové závity k tvořivému a originálnímu přemýšlení. Pak bude moci jeho mysl souznět s myslí filozofů, kteří před námi promýšleli svět a pozici člověka v něm a bude moci sám a samostatně s pomocí „tvořivě - humanistické mysli“ aplikovat získané metody filozofického rozvažování na předmět svého studijního zájmu. Což je sociální práce, respektive práce v oborech pomáhajících profesí.

1. Provokování mysli hraním

Předchozí výklad, který popisoval metodickou práci se studenty v předmětu Základy filozofie a sociologie jako určitou formu hry na rozhybání filozofické mysli, budeme nyní transformovat do skutečné práce studentů s filozofickými texty. A když si přečtou studenti následující text českého filozofa Petra Nesvadby, který je proložen i myšlenkami dalších filozofů, hned na začátku řeknou, že filozofickým textům rozumějí jen velmi těžko. Co tedy s tím? Je třeba text rozložit na části, podle témat, kterými se text zabývá, a tím i analogovat proces abstrakce v našem myšlení:

*„...fundamentální založenost lidského pobytu spočívá v tom, že je pobyt v neustálém duchovním rozhovoru (s druhými, s texty, památkami apod.). „Člověk ek-sistuje, znamená nyní: dějiny bytostně určených možností dějinných lidí se jim udržují v odkrytí jsoucna vcelku.“ (Heidegger, 1993, s. 43). Každý fenomén sociálního a kulturního života poukazuje k celému horizontu nejednoznačných odkazů a souvislostí; každý je svědectvím o tom, že jeho tvůrci se po něčem tázali a že jej zanechali jako jednu z možných odpovědí. A člověk musí umět naslouchat, nechat se oslovovat, a také se musí umět tázat, aby mohl tato svědectví **interpretovat**.*

Již před sto lety upozornil německý myslitel Wilhelm Dilthey na to, že sociální fenomény /“duchovědná fakta/ nejsou – oproti faktům, s nimiž operují ostatní exaktní disciplíny - nikdy „hotová“, jednou provždy daná, a tedy „objektivně“ zjiřitelná, popsateľná a jednoznačně interpretovaná, nýbrž naopak – jsou neuzavřenou výzvou, svazkem poukazů,

daných jim ve chvíli jejich vzniku, ale naplňujících se až tím, že nás nějak oslovují, že jim nějak rozumíme, nějak je hodnotíme, zaujímáme k nim určitý postoj. V duchovní oblasti nese s sebou každý zdánlivě samostatný fakt celý svazek významů, v nichž teprve může mít svůj plný smysl. (Dilthey, 1980, s. 246-247). Všechny historické nebo kulturní předměty či jevy jsou projekcí přání, tužeb, hodnot, postojů, vášní a zájmů lidí, kteří je vytvořili, a jsou tak vlastně stopami jejich života – a k jejich pravdivému uchopení nepomůže žádný abstraktní popis či jednoznačné kauzální „vysvětlení“.

Interpretace, má-li mít smysl, musí proto vždy pokročit za text, za událost apod. a snažit se objevit **otázku!** My se totiž musíme naučit tázat spolu s autory; nic nebrat jako hotovou odpověď, ale jako problém.“ (Nesvadba, 2010/2, s. 268).

Interpretace

Takto složité filozofické texty mohou odradit denní i externí posluchače, kteří mají absolvovat filozofický kurs dotovaný osmi hodinami hned na začátku. Na druhé straně je filozofie i etika pro studenty pomáhajících profesí velmi potřebná. Pokouším se v tomto textu ukázat, že přes složitost textů je potřebné hned na začátku přistoupit k interpretaci takových textů, které studentům do budoucna budou sloužit k lepšímu a hlubšímu „čtení“ složitosti jejich života i složitosti profesionální práce sociálního pracovníka, zdravotních sester, lékařů, a všech těch, kteří pracují v oblasti pomáhajících profesí. Pokusíme se tedy o analýzu textu a poté vedeme studenty k samostatnému rozboru. Dále pak vytyčujeme otázky, které by měli samostatně zpracovat v další práci při výkladu filozofie, etiky a sociologie ve vztahu ke své profesi.

1.1 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako rozhovor

(Náš pobyt ve světě jako neustálý rozhovor s druhými).

„...fundamentální založenost lidského pobytu spočívá v tom, že je pobyt v **neustálém duchovním rozhovoru** (s druhými, s texty, památkami apod.)...“

Lidé minulosti i současnosti realizují svůj život v neustálém duchovním rozhovoru. Je to proto, že řešení mnoha problémů své životní situace, které se před člověka stavějí permanentně, neustále, jako stále nové a nové, malé či větší „gordické uzly“ vyžaduje od člověka duchovní, myšlenkovou aktivitu, která však nemůže být rozhovorem pouze se sebou samým (i když i tak rozhovor, tázání v procesu rozhodování a volby probíhá), ale rozhovorem s jinými lidmi. A to nikoliv jen lidmi současnosti, ale prostřednictvím písemné kultury i s lidmi minulosti. V pomáhajících profesích se proto profesionálové obracejí formou diskursu i k těm, kteří pro praxi i teorii vytvořili řadu nových přístupů, postupů. Tak např. zdravotníci současnosti čerpají z teorie **T. Parsonsa** o zdraví a nemoci - *The*

Social System. (Parsons, 1951), ostatní odborníci s Parsonsem vedou diskurs, který je nám také inspirací, o správnosti jeho čtyř charakteristických rysů nemocného apod. (Viz Bártlová, 2009, s. 17-18). Např. na Parsonsovu myšlenku, že role nemocného je rolí sociální, navázal **I. K. Zola** (Zola, 1966, s. 628), „zpochybnil však, že existuje jednotný kulturní model takového chování a naopak, dokázal, že vnímání obdobných tělesných symptomů je odlišně interpretováno podle etnické příslušnosti a že tato odlišná interpretace vede k rozdílnému chování v nemoci. Na srovnání pacientů italského a irského původu dokumentoval vliv náboženských a kulturních hodnot.“ (Bártlová, 2009, s. 18).

1.2 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako celek

„Člověk ek-sistuje, znamená nyní: dějiny bytostně určených možností dějinných lidí se jim udržují v **odkrytí jsoucna vcelku**.“

Diskursem, rozhovorem vědeckým, teoretickým i praktickým mezi lidmi, mezi profesionály i mezi profesionály a jejich objekty, na které působí, lidé odkrývají nikoliv jenom jednu část života, jednu určitou část zákonitostí světa, ale svět vcelku. Na odkrývání světa vcelku má každý jednotlivec podíl, ale při řešení svých životních situací jako občan i jako profesionál, **i když řeší jednu jedinou věc, jakoby odkrýval celý systém vztahů a souvislostí, které reprezentují svět jako celek**. Proto také je v současnosti požadován např. při vzdělávání sester požadavek, aby poznaly a pochopily „*obecné i kulturně specifické kompetence, aby byla sestra schopná **pochopit hodnoty a kulturní imperativy fungující v rámci kulturního prostředí dané osoby...a poskytovat tak kulturně citlivou péči o nemocného***“ (Bártlová, 2009, s. 12).

Tedy, každý profesionál i v pomáhajících profesích by měl být alespoň v základech seznámen s filozofickým způsobem „nahlížení“ resp. čtení“ světa. Neboť pracuje s lidmi, kteří jsou jak biologickými, tak duchovními bytostmi a shrnují ve svém fyzickém i psychickém „těle“ stopy minulého světa jako celku. Filozofové říkají, že svět je souhrnem předpokladů, se kterými se setkáváme a nějak na ně reagujeme. „*Zamyslíme-li se nad tím, jak vnímáme, nač myslíme, co prožíváme, dříve či později přitom zjistíme, že všechno to, co vnímáme, nač myslíme, co prožíváme, s čím komunikujeme, s čím souhlasíme anebo o co se přeme, to vše se nám vždy již nějak „vyjevuje“ z celku světa. Jinak řečeno, „svět“ jako předpoklad rozumění, jako „univerzální půda důvěrnosti“*“, je nám tedy „dán“ jaksi **předem**. To, co se nám vždy nějak ukazuje a s čím se setkáváme, přichází nutně z nějakého celku (z „přirozeného světa“, jak jej krásně nazýval Edmund Husserl a po něm i náš Jan Patočka); tento celek však není nikdy „hotov“ – on je spíše „horizontem“; je jakousi hranicí, za kterou si nemůžeme nikdy úplně „sáhnout“, ale která je přesto stále zde a

orientuje náš pohyb mezi věcmi, sama žádnou věcí nejsouc. (Srov. Patočka, 1992, s. 99). *Horizont je vždy to, v čem jsou věci situovány a odkud k nám přicházejí, a my – jako vědomé bytosti – je „uchopujeme“ a konáme mezi nimi i jejich prostřednictvím.“* (Nesvadba, 2009, s. 264).

Aplikujeme-li tyto filozofické teze na naši činnost v oblasti pomáhajících profesí, vyjadřují tyto myšlenky:

- **Naše možnosti** pomáhat těm, kteří to potřebují. Naše snažení (naš pohyb, naše profesionální aktivita) je určitým způsobem orientováno, přičemž **pohybuje náš duch, naše vědomí**, které rozumí nastalým problémům např. pacientů jako určitému systému, vycházejícímu z celku světa pacienta (jeho zázemí rodinného, skupinového, profesionálního atd.), ale také z nás samých (z naší úrovně porozumění souvislostí v procesu pomoci druhým, naší profesionální kompetence, z naší úrovně mravního étosu apod.).
- **Celek světa, není nikdy hotov**, takže ačkoliv můžeme jako vědomé bytosti, vybavené profesionálními kompetencemi, konat, uchopujeme věci, problém pacienta nebo zachraňovaného člověka, existuje tu **horizont, určitá hranice**, za kterou nelze jít, která nám nedovoluje vše, např. zachránit život, když poškození orgánů není, jak říkají odborníci, v souladu se životem. I zde však nastupuje potřeba pochopení světa, situovanosti člověka z celku, neboť i smrt je součástí celkové a obecné zákonitosti společenského a přírodního dění, které z hlediska nejobecnějších zákonů studuje filozofie.

K tomu, aby studenti pochopili to, že filozofický pohled na svět a člověka vychází z celku a naše vnímání a myšlení jej zachycuje jako celek, i jako základ pro další promyšlení naší činnosti ve vztahu k celku světa a lidstva, použijeme slova z Talmudu: *„Kdo spasí byt' jen jediný život, spasí celé lidstvo“*. (Viz Spitzová, 2009, s. 7).

1.3 Duchovní, filozofický a etický obraz sociálních situací vnímaný jako stopa. Společenský jev jako odkaz

„Každý fenomén sociálního a kulturního života poukazuje k celému horizontu nejednoznačných odkazů a souvislostí; každý je svědectvím o tom, že jeho tvůrci se po něčem tázali a že jej zanechali jako jednu z možných odpovědí“.

Každý z nás se ve svém občanském i profesionálním životě setkává s jevy, předměty, lidmi. Jsou to fenomény, které vyplývají ze sociální a kulturní existence společnosti. A každý jev je výsledkem celého systému odkazů a souvislostí. To znamená, že ve vztahu k nám vystupuje jako **svědectví**, které zanechali na tomto světě předchozí lidé, tvůrci.

Vidíme sochu ze středověku, a ta je výtvořem umělce, který žil v určité době, prožíval duchovní život té které etapy vývoje společnosti a svoje dílo vytvořil jako výpověď o sobě i svědectví o světě a lidech, s nimiž ve své době žil. Toto svědectví je pro nás nejednoznačné, protože on sám musel při své tvorbě volit výsledek, který nemohl být od začátku zcela jednoznačný a také proto ho můžeme různě interpretovat i my dnes, každý v tom díle vidí něco poněkud jiného, podle svého založení, svých zkušeností apod.

Ale je to svědectví, **stopa** po lidech, kteří se svou činností tázali a zůstala po nich jedna z možných odpovědí. Pro nás je to dnes výzva, abychom také hledali odpovědi na svoje otázky, abychom viděli nejednoznačnost a rozmanitost otázek i života lidí, ale rozhodli se pro jednu z možností, která je nejoptimálnější v dané situaci. Tedy v každém oboru navazujeme na výsledky předchozích snah, v medicíně na předchozí výsledky a zkušenosti s léčením, na materiální výsledky technických vynálezů i na duchovní vědecké výsledky bádání o zdraví a nemoci, na filozofické a etické hodnoty, které se osvědčily při léčení a zachraňování lidských životů a které také ukládáme jako svědectví pro budoucí pokračovatele a tazatele a řešitele nejednoznačných a rozmanitých situací...

K takovému chápání by měl být vzděláván i personál v pomáhajících profesích. Jak píše Sylva Bártlová, „*sestry jsou dnes vzdělávány, nejen aby dobře vykonávaly své povinnosti a zdokonalovaly se v praktických a komunikativních dovednostech, ale také k tomu, aby porozuměly významu rozmanitosti otázek, které se k těmto činnostem vztahují. V nejbližším období se bude požadovat od sestry více seberegulace a sebeřízení...*“ (Bártlová, 2009, s. 12).

Znamená to, že my sami, ať už jsme v kterékoli profesi, vystupujeme jako autonomní subjekty, které dokážou rozumět tomu, co děláme nejenom z hlediska technických postupů, ale i z určitého nadhledu, z hlediska smyslu našeho počínání, rozumíme obecnějším souvislostem naší aktivity, naší práce. V pomáhajících profesích je to práce s člověkem, který se ocitl v tíživé sociální či životní situaci. A on potřebuje jistotu, náš čin, který vychází z rozumění celku. Jak píše Petr Nesvadba, „*tento celek východisek a předpokladů, o němž uvažujeme, bývá obvykle označován jako „předporozumění“.* Každý z nás ve svém životním (filozofickém i „běžném“) tázání, ve své problematizaci světa, druhých lidí, dějin i sebe sama vždy vychází ze samozřejmosti svého předporozumění, tj. z toho, jak vnímá, prožívá a chápe, jakými tradicemi, zkušenostmi, vzpomínkami, ale i cíli a tužbami je vybaven, co chce, co se mu líbí, s čím souhlasí a za čím kráčí. „Předporozumění“ je „terén“ naší zkušenosti, který si nemůžeme „odmyslet“ ani jinak zrušit (byť v to doufali filosofové osvícenských dob a i my sami bychom tak někdy jistě rádi

učinili), neboť tím bychom přišli o sám náš duchovní „domov“, jehož „oknem“ pozorujeme svět“. (Nesvadba, 2009, s. 264).

Jak toto vyjádření aplikovat a vysvětlit? Každý ze studentů pomáhajících profesí může vyjádřit, jaký charakter má jeho předporozumění světu, tomu, co dělá ve své profesi. V tomto smyslu mají význam i zamyšlení a úvahy studentů o smyslu svého povolání a přístupu k němu ještě než učitel spustí výklad svůj. Jsme autonomní lidé. Každý z nás máme ten určitý domov, z něhož pozorujeme svět. Možná, že nejlépe se to dá pochopit i na seriálu *Nemocnice na kraji města*. Kolik lékařů, sester, zdravotního personálu tam vystupuje, a každý má svůj „domov“, svá okna, ze kterých pozoruje svět, sleduje své okolí. Každý má své předporozumění, které ho provází každodenně profesí pomáhajícího pracovníka. A každý ze studentů může povědět nebo i napsat, jak to probíhá v jeho vlastním životě, u externích studentů v jejich vlastní praxi... Smysl těchto řádků není jen v pochopení určitého filozofického textu, ale především v tom, že chceme ukázat důležitost filozofie pro pomáhající pracovníky. V tomto smyslu můžeme pokládat tento text i za uvedení k následujícím základům filozofie a sociologie pro pomáhající profesě. Samozřejmě je na učiteli základů filozofie, jestliže pro tento účel zvolí text, který jsme rozbírali, či text jiný.

2.Udržování kontinuity studováním

Už v první kapitole jsme psali o rozhovoru s našimi předchůdci, od kterých se učíme a jejichž díla studujeme. Tím je také udržována kontinuita lidského vývoje. Také se učíme od antických filozofů, kteří nám zanechali tak obsažnou interpretaci světa, že jejich výklady se stali nepřekonatelným základem pro přístup ke světu v lidské činnosti po celá další staletí až do současnosti. Ukážeme tento trojjediný základ na Sókratovi a Platónovi, jejichž podobenství mohou posloužit i aplikaci pro práci v pomáhajících profesích:

2.1 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „otřesový proces“

I při respektování plurality je z hlediska historických zákonů třeba o úspěch v práci s klienty zápasit. Ve smyslu pomoci studentům dosáhnout své životní orientace, smyslu života v jednotě plurálního vidění a interpretace světa. Tento proces se může obejít bez filozofické reflexe světa, avšak pak bude plochý, bude stát na návodech polovzdělané společnosti, o kterých píše ve své knize *Teorie nevzdělanosti* Konrad Paul Liessmann (viz výše). Proto je důležité i při výchově sociálních pracovníků je připravovat k tomu, aby se formovalo jejich vědomí jako celistvé osobnosti. Osobnosti, která nezískala a také klientům nepředává jen dílčí pomoc, ale usiluje o sociální práci s klientem jako pomoc při nalézání nebo znovunalézání smyslu života i v tak složité sociální situaci a v složitých

časech, které nazval ne nadarmo sociolog Bauman „časy tekutými“ a „věkem nejistoty“. Žijeme v relativně nejrozvinutější části světa, v Evropě. Avšak, jak píše Bauman, „přinejmenším v té „rozvinuté“ části světa v poslední době došlo nebo právě dochází k několika zásadním, vzájemně provázaným jevům, které vytvářejí novou, zcela bezprecedentní situaci, pokud jde o cíl a smysl individuálního lidského života – a tomu se stavějí do cesty dosud nepoznané výzvy.

Za prvé: „pevná“ fáze modernity přešla ve fázi „tekutou“, nastal tedy stav, kdy sociální formy (vzorce přijatelného chování, struktury omezující individuální volbu, instituce dohlížející na prohlubování rutiny) nadále nemohou (a ani se to od nich neočekává) udržet stejný tvar po delší časové období, protože se rozpadají a rozpouštějí rychleji, než stačí být ustaveny, natož aby se stihly ustálit. Formám, ať těm, které již existují, či těm teprve nastíněným, obvykle není dán dostatek času ke zpevnění a pro tuto svou krátkou životnost nemohou sloužit jako referenční rámce lidského jednání ani dlouhodobějších životních plánů: jejich trvání je totiž kratší než čas nutný k vytvoření a rozvinutí kohezní a konzistentní strategie, a tím spíše nepostačuje k naplnění individuálních „životních projektů“. (Bauman, 2008, s. 9).

Velmi skepticky zní Baumanovo líčení naší současné postmoderní situace. Ale pro člověka to má význam, protože ví, s čím se v životě může setkat. A člověk sní, vytváří si utopie o spolehlivém světě, jemuž může důvěřovat, o světě bezpečí (Bauman, 2008, s. 91). Zatím nás historie i současnost přesvědčují o tom, že jsou to opravdu jen utopie. Avšak, přeci jenom. Člověk má šanci orientovat se v této postmoderní situaci. Osobností, která mu může pomoci naučit se v tomto světě orientovat, nebo se na tento pluralitní a nejistý svět připravit, může být i sociální pracovník. Avšak i ten musí být připraven. V úrovni jeho přípravy je základ jeho profesionální autority. Její obsah však nemůže být pouze odborný a metodologický. Musí být také filozofický, etický a sociologický. Filozofie může přinášet základnu pro orientaci mezi pluralitními entitami, mezi hodnotami, které jsou pro strategické i taktické kroky člověka při vytváření jeho života důležité jako majáky pro orientaci lodí. A jeden z významných majáků pro člověka, který se v situaci momentálně či dlouhodobě neorientoval, je i sociální pracovník jako autorita: nehmotná síla jeho osobnosti, která filozoficky rozumí složitosti světa, situaci klienta a je schopná a silná svým étosem a mravní moudrostí vést a ovlivňovat objekt svého působení, aby se optimálně orientoval ve světě a našel nebo znovunalezl v něm své místo a smysl. K tomu je možno nastínit některé možnosti a náměty, které může pro budování takovéto formy pomoci přinést pro studenta v oblasti pomáhajících profesí filozofie:

Velkým přínosem pro pochopení podstaty a smyslu sociální práce je seznámit se se Sokratovou filozofií, která je chápána jako **péče o duši i polis, tedy o duši člověka a o obec, ve které tento člověk žije** (Patočka, 1990. In Nesvadba, 2010, s. 271). S autoritou je nesmrtně spojen tak zvaný Sókratův čin, jeho rozhodnutí vydržet ve svém morálním LIDSKÉM rozhodnutí i v hodině smrti. Jako první filozof ukázal podstatu autority člověka, který se rozhodl ke svému činu ne z pragmatických nebo fyzických důvodů, ale prostě proto, že *nemohl jinak*, tedy z výsostně etických důvodů... **Také sociální pracovník, pokud se pustil na svoji profesionální dráhu z etických důvodů, nemohl a nemůže jinak, protože kdyby nepomohl těm, kteří to potřebují, citil by se v životě špatně.**

Pro prezentaci složitosti a zároveň i možnosti, jak může sociální pracovník ovlivnit svého klienta, je možné seznámit se s třemi etapami tzv. otřesového procesu, objeveného a prezentovaného Sókratem. Zahrnuje tři fáze, po kterých by měl dobrý sociální pracovník (sociální pracovník plní mnohé z učitelských úkolů a klient je vlastně i jeho žákem) vést svého klienta - žáka, aby dosáhl vědomí zakotvenosti jeho života a jeho smyslucestou, která je charakterizována pojmy stud, údiv, zájem o ideu.

Stud – jako první vstup, index toho, že „*člověk vlastně nevěděl, co chce, šel slepě za nějakým smyslem, který se mu bezprostředně, nezávazně, přirozeně prezentoval*“.

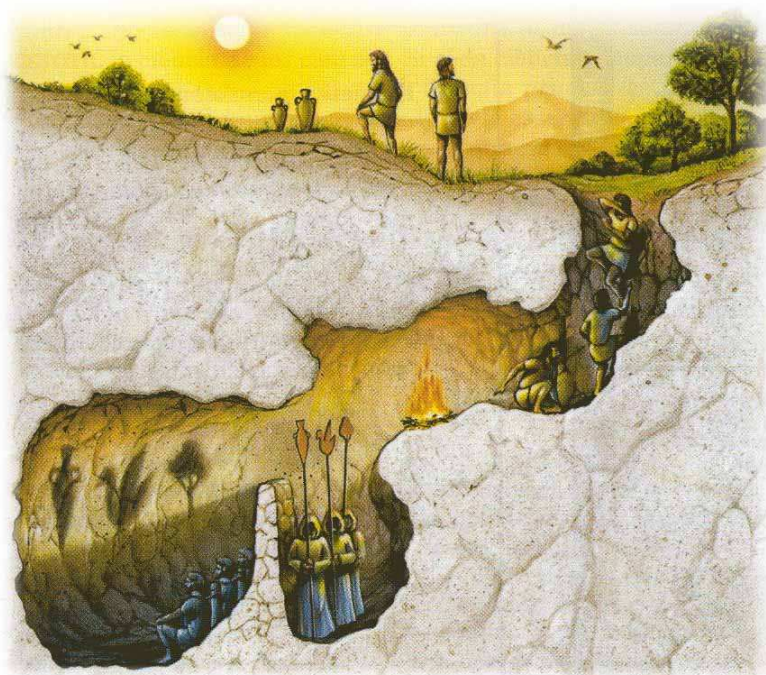
Údiv – první etapa hlubšího procesu, „*zvláštní cit, v kterém člověk odkrývá, co mu z jeho podstaty dosud bylo skryto*“.

Zájem o ideu – dobytí klíče, „*kterým si můžeme otvírat všechno, co jest, a v této možnosti vykládat všechno, co jest, otvírat každé jsoucno, ptát se na jeho smysl.*“ (Viz Patočka, 1996, s. 368-369. Též podrobně Balvín, 2008, s. 198-2001).

2.2 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „cesta z jeskyně“

Za dílo, které nejvíce symbolizuje řešení společenské situace a místo člověka v ní, je považována Platónova *Ústava*. V ní je snad nejnámější podobenství rozvoje člověka jako jednotlivce i jako skupiny od tmy předsudků a nevzdělanosti až na světlo pravých poznání idejí, které ovlivňují člověka na cestě k pravdě, kráse a harmonické společnosti. Tato symbolika souvislostí v reálném světě se nazývá „*Podobenství o Platónově jeskyni*“, které představuje Sókratés v mimořádně zajímavém rozhovoru s Glaukónem. „Platónská jeskyně“ je symbolem postupu člověka ze tmy na světlo a také pomoci svému bližnímu. Při tomto zápase člověka o duši, sehrává roli také autorita - těch, kteří se odpoutají z otrockých okovů „*stínové nevzdělanosti*“ a také klamného stínového života, těch, kteří v těžké cestě z jeskyně překonávají překážky, riskují svůj zrak při oslnění sluncem nejvyšší

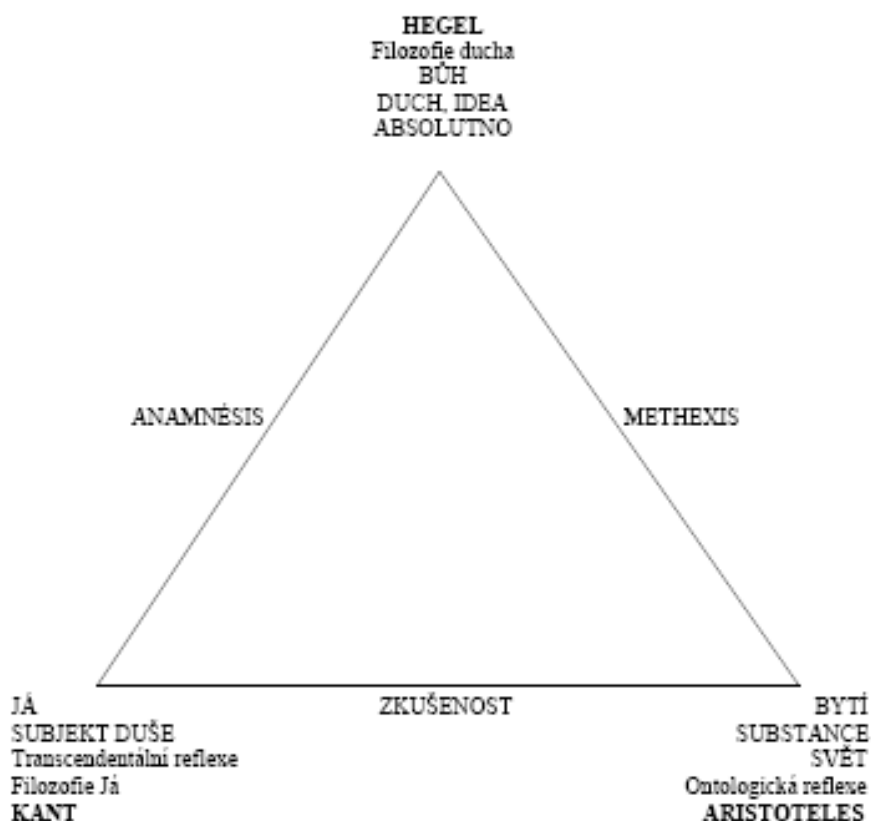
hodnoty dobra a dokáží se i vrátit k těm, kteří ještě nepoznali, že se v životě omezeném okovy dívají pouze na stíny pravých věcí. V tomto podobenství lze najít hodnotu pomoci v různých místech a způsobech lidské činnosti, ať už jde o učitele či profesionály v pomáhajících profesích, nebo o prosté lidi. Obraz Platónské jeskyně může být zkušebním, modelovým terénem pro přemýšlení o podstatě sociální práce. Také zde jsou tři etapy života, kterými člověk prochází, i po kterých se vrací, aby pomohl druhým: sedění v okovech, cesta z nich a osvícení pravým životem.

2.3 Vnímání, přístup a pomoc v řešení sociálních situací jako „můj trojúhelník“

Základem pro zvažování vztahů mezi výnamem našeho JÁ, okolního světa (BYTÍ) a společenskými idejemi (DUCH) je tzv. **Platónský trojúhelník**, v rámci kterého vlastně filozofové hledají odpověď na složitosti světa dodnes. Zvažování mezi třemi veličinami je využitelné pro učitele, aby pomohl studentům nalézat smysl života, i pro sociální pracovníky, kteří se při realizaci pomoci klientům musí využívat tyto vztahy pro podněcování klientů řešit svůj sociální či zdravotní problém. Výklad Platónského trojúhelníku ukazuje i ohraničení našich lidských i profesionálních možností. Ukazuje, že **JÁ** není všemocné, i když jeho **DUCH** je při ovlivňování bytí velmi významný. Ukazuje, že **BYTÍ** je přirozenou základnou světa a jeho podstatou je substance jako základna nejenom v neživé přírodě, ale i pro přírodou živou a hlavně pro člověka. Bytí je základem lidské zkušenosti, kterou z ní čerpá a zároveň jednotlivá JÁ vytvářejí obecného **DUCHA**, **IDEU**, kterou je možno nazvat myšlenkovým bohatstvím lidstva. Projevuje se v ideologii,

politice, umění, filozofii. Tento OBECNÝ DUCH je spojen s BYTÍM a zároveň s JÁ, čerpá z nich i odevzdává. Souvislost všech tří entit vytváří prostor, v němž člověk reaguje na životní situace. (Anzenbacher, 2004, s. 45-46). Z. Bauman připodobňuje tento proces kulečnickové hře: „přijde –li na utváření našich životů, jsme tága, hráči nebo biliárové koule? Hrajeme my, nebo námi hraje někdo jiný nebo něco jiného?“ (Bauman, 2010, s. 110).

3. Prověřování vědomostí praktikováním

Kterékoliv studium, není-li prověřeno v praxi, bývá považováno za zbytečné. Proto je třeba filozofické výklady stále komparovat se zkušenostmi studentů, kteří studují sociální práci. A nejenom jich samotných. K tomu je možno použít i různých událostí ve světě. Ale také filmové, literární tvorby. Všeho toho, co člověk nashromáždil a co zobrazuje, nejenom ve vědecké formě, složitost lidského světa, který je založen i na sociální pomoci jako nezbytné součásti zachování kontinuity lidské společnosti. A v tomto textu se nám nabízí hned jeden příklad: záchrana chilských horníků ze zasypaného dolu. A vzápětí výbuch v čínském dole, který stál desítky obětí. Kde jsou možnosti a kde také hranice pro uplatnění pomoci lidem, kteří se ocitnou v nouzi? Jaké úvahy probíhají v lidech, kteří jsou zasypani v důlní jeskyni podobně jako otroci v jeskyni platónské a jaké v nich probíhají, když jsou zase vyvázeni v geniálně vytvořeném tubusu na světlo boží? Ponechme tyto

úvahy vám, kteří jste vydrželi číst tento text až do konce. Doufám že pro kolegy odborníky budou moje „hry na tři“ svědectvím o zlepšování výuky. Pro studenty snad inspirací k tomu, aby se nad svou profesí zamysleli i více filozoficky. A jako příklad, že filozoficky je možno přemýšlet i krátce, se pokusím vyjádřit na charakteristice následujících pojmů. Všechny tyto druhy pomoci jsou prostředkem pro naši společnou snahu o inkluzi lidí v nepříznivé životní situaci zpět do společnosti.

3.1 Pomoc člověka člověku v jeho nepříznivé sociální situaci

Pomoc pro mne znamená **podat svou moc** (po – moc), kterou druhý člověk zrovna momentálně nemá, protože ji nějakým způsobem, z objektivních či subjektivních příčin ztratil.

3.2 Záchrana člověka člověkem v jeho nepříznivé zdravotní či sociální situaci

Záchrana člověka člověkem je rychlá pomoc, kdy se jedná o ochranu lidského života (zá – chrana), ve které se ten, kdo zachraňuje projevuje jako technicky zručný profesionál, ale ve své podstatě zachraňuje i z pozice lidskosti, situaci člověka v krizi chápe i v širších souvislostech.

3.3 Péče, starost člověka o člověka v jeho nepříznivé sociální situaci

Péče a starost člověka o člověka chápou jako dlouhodobou péči nejenom o zdraví nebo sociální rovnováhu, ale z hlediska filozofického i jako péči o duši (duchovní zdraví člověka) a o obec (harmonii a souznění člověka s širším společenstvím). Je to tedy péče o kvalitu lidského života v různých sociálních situacích.

Závěr

Smysl našeho textu není jen v pochopení určitého filozofického textu, ale především v tom, že jsme chtěli ukázat důležitost filozofie pro pomáhající pracovníky. V tomto smyslu můžeme pokládat tento text i za uvedení k základům filozofie a sociologie pro pomáhající profese.

Na závěr je potřebné říci, že každý specialista v pomáhajících profesích se řídí určitými morálními pravidly, která mají sice obecný charakter, ale jsou determinovaná také specifikou té které pomáhající profese. Uvedeme myšlenky, které jsou zdůrazňovány profesionály v oblasti ošetrovatelství na jedné straně, na straně druhé v oblasti urgentní medicíny:

„Ošetrovatel'ská starostlivosť si neraz vyžaduje nielen vecnú, ale zároveň aj úprimnú a citlivú komunikáciu.“

Sestra a lekár v praxi, 2009, titulní stránka

„Urgentní medicína je náročná na psychiku zdravotníku. Zhroucený, rozladěný, úzkostný či vyhořelý zdravotník pacientům nepomůže tak, jak by bylo třeba. Proto je

mravním apelem i pečování o vlastní duši. To na jedné straně znamená kultivovat vztah k nemocným a ke spolupracovníkům, učit se úctě ke každé lidské bytosti a rozvíjet v sobě prosociální postoje.“ Šimek, 2008, s. 33

Každá z těchto myšlenek je platná pro naši společnou snahu o inkluzi člověka do společnosti s udržení jeho důstojnosti a váhy. V tom je odpovědnost sociálních pracovníků i jako výsledek jejich filozofického a etického uvažování o sobě, o druhých i o smyslu své vlastní práce, i o smyslu života člověka, kterému sociální pracovník pomáhá.

Ukázat důležitost filozofie v tomto procesu bylo hlavním záměrem mého textu. Filozofovat se dá sice pouze hlavou, ale nikoliv bez vztahu k reálné skutečnosti, kterou popisují v konkrétních pracích odborníci v oblasti sociální práce s marginálními a etnickými skupinami, včetně odborníků na pedagogiku. Výběr prací těchto odborníků uvádím i v seznamu literatury (např. Haburajová-Ilavská, Komárek, Rác, Šlosár, Tkáč, Vališová, Vavreková, Urban, Kajanová, Žilová a další).

Pokud se podařilo ukázat úzké spojení pomáhajících profesí s filozofií, má tento text svůj smysl, protože může napomoci i jiným při neustálém hledání, jak naplnit složitost filozofických výkladů o sociální práci jednoduchostí a srozumitelností a také hravostí, která však by neměla být nepatřičným zjednodušením. Neboť se jedná o tak závažné lidské otázky, jako je pomoc, záchrana, péče a starostlivost.

Literatura použitá i doporučená

ANZENBACHER, A. Úvod do filozofie. Praha: SPN, 1990, 2004.

AKIMJAK, A. Social philosophy. A subject, an object and realation of a social philosophy to the general philosophy. and othr sciens. In *Global education up to the future*. Edited by Amantius Akimjak a Donna Harrel Lubcker. Warszawa-Marshall-Ružomberok, 2007/2008, s. 287-293.

BALVÍN, J. Filozofia wychowania wielokulturowego z ukierunkowaniem na romskiego ucznia. Analiza teoretycznych przesłanek na podstawie filozofii wychowania czeskiego filozofa Jana Patoczki. In *Jednostka, społeczeństwo i edukacja w globalnym świecie*. Praca pod redakcją Agnieszki Cybal-Michalskiej. Poznań-Leszno, 2006, s. 259-269.

BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Praha: Radix, 2008.

BALVÍN, J., VAVREKOVÁ, L. A KOLEKTÍV. *InteRRa 6 Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 22.-23. októbra 2008 v Nitre. Spišská Nová Ves, 2008.

BAUMAN, Z. *Tekuté časy*. Život ve věku nejistoty. Praha: Academia, 2008.

BAUMAN, Z. *Umění života*. Praha: Academia, 2010.

BALVÍN, J. *Multikulturalita, sociální etika a hra*. Praha: Hnutí R, 2010.

BÁRTLOVÁ, S. Sociologie zdraví a nemoci. In Bártlová, S., Matulay, S. *Sociologie zdraví, nemoci a rodiny/Sociológia zdravia, choroby a rodiny*. Martin: Osveta, 2009, s. 11-114.

- BUBER, M. *Já a Ty*. Praha: Mladá fronta, 1969.
- BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.
- Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- HANGONI, T.: Sociálna práca, jej podiel na kvalite života spoločnosti. In *Duchowość jako socjalny czynnik rozwoju społeczeństwa w Polsce i na Słowacji*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Gorlice 2010. ISBN 978-83-931180-0-7.
- ČEPICKÁ, B., ŠIMEK, J. *Psychologický a etický rozměr práce operačního střediska*. Kladno: Územní středisko záchranné služby Středočeského kraje, 2008.
- DILTHEY, W. *Život a dejinné vedomie*. Prel. M. Žitný. Bratislava: Pravda, 1980.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. Záchranná sociálna sieť v SR. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). *Dni sociálnej práce Transformácia sociálnej sféry a sociálna práca (Európa, právo a prax)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre 29.-30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, s. 83-88.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. Premena sídelných rómskych komunít na občianske komunity jako forma sociálnej inklúzie a alternatívy multikulturalizmu. In *InteRRa 5 Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25.-26. septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Ústav romologických štúdií, 2008, s. 113-117.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. Historický pohľad na riešenie otázky chudoby v regióne Liptova. In *Chudoba jako spoločenský problém*. Banská Bastrica: UMB, 2005.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. The conception of the state policy in association with children and young people education in the future. In *A school teacher in the Changing Society*. Krakow, 2006.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. Podpora rodín ohrozených sociálnou exklúziou. In *Podpora rodín ohrozených sociálnou exklúziou*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007.
- HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. Historické paralely v edukácii sociálneho školstva v rokoch 1918-1939. Brno: Tribun EU, 2009.
- HEIDEGGER, M. *O Pravdě a Bytí*. Přel. J. Němec. Praha: Mladá fronta, 1993.
- CHRZANOWSKA, I. Changes within of the polish education system and the education of handicapped. In *Global education up to the future*. Edited by Amantius Akimjak a Donna Harrel Lubcker. Warszawa-Marshall-Ružomberok, 2007/2008, s. 55-64.
- JACHIMCZAK, B. Grupy zróżnicowane – wyzwanie dle współczesnej edukacji. In Balvín, J. a kolektív. *InteRRa 6. Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Spišská Nová Ves: Hnutie R – Spiš, 2008, s. 98-104.
- Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou*

- účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komún / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- KOMÁREK, K., LACKO, A., MALÍKOVÁ, K. Projekt vzdelávania rómskych žien v oblasti zdravotníctva a jeho realizácia. In *InteRRa 5 Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25.-26. septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Ústav romologických štúdií, 2008, s. 412-424.
- KOMÁREK, K., LACKO, A., MALÍKOVÁ, K. Vzdelávanie a výchova rómskeho etnika v oblasti zdravotníctva, hygieny, prevencie drogovej závislosti ochrany života. In Balvín, J., Vavreková, L. a kolektív. *InteRRa 6 Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 22.-23. októbra 2008 v Nitre. Spišská Nová Ves, 2008, s. 54-59.
- KOMÁREK, K. *Nádej a láska v našom živote*. Kuriér KU 3/2005, str. 4.
- LACKO, A. - KOMÁREK, K. A KOL.: *The health analysis and way of the life of Romany people and socially deprived groups - prevention, health training, education* - projekt EEIG-EU/P-Ku/11.16/09.
- KONDRLA, P. Moralita a pluralita. In Sapík, M., Pavličková, H., Kondrila, P., Blaščíková, A., Jurová, J., Teplan, D. *Etika a postmoderna*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre Filozofická fakulta, 2009, s. 45-66.
- KRATOCHVÍL, Z. *Výchova zřejmost vědomí*. Praha: Herrmann&synové, 1995.
- KUDLÁČOVÁ, B. Filozofické przesłanki pedagogicznego myślenia w dobie postmodernistycznej. In *Jednostka, społeczeństwo i edukacja w globalnym świecie*. Praca pod redakcją Agnieszki Cybal-Michalskiej. Poznań-Leszno, 2006, s. 249-258.
- KUDLÁČOVÁ, B. *Fenomén výchovy*. Bratislava: VEDA, 2006.
- KUČEROVÁ, S. *Člověk hodnoty výchova. Kapitoly z filozofie výchovy*. Prešov: Vydáno vlastním nákladem, 1996.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Praha: Oikoymenh, 1997.
- LIESSMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2010.
- NESVADBA, P. Můžeme si porozumět? In *Filosofický časopis*, ročník 58, 2010/2, s. 263-272.
- PARSONS, T. *The Social System*. New York: Free Press, 1951.
- PATOČKA, J. *Sókratés*. Praha: SPN, 1990.
- PATOČKA, J. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: Čs. Spisovatel, 1992.
- PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. In PATOČKA, J. *Péče o duši*. Sebrané spisy I., Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 363-440.

- PEŠKOVÁ, J., SCHÜCKOVÁ, L. Já, člověk. Jak dělat vědu o člověku dnes a zítra. Praha: SPN, 1991.
- PODGÓRSKA-JACHNIK, D. Wielokulturowość jako kontekst współczesnej surdopedagogiky. In Balvín, J. a kolektív. *InteRRa 6. Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Spišská Nová Ves: Hnutie R – Spiš, 2008, s. 105-113.
- RÁC, I. Násilie páchané na ženách. In *InteRRa 5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25.-26. septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Ústav romologických štúdií, 2008, s. 155-161.
- RÁC, I. Rodovo podmienené násilie. In Balvín, J., Vavreková, L. a kolektív. *InteRRa 6 Interkulturalita a národnostní menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 22.-23. októbra 2008 v Nitre. Spišská Nová Ves: Hnutie R-Spiš, 2008, s. 217-222.
- ROSIN, M. Autorytety w życiu studentów pedagogiki w świetle wypowiedzi autobiograficznych. In Vališová, A., Bratská, M., Sliwerski, B. a kol. *Relativizace aturity a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV, 2005, s. 279-291.
- Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- SAPÍK, M., PAVLIČIKOVÁ, H. Aspekty morální filosofie v postmoderní situaci. In Sapík, M., Pavličiková, H., Kondrla, P., Blaščíková, A., Jurová, J., Teplan, D. *Etika a postmoderna*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre Filozofická fakulta, 2009, s. 9-43.
- SAPÍK, M., PAVLIČIKOVÁ, H., KONDRLA, P., BLAŠČÍKOVÁ, A., JUROVÁ, J., TEPLAN, D. *Etika a postmoderna*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre Filozofická fakulta, 2009.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sestra a lekár v praxi*, 2009, titulní stránka
- SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004.
- ŚLIWERSKI, B. *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Kraków, 2001.
- ŚLIWERSKI, B. Pozycja i autorytet nauczyciela w społeczeństwie ponowoczesnym. In Vališová, A., Bratská, M., Sliwerski, B a kolektiv autorů. *Realativizace aturity a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV, 2005, s. 27-47.
- SMOLÍK, A., SVOBODA, Z. Možnosti rozvoje osobnostních a sociálních kompetencí budoucích pedagogů prostřednictvím alternativních programů. In. *Klíčové kompetence jako způsob myšlení o vzdělávání v preprimární a primární edukaci. Česko-slovenské pedagogické a psychologické studie*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Pedagogická fakulta, 2010, s. 202-215.
- SISÁKOVÁ, O. *Filozofia hodnôt medzi modernou a postmodernou*. Prešov, 2001.
- SPITZOVÁ, V. *Ďáblovi doktoři. Zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech. S předmluvou Elieho Wiesela*. Praha: BB/art, 2009.
- SZKUDLAREK, T. *Wiedza i wolność w pedagogice amerykańskiego postmodernizmu*. Kraków, 1993.

- SZOŁTYSEK, A. E. Diagnoza kryzysu kultury i edukacji. „Dydaktyka Literatury“ T. XXIV. Zielona Góra: Wyd. Nauk. Pol. Tow. Pedagog. w Poznaniu, 2005.
- SZOŁTYSEK, A. E. *Filozofia wychowania moralnego*. Kraków, 2009.
- ŠIMEK, J. Etické problémy urgentní medicíny. In *Urgentní medicína UM. Časopis pro neodkladnou lékařskou péči*. 4/2008, s. 31-33.
- ŠLOSÁR D. *Drogová prevencia a sociálna práca*. Košice: TU Košice, 2009.
- ŠLOSÁR D. Staroba a sociálna patológia. s. 143-150 In.: BALOGOVÁ Beáta a kol. 2008 *Svet seniora – senior vo svete. Monografia z riešenia grantových úloh VEGA*. Prešov : FF PU, 2008.
- ŠLOSÁR D. Manželstvo a rozvodovosť. s. 264-291 In. ZÁHUMENSKÁ Mária. 2009. *Vedecké štúdie vydané v rámci projektu VEGA 1/4489/07 Ľudský kapitál u marginalizovaných Rómov z aspektu edukácie a potrieb znalostného trhu práce*. Nitra : UKF Nitra, 2009.
- ŠLOSÁR D. Násilie ako sociálnopatologický jav. s. 267 – 274 In: Mesároš Marián. 2008. *Manažérstvo bezpečnosti. Zborník vedeckých prác*. Košice : VŠBM Košice, 2008.
- ŠLOSÁR D. Historické a sociokultúrne podmienky delikventného správania mládeže. s. 277-281 In: Jan Peita, Boguslaw Purski (eds.) *Współczesne dylematy bezpieczeństwa – teoria i praktyka*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe WSBiO, 2009.
- ŠLOSÁR, D. Problematika vzdelávania a vzdelanosti v rómskej komunite. In: *Multidemenziálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách*. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-20-049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Ústav romologických štúdií, 2009, s. 222 – 248.
- ŠLOSÁR, D. Rómovia. In. Šlosár Dušan et al. *Zmena a budúcnosť či stagnácia a minulosť Rómov na Slovensku*. Vysokoškolské učebné texty. Košice: TU Košice, 2009.
- ŠLOSÁR, D. *Edukácia Rómov*. Košice : TU Košice, 2009.
- ŠLOSÁR, D. Edukácia Rómov. In: Kolthof, W.H., Lukáč, M. 2003. *Zlepšenie podmienok pre vstup mladých Rómov na trh práce. SK 0002.01 a grantová úloha VEGA č. 1/0457/03 Kvalita života – kvalitou sociálnej práce a vzdelávania dospelých*. Zborník príspevkov z teoreticko-praktického seminára. Prešov: Potenciál Prešov, 2003, s. 23-27.
- TAYLOR, CH. Humanismus a moderní identita. In *Člověk v moderních vědách*. Praha, 1992.
- TKÁČ, V. Transformácia sociálnej sféry a sociálna práca (Európa, právo a prax). In Haburajová-Ilavská, L. (editor). *Dni sociálnej práce Transformácia sociálnej sféry a sociálna práca (Európa, právo a prax)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre 29.-30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, s. 10-14.
- TKÁČ, V. Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax). In Haburajová-Ilavská, L. (editor). *Dni sociálnej práce Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax) I. časť*. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou koénannej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 12.-13. novembra 2008. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009, s. 18-28.
- TKÁČ, V. Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca ((Európa, právo a prax). In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „*Dni sociálnej práce*“ a „*InteRRa 8*“ na tému „*Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)*“ a „*Rómske osobnosti*“. I. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 22-25.

- UNAMUNO, M DE. *Tragický pocit života v lúďoch a národoch*. Bratislava, 1992.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A. Salesiánský výchovný styl a jeho uplatnení v práci s romskou mládeží. In *Akční pole sociální práce III. Aktuální otázky sociální práce a sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.
- URBAN, D., ELICHOVÁ, M. Participation of romani asistent on the field of don Bosco centres for youth in the Czech Republic. In *Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre, 2008.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A. Socially Excluded Romani Community – A Case Study of South-Bohemian Bordur Village Pohorská Ves. In *Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre, 2008.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A. *Romské dětství jako sociální determinanta zdraví*. Romové mezi námi, Ostrava: Společnost sociální pediatrie ČLS JEP, 2009.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A. Sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách se zaměřením na prevenci sociálních patologií v praxi – České Budějovice. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2009, roč. 9, č. 2. ISSN 1213-6204.
- URBAN D., KAJANOVÁ A. Názory na eutanazii u studentů Zdravotně sociální fakulty a Zemědělské fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. *Kontakt*, 2008, roč. 10, č. 1. ISSN 1212-4117.
- Urgentní medicína UM. Časopis pro neodkladnou lékařskou péči*. Archiv 2000-2007 na www.mediaprax.cz.
- VALIŠOVÁ, A. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Praha: Grada Publishing, 2007.
- VALIŠOVÁ, A, BRATSKÁ, M., SLIWERSKI, B. A KOL. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV, 2005.
- VAVREKOVÁ, L. Interkultúrna spolupráca inštitúcií v obci ako podmienka edukácie rómskych žiakov. In *InteRRa 5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konaném 25.-26. septembra 2007 v Spišskom Novej Vsi. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Ústav romologických štúdií, 2008, s. 601-610.
- VAVREKOVÁ, L. Konkretizace demokratického přístupu k romským žákům v Hnutí R Spiš (Demokratyczne podejście wobec dzieci romských na przykładzie Ruchu R w Spiszu). In *Miejsce innego we współczesnych naukach o wychowaniu. Wyzwania praktyki*. Pod redakcją Iwony Chrzanowskiej a Beaty Jachimczak. Łódź: SATORI, 2008, s. 77-93.
- VAVREKOVÁ, L. 2009. *Multikultúrne prístupy k Rómom v regióne a obci*. In: Švingalová, D., Kotlár, M.(ed.): *Sborník příspěvků: Multikulturalita a menšiny v evropském kontextu*. 1. mezinárodní konference 27. – 28. listopad 2008 Liberec. Liberec: Liberecké romské sdružení, o.s., 2009, s. 200 - 206.
- VAVREKOVÁ, L. *Multikultúrna predškolská výchova rómskych detí*. In: Veda, vzdelávanie, prax. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 14. – 15. november 2007, Nitra. 3. časť. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Pedagogická fakulta. 2007. s. 360 – 366.
- VAVREKOVÁ, L. *Edukačné programy pre rómske deti v predškolskej výchove*. In: *Multidemenziálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách*. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-20-049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Ústav romologických štúdií, 2009. s. 390 – 398.
- VAVREKOVÁ, L. Terénna sociálna práca v komunitách na Spiši jako súčasť sociálnych služieb v obci. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). *Dni sociálnej práce Transformácia*

sociálnej sféry a sociálna práca (Európa, právo a prax). Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre 29.-30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, s. 64-71.

VAVREKOVÁ, L. Terénny sociálny pracovník v rómskej komunite a úloha supervízie pri výkone jeho práce. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „Dni sociálnej práce“ a „InteRRa 8“ na tému „Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)“ a „Rómske osobnosti“. III. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 150-160.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

WEBER, M. *Autorita, etika a společnost*. Praha: MF, 1997.

WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha 1993.

Zdravotníctví a sociální práce. Vědecký časopis, ročník 5, 2010, číslo 1-2.

ZELINA, M. *Tvorivo-humanistická výchova znevýhodnených a rómskych žiakov*. Zborník príspevkov riešiteľov úlohy štátnej objednávky č. 912/2002 s názvom: Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom systémov vzdelávania sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľa. Bratislava: OG-Vydavateľstvo Poľana, 2006.

ŽILÍNEK, M. *Humanitas a eticko-hodnotový základ výchovy*. In *ACTA Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis*. Trnava: PdF TU, 2003.

ŽILOVÁ, A. *Úvod do teórie sociálnej práce (náuka o sociálnej práci)*. Badín: MENTOR, 2005.

ŽILOVÁ, A. *Chudoba a jej premeny na Slovensku*. Badín: MENTOR, 2005.

ŽILOVÁ, A., NOVOTNÁ, A. Rómska rodina na Slovenska. In Balvín, J., Vavreková, L. a kolektív. *InteRRa 6 Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 22.-23. októbra 2008 v Nitre. Spišská Nová Ves, 2008, s. 208-212.

ŽILOVÁ, A. K metodologickým otázkám v sociálnej práci. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „Dni sociálnej práce“ a „InteRRa 8“ na tému „Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)“ a „Rómske osobnosti“. I. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 71-75.

Kontakt

Doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav romologických štúdií

Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Kraskova 1, Nitra

E-mail jbalvin@ukf.sk

Nezávislý život osôb so zdravotným znevýhodnením

Sedláková, Mária (SR)

Abstrakt: Príspevok sa venuje problematike ľudí so zdravotným znevýhodnením v súvislosti s ich začlenením sa do pracovného a spoločenského života. Rozoberá nezávislosť života – vonkajšiu a vnútornú ako aj bariéry sociálnej inklúzie. Pre ilustráciu prináša niektoré zistenia z prieskumu názorov dvestodvadsaťjeden ľudí so zdravotným znevýhodnením.

Abstract: The article discusses the issue of people with handicaps in relation to their integration into working and social life. Discusses the independence of life - external and internal as well as barriers to social inclusion. For illustration gives some findings from two hundred twenty-one views people with disabilities.

KLúčové slová: Zdravotné znevýhodnenie. Nezávislý život. Bariéry.

Keywords: Health disadvantage. Independent living. Barriers.

Ľudia sa vo svojom živote „dotýkajú“ zdravotného postihnutia z rozličných uhlov pohľadu. Niektorí majú sami zdravotné znevýhodnenie (od narodenia, ako výsledok úrazu v mladosti, choroby z povolania, ako výsledok starnutia, či z inej príčiny), iní opatrujú svojich najbližších so zdravotným postihnutím alebo poskytujú osobnú asistenciu iným ľuďom so zdravotným hendikepom. (Kováč, 1985, s. 27. Lešková, 2008, 185).

Kým spočiatku sa na tento problém hľadalo len ako na medicínsky, postupne sa zdravotné postihnutie začalo veľmi správne chápať zo sociálneho hľadiska. Zástancovia tohto modelu lokalizujú hlavné príčiny „tragédie“ ľudí so zdravotným znevýhodnením nie do nich samotných, ale do sociálnych a kultúrnych bariér, ktoré znásobujú pôsobenie samotného postihnutia. Dalo by sa povedať, že ľudia s nejakou poruchou sa stávajú znevýhodnenými „vďaka“ spoločnosti, ak ich ona diskriminuje v aktívnej účasti na živote. (Fabian, 2001, s. 68). Takýmito príčinami sociálneho vylúčenia môžu byť: neprístupnosť prostredia z hľadiska architektonických a senzorických bariér, nedostatočná perspektíva v oblasti zamestnanosti, nedostatočný prístup k informáciám, prezentácia negatívneho obrazu o človeku a posilňovanie jeho imidžu závislosti a redukovanie sociálnych kontaktov. Možno teda diferencovať medzi tým, keď „má človek zdravotné postihnutie“ a keď „sa stáva postihnutým“, teda keď ho postihnutým robí spoločnosť. (Repková, Požár, Šoltés, 2003, s. 35).

Z pohľadu psychologickej etiky nemôže obstať pojem „postihnutý človek“, nakoľko v takomto prípade by bolo postihnutie jeho dominantnou vlastnosťou. Preto ako oveľa etickejšie, ale predovšetkým pre psychológiu vlastnejšie, sa považuje hovoriť o „jednotlivcovi (indivíduu, človeku) s postihnutím“. (Kováč, 1985, s. 23).

Považujeme to za významný etický a psychologický aspekt novodobého prístupu, ktorý si aj v slovenskej či v zahraničnej sociálnej legislatíve našiel v poslednom období svoje trvalé uplatnenie, keď sa namiesto spojenia „starostlivosť o zdravotne postihnutých občanov“ začalo presadzovať spojenie „pomoc občanom so zdravotným znevýhodnením“, namiesto spojenia „zdravotne postihnutý občan/človek“ sa začalo preferovať spojenie „občan/človek so zdravotným znevýhodnením“. (Repková, Požár, Šoltés, 2003, s. 18).

Aj človek znevýhodnený určitým hendikepom túži byť nezávislým. Pri napĺňaní fyzickej a fyziologickej nezávislosti mu môže byť nápomocná spoločnosť poskytovaním rozličných náhradných, kompenzačných prostriedkov a pomôcok. Existuje však ešte dôležitejšia nezávislosť, ktorá je určujúca pre život človeka. Ide o chuť, vôľu byť nezávislým, rozhodovať o svojich vlastných potrebách. O takúto vnútornú nezávislosť sa musí človek usilovať sám. Ale ako píše Repková, človek s postihnutím sa stane

nezávislým nie stiahnutím sa do úzadia, aby nebol na ťarchu, ale manažovaním svojho života. (Repková, 1999, s. 3). Toto všetko sa musí zohľadňovať pri poskytovaní sociálnej pomoci. (Dirgová, 2009, s. 123).

Hnutie Independent Living (Nezávislý život)

Toto hnutie vzniklo v USA koncom šesťdesiatych rokov. Jeho cieľom je dosiahnuť úplnú rovnoprávnosť ľudí s hendikepom s ľuďmi bez zdravotného znevýhodnenia. Zakladateľmi hnutia boli väčšinou ľudia s ťažkým postihnutím, ktorých život si vyžadoval pomoc inej osoby. Ich kľúčovými požiadavkami bolo získať právo vyjadriť svoje vlastné potreby, mať možnosť viesť relatívne nezávislý spôsob života mimo ústavných zariadení, právo vyjadrovať sa k opatreniam dotýkajúcich sa ľudí s ťažkým postihnutím a podieľať sa na riešení ich problémov. (Brichtová, 1996, s. 4).

Hnutie Independent Living má stanovené svoje hlavné zásady:

(<http://www.ztpm.sk/roa-hnut.html>, 2008)

- nezávislý spôsob života je proces vedomého sebazdokonaľovania, zvyšovania sebadôvery a emancipácie. Tento proces umožní ľuďom s postihnutím dosiahnuť rovnaké možnosti a plne sa zúčastniť všetkých oblastí života spoločnosti,
- ľudia so zdravotným postihnutím musia byť schopní individuálne aj kolektívne kontrolovať tento proces a využívať pri tom demokratické princípy na základe rovnoprávnosti,
- ľudia s postihnutím sú rovnoprávni občania a musia mať zabezpečené základné ľudské potreby,
- hnutie musí pokrývať potreby všetkých ľudí s postihnutím. Deti s postihnutím by k nezávislému spôsobu života mali viesť rodičia už od útleho veku,
- ľudia so zdravotným postihnutím by mali mať rovnaké príležitosti podieľať sa na určovaní svojich vlastných potrieb, vybrať si spôsob ich realizácie a mieru kontroly,
- hnutie je zásadne proti systémom, ktoré podporujú závislosť od ústavných inštitúcií,
- osoby so zdravotným postihnutím sa musia samy podieľať na výskume, vývoji, plánovaní a rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sú spojené s ich životom, a to na všetkých úrovniach.

Ratzka charakterizoval Nezávislý život ako „filozofiu a hnutie ľudí s postihnutím, ktorí sa usilujú o rovnaké práva a rovnaké príležitosti, sebarešpektovanie a sebaurčenie. (Repková, 1996, s. 32). Nezávislý život neznamena, že títo ľudia nikoho nepotrebujú, že chcú všetko robiť sami alebo žiť v izolácii. Nezávislý život znamená, že chcú tie isté príležitosti a tie isté šance v každodennom živote.“ (Lešková, 2008, s. 132).

Podľa Winda (Repková, Požár, Šoltés, 2003, s. 115) budú ľudia so zdravotným postihnutím nezávislí, ak budú mať možnosť:

- voľby (výberu),
- prijímania rozhodnutia,
- preberania zodpovednosti aj s možnosťou riskovania,
- manažovania svojho vlastného života.

Zabezpečenie nezávislého života pre občanov s postihnutím stojí na štyroch základných pilieroch: (Repková, 1996, s. 32).

- dostupné bývanie - vytvárať podmienky na riešenie sociálneho bývania, dotáciami a inými opatreniami usmerňovať skvalitnenie a rozšírenie možnosti bývania
- dostupná preprava - vytvárať technické riešenia verejnej dopravy, ktoré by umožnili vstup a jej užívanie aj osobám so zdravotným postihnutím,

- vybavenie vhodnými kompenzačnými pomôckami - nástroj zmiernenia závislosti občana so zdravotným znevýhodnením na pomoci iných a nástroj poskytovania náhradných zdrojov uspokojovania jeho potrieb vo všetkých oblastiach života,
- osobnej asistencii - je vymedzená, riadená a profilovaná jej užívateľom, čo sú všetko základné definičné znaky podpory jeho nezávislosti v živote.

Výsledky prieskumu

Cieľom prieskumu, realizovaného v roku 2007 medzi ľuďmi so zdravotným znevýhodnením bolo – okrem iného - zistiť, čo najviac bráni ľuďom so zdravotným postihnutím plnohodnotne žiť a následne nájsť spôsoby skvalitnenia ich života.

Respondentmi boli ľudia so zdravotným postihnutím z celej Slovenskej republiky. Výskumnú vzorku tvorilo dvestodvadsaťjeden respondentov vo veku od dvoch do deväťdesiat rokov. Za neplnoletých odpovedali ich zákonní zástupcovia. Rovnako tak za ôsmich respondentov s psychickým handicapom odpovedali ich opatrovníci. Respondentmi boli ľudia s rôznymi druhmi zdravotného postihnutia, prevažovalo ochrnutie končatín, stavy po detskej mozgovej obrne, zmyslové postihnutia zraku a sluchu. Výskum bol robený medzi ľuďmi s rôznym stupňom vzdelania, od základného až po vysokoškolské. Z celkovej vzorky respondentov bolo stopäťdesiatšesť žijúcich v rodinnom prostredí a šesťdesiatpäť, žijúcich v ústavnej starostlivosti. Zo zistení vyberám len niektoré:

Pre celkové dokreslenie hodnotenia postoja štátu občanmi so zdravotným postihnutím sú zaujímavé odpovede tých, ktorí tvrdia, že štát nerobí dost v sociálnej pomoci (118 respondentov), na otázky:

- V čom vidíte najväčší nedostatok zo strany štátu a spoločnosti v prístupe a riešení situácie ľudí so zdravotným postihnutím?
- Čo by mala spoločnosť robiť, aby sa zlepšil život ľudí so zdravotným postihnutím?

Najväčší nedostatok vidia v nízkych sociálnych dávkach (24), nezaujme a neochote (20), rozhodovaní „od zeleného stola“ len z pohľadu zdravých ľudí (16) a neochote úradov poskytovať informácie (15). Za zmienku ešte stoja nedostatky: zdĺhavé, byrokratické vybavovanie (7), neobjektívne a nepravdivo posudzované zdravotné postihnutie (8), neodstupňovaná pomoc podľa druhu postihnutia (6).

Od spoločnosti očakávajú predovšetkým pochopenie, odstránenie ľudských bariér (20), umožnenie zaradiť sa do pracovného procesu (20), odstránenie architektonických bariér (16), väčší záujem o ľudí so zdravotným postihnutím (14), integrovanie do spoločnosti zdravých (12), realizovanie rôznych aktivít pre ľudí s postihnutím(9). Počtom, ale nie významom, je menej požiadaviek na vyškolenie personálu (6), medializovanie problémov ľudí so zdravotným postihnutím, osveta, poskytnutie priestoru v médiách aj ľuďom s ťažkým postihnutím (5), starať sa o zdravie ľudí s postihnutím (4). Zaujímavé a podnetné aj keď ojedinelé boli názory o potrebe prítomnosti sociálneho pracovníka priamo v zdravotníckom zariadení – u lekára, o investovaní štátu do individuálnej starostlivosti v rodinách, o kontrolovaní zneužívania poskytovaných dávok, o zvýšení plátov zamestnancom domovov sociálnych služieb a o zlepšení samotných domovov.

Najčastejšie uvádzané subjekty, na ktoré by sa respondent obrátil so svojimi žiadosťami, týkajúcimi sa jeho postihnutia, sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Na ktorú inštitúciu by ste sa obrátili so svojimi žiadosťami, týkajúcimi sa Vášho zdravotného postihnutia?	informácie o právnej úprave					
inštitúcia	majú	%	nemajú	%	spolu	%
ÚPSVaR	55	68	39	28	94	43
iný sociálny úrad	15	19	35	25	50	23

sociálna poisťovňa	15	19	11	8	26	12
zdravotná poisťovňa	3	4	0	0	3	1
lekár	3	4	2	1	5	2
organizácie osôb so zdrav. postihnutím	7	9	0	0	7	3
neuviedli, resp. odpoveď neviem	3	4	53	38	56	25

Sporadicky sa vyskytujú aj inštitúcie: MPSVaR, súd, obec, internet, zariadenie, v ktorom respondent žije, nadácie a ombudsman. Z tejto časti výskumu vyplýva logický poznatok, že občania, ktorí majú informácie z právnej úpravy sociálnej pomoci, vedia presne, na ktorú inštitúciu sa v prípade riešenia svojho problému obrátiť. Až 68 % uvádza ÚPSVaR, v 19 % potom iný sociálny úrad (tu je treba brať do úvahy, že starší občania nie vždy presne pomenujú úrad, ale vedia, že je to napríklad sociálne oddelenie, sociálny odbor na nejakom úrade štátnej správy alebo samosprávy) a rovnako v 19 % sociálnu poisťovňu. Keďže respondenti mohli uviesť aj viac inštitúcií, tabuľka neobsahuje sumár.

H 2/8 Akú pomoc poberáte?	informácie o právnej úprave					
	majú (81)	%	nemajú (140)	%	spolu	%
a) opatrovateľskú službu	7	9	11	8	18	8
b) spoločné stravovanie v jedálni	1	1	1	1	2	1
c) prepravnú službu	13	16	12	9	25	11
d) starostlivosť v zariadení soc. služieb	12	15	56	40	68	31
e) sociálnu pôžičku	0	0	1	1	1	0,5
f) kompenzačnú pomôcku	48	59	54	39	102	46
g) osobnú asistenciu	36	44	25	18	61	28
h) inú pomoc	22	27	24	17	46	21
žiadnu	2	2	7	5	9	4
neuviedli	4	5	14	10	18	8

Ako inú pomoc opýtaní uvádzali príspevky na odev, obuv, auto, pohonné látky, hygienu, diétne stravovanie, individuálnu dopravu a bezbariérovú úpravu bytu.

V prieskume sa ďalej predpokladalo, že ľudia so zdravotným postihnutím narážajú pri integrácii do spoločnosti a snahe plnohodnotne žiť viac na bariéry v myslení spoločnosti ako na nedostatočnosť právnej úpravy. V tejto časti výskumu bolo cieľom zistiť, či najväčšou prekážkou ľudí so zdravotným handicapom včleniť sa do spoločnosti nie sú práve zdraví ľudia – ich nesprávne chápanie, postoje, prístupy. Nasledujúcou otázkou bol skúmaný prístup sociálnych a iných úradníkov k občanom so zdravotným postihnutím.

S akým prijatím ste sa stretli na úrade?	počet	% z 221
a) s príjemným	108	49
b) s chladným	20	9
c) s odmietavým	19	9
d) so strohým úradníckym	83	38
neuviedli	17	8

Zo zistení vyplýva, že takmer 50 % opýtaných hodnotí prijatie na úrade pozitívne - ako príjemné. V niektorých prípadoch opýtaní zvolili aj dve odlišné možnosti, na základe rôznej skúsenosti. Úplne negatívne vyjadrenie je od 18 % opýtaných.

Veľmi dôležitou zložkou sociálnej inklúzie ľudí s hendikepom je ich začlenenie do pracovného procesu. Preto sa prieskum zamerával na zisťovanie problémov, súvisiacich so zamestnaním.

Stretli ste sa pri hľadaní zamestnania s prekážkami?	zamestnaní	% z 58	nezamestnaní v produktívnom veku	% z 91	spolu	% zo 149
a) áno	42	72,5	73	80	115	77
b) nie	13	22,5	3	3	16	11
neuviedli	3	5	15	17	18	12
spolu	58	100	91	100	149	100

Obidve skupiny respondentov – zamestnaní aj nezamestnaní sa stretli pri hľadaní zamestnania s prekážkami približne v rovnakej miere.

Nasledujúce otázky zisťujú, akého druhu boli prekážky pri hľadaní zamestnania.

Aké boli prekážky pri hľadaní alebo získavaní zamestnania na Vašej strane?	zamestnaní, ktorí sa stretli s prekážkami	% zo 42	nezamestnaní, ktorí sa stretli s prekážkami	% zo 73	spolu	% zo 115
a) obavy z nepochopenia a neprijatia	16	38	26	36	42	37
b) vážnosť zdravotného postihnutia	18	43	46	63	64	56
c) neistota, kam sa obrátiť	7	17	12	16	19	17
d) neznalosť svojich práv	4	10	9	12	13	11
e) strach, že nikto nepomôže	4	10	9	12	13	11
f) odrádzanie okolia	6	14	10	14	16	14
g) iné	1	2	4	5	5	4
neuviedli	4	10	2	3	6	5

Pod možnosťou g) iné prekážky respondenti uviedli pohodlnosť po dlhom čase hľadať zamestnanie, nedostatok vzdelania, znechutenie. Ak odčleníme b) zdravotné postihnutie ako prekážku zamestnania, pretože je logická takmer v každom prípade, na druhom mieste je dôvod a) obavy z nepochopenia a neprijatia. Táto prekážka má však pôvod v správaní sa okolia, podobne ako prekážka e) strach, že mi nikto nepomôže a f) odrádzanie okolia, a teda potvrdzuje hypotézu, že viac príčin neintegrácie je na strane okolia, než v samotnom človeku s postihnutím. Tento predpoklad potvrdzuje aj pomerne nízke percento tých, ktorí ako prekážku pri hľadaní a získavaní zamestnania uvádzajú neznalosť svojich práv, ktorú je možno považovať za celkom subjektívnu prekážku.

Ďalej výskum zisťoval, s akými prekážkami sa respondenti stretávali na strane zamestnávateľov.

Aké boli prekážky v snahe zamestnať sa na strane zamestnávateľov?	zamestnaní, ktorí sa stretli s prekážkami	% zo 42	nezamestnaní, ktorí sa stretli s prekážkami	% zo 73	spolu	% zo 115
a) zamestnávateľ nemal voľné pracovné miesto	11	26	23	32	34	30
b) zamestnávateľ nemal	13	31	33	45	46	40

podľa neho vhodné miesto						
c) zamestnávateľ mi ponúkol nevhodnú prácu	15	36	20	27	35	30
d) iné	11	26	10	14	21	18
neuviedli	7	17	5	7	12	10

Pod inými prekážkami respondenti uvádzali: málo zamestnávateľov s pochopením zamestnať invalida, neochota a strach zamestnať invalida, architektonické bariéry, postoj zamestnávateľa radšej zaplatiť povinné odvody za porušenie povinnosti, ako dať šancu človeku s postihnutím, predsudky a obavy zamestnávateľov a v jednom prípade bol prekážkou fyzický vzhľad uchádzača. Tieto dôvody opäť potvrdzujú existenciu bariér v myslení spoločnosti, v tomto prípade zamestnávateľov.

Prieskum sa venoval aj zisťovaniu bariér pri uplatňovaní sa vo verejnom, spoločenskom a kultúrnom živote. Ako vidno z nasledujúcej tabuľky, nie je markantný rozdiel v počte tých, ktorí sa s prekážkami stretli (49 %) a ktorí sa nestretli (39 %). Zaiste sú tieto výpovede ovplyvnené aj subjektívnym pociťovaním pri prekonávaní prekážok. Niektorí mohli označiť za prekážku to, čo si iní ani neuvedomil a naopak.

Stretli ste sa pri snahe zapojiť sa do kultúrneho, verejného alebo spoločenského života s prekážkami?	počet	%
a) áno	109	49
b) nie	86	39
neuviedli	26	12
spolu	221	100

Nasledujúce dve tabuľky ukazujú, aké prekážky uvádzajú respondenti na svojej strane a na strane okolia.

Aké prekážky na Vašej strane Vám bránili v zapájaní sa do verejného života?	počet	% zo 109
a) nedostatočné poznanie možností prekonania prekážok	35	32
b) pocit hanby vyjsť do spoločnosti	21	19
c) zlá, nepríjemná skúsenosť z minulosti	26	24
d) iné	20	18
neuviedli	20	18

Pod písmenom d) iné, sú najčastejšie odpovede: zlý zdravotný stav, vek, dlhodobá nezamestnanosť – strata kontaktov, problémy pri zosúladiení času s osobným asistentom, športovým trénerom. Tu je nutné podotknúť, že všetky prekážky z nasledujúcej tabuľky, považované respondentmi za subjektívne, a tak aj pociťované a prežívané, sú dôsledkom postoja bližšieho okolia, či celej verejnosti. Najmä pod písmenami b) a c): nezapájať sa do verejného života kvôli pocitu hanby alebo nepríjemnej skúsenosti z reakcie ľudí v minulosti, je odrazom bariér v myslení spoločnosti a jej postoji voči ľuďom so zdravotným handicapom.

Ak by sa aj prekážky, spočívajúce v nedostatočnom poznaní svojich možností na ich prekonanie – písm. a) – považovali za len subjektívne, nemajúce nič s postojom spoločnosti, i tak ich má 32 % v porovnaní s tými, ktoré už súvis so správaním sa okolia majú – písm. b) a písm. c) – a vyjadruje ich až 43 % opýtaných.

Pri otázke na prekážky zo strany okolia boli zistenia nasledujúce:

Aké prekážky zo strany okolia Vám bránili v zapájaní sa do verejného života?	počet	% zo 109
a) odmietavé správanie blízkeho okolia	22	20
b) odmietavé správanie ľudí vo všeobecnosti	33	30
c) odrádzanie zo strany rodiny alebo blízkej osoby	11	10
d) chýbanie bezbariérových prístupov	64	59
e) iné	11	10
neuviedli	6	6

Respondenti pod písm. e) najčastejšie uvádzajú chýbanie osobného asistenta, problém časovo sa zhodnúť s asistentom na spolupráci, málo príležitostí a aktivít vhodných pre ľudí so zdravotným postihnutím, nedostatok informácií o vhodných akciách, kultúrne akcie nezabezpečené pre hostí so sluchovým či zrakovým postihnutím.

Ak pod bariéry v myslení spoločnosti zaradíme odpovede a), b), c) a z časti e) spolu je to vyše 60 %, čo prevyšuje 59 % bariér architektonických – písm. d).

Je ešte zaujímavé poukázať na nasledujúcu skutočnosť: ak 38 % opýtaných uviedlo, že pri hľadaní pomoci im najviac pomáhajú príbuzní – 38 % a najviac informácií im poskytujú priatelia a známi – 44 % a príbuzní – 22 % a ak najvýraznejšiu pomoc poskytujú príbuzní v 34 %, kde sa tí priatelia, príbuzní a známi stratili, ak treba pomôcť pri zapájaní sa do verejného, spoločenského a kultúrneho života ľuďom, ktorým poskytnú len informácie a pomoc pri vybavovaní? Toto opäť svedčí o odstupe ľudí voči tým, ktorí potrebujú pomoc kvôli svojmu zdravotnému postihnutiu, o pohodlnosti, o schopnosti urobiť len to najnutnejšie, o bariérach v myslení ľudí.

Výskum ďalej ukázal priaznivé pôsobenie rodinného prostredia na kvalitné prežívanie člena rodiny s postihnutím. Ľudia, žijúci v rodine mali viac informácií a viac chuti zapojiť sa do rôznych oblastí života.

Z odpovedí respondentov vidieť ešte nedostatky v asistenčnej službe – nedostatok osobných asistentov a z toho vyplývajúce ťažkosti zosúladiť sa s klientom časovo pri poskytovaní služby, najmä pri sprevádzaní za aktivitami. Veľa respondentov uvádzalo ako prekážku aktívnejšieho života ťažkosť v doprave a sprevádzaní.

Vyššie šesťdesiat percent opýtaných pociťuje odmietavé správanie blízkeho okolia i spoločnosti. V tejto oblasti má každý človek celoživotnú prácu na sebe, meniť zmysľanie o ľuďoch len v niečom trochu iných. Alarmujúce číslo je päťdesiatdeväť percent pri prekážke zapájania sa do verejného, spoločenského a kultúrneho života z dôvodu chýbania bezbariérových prístupov. Takáto situácia by nemala mať miesto v súčasnej technicky už tak vyspelej spoločnosti. Je to najmenej, čo možno pre ľudí s postihnutím urobiť - odstrániť architektonické bariéry.

Odporúčania pre prax

- začleniť ľudí so zdravotným znevýhodnením do rozhodovacieho procesu o formách a realizácii sociálnej pomoci
- poskytnúť ľuďom so zdravotným znevýhodnením priestor v prostriedkoch spoločenskej komunikácie
- zriadiť pracoviská sociálnej pomoci priamo v zdravotníckych zariadeniach
- investovať do sociálnej starostlivosti v rodine o osoby so zdravotným postihnutím priznaním a zvýšením opatrovateľských príspevkov a iných výhod
- zlepšiť zdravotnú starostlivosť o ľudí so zdravotným postihnutím, aby ono nebolo jedinou prekážkou ich aktívnejšieho života
- zriadiť samostatné pracoviská (úrady) sociálneho poradenstva, aby ÚPSVaR riešili len praktické otázky sociálnej pomoci
- rozšíriť asistenčnú službu, získať a vyškoliť schopných a ochotných ľudí pre túto sociálnu pomoc

- v maximálnej miere odstraňovať a odstrániť architektonické bariéry
- zvýšiť mieru odvodovej povinnosti zamestnávateľov za nezamestnávanie predpísaného počtu osôb so zdravotným postihnutím
- vydať z úrovne MPSVaR publikáciu s kompletnými a zrozumiteľnými informáciami pre adresátov sociálnej pomoci, alebo zriadiť bezplatnú telefonickú informačnú linku či informačné kancelárie.

Záver

Práva ľudí so zdravotným znevýhodnením plnohodnotne sa zúčastňovať na verejnom a spoločenskom živote patria k otázkam našej doby. Je veľmi dôležité vychovávať a vzdelávať novú generáciu odborníkov a dobrovoľníkov pre angažovanie v oblasti sociálnej práce. Prístup okolia a celej spoločnosti k ľuďom s postihnutím má veľký vplyv na ich sebahodnotenie. Zvládanie svojej situácie nezávisí len od osobných vlastností človeka s postihnutím. Spoločnosť je povinná oboznamovať sa so svetom ľudí s telesným postihnutím, lebo len tak bude schopná zaujať správny postoj a poskytnúť pomoc.

Literatúra:

- BRICHTOVÁ, L.** 1996. Ako poznáme a vnímame osobnú asistenciu pre občanov s ťažkým zdravotným postihnutím na Slovensku. In: *Sociálna práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 5/96,
- DIRGOVÁ, E.** 2009. Chudoba ako sociálny fenomén. In: *Posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet. "Chudoba cez prizmu sociálnej náuky Cirkvi, spoločenských a ekonomických vied."* Zborník príspevkov z konferencie. Poprad : PF KU, 2009, s. 121-126. ISBN 978-80-8084-459-2.
- FABIAN, A.** 2001. Sociálne aspekty utrpenia. In: *Duchovný pastier*, roč. 82, 2001, č. 2, s. 67-72. ISSN 0139-861X.
- KOVÁČ, D.** 1985. Teória všeobecnej psychológie. Bratislava : Veda, 1985, s. 27.
- LEŠKOVÁ, L.** 2006. Osobná asistencia poskytovaná občanom s ťažkým zdravotným postihnutím ako nástroj podpory ich nezávislého života. In: *Proměny klienta služeb sociální práce = Social Work Client Metamorphoses*. Hradec Králové : Gaudeamus UHK, 2006, s. 188-194. ISBN 80-7041-716-1.
- LEŠKOVÁ, L.** 2008. Činnosť pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové : Gaudeamus UHK, 2008, s. 185 - 193. ISBN 978-80-7041-419-4.
- LEŠKOVÁ, L.** 2008. Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: *Deň blahoslavenej sestry Sary Salkaházi. Ludská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sary*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského , 2008, s. 125-136. ISBN 978-80-89361-17-5.
- REPKOVÁ, K.** 1999. Manažment života so zdravotným postihnutím. In: *Práca a sociálna politika*. Bratislava : Výskumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny a MPSVaR SR, ročník VII, 1999, č. 4, s. 3.
- REPKOVÁ, K.** 1996. Od objektu k subjektu. In: *Sociálna práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 11-12/96, s. 32.
- REPKOVÁ, K., POŽÁR, L., ŠOLTÉS, L.:** *Zdravotné postihnutie v kontexte novodobej sociálnej politiky*, s. 35.

Kontakt:

JUDr. Mgr. Mária Sedláková, PhD.

Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta UPJŠ Košice

pravo@netkosice.sk

Nový pohľad na klasifikáciu metód v sociálnej práci

Lovašová Soňa (SR)

Abstrakt *Autorka sa v príspevku zaoberá chápaním a definovaním pojmu metóda sociálnej práce. Zaoberá sa základným rozdelením metód podľa J. Schillinga s následnou aplikáciou na metódy sociálnej práce. Vyčleňuje metódy výskumu sociálnej práce od metód sociálnej práce a ponúka ucelený model klasifikácie metód sociálnej práce.*

Abstract *The author deals with the contribution in understanding and defining the concept of social work methods. It deals with basic methods of distribution according to J. Schilling followed by application of the methods of social work. Allocates research methods of social work from social work methods and offers a comprehensive model of classification methods of social work.*

Kľúčové slová: *Metóda sociálnej práce, koncept, forma práce, postup práce, klasifikácia metód sociálnej práce, metódy výskumu, cieľové skupiny sociálnej práce.*

Keywords: *social work methods, concept, form work, work progress, classification of social work methods, research methods, target groups for social work.*

Metodika sociálnej práce predstavuje v súčasnosti komplexný systém metód sociálnej práce. Sociálna práca má široký záber svojho pôsobenia, čoho dôsledkom je okrem iného veľké množstvo metód, ktoré využíva. Od sociálnych pracovníkov sa očakáva, že budú poznať a ovládať tieto metódy, preto je dôležitá ich klasifikácia, ktorá umožňuje dosiahnuť určitú prehľadnosť vo veľkom počte metód.

Metóda

Pri definíciách metódy sociálnej práce dva prístupy k chápaniu pojmu metóda:

1. *Snaha definovať metódu pomocou jej vonkajších charakteristík.*

Najčastejšie je v rámci tohto prístupu definovaná ako určitý postup, sled krokov, návod... Zástupkyňami tohto prístupu sú napr. Richmond či Levická (viď ďalej).

2. *Snaha o objasnenie, analýzu a popísanie jednotlivých krokov konkrétneho profesionálneho konania.*

Zástupcovia tohto prístupu odmietajú klasické chápanie pojmu metóda, používajú pojmy ako formy práce, metodické systémy, metodické konanie. Stretávame sa so snahou o vedecký prístup k problematike metód.¹

Jednou z najznámejších definícií je definícia Mary Richmond, ktorá popisuje metódu ako usporiadanie série rôznych činností zameraných na dosiahnutie určitého cieľa, ktorá umožňuje vhodné použitie techník, pričom zohľadňuje ich podriadenosť konkrétnemu

¹ LEVICKÁ, J. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava: FzaSP TU, 2002. 283 s. ISBN 80-89074-39-1.

cieľu.² Veľmi ucelenú definíciu metódy však ponúka aj Levická, ktorá ju popisuje ako „štrukturovanie zamýšľaného konania do jednotlivých fáz práce, ktoré sú výsledkom ich predchádzajúceho overenia v praxi. Jednotlivé fázy sú výsledkom zhody teoretikov, vyplývajúcej z procesu objektívneho poznania konania orientovaného na úspešnosť pracovných postupov vo vzťahu k účelu a cieľu. Pričom celok je charakteristický práve určitým usporiadaním jednotlivých krokov. Tieto kroky nazývame fázy, alebo etapy metódy.“³

Kombináciu oboch prístupov ponúka Schilling⁴, ktorý sa stotožňuje s chápaním metódy ako sledu krokov vedúcich k cieľu, no pre prehľadnosť navrhuje nasledujúce pomenovanie metód:

Formy práce – tzv. základné, hlavné metódy sociálnej práce: sociálna práca s jednotlivcom, s rodinou, so skupinou... (napr. sociálna práca so skupinou);

Postupy – metódy v zmysle druhu terapie, metóda vedenia rozhovoru, skupinová dynamika... (napr. terapeutický model, postup);

Metódy – metódy v zmysle konkrétneho konania, napr. rolové hry, nácvik konštruktívnej hádky, interview... (napr. brainstorming).

Pre sociálnu prácu je charakteristické, že väčšinou sa nevyužíva jedna metóda, ale kombinácia viacerých metód v závislosti od konkrétneho problému, s prihliadaním na individualitu klienta a jeho situácie.

Metódy výskumu sociálnej práce a metódy sociálnej práce

Pred tým ako prejdeme k samotnej klasifikácii považujeme za potrebné spomenúť metódy výskumu sociálnej práce. Metódy výskumu sociálnej a metódy sociálnej práce je dôležité striktné oddelovať. V prvom prípade ide o metódy, pomocou ktorých realizujeme výskum v sociálnej práci. V druhom prípade o formy, spôsoby práce s klientom.

Sociálna práca pri výskume využíva metológiu výskumu sociálnych alebo pedagogických vied. Metódy výskumu v spoločenských vedách môžeme rozdeliť na dva druhy⁵.

Metódy získavania faktov z objektívnych situácií:

- Pozorovanie.

² NOVOTNÁ, V. - SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolinum, 1992. 128 s. ISBN 80-7066-483-5.

³ LEVICKÁ, J. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. Trnava: ProSocio, 2006. 335 s. ISBN 80-969454-0-8.

⁴ SCHILLING, J. *Sociálna práca – hlavné smery rozvoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP, 1999. 272 s. ISBN 0-88908-54-X.

⁵ ŠVEC, Š. a kol. *Metodológia vied o výchove*. Bratislava: IRIS, 1998. 303 s. ISBN 80-8878-73-5.

- Experiment.
- Analýza dokumentov.
- Analýza produktov činnosti.

Metódy získavania faktov zo subjektívnych výpovedí:

- Rozhovor.
- Dotazník.
- Interview.
- Sociometrická metóda.

Rozlišujeme pritom výskum kvalitatívny a kvantitatívny, korelačné štúdie, mapovanie, atd. v závislosti od typu výskumu sa samozrejme volí aj metóda. Metódami výskumu sa zaoberá metodológia výskumu v sociálnej práci, resp. v spoločenskovedných vedách, pedagogike, sociológii či psychológii.

Klasifikácia metód sociálnej práce

Formy sociálnej práce:

- sociálna práca s jednotlivcom*
- sociálna práca s rodinou*
- sociálna práca so skupinou*
- sociálna práca s komunitou*
- sociálna práca so spoločnosťou*

Formy sociálnej práce sú niektorými autormi označované ako základné metódy sociálnej práce alebo ko klasické metódy sociálnej práce, iní ich delia do troch úrovní. V každom prípade formy sociálnej práce zohľadňujú hľadisko početnosti klientely.

Postupy práce s klientom: sociálna diagnostika,

- poradenstvo (sociálne, právne...),
- terapeutické postupy (dramatoterapia, arteterapia..),
- sociálna prevencia,
- sociálna intervencia,
- streetwork,
- supervízia,
- mediácia,
- sociálne plánovanie,
- sociálne projektovanie atd.

Postup práce s klientom závisí od toho o akú formu sociálnej práce ide. Postup práce pritom môže byť realizovaný viacerými metódami. Rozlišujeme niekoľko základných

metód, ktoré sa po prispôsobení využívajú takmer pri všetkých formách práce aj pracovných postupoch. A tzv. špecifické metódy, ktoré sú používané pri konkrétnom pracovnom postupe.

Základné metódy sociálnej práce: rozhovor,
pozorovanie.

Špecifické metódy sociálnej práce: poradenský rozhovor,
diagnostický rozhovor,
rolové hry,
brainstorming ,
koláž,
konfrontácia,
zadávanie domácich úloh,
rozhodovanie na papieri,
reflexia,
evidencia,
modelovanie, atd.

Výber formy práce je daný počtom prichádzajúcich klientov, no výber postupu práce a konkrétnej metódy závisí okrem formy práce aj od orientácie, prístupu, smeru či teórie sociálnej práce, ktorej zástancom je sociálny pracovník, ktorý si postup a metódu vyberá, teda od konceptu práce sociálneho pracovníka.

Koncept predchádza výberu metódy a samotnej techniky, ktorou bude metóda v praxi uplatnená. Je určený teóriou sociálnej práce alebo smerom, ktorého sa sociálny pracovník pridŕža (napr. behaviorálna sociálna práca, systémové teórie, ekosociálne teórie, kognitívne teórie...), súhrnom poznatkov sociálneho pracovníka, cieľovou skupinou, s ktorou pracuje a jeho skúsenosťami s riešením podobného problému. Predstavuje teda určitý kontext práce sociálneho pracovníka - znalosti, vedomosti a zručnosti, z ktorých bude vychádzať pri výbere metódy. Okrem toho pri práci s klientom výber postupu a realizácii metód ovplyvňuje cieľová skupina a miesto výkonu práce.

Podľa cieľovej skupiny môžeme sociálnu prácu deliť z rôznych hľadísk. Výber hľadiska pritom určuje typy cieľových skupín. Hovoríme potom o sociálnej práci s danou cieľovou skupinou. Rozlišujeme dva typy hľadísk:

Demografické hľadisko:⁶

vek – sociálna práca s deťmi,
sociálna práca s mládežou,
sociálna práca s dospelými,
sociálna práca so seniormi.

pohlavie - sociálna práca s mužmi,
sociálna práca so ženami.

etnikum - sociálna práca s minoritou,
sociálna práca s Rómskym etnikom,
sociálna práca s etnickými skupinami.

Z hľadiska problému spájajúceho danú skupinu: sociálna práca s nezamestnanými,

sociálna práca s bezdomovcami,
sociálna práca s osamelými matkami,
sociálna práca s obeťami CAN syndrómu,
sociálna práca s užívateľmi drog,
sociálna práca s dlhodobo chorými, atd.

Ako sme spomenuli, pri práci s klientom ešte môžeme rozlišovať sociálnu prácu podľa miesta kde sa vykonáva:

sociálna práca terénna,
sociálna práca inštitucionálna,
sociálna práca ambulantná,
sociálna práca komunitná.⁷

Literatúra:

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HANGONI, T.: Sociálna práca, jej podiel na kvalite života spoločnosti. In *Duchowość jako socjalny czynnik rozwoju społeczeństwa w Polsce i na Słowacji*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Gorlice 2010. ISBN 978-83-931180-0-7.

⁶ LEVICKÁ, J. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava: FzaSP TU, 2002. 283 s. ISBN 80-89074-39-1.

⁷ LEVICKÁ, J. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. Trnava: ProSocio, 2006.335 s. ISBN 80-969454-0-8.

- Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Kotrádyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LEVICKÁ, J. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava: FzaSP TU, 2002. 283 s. ISBN 80-89074-39-1.
- LEVICKÁ, J. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. Trnava: ProSocio, 2006. 335 s. ISBN 80-969454-0-8.
- NOVOTNÁ, V. - SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolinum, 1992. 128 s. ISBN 80-7066-483-5.
- Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- SCHILLING, J. *Sociálna práca – hlavné smery rozvoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP, 1999. 272 s. ISBN 0-88908-54-X.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- ŠVEC, Š. a kol. *Metodológia vied o výchove*. Bratislava: IRIS, 1998. 303 s. ISBN 80-8878-73-5.
- Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Mgr. Soňa Lovašová, PhD
KSP FF UPJŠ
Popradská 66
Košice 040 22
sona.lovasova@upjs.sk

Cesta k sociálnej inklúzii

Lešková Lýdia (SR)

Abstrakt: *Príspevok sa zaoberá problémom sociálneho vylúčenia. Poukazuje na viaceré príčiny, ktoré vedú k sociálnej exklúzii. Zároveň predkladá niekoľko príkladov smerujúcich k odstraňovaniu prekážok a tých, ktorých uplatňovanie vedie k sociálnej inklúzii.*

Abstract: *This paper addresses the problem of social exclusion. It points to several causes which lead to social exclusion and also presents several examples aiming at removing the obstacles and those, whose application leads to social inclusion.*

Kľúčové slová: *sociálna exklúzia, sociálna inklúzia, indikátory sociálneho vylúčenia, komunitné centrum, terénna sociálna práca.*

Key words: *social exclusion, social inclusion, indicators of social exclusion, community center, outreach social work.*

Úvod

Jedným z viditeľných a zároveň nie potešiteľným dôsledkom spoločenských zmien, ktoré sa prejavili po roku 1989, je vznik diferenciácie v socio-ekonomickej situácii obyvateľstva. Na jednej strane sa vytvára skupina „elit“ a na strane druhej vzniká početnejšia trieda ľudí odkázaných na pomoc štátu. To, aké postavenie zaujíma jedinec v štruktúre spoločnosti, sa do značnej miery odvíja od jeho postavenia na trhu práce, čo veľmi úzko súvisí aj s dosiahnutou kvalifikáciou.

Príčiny sociálneho vylúčenia – sociálnej exklúzie

Niet na svete krajiny, ktorá by nezápasila s problémom marginalizovaných skupín a ich vylúčením na okraj spoločnosti. Na Slovensku je tento problém spájaný predovšetkým s nízko príjmovými skupinami, pričom do popredia sa veľmi aktuálne posúva potreba eliminácie daného stavu prostredníctvom aktivít súvisiacich aj s členstvom v EÚ.

V roku 2001 boli Európskou radou prijaté tzv. *laekenské indikátory* (primárne ukazovatele peňažnej chudoby a elementov vedúcich k sociálnemu vylúčeniu a sekundárne ukazovatele popisujú ďalšie rozmery problému chudoby a sociálneho vylúčenia - napr. prístup k zamestnaniu, bývaniu, vzdelaniu či zdravotnej starostlivosti). Pokrývajú viacero oblastí života (príjmová chudoba, vzdelanie, zdravotný stav, nezamestnanosť), prednostne sa však zameriavajú na relatívnu príjmovú chudobu (Džambazovič – Gerbery – Porubánová – Repková, 2004, s. 21-22).

Abrahamson (Sopóci – Džambazovič in Sopóci, 2003, s. 171) identifikoval viacero vysvetlení postupného prechodu od chudoby ku konceptu sociálneho vylúčenia:

- politická citlivosť na chudobu,
- chudoba je stavom, vylúčenie je procesom,

- sociálne vylúčenie je výsledkom extrémnej chudoby, alebo chudoba je moderným fenoménom,
- sociálne vylúčenie je jej postmoderným ekvivalentom.

Koncept sociálneho vylúčenia si získal popularitu hlavne v súvislosti so všeobecným rastom nezamestnanosti a následne aj s rastom dlhodobej nezamestnanosti (Šimíková in Navrátil, 2003, s. 59). Na základe série výskumov Howarth spolu s kolektívom autorov určil všeobecné indikátory sociálneho vylúčenia (Navrátil, 2003, s. 35):

- *pre určenie lokalít ohrozených sociálnym vylúčením* (väčší počet preľudnených bytov, menšia miera dobrovoľných aktivít, horší zdravotný stav populácie, nižšia stredná dĺžka života, nízke vzdelanie a obyvateľov, vyšší podiel obyvateľov bez bankových účtov, vyšší podiel prečinov a trestných činov),
- *u rodín s deťmi* (vyšší počet detí v domácnostiach bez práce, nízka pôrodná váha a vyššia detská úmrtnosť, nízka účasť na vyučovaní a horšie výsledky, vyššia miera pôrodnosti v nižších vekových skupinách, vyšší počet detí vo výchovných inštitúciách).

K hlavným indikátorom sociálneho vylúčenia možno zaradiť sociálnu nerovnosť. K základným typom nerovnosti patrí nerovnosť triedna, statusová a kastovná. Medzi najčastejšie sa vyskytujúce indikátory sociálnej nerovnosti patria (Mareš, 1999, s. 148): príjmová nerovnosť a nerovnosť bohatstva, nerovnosť v spotrebe a životnom štýle, nerovnosť v schopnostiach, vzdelaní a prístupe k vzdelaniu, nerovnosť na trhu práce.

Predpokladá sa, že všetky spomínané nerovnosti medzi sebou navzájom súvisia, každá z nich môže priamo či nepriamo ovplyvňovať úroveň kvality života jednotlivca, rodiny či sociálnej skupiny, nerovnosť na trhu práce.

Možnosti riešenia sociálnej inklúzie

Táto časť príspevku identifikuje a predkladá vybrané možnosti riešenia postupnej sociálnej inklúzie. Je zameraná predovšetkým na stručné priblíženie:

- personálnych zdrojov na prekonávanie chudoby a sociálnej exklúzie,
- Dekády rómskeho začleňovania (2005-2015),
- operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia určeného pre programové obdobie 2007 – 2013,
- štátnej sociálnej politiky zameranej na predchádzanie sociálneho vylúčenia,
- zamerania komunitných centier a na ich prioritné ciele,
- terénnej sociálnej práce ako priamej pomoci sociálne odkázaným.

Na prekonávanie chudoby a sociálnej exklúzie bolo identifikovaných *desať personálnych zdrojov* (Payne, 2005, s. 31-33):

- integrita, celistvosť osobnosti - rozmer kongruencie medzi skutkami jednotlivca a predvídateľným morálnym a etickým kódexom;
- finančné zdroje – netýkajú sa len príjmov, ale aj výdavkov, sporenia a investícií;
- zdroje emocionálnych podnetov - človek má schopnosť byť sám v ťažkých časoch a nie je to pre neho ničivé;
- zdroje mentálnych podnetov - vzťahuje sa to na súbor zručností, ktoré ľudia potrebujú, aby vedeli fungovať vo všeobecnosti (vedieť čítať, písať a počítať);
- zdroje duchovnej pohody - viera vo vyššiu moc, zmysel života a angažovanosť vo vlastnom živote - tieto vlastnosti prinášajú nádej;
- fyzické zdroje - byť v dobrej telesnej kondícii;
- podporný systém - ak nie je fungujúci, znamená to, že musíte minúť viac času, napr. na vedenie domácnosti a na zvládnutie naliehavých situácií;
- vzťahy a modely správania - dokážu veľa zmeniť v živote človeka a v celoživotnom učení sa;
- poznanie skrytých pravidiel - schopnosť rozpoznania a interpretácie nevyslovených modelov správania sa ľudí žijúcich v chudobe, v strednej vrstve i v bohatstve;
- túžba a vytrvalosť - kde nie je sila vôle alebo odhodlanie, tam nie je vytrvalosť, tam nie sú žiadne skutky.

Tieto personálne zdroje by si mali nielen osvojiť ľudia ohrození sociálnou exklúziou, ale by ich mali aj vedieť využívať pri prekonávaní sociálnej nerovnosti. Je to jedna z ciest ako znižovať nerovnosť v príjme a bohatstve, v spotrebe a životnom štýle, vo vzdelaní a prístupe k nemu a následne na trhu práce.

Dekáda rómskeho začleňovania je politickým záväzkom krajín smerujúcim k zníženiu rozdielov v kľúčových výsledkoch ekonomického vývoja a rozvoja životnej úrovne Rómov s cieľom prelomiť chudobu a sociálne vylúčenie. Pozornosť sa upriamila na štyri prioritné oblasti: vzdelávanie, zamestnanosť, zdravotníctvo a bývanie (Lešková, 2009, s. 45-50).

V rámci SR sa na prekonávanie sociálneho vylúčenia a zabezpečenie postupnej sociálnej inklúzie pre ohrozené skupiny realizuje ***Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia*** určený pre programové obdobie 2007 - 2013. Prioritnými osami operačného programu, ktoré majú zabezpečiť sociálnu inklúziu, sú predovšetkým:

- podpora rastu zamestnanosti - aktivity sú zamerané na prevenciu straty zamestnania, tvorbu nových pracovných miest a umiestnenie nezamestnaných,

- podpora sociálnej inklúzie - podpora zosúladenia rodinného a pracovného života, pomoc pri integrácii a reintegrácii rodičov na trh práce;
- budovanie kapacít a zlepšovanie kvality verejnej správy - postupné zlepšovanie kvality služieb poskytovaných verejnými inštitúciami; podporovanie organizácií poskytujúcich verejné služby, alebo služby, ktoré majú neziskový charakter.

Základnými cieľovými skupinami, na ktoré je program zacielený, sú: občania v nepriaznivej sociálnej situácii ohrození sociálnym vylúčením, obyvatelia v hmotnej núdzi a ich rodiny, dlhodobo nezamestnaní a znevýhodnené skupiny nezamestnaných, nezamestnaní bez a s nízkym stupňom vzdelania, obyvatelia segregovaných komunít.

Štátna politika sa snaží prostredníctvom legislatívy v rôznorodých oblastiach napomáhať tak, aby nedochádzalo sociálnemu vylúčeniu marginalizovaných skupín. Ide hlavne o oblasť: sociálnu - aktívna a pasívna politika (štátna sociálna podpora, dávka v hmotnej núdzi, aktivačné práce), oblasť zamestnanosti, oblasť vzdelávaciu – školskú (zabezpečenie vyššieho vzdelania, rekvalifikácie a dopĺňanie vzdelania), zdravotnú (zdravotnú starostlivosť, zdravotnú prevenciu), bytovú (štátne programy v oblasti bývania, opatrenia na skultúrnenie bývania) (Lešková – Bašistová – Krajňáková, 2007, s. 157).

Nemalé pokroky v prekonávaní sociálnej exklúzie sa dosahujú prostredníctvom občianskych združení. Významné miesto pri prekonávaní problémov v sociálnej oblasti, problémov vzdelávania, zdravia, bývania a zamestnanosti obyvateľov sociálne vylúčených spoločností má vytváranie sietí **komunitných centier**, ktoré sa snažia navrhovať a realizovať komplexné riešenia na zdlanie problémov. Základom týchto centier sú vyškolení komunitní sociálni pracovníci. Títo spoznávajú chudobné rodiny v rámci klubových činností a snažia sa im pomôcť pri napĺňaní ich potrieb ponúknutím poradenstva a praktickej pomoci. Medzi prioritné ciele centier patrí:

- znižovanie a eliminovanie nerovností šancí pri uplatnení sa rómskej populácie v školách a na trhu práce poskytovaním školení, tréningov a kurzov;
- budovanie vzájomnej tolerancie a akceptácie medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom prostredníctvom spoločných aktivít,
- posilnenie kultúrnej identity Rómov a poskytnutie priestoru pre ich sebarealizáciu,
- predchádzanie prehlbovania sociálneho vylúčenia z majoritnej spoločnosti aktívnym zapojením Rómov do procesov sociálneho rozvoja vlastných komunít,
- zapájanie rómskeho obyvateľstva do procesov verejného rozhodovania a aktívnej participácii na veciach verejných,

- napomáhanie búrať bariéry a stereotypy, ktoré prevládajú medzi majoritnou a minoritnou skupinou obyvateľstva.

Pri pomoci ľuďom ohrozeným sociálnym vylúčením významné miesto zaujíma **terénna sociálna práca** vykonávaná terénnymi sociálnymi pracovníkmi. Prevažnú časť svojich aktivít vykonávajú priamo v teréne – v mieste bydliska občanov cieľovej skupiny a časť ich práce je zameraná na spracovanie podkladov a ďalšiu administratívnu činnosť.

Ide o priamu pomoc klientom, ktorá je zameraná na:

- bezplatné poradenstvo v sociálnoprávnej oblasti, návrhov na súdne pojednávania,
- vypracovanie žiadostí o prijatie do zamestnania, životopisov,
- sprevádzanie klienta pri vybavovaní úradných vecí,
- vyplňanie dotazníkov, žiadostí, splátkových kalendárov v exekučnom konaní,
- pomoc pri hľadaní zamestnania, pri príprave a uzatváraní nájomných zmlúv a pod.

Terénni sociálni pracovníci sa pri svojej práci stretávajú s mnohými problémami, pričom prichádzajúci klienti si ich prácu často stotožňujú s akousi nevyhnutnou pomocou a nie zriedka sa stáva, že zneužívajú ich služby.

Záver

Jednou z podstatných súčastí celkového riešenia problematiky sociálneho vylúčenia je jeho dôsledná prevencia. Aby sa mohli robiť účinné opatrenia je potrebné definovať súčasný stav a jeho príčiny, určiť kľúčové problémy, nastaviť účinné riešenia a prijať konkrétne opatrenia smerujúce do všeobecnej roviny, ako aj na úroveň konkrétnych miestnych podmienok v jednotlivých lokalitách (Lešková, 2009, s. 47). Rozmanité problémy marginalizovaných skupín posúvajú do popredia potrebu prípravy programov prispôbených problémom a potrebám skupín v danom regióne. Programy musia viesť k optimálnemu využívaniu vlastných, ako aj všetkých dostupných zdrojov, pričom dôležitá podmienka je i trvalá udržateľnosť a kontinuálnosť programov.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

Dirgová E. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

- Fabián A.** 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Džambazovič, R. – Gerbery, D. – Porubánová, S. – Repková, K.** 2004. *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/preveniu. Záverečná správa z prvej etapy riešenia výskumnej úlohy*, Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 114 s.
- Hangoni, T.** Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.
- Kočišová A., KRÁLIKOVÁ V., ŠIŇANSKÁ K.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Lešková, L.** 2009. Ohrozenie Rómov sociálnym vylúčením a možnosti prevencie. In: Šlosár, D. (edit.): *Zmena a budúcnosť či stagnácia a minulosť Rómov na Slovensku*, Košice: KSK a UPJŠ FF Košice, s. 45-49. ISBN 978-80-970137-7-6.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová S.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- Mareš, P.** 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, Praha: Slon, 248s. ISBN 80-85850-1-3.
- Navrátil, P. a kol.** 2003. *Romové v české společnosti*, Praha: Portál, 223 s. ISBN 80-7178-741-8.
- Payne, R. K.** 2005. *Crossing the Tracks for Love: What to Do When You and Your Partner Grew Up in Different Worlds*, AHA! Process Proces, 200 s. ISBN: 192922933X.
- Ružička V.** 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sedláková M.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár D.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- Vašutová, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: lydia.leskova@ku.sk

Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskou mládeží jako nástroj sociální inkluze

Urban David (ČR)

Abstrakt: Salesiáni Dona Boska se již od prvopočátku starali a pracovali s mládeží na okraji společnosti. Jejich zakladatel, italský kněz Don Bosco, začal koncem 19. století v Turíně pracovat s mladými lidmi, kteří přicházeli z venkova do města za prací a pobývali zde bez rodičů a možnosti přiměřeného sociálního zázemí. Don Bosko s nimi z počátku trávil volný čas, následně jim zajistil ubytování a vhodnější pracovní podmínky u jejich zaměstnavatelů a v konečné fázi je „zaměstnal“ ve svých dílnách.

V současném pojetí moderní vědy bychom tak mohli Dona Boska označit za sociálního pedagoga, který se ve své době zasadil o začlenění turínské mládeže do tehdejší společnosti. V současné terminologii bychom tuto jeho práci mohli snad nazvat termínem „sociální inkluze“. A díky tomu, že Salesiáni Dona Boska pracují s ohroženou mládeží i v současné době metodami, kterou používal jejich zakladatel, je možné sledovat pozorovat, zda a případně jakým způsobem napomáhají sociální inkluzi u mládeže, specificky u romské.

Článek je výstupem výsledků disertační práce autora a projektu GAJU č. 21/2006/H-ZSF (hlavní řešitel Mgr. David Urban, Ph.D.) a popisuje práci Salesiánů Dona Boska s reflexí toho, jak svou prací napomáhají inkluzi romských dětí do většinové společnosti.

Abstract: Since the beginning, Salesians of Don Bosco have been taking care and working with youth of low-class society level. Their founder, the Italian priest Don Bosco, began working in the late 19th century in Turin with young people who came from rural areas to cities for jobs and stayed there without their parents and a possibility of adequate sanitary facilities. Don Bosko spent with them the leisure time and then he arranged them with accommodation and better working conditions with their employers and ultimately he "employed" them in his workshops.

In the current conception of modern science, we could describe Don Bosco as a social educator, who in his time prepared the integration of Turin youth within the society. In the current terminology we can perhaps use the term "social inclusion". And thanks to the Salesians of Don Bosco working with vulnerable youth with the methods, which use also their founder, it can be observed whether and how they help the social inclusion of young people, especially Romanies.

The article presents the output results and the author's dissertation project GAJU No 21/2006/H-ZSF (main investigator Mgr. David Urban, Ph.D.) and describes the work of Salesians of Don Bosco to reflect how their work helps the inclusion of Romany children into the mainstream society.

Klíčová slova: romské děti, romská mládež, Don Bosco, sociální inkluze, Salesiáni Dona Boska

Key words: Romany children, Romany youth, Don Bosco, social inclusion, Salesians of Don Bosco

Úvod

Salesiáni Dona Boska působí v České republice v několika městech, avšak specificky zaměřeni na práci s romskou mládeží jsou ve třech střediscích, a to v Salesiánském středisku mládeže – domu dětí a mládeže (dále také SaSM-DDM) v Českých

Budějovicích, Teplicích a Ostravě. V těchto zařízeních také probíhalo vlastní výzkumné šetření, realizované v rámci shora zmiňované disertační práce a projektu GAJU.

Autor článku vychází dále také z dostupné odborné literatury, zaměřené na práci s Romy, a to jak v obecném pojetí, kdy touto otázkou se např. zabývá Balvín (1997), Balvín a kol. (2004), či Balvín (2008), či z literatury specificky zaměřené na práci Salesiánů s romskou mládeží – např. Urban, Kajanová (2008a), Urban, Kajanová (2008b) či Urban, Kajanová (2008c) a další. V tomto článku jsou prezentovaná data, týkající se práce Salesiánů Dona Boska (dále také SDB), v rámci které se snaží o inkluzi, tedy začlenění romských dětí do většinové společnosti – nebo se alespoň o toto začlenění různými metodami snaží.

Práce SDB jako nástroj sociální inkluze romských dětí

Mezi ty prvky práce SDB, o kterých bychom mohli uvažovat jako o nástroji sociální inkluze, lze bezesporu řadit nabídku volnočasových aktivit a programů, které jednotlivá střediska nabízejí.

Mezi jednu z těchto nabídek patří „**Doučování**“, které je pro návštěvníky připraveno ve všech shora jmenovaných střediscích. Jako o prvku sociální inkluze lze o tomto program uvažovat z toho důvodu, že vzdělání u Romů řada autorů, např. Slivka (2008), či Analýza (2006), řadí mezi priority pro odstraňování sociálního vyloučení. Doučování ve střediscích probíhá z pravidla před začátkem klubu, tzn. děti a mladí, kteří končí ve škole dříve (zpravidla 1. stupeň ZŠ), mohou využít tuto nabídku, v rámci které s nimi asistent probírá právě to, co návštěvník doučování považuje za nejpotřebnější. Díky individuálnímu přístupu – návštěvník x doučující, kdy těmito jsou zpravidla zaměstnanci střediska či dobrovolníci, je možný intenzivnější přístup. Zaměstnanci střediska jsou také velmi často v úzkém kontaktu s rodiči dítěte, případně i se školou a třídním vyučujícím, díky čemuž mohou reflektovat při doučování také to, v čem má dítě především problémy.

Avšak doučování neprobíhá jako vyučování ve škole, ale spíše formou hry (slovní, početní, pohybové aj.). Program je s maximálním ohledem přizpůsoben dětem, vychází z jejich potřeb. Nejčastěji se jedná o přípravu domácích úkolů a opakování učební látky na další den. Důraz je kladen na rozvoj praktických dovedností všedního života (znalost měsíců, hodin, zásad jednání s lidmi atd.), dále pak na český jazyk, rozvoj slovní zásoby a matematiku (Urban, 2009, s.33).

Za další prvek sociální inkluze lze pojímat „**programy**“, které jsou realizovány v rámci romské oratoře (pro děti ve věku 6 až 15 let), či romského klubu (mládež ve věku 15 a více). Zde je nabízen program volnočasových aktivit (fotbal, basketbal, hudebna, výtvarný

kroužek aj.), v rámci kterých se předchází sociálně patologickým jevům. Tento bod programu vychází z Don Boskovi myšlenky prevence, podle které je, dle Briado (1999), třeba negativním vlivům mezi mládeží předcházet. Zároveň v průběhu hry a programu je možnost dohlížet na pravidla, díky čemuž je možné předávat, dle mého názoru, další společenské normy a tím napomáhat sociální inkluzi.

Výhodou všech těchto shora popsanych aktivit je osobní přítomnost asistenta na program. Tento způsob výchovné přítomnosti se realizuje zejména uplatňováním metody „**asistence**“, která spočívá v osobní přítomnosti asistenta (vychovatele) mezi mladými.

Salesiánská tradice ve svých stanovách hovoří o asistentovi jako o osobě, která je neustále přítomna (*Stanovy Společnosti sv. Františka Saleského*, s. 232.). Samozřejmě se jedná o přítomnost nikoliv pouze fyzickou, nýbrž v plném slova smyslu výchovnou. Asistent není „hlídač“. Jeho přítomnost je aktivní a přátelská, má být duší zábavy mladých lidí, jeho úloha je nezastupitelná. Je ověřenou skutečností, že mladí rádi splní nároky a požadavky předkládané asistentem, jestliže on s nimi aktivně, v atmosféře důvěry a radosti prožívá svůj volný čas (Kuchař, 2003, s. 100). Na základě této přítomnosti asistenta je možné budovat vzájemný osobní a důvěrný vztah, což je hlavním předpokladem pro práci s mládeží. Přítomnost těchto asistentů je romskou mládeží, dle Urbana (2009) a Urbana, Kajanové (2009b), převážně pozitivně hodnocena. Klady byly romskými dětmi a mládeží spatřovány v tom, že asistent, kterého někteří z nich povětšinou již znají z doučování, se jim věnuje i nadále v průběhu her a další činnosti. Přednosti této asistence také spočívali v tom, že asistenti se zapojovali do programu – nebyli tedy pouze těmi, kteří přihlížejí, ale těmi, kteří se zapojují do hry a aktivit. Také i díky tomu mají větší možnost navázat osobnější vztah s návštěvníkem střediska. Další kontakty byly dále také získávány díky tomu, že asistenti často spolupracují s rodiči dětí a mládeže, tzn. často funguje pozitivní vazba v rovině asistent x rodič, která pak, především u Romských dětí, pozitivně ovlivňuje vztah asistent x dítě. Místy bylo i zaznamenáno, že děti a mládež aktivně vyhledávali asistenta v průběhu programu a snažili se jej získat často pouze pro sebe.

V prostředí vybraných středisek působí též „**romský asistent**“. Jeho přítomnost v zařízeních, zabývajících se prací s touto cílovou skupinou, např. kladně hodnotí metodická příručka *Specifika práce* (2008), která uvádí, že chce-li středisko pro volný čas dětí a mládeže pracovat či spolupracovat s romským etnikem, je základní podmínkou úspěchu osobní kontakt se samotnými Romy, což znamená úzkou spolupráci s romskými asistenty (tuto funkci by měli právě Romové zastávat). Jednou z jeho hlavních úloh je plnit

funkci zprostředkovatele v kontaktu mezi romskými dětmi a mládeží a ostatními zaměstnanci střediska (Urban, 2009, s. 37).

Dalším prvkem programů, nabízených Salesiánskými středisky, o kterých bychom mohli uvažovat jako o nástrojích sociální inkluze, jsou tzn. „**Preventivní programy**“. V rámci těch jsou nabízeny přednášky a setkání nad důležitými tématy, jako je zadluženost, drogové a nedrogové závislosti aj. Informace jsou vždy předávány odpovídající formou tak, aby byli pro cílovou skupinu pochopitelné. Využívá se často různých divadelních představeních a scének pro menší děti, přednášek a diskuze pak spíše pro mládež, navštěvující středisko. Výhodou pro tyto diskuze je právě i to, že informace jsou (až na některé přednášky, na které je pozván externí specialista), předávány opět asistenty, tzn. lidmi, ve které mají návštěvníci středisek povětšinou důvěru a pozitivní vztah (Urban, 2009).

Neméně důležitá je pak i sociální práce s rodiči, v rámci které sociální pracovníci docházejí a navštěvují romské rodiny, případně jsou v rámci základního poradenství k dispozici pro konzultace klientům. Zde je vytvořen ideální prostor pro řešení případných problémů, se kterými se rodiče romských dětí a mládeže, navštěvující středisko, potýkají. Jedná se např. o doprovod a vyřizování záležitostí na úřadu, pomoc při vyřízení splátkového kalendáře aj. Díky těmto kontaktům jedna pomáhají pracovníci přímo řešit problematiku situaci, dále také mají možnost získat hlubší vhled do rodinné situace a díky tomu také např. pracovat s dítětem ve středisku, kdy nabízené programy a práce je pak téměř „šita návštěvníkovi na míru“ (Kajanová, 2010).

Dalším prvkem, díky kterému mohou SDB napomáhat sociální inkluzi romských dětí a mládeže, je prvotní myšlenka Dona Boska, jehož cílem výchovy bylo vychovat člověka dobrého křesťana a odpovědného občana - „Chci vychovat dobré křesťany a poctivé občany.“ (Braido, 1999). Urban (2009, s.45) v této souvislosti dále uvádí, že výchova mladých lidí k víře je jedním z pilířů salesiánského stylu dona Boska. V dnešní době však je velmi obtížná. SDB realizují tento cíl s ohledem na cílovou skupinu, se kterou pracují – uplatňují určité etapy evangelizace. Dle Kuchaře (2003, s.99) se tento cíl naplňuje formou výuky náboženství, prostřednictvím scének a představení, především pak na základě osobního příkladu asistentů – předávání hodnot, zvláště pak duchovních. Výchovnou činností jsou zprostředkovávány prožitky důvěry, odpuštění, přátelství apod. Tím, že se při těchto zážitcích mladý člověk začíná otevírat druhým, existuje naděje, že objeví i náboženský rozměr. Výchova člověka je pak jedním ze základních požadavků pro začlenění do společnosti. Děje se tak prostřednictvím intelektuální a odborné přípravy,

výchovou k hodnotám, k lásce, k sociální a politické zodpovědnosti. V praxi to znamená zprostředkovat zážitky těchto hodnot – úcty k sobě a k druhým, rozvíjení solidarity a vlastní odpovědnosti.

Závěr

Z výše uvedeného textu je patrné, že Salesiáni dona Boska při práci s romskými dětmi a mládeží, ale i s jejich rodiči, uplatňují celou řadu prvků, které bychom mohli považovat za nástroje sociální inkluze. Pokud bychom tyto nástroje nyní shrnuli, jedná se o možnost doučování, v rámci které mají návštěvníci možnost zopakovat a procvičit školní látku. Dále je zde nabídka volnočasových aktivit, které mají primárně preventivní charakter a díky kterým je do určité míry zamezeno sociálně patologickým jevům, se kterými by se, namísto účasti na těchto programech, mohli dostat do kontaktu. Tím se naplňuje myšlenka Dona Boska, že negativnímu chování je třeba předcházet.

Dalším prvkem sociální inkluze romských návštěvníků střediska můžeme považovat preventivní programy, tzn. přednášky a diskuze na různá aktuální témata.

Tyto jednotlivé body programu pak jsou realizovány za aktivní přítomnosti asistenta, která byla na základě výzkumu Urbana (2009) označena za dominantní stimul pro participaci romských dětí a mládeže na programu střediska. Díky té pak bylo možné navazovat osobní vztahy s dalšími návštěvníky a předávat pozitivní modely chování většímu počtu osob.

Nespornou výhodou práce SDB je také to, že jejich střediska a působnost se nachází přímo v lokalitách, které byli Analýzou (2006) a Mapou (2006) vydefinovány jako lokality sociálně vyloučené. Tedy Salesiáni díky tomu působí přímo v místě této lokality, díky čemuž se dostávají do podvědomí širokému počtu obyvatel. Smysluplné pak mohou být i terénní programy, které např. středisko v Českých Budějovicích, dle Kajanové (2010), poskytuje přímo na sídlišti Máj, přímo v oblastech, označených jako sociálně vyloučených. Tak mohou SDB napomáhat sociální inkluzi svých klientů.

Literatura:

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit v České republice a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (říjen 2005 - červenec 2006). [online]. [cit. 2008-06-06]. Dostupné z: <http://www.gabal.cz/documents/brozura_4.pdf>

BALVÍN, J. a kol. 1997. *Romové a volný čas.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 155 s. ISBN 80-902149-5-9.

BALVÍN, J. a kol. 2004. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém.* Praha: Hnutí R, 2004. 206 s. ISBN 80-86798-01-1.

BALVÍN, J. 2008. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka.* Praha: Radix, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5.

- Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L.** 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.
- BRAIDO, P.** 1999. *Junge Menschen ganzheitlich begleiten*. München: Don Bosco, 232 s. ISBN 3-7698-0804-5.
- BUDAYOVÁ, Z.:** Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.
- DIRGOVÁ E.** 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach*. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- FABIÁN A.** 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach*. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- HANGONI, T.** Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.
- Mapa sociálne vyloučených a sociálnym vyloučením ohrozených romských lokalit v České republice.* [online]. [cit. 2009-02-02]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html
- SLIVKA, R.** 2008. Snižování rizik sociálního vyloučení romských obyvatel. In. VELEMÍNSKÝ, M., STUDENOVSKÝ, P. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. 2008. 249 s. ISBN 978-80-7394-064-5.
- Specifika práce s romským etnikem v činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže.* [online]. [cit. 2008-02-25]. Dostupné z: www.nidm.cz/prilohy/vol_cas/mlrom.pdf. s. 1.
- Stanovy Společnosti sv. Františka Saleského.* 1984. Řím: Salesiánská kongregace., ISBN neuvedeno.
- KAJANOVÁ, A.** 2010. Salesiánské středisko – Dům dětí mládeže České Budějovice. In **KOČIŠOVÁ A, KRÁLÍKOVÁ V, ŠIŇANSKÁ K.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach*. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- KUCHAŘ, P.** 2003. *Rozvoj pozitivní identity romské mládeže v podmínkách výchovné činnosti Salesiánského střediska mládeže v Ostravě*. Olomouc, Disertační práce. Univerzita Palackého. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotní vědy. Vedoucí práce J. Klementa.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LOVAŠOVÁ S.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

- Ružička Vojtech.** 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- SEDLÁKOVÁ M.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár Dušan.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- URBAN, D.** 2009. *Motivační faktory v práci salesiánů s romskou mládeží*. České Budějovice, Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Katedra supervize a odborné praxe. Vedoucí práce M. Kaplánek.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A.** 2008a. Salesiánský výchovný systém jako metoda práce s romskou mládeží. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 8, č. 3. ISSN 1213-6204.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A.** 2008b. Motivační faktory Salesiánů v práci s romskou mládeží. In *Akční pole sociální práce II. Aktuální otázky sociální práce a sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1913-8
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A.** 2008c. Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích. *Kontakt*, roč. 10, č. 2, s. 317 - 322. ISSN 1212-4117.
- URBAN, D., KAJANOVÁ, A.** 2009b. Význam přítomnosti asistenta v práci Salesiánů Dona Bosca s romskou mládeží. In *Drogová prevenci v sociálne práci. Zborník príspevkov z mezinárodně vedeckej konferencie mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: Košický samosprávny kraj. s. 41-46. ISBN 978-80-970251-8-2.
- VAVREKOVÁ, L.** 2010. Terénny sociálny pracovník v rómskej komunite a úloha supervízie při výkone jeho práce. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „*Dni sociálnej práce*“ a „*InteRRa 8*“ na tému „*Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)*“ a „*Rómske osobnosti*“. III. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 150-160.
- VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

Mgr. David Urban, Ph.D.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Jírovцова 24, 370 04 České Budějovice
Česká republika

Budovanie partnerstiev

Šlosár Dušan (SR)

Abstrakt: *Predstava partnerstva môže mať rôzne podoby. Obvykle ju odvodzujeme od cieľov, ktoré si partnerstvo stanovilo. Aj napriek tomu, majú partnerstvá mnohé spoločné znaky, ktoré ich odlišujú od iných právnických osôb, ktoré pôsobia v rovnakom segmente. Je to jeden z nástrojov zameraný na inklúziu marginalizovaných skupín a podporu rozvoja sociálneho útvaru pre ktorý sú poskytované multisektorové služby.*

Abstract: *The notion of partnership can take different forms. It usually derived from the goals it has established a partnership. Although many partnerships have common characteristics that distinguish them from other legal entities that operate in the same segment. It is one of the tools aimed at inclusion of marginalized groups and promote the development of social service for which are provided by multi-sectoral services.*

Kľúčové slová: *partnerstvo, členovia partnerstva, ciele partnerstva, formalizácia partnerstva.*

Keywords: *partnership, partnership members, the objectives of the partnership, to formalize the partnership.*

Vybudovať životaschopné partnerstvo nie je ľahká záležitosť. Základné podmienky nevyhnutné pre partnerstvo sú:

- odhodlanie pre partnerstvo,
- záväzok použitia zdrojov (finančných, nefinančných),
- dohoda o rámci, rozsahu partnerstva,
- spôsob stanovovania priorít pri realizácii aktivít v partnerstve,
- ciele, ktoré má partnerstvo naplniť.

Existujú aj prekážky pred začiatkom spolupráce partnerov. Tieto prekážky bránia v úspešnej spolupráci. Partneri nevidia výhody vyplývajúce zo spolupráce v rámci partnerstva a nechcú spolupracovať s inými subjektmi, pretože sa obávajú komplikácií z toho vyplývajúcich. Ľudia nechápu princípy partnerstva, nie sú im jasné všetky možné dôvody prečo je výhodné spolupracovať s inými. Nedôvera medzi partnermi – podozrievavosť, že každý z nich sleduje iný cieľ a vlastný zisk z akcie. Niektorí z partnerov neakceptuje, že aj tí ostatní zohrávajú určitú úlohu v regionálnom rozvoji. Partner neakceptujú fakt, že každý z nich by mal zohrať určitú úlohu v regionálnom rozvoji a že z toho vyplýva aj istá miera zodpovednosti za rozvoj v regióne. Partneri sa ťažko prispôbujú náhlym zmenám v regióne – administratívne usporiadanie, personálne zmeny, legislatívne zmeny. Chýbajú informácie o činnosti, cieľoch a práci iných inštitúcií a organizácií. Počas práce v partnerstve môžu vzniknúť tieto nasledujúce prekážky – jednotliví partneri nechápu, že každý člen partnerstva zohráva v ňom svoju dôležitú špecifickú úlohu, ktorá je prínosom v spoločnom úsilí dosiahnuť istý cieľ. Preto niektorých

partnerov ostatní nerešpektujú a podceňujú. Ľudia nie sú zvyknutí pracovať v tímoch ani pri výkone svojho povolania. Partneri sú nútení navzájom spolupracovať c iných podmienkach ako sú obyčajne zvyknutí – odlišný spôsob financovania, iné právne postavenie pričom nemajú dostatok vnútornej motivácie k takejto práci. Ľudia nie sú zvyknutí otvorene povedať svoj názor alebo nemajú na to príležitosť. Pri diskusii v rámci partnerstva sa ťažko zladujú odlišné názory a záujmy jednotlivých partnerov, pretože nie sú vžité praktiky konštruktívnej diskusie. Nedostatočný prístup k potrebným a hodnoverným informáciám. Jednotliví partneri niekedy nevedia nájsť spoločný cieľ. Nie je jasné rozdelenie finančnej zodpovednosti medzi partnermi a takisto podiel na výhodách, ktoré prinesie dosiahnutie cieľa pre každého z partnerov. Cieľ, ktorý partnerstvo svojou aktivitou sleduje je v rozpore s oficiálnou politikou štátu. F. Frank a A. Smith (2003) uvádza, že ľudia uzatvárajú partnerstvá, pretože chcú:

- nájsť riešenia zložitých problémov,
- získať peniaze alebo sa deliť o zdroje,
- skombinovať úsilia s cieľom využiť príležitosť,
- zvýšiť hodnotu výrobkov, služieb, programov alebo činností,
- zvýšiť schopnosť intervenovania,
- zvýšiť vplyv,
- zvýšiť dôveryhodnosť,
- urobiť viac alebo lepšie za menej prostredníctvom spoločného znášania nákladov alebo odborných spôsobilostí,
- koordinovať nápady, činnosti a ciele s ostatnými,
- zredukovať funkčné problémy alebo problémy riadenia,
- umožniť kontinuitu činností pri zredukovaní zdrojov,
- získať odborné alebo špecifické znalosti alebo skúsenosti,
- správne zdieľanie znalostí, know-how a nápady,
- vylúčiť duplicitu alebo prelínanie podobných skupín.

Partnerstvá napomáhajú zlepšeniu technickej infraštruktúry komunity, regiónu, miestnemu ekonomickému rozvoju, zlepšeniu podmienok pre cestovný ruch, zlepšeniu stavu životného prostredia, zlepšeniu informovanosti, budovaniu komunitnej alebo regionálnej identity, budovaniu miestnej občianskej spoločnosti, zvýšeniu súdržnosti komunity – rozvoj sociálneho kapitálu. Rozvoj komunity má svoje zákonitosti. Je potrebné dodržiavať určité kroky a používať presne stanovené a vhodné nástroje. Existuje viacero

zadefinovania tých najvhodnejších krokov. K. Jozefčeková (2001) uvádza nasledovnú postupnosť krokov:

- iniciácia procesu plánovania,
- budovanie dôvery a vytvorenie komunikačných kanálov v komunite, začiatok tvorby a budovanie partnerstva,
- zmapovanie a spracovanie zdrojov komunity jej členmi,
- vytvorenie vízie komunity o 5 – 10 rokov za účasti predstaviteľov všetkých jej zložiek,
- analýza silných a slabých stránok, príležitosti a ohrozenia,
- identifikácia problémov, ktorých riešenie stojí komunitu najmenej síl, ale na druhej strane majú najväčší dopad – stanovenie priorít,
- stanovenie merateľných a reálnych cieľov a postavenie indikátorov na ich monitorovanie,
- zostavenie akčného plánu rozvoja s určením ľudí zodpovedných za realizáciu jednotlivých aktivít,
- získanie zdrojov (či už finančných alebo nefinančných) a realizácia plánu,
- vyhodnocovanie programu,
- výmena skúseností, informovanie verejnosti, vzdelávanie sa,
- prehodnotenie plánu, situačná analýza a nový návrh akčného plánu na nasledujúce obdobie.

Partnerstvá začínajú vznikáť už na začiatku v priebehu budovania vzájomnej dôvery. Nič nie je dôležitejšie ako vzájomná dôvera medzi jednotlivými partnermi. Veľmi dôležité je zabezpečiť, aby v tejto fáze mali všetci rovnaké šance na prístup k informáciám a k zdrojom a zapojenie sa do plánovacieho procesu. Netreba zabúdať ani na patričné ocenenie za vykonanú aktivitu a vytvorenie atmosféry vzájomnej úcty a uznávanie autorstva myšlienok medzi partnermi. Myslíme si, že budovanie dôvery, to je neustály a podľa možnosti neprerušovaný proces, ktorý si vyžaduje otvorenosť v prijímaní podnetov od členov komunity, pravidelné stretávanie sa koordinačnej skupiny a informovanie verejnosti o úspechoch ako aj prípadných problémoch resp. neúspechoch. Aj keď informovanie o neúspechoch nie vždy je príjemnou záležitosťou. Partnerstvá neprodukujú len špecificky očakávané výstupy, ale taktiež aj:

- objavujú v meste, regióne, obci nových lídrov,
- vytvárajú nové vzťahy,
- oživujú existujúce inštitúcie (pozitívne aj negatívne),

- budujú základy efektívnejšieho riešenia problémov obcí v budúcnosti.

Z doterajších skúseností je zrejmé, že zapojenie samosprávnych orgánov ako aj mimovládnych organizácií je dôležité vždy vtedy, keď sa aktivity týkajú ich poľa pôsobnosti. Zapojenie obecných samospráv a mimovládnych organizácií zvyšuje efektívnosť a úspech realizovaných programov.

Partnerstvo predpokladá spoločné využívanie zdrojov, práce, rizika, zodpovednosti, rozhodovania, právomoci, výhody a bremená. Pre každého z partnerov má byť prínosom, ktorý sa prejaví v príslušných službách, produktoch alebo situáciách. V partnerstve funguje zásada vzájomných ústupkov. Preto sú partnerstvá založené na identifikovateľných funkciách, spoločných právach a povinnostiach a často sa zakladajú na zákonných ustanoveniach, spoločnom riadení alebo predpisoch. Pri vytváraní partnerstva sa usilujú byť správny ľudia v správnom čase na správnom mieste.

Partnerstvá zamerané na rozvoj regiónu významnou mierou prispievajú k zvyšovaniu schopnosti regiónu čerpať prostriedky zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Zvyšuje kapacitu regiónov pripravovať a implementovať dobré rozvojové projekty prostredníctvom zapájania občanov do procesu plánovania a prijímania rozhodnutí na miestnej úrovni ako aj regionálnej úrovni. Verejno-súkromné partnerstvá ako uvádza K. Jozefčeková (2001) povzbudzujú zapájanie sa občanov do správy vecí verejných, zvyšujú ich občianske sebavedomie, spájajú sektory v komunite a udržiavajú medzi nimi komunikáciu. Poskytujú alternatívne postupy a nástroje pre napĺňanie cieľov komunity. Ľudia a inštitúcie sa rozhodujú vytvoriť partnerstvá z rozličných dôvodov. Partnerstvo môže byť vytvorené s cieľom navrhnuť a realizovať novú stratégiu rozvoja. Inokedy môže byť odpoveďou na miestne problémy. Veľakrát hrá rozhodujúcu úlohu snaha získať vonkajšie zdroje financovania. Charakteristickou funkciou týchto partnerstiev je teda spoločná integrovaná činnosť založená na vzájomnej závislosti rozličných účastníkov, vzájomnom zdieľaní práv a povinností viazaných na predmet ich pôsobenia.

Existujú veľké rozdiely vo funkciách rôznych partnerstiev, aj keď sa zaoberajú podobnými vecami. Funkcia sa vzťahuje na to, čo predstavuje celkový účel partnerstva a na to, ako čo najlepšie dosiahnuť želané výsledky. Nižšie uvedené modely popisujú F. Frank a A. Smith (2003) ako modely, ktoré sú charakteristické pre väčšinu typov funkcií komunitného partnerstva:

- **konzultačná alebo poradenská funkcia partnerstva** - partnerstvá ktoré sú vytvorené na to, aby prijímali podnety verejnosti na zmeny alebo zhromažďovali predstavy o budúcich zásadách politiky,

- **príspevková funkcia partnerstva** – partnerstvá, ktoré sú vytvorené na to, aby umožnili prácu komunity alebo organizácií komunity, avšak ciele stanovia ich zakladatelia a partneri môžu alebo nemusia s nimi súhlasiť,
- **operačná funkcia partnerstvá** – partnerstvá, ktoré sú vytvorené na to, aby stanovili strategické zameranie pre produkt alebo službu, avšak prevádzkovú realizáciu výrobku alebo služby vykonáva jeden partner,
- **súčinnostná funkcia partnerstva** - partnerstvá, ktoré sú vytvorené na to, aby spoločne využívali zdroje, riziká a rozhodovanie. Toto je typ najčastejšie sa vyskytujúcich komunitných partnerstiev.

Existujú rôzne štruktúry na rozličné účely a každé partnerstvo bude musieť určiť, aká je najlepšia štruktúra pre jeho konkrétnu funkciu. Môže byť potrebné právne poradenstvo na posúdenie rôznych možných a zvažovaných alternatív vrátane ich dôsledkov. Niektoré partnerstvá uprednostňujú pevnú štruktúru, najmä tie, ktoré sú orientované na rozvoj podnikania a tvorbu zisku, zatiaľ čo iné vytvoria menej formálne partnerstvo, aké si zvyčajne zvolia komunity alebo agentúry. Poradenské partnerstvo často slúži na špecifický účel súvisiaci s konkrétnym predmetom alebo problémom a nemá veľa spoločného s výnosmi, vlastníckymi právami alebo zákonnou zodpovednosťou.

Štruktúru partnerstva ako uvádza F. Frank a A. Smith (2003) ovplyvňujú tri významné faktory:

- stupeň verejného rizika,
- výška a metóda tvorby príjmov,
- vlastnícke a právne hľadiská týkajúce sa ziskov a strát.

Vo všeobecnosti sa dá zhrnúť, že čím viac príjmov sa vytvorí, tým väčšia bude pravdepodobnosť vytvorenia štruktúrovaného a právneho prístupu. Ak sú v hre také otázky ako autorské právo, duševné vlastníctvo, zisk alebo strata alebo zákonná zodpovednosť, je vhodné prijať právnu radu a prediskutovať tak funkciu ako aj štruktúru partnerstva. Funkcia a štruktúra partnerstva stanoví, koľko času a úsilia sa bude vyžadovať od každého partnera. Vychádzajúc z týchto úvah si partneri buď vyberú, alebo nevyberú, že spoja svoje odborné spôsobilosti a zdroje v rámci partnerstva.

Za určitú formu partnerstva sa považuje aj prirodzené zoskupovanie občanov, ktorých spája podobná predstava o tom, ako by mal vývoj v rámci komunity vyzeráť. Šanca presadiť v rámci komunity svoje predstavy sa tak významne zvyšuje. Čo sa týka partnerstiev na úrovni záujmových skupín, podnikateľských subjektov a samosprávy sú taktiež významným a výhodným modelom pre dosahovanie jednotlivých a konkrétnych

cieľov. Potrebné je však podotknúť, že každý subjekt v partnerstve má svoje záujmy a funkcie v rámci komunity a spolupráca v partnerstve, na spoločných projektoch, by nemala mať za následok nejaké zahmlievanie alebo oklamanie partnerov.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HANGONI, T. Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

LOVAŠOVÁ Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

RAČKOVÁ, Andrea. 2004. *Partnership project*. Humenne : Mestský úrad, 20 s.

RUSNÁK, Peter. 2000. *Partnerstvo*. Banská Bystrica : 2000, 103 s.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59.

SZABÓOVÁ, Silvia, FLENLEY, Clare. 2005. *Tvorba partnerstiev a rozvoj komunity. Manuál pre komunitných lídrov*. Košice : SOSNA, 71. s.

SEDLÁKOVÁ Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD
Katedra sociálnej práce FF UPJŠ
dusan.slosar@vucke.sk

Stravovací návyky vybraných romských komunit pohledem kvalitativního výzkumu

Kajanová Alena (ČR)

Abstrakt: *Příspěvek reflektuje stravovací návyky pěti vybraných romských rodin žijících v sociálně vyloučených lokalitách Jihočeského kraje. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se zaměřuje na pravidelnost stravy, její kvantitu i kvalitu. Poukazuje na kvalitativní nedostatky ve stravování respondentů bez ohledu na jejich sociální stratifikaci. Ty se týkají zejména nadbytku masa a uzenin, polotovarů a kaloricky vydatných pokrmů. Na druhou stranu absentuje dostatek nerozpustné vlákniny, ovoce, zeleniny a mléčných výrobků. Stravovací návyky tak mohou být jednou z příčin vysokého podílu obezity v české romské populaci.*

Abstract: *Contribution reflects the eating habits of five selected Roma families living in socially excluded areas of South of Bohemia. Through qualitative research focusing on the regularity of food, its quantity and quality. It refers to the qualitative deficiencies in the diets of respondents, regardless of their social stratification. These relate mainly to oversupply of meat and sausages, semi-calorie and nutritious meals. On the other hand, absents enough roughage, fruits, vegetables and dairy products. Eating habits can be one of the causes of obesity, a high proportion of Roma population in the Czech republic.*

Klíčová slova: *romská rodina – výživa – stravovací návyky – sociální exkluze*

Key words: *Roma family - nutrition - eating habits – social exclusion*

Motto: „Oni Romáci tu výživu nikdy neřešili, co je zdravý a nezdravý, jedí prostě to, co jim chutná.“ (pers., nejmenovaný sociální pracovník, 2009)

1. Úvod

Výživa a s ní spojené stravovací návyky mají bezesporu významný aspekt nejenom zdravotní, ale i sociální. Stejně jako složení stravy, její úprava a pravidelnost ve stravování determinují zdravotní stav, je to společnost, která od dětství určuje chuťové preference, stejně jako stravovací návyky jedince (Fraňková, Dvořáková-Janů, 2003). V současné době hovoříme v našich životních podmínkách především o rizicích nezdravého stravování a jeho nepravdivosti jako o faktorech, které vedou k nadváze a obezitě a s nimi spojenými sekundárními dopady na zdravotní stav. Tento fenomén se převážně netýká těch, které žijí v nadbytku, ale (na první pohled možná poněkud paradoxně) hlavně osob, které se nacházejí na nižších příčkách sociálně stratifikačního žebříčku a nemají finanční podmínky pro to, aby se sdravovali zdravě (Wilkinson, Marmot, 2005). Do této skupiny čítající nezaměstnané, seniory, či mladé lidi, lze zařadit také značnou část romské populace (srov. např. Elichová, 2004, Mottlová, 2008 a další), které se věnuji ve svém příspěvku. Ten je výstupem z mé disertační práce s názvem „Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit“ (2009), kde jednou ze zkoumaných determinant byla právě výživa.

Presentaci výsledků socioetnografického výzkumu předchází několik poznámek ke změnám romského jídelníčku.

2. Romský jídelníček a problematika obezity v romských komunitách

Změny v romském jídelníčku, který tradičně zahrnoval především „chudá“ jídla bramborová, moučná a luštěninová, doznal změn především v porevolučních letech (Elichová, 2004). Tradiční romské pokrmy sice, dle výše uvedené autorky, stále přetrvávají, lze se s nimi setkat při různých slavnostních příležitostech a ve více „tradičních“ rodinách, v každodenním životě jsou však nahrazovány pokrmy rychlými, levnými a z kvalitativního pohledu nezdravými. Důvodů se nabízí hned několik. Jednak je to větší časovou náročnost jejich přípravy, či nedostupnost některých surovin (střeva pro potřeby tradičního pokrmu goja), ale především odlišné chuťové preference dětí i dospělých, které tíhnou k pokrmům chuťově výraznějším, s vyšším podílem masa a cukrů⁸. Nadměrná konzumace masa, uzenin, tučných a smažených jídel a jednoduchých cukrů a naopak absence vlákniny, ovoce a zeleniny (Sekyt, 2001), je jedním z faktorů vysokého podílu obezity v romských komunitách v České republice. Mezinárodní výzkum Health and the Roma Community (2009) uvádí u 27, 7 % romského obyvatelstva v České republice nadváhu a u 20, 2 % obezitu, což jej řadí v rámci středo – a východoevropských zemí na první místo.

3. Metodika výzkumného šetření a interpretace výsledků oblastí výživy vybraných romských komunit

Základní cílový soubor mého výzkumu představovalo pět vybraných rodin, které se sebeidentifikovaly jako romské, ze dvou Jihočeských lokalit, které jsou v Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (2006) uváděny jako sociálně vyloučené. Zaměřila jsem se ale nikoli pouze na rodiny, které by žily v chudobě, či na její hranici (dále je pro potřeby tohoto článku označuji jako A,B a C), ale dvě z vybraných rodin lze klasifikovat jako zástupce vyšší romské vrstvy (elity), které dále označuji jako D, E. Celkový počet jednotlivých respondentů byl 31.

Jako výzkumná metoda byl použit střednědobý terénní výzkum (2006-2009) s převahou technik zúčastněné pozorování a polostrukturovaný rozhovor.

V oblasti výživy jsem se zaměřila na to, jaké pokrmy a s jakou pravidelností se ve zkoumaných rodinách konzumují a zároveň jaké potraviny se nakupují (tedy jakási „oblíbenost jednotlivých pokrmů“).

⁸ Jedná se o výstupy z terénního výzkumu v rámci projektu *Kvalita života, střední a zdravá délka života z aspektu determinant zdraví u romského obyvatelstva v České a Slovenské republice* (GAČR č. 403/07/0336), kde jednou z otázek byla právě generační změna jídelníčku.

Dospělí respondenti čtyř z pěti rodin se stravovali v počtu tří jídel denně (snídaně-oběd-večeře). Jedna rodina (B) pouze obědvala a večeřela (jednalo se o rodinu s nejnižšími příjmy v rámci výzkumného souboru, tyto však dle slov respondentů, nebyly hlavním důvodem vynechávání snídaně.). Svačinu vnímal můj cílový soubor jako specifikum dětského věku. Všechny rodiny též dětem dávaly pravidelně svačiny do školy. Odpolední svačina dětí nebyla strukturována, ale byla zde u všech rodin možnost si vzít na cokoli doma měly chuť. Dpolední svačiny též nosili všichni respondenti, kteří chodili do zaměstnání (většina cílového souboru byla nezaměstnána, či zaměstnána brigádně, nebo sezoně, s výjimkou tří respondentů, které jsem vymezila jako elitu).

Děti a zaměstnaní se také stravovali pravidelněji, což vyplývá především z větší strukturovanosti dne. Nejméně pravidelně se stravovaly ženy.

Pouze rodina E se alespoň jednou denně sešla u společného stolu, ostatní rodiny spíše výjimečně (na svátky, oslavy). Tato období byla také ve znamení obecné hojnosti a přejídání se.

Zatímco z hlediska kvantity nikoli, z hlediska kvality nakupovaných potravin byly, dle předpokladů, zaznamenány zásadní rozdíly v sociální stratifikaci rodin (Kajanová, Urban, 2009). Zatímco rodiny A, B a C nakupovaly potraviny prvořadě podle ceny, tedy obvykle méně kvalitnější (včetně např. potravin zlevněných z důvodu prošlé záruční lhůty), rodiny D a E kupovaly cíleně potraviny kvalitější. Ekonomická situace se projevila také na spotřebě ovoce a zeleniny, které rodiny A, B, C dopřávaly převážně dětem, hodnotily přitom negativně jejich stále se zvyšující cenu. Rodiny D a E konzumovaly ovoce i zeleninu významně častěji. Zajímavé však je, že žádná z rodin nepreferovala (a pouze výjimečně konzumovala) čerstvou zeleninu. Zelenina bala vnímána spíše jako surovina na vaření.

Naopak maso a uzeniny konzumovaly všechny rodiny každodenně v duchu výroku „*jídlo bez masa není jídlo*“. Pokrmy bez masa nepředstavovaly plnohodnotnou stravu, ze které by se člověk zasytil. Absence masa také předsravovala jeden z důvodů malé preference tradičních romských pokrmů. Preferováno bylo vepřové maso, spíše tučnější, kuřecí maso preferovaly rodiny s nižšími příjmy z důvodu nižší ceny (Kajanová, Urban, 2009).

Jednoduché cukry byly přijímány v podobě sladkostí, které konzumovaly převážně děti a ženy. Nejoblíbenější byly sušenky, čokoláda a zákusky.

Ve všech rodinách absentovalo doporučované zastoupení nerozpustné vlákniny (např. v podobě celozrnného pečiva). Zároveň byly dospělými minimálně konzumovány mléčné výrobky a to včetně sýrů.

V pitném režimu jsem zaznamenala rozdíly mezi rodinami na základě sociální stratifikace. Rodiny D a E dodržovaly pitný režim striktněji, dbaly též na pitný režim dětí. Preferovaly přitom minerální vody, šťávy a čaj. Rodiny B a C dodržovaly sice pitný režim dětí, u dospělých byl ale opomíjen. V těchto rodinách pily děti nejčastěji šťávu a limonádu, dospělí kávu a vodu. Rodina A nedodržovala pitný režim ani u dětí. Byla –li koupena limonáda, ihned se vypila a pak děti třeba půl dne nepily. Dospělí příjem tekutin saturovali kávou a vodu z vodovodu.

Jak uvádím v Tabulce 1, v jídelníčku zkoumaných rodin dominovaly především pokrmy masité a kaloricky náročné – omáčky, řízky, pečená masa, uzeniny a různé polotovary (často smažené).

Tabulka 1: Nejčastěji konzumované pokrmy

Rodina	Snídaně	Oběd	Večeře
A	koblihy rohlíky	knedlo vepřo zelo segedínský guláš hořčicová omáčka+maso+ knedlík maso+rýže	zbytky od oběda karbanátky+ bram. párky rohlík se salámem
B	0	Polévka hustá (maso, nudle) karbanátky s bram. nebo pečivem slepice na paprice zapečené těstoviny polévka ze sáčku	zbytky od oběda párky smažená vejčíka, pečivo polévka ze sáčku smažené polotovary (sýr, rybí prsty)
C	krupičná kaše koláče	kuřecí maso přírodní nebo smažený řízek omáčka, knedlík, vařené maso těstoviny s omáčkou	obložené pečivo těstoviny s omáčkou zbytky od oběda smaž. polotovary, hranolky
D	rohlík se salámem koláče	přírodní nebo smažený řízek pizza	obložený chléb, studené p. polotovary různé
E	obložený chléb	bram. na všechny způsoby balené zelí (holubki) pečený bůček, knedlík (přes týden se stravují mimo domov)	obložené pečivo halušky polévky

Zdroj: *Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit, 2009*

Stravovací návyky v kombinaci s nedostatkem pohybových aktivit mohou být jednou z příčin výskytu nadváhy u žen střední a starší generace mého výzkumného souboru, v jednom případě pak i obezity. Respondentky se snažily střídavě držet rozličné diety, kupovaly si čaje na hubnutí, avšak iniciativy nevycházely s konzultací s odborníkem, byly spíše nárazové a nezahrnovaly radikální změnu jídelníčku.

4. Závěrem

Při pohledu na výše interpretované výsledky lze konstatovat, že kvalitativní složka výživy ve zkoumaných romských rodinách vykazovala významné odlišnosti z hlediska sociální stratifikace. Respondenti v nepříznivé ekonomické situaci nemohli řídit skladbu jídelníčku toliko cenou, či vhodností dané potraviny, protože museli vycházet z omezeného rozpočtu (srov. Holčík, Koupilová, 2001). Z obdobného důvodu byly u těchto rodin minimálně zařazováno ovoce a zelenina, které byly považovány spíše za nadstandard. Ráda bych ovšem upozornila na to, že „nadstandard“ byl pokud možno dopříván dětem, jak zmiňují také Urban, Kajanová, Davidová (2008).

Otázkou je, zda nadmíra cukrovinek, slazených nápojů a různých pochutin, kterou jsem zaznamenala, koresponduje s nízkou obeznaností respondentů se základy zdravé výživy, či zda se pouze jedná o snahu dát dětem maximum.

Ve srovnání s výsledky celorepublikového výzkumu Sastipen (Nesvadbová, Šandera, Haberlová, 2009) se respondenti mého souboru stravovali méně zdravě. Zároveň jejich pravidelnost ve stravování byla menší (citované šetření uvádí např. jen 13 % oslovených Romů, kteří uvedli, že nesnídají). Rozdíl mohl být způsoben jinou výzkumnou technikou, kdy nebyl použit dotazník, ale také menším podílem obyvatel sociálně vyloučených lokalit v citovaném šetření.

Literatura:

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. 106 s. Praha: Gabal Analysys and Consulting, 2006.

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií.* Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

1. **DIRGOVÁ Eva.** 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

2. **FABIÁN Anton.** 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
3. **ELICHOVÁ, Markéta.** Sonda do zdravotného stavu a životného stylu českobudějovických Romů. *Kontakt*, 2004, č. 6, s. 203 – 246. ISSN: 1212-4117.
4. *Health and the Roma Community.* Analysis of the Roma Situation in Europe. Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain. Madrid: Fundación Secreteriado Gitano, 2009.
5. **HOLČÍK, Jan - KOUPILOVÁ, Ilona.** Sociální determinanty zdraví. Základní fakta a doporučení pro praxi v kontextu programu Zdravá města. *Časopis lékařů českých*, 2001, roč. 1, č. 140, s. 3 - 7.
6. **HANGONI, T.** Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce.* Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.
7. **KAJANOVÁ, Alena.** Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit. České Budějovice: ZSF JU, 2009.
8. **KAJANOVÁ, Alena - URBAN, David.** Nutrition (dietary habits) in selected Romany communities in south-czech voivodeship, In kol. aut. the context of health condition. In *Situation of Roma Minority in Czech, Poland and Slovakia* (87-94). Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, 2009.
9. *Kvalita života, střední a zdravá délka života z aspektu determinant zdraví u romského obyvatelstva v České a Slovenské republice. Projekt GAČR č. 403/07/0336, (2007-2009).*
10. **KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
11. **KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám.* Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
12. **Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
13. **LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
14. **LOVAŠOVÁ Soňa.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci.* Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
15. **MOTTLOVÁ, Alena.** *Porovnání výživy u české a jiné národní/etnické populace.* Brno: MUNI, 2008. Disertační práce.
16. **NESVADBOVÁ, Libuše - ŠANDERA, Jiří - HABERLOVÁ, Věra.** *Sastipen. Romská populace a zdraví.* Národní zpráva. Praha, 2009.
17. **Ružička Vojtech.** 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
18. **SEDLÁKOVÁ Mária.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

19. **SEKYT, Viktor.** *Dospívající Romové a rizikové chování. Rizikové chování dospívajících a jeho prevence.* [online]. 2001. odborný seminář, SZÚ. [cit. 2009-04-06]. Dostupné z: <http://www.freeteens.cz/default.php?&ID=25&publ=2&cl=28>.
20. **Šlosár Dušan.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
21. **URBAN, David - KAJANOVÁ, Alena - DAVIDOVÁ, Eva** (2008). Possible Risks in the Romany Child Development. *Journal of Health Science Management and Public Health*, 2, (9). 236-246.
22. **VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků.* In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s.
23. **Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
24. **WILKINSON Richard - MARMOT, Michael.** *Sociální determinanty zdraví - Fakta a souvislosti.* 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2005. 52 s. ISBN 80-86625-46-X.

Kontakt:

Mgr. Alena Kajanová, PhD.
Jihočeská univerzita v Č. Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta - Katedra sociální práce a sociální politiky
Jírovцова 24, Č. Budějovice – 370 04 Česká republika
email: Ali.Kajanova@email.cz

Od sociálnej exklúzie k sociálnej inklúzii našich seniorov

Gomolčáková Martina, Piliarová Monika (SR)

Abstrakt: V práci sme venovali pozornosť životnému obdobiu, ktoré by sme mohli nazvať „jeseňou života“, obdobiu staroby a jeho špecifikám z rozličných pohľadov. Snažili sme sa poukázať na potrebu sociálnej inklúzie seniorov, vylúčených zo spoločenského života buď na základe „nálepky“ veku alebo na základe k tomu pridružených problémov. Zameriavame sa na prepojenie individuálnej terapie a terapie so skupinovým zameraním, následné prepojenie s aktivitami nášho denného zariadenia.. Tieto terapeutické činnosti okrem iného vyplňajú potrebu stimulácie, rozvoja, potrebu niekam patriť, byť osožný, realizovať sa a podobným spôsobom následne zvyšujú oslabenú kvalitu života členov skupiny, ktorej zvyšovanie i sami opisujú vo výsledkoch nášho prieskumu.

Abstract: The aim of the study was to summarize the knowledges about the period of the life, which could be named „autumn of the life“, about the old age and about the old age particularities. We tried to point out the social inclusion need of the seniors, who are on the edge of the society because of the “age-label” or problems in relation with the age. We monitored the connection between coming to individual therapy and the group therapy. These therapeutic activities satisfy need of the stimulation, development, need to be part of the group, to be useful, the need of self-realization and it helps to increase the quality of the life, which is described also in the outcomes of our qualitative research.

KLúčové slová: Obdobie staroby. Exklúzia seniorov. Identita seniora. Kvalita života. Kvalitatívny prieskum.

Key words: Old age. Exclusion of the seniors. Senior's identity. Quality of life. Qualitative research.

Obdobie staroby

Bohužiaľ, byť starým je jediný spôsob, ako žiť dlho. (F.Lesseps)

Staroba čaká na každého z nás. Prichádza tak pomaly, že si ju niektorí uvedomia v poslednej chvíli a nestihnú si ju vychutnať. Sú ľudia, ktorí tvrdia, že nie je čo vychutnávať. Proti ich tvrdeniu stoja životy mnohých starcov a stareniek, ktorí svoju jeseň života prežili v nádherných pokojných farbách. Ak nám bude dopriate žiť dlhšie, nech to z nás neurobí ušomrané chodiace diagnózy, závidiace zdravie ostatným. Staroba je veľkou príležitosťou tešiť sa z toho, čo sme v živote prežili a ešte môžeme prežívať, tešiť sa z toho, čo prežívajú ľudia okolo nás. Staroba je pre každého človeka väčším bremenom. (Červeň, 2006) Podľa určitého názoru sa život odohráva v troch fázach, najprv je to fáza progresie- teda detstvo a mladosť, nasleduje dlhé obdobie, ktoré by sme mohli prirovnať k rovine, a nakoniec obdobie úpadku, teda staroby. (Pichaud, Thareauová, 1998)

Obdobie staroby môžeme kategorizovať podľa Vágnerovej (2000) na dve obdobia, a to obdobie ranej staroby, definované vekom od 60 do 75 rokov a obdobie pravej staroby od 75 rokov vyššie.

Pojmy, súvisiace s obdobím staroby

Tretí vek – aktívna nezávislá staroba

Štvrtý vek – človek je závislý na starostlivosti ľudí

Dlhovekosť – obdobie života nad 90 rokov

Index dlhovekosti – je pomerom 90 ročných ku 60 ročným v spoločnosti

Ageizmus – veková diskriminácia, je podporovaný ekonomicko-sociálnymi problémami a spoločenskými predsudkami podceňujúcimi starobu. Ageizmus zahŕňa prvky diskriminácie, negatívne výroky a postoje bez pravdivého základu. K prejavom ageizmu patrí:

- uprednostňovanie mladosti,
- používanie ponižujúceho jazyka pri hovoroch o starobe,
- názor, že choroba je typickým problémom pre väčšinu starých ľudí,
- duševné choroby sú v starobe bežné, nevyhnutné, neliečiteľné,
- názor, že starí ľudia sú neproduktívni a teda zbytoční,
- názor, že väčšina starých ľudí žije v izolácii,
- typicky starý človek je bezmocný, senilný, deprimovaný, škaredý. (Jakubíková a kol., 2003)

Problematike seniorského veku je na Slovensku zo strany odborníkov venovaná čoraz väčšia pozornosť. Súvisí to s rastúcim proporcionálnym zastúpením seniorov v našej spoločnosti, čo je spôsobené najmä zníženou pôrodnosťou, pokrokom v medicíne a predlžovaním priemernej dĺžky života. Tento trend však v celosvetovom meradle nie je ničím novým. Aj preto sa už od sedemdesiatych rokov minulého storočia viaceré celosvetové organizácie angažujú v prospech seniorov:

- Svetová zdravotnícka organizácia organizuje programy pre zlepšenie podmienok života seniorov,
- Organizácia spojených národov presadzuje legislatívne zmeny na ochranu práv a preventívne programy proti zneužívaniu starých ľudí,
- Európska únia ponúka vo svojom 5. a 6. rámcovom programe projekty podporujúce zvyšovanie kvality života seniorov. (Kentoš, 2002)

Sociálna exklúzia

Pojem sociálnej exklúzie vychádza z presvedčenia, že sociálne vylúčenie primárne spôsobuje príslušnosť jedinca k určitej skupine ľudí, obyvateľstva vytvorenej podľa určitého znaku (napr. veku, funkčnej spôsobilosti, etnickej príslušnosti). Nepriaznivá

životná situácia takéhoto jedinca sa opisuje v termínoch jeho individuálneho zlyhania, problémy sa lokalizujú na neho samotného a následne sa hľadajú cesty individuálnej nápravy, korigovania so snahou dosiahnuť u jedinca “normalizáciu”. Za takto “predurčené” skupiny sa najčastejšie považujú starší ľudia, ľudia so zdravotným postihnutím, príslušníci etnických skupín, osobitne Rómovia.

Mýtus o predurčenosti k sociálnemu vylúčeniu určitých jedincov podľa vopred definovaných znakov vyvracia napr. tzv. “paradox zdravotného postihnutia” (Gerbery, Porubánová, Repková, 2005). Odborníci ho definujú ako nesúlad v očakávaniach verejnosti a hodnotením toho, ako ľudia so zdravotným postihnutím vnímajú kvalitu svojho života a ich samotnou reflexiou. Vo výskume autorov sa napr. zistilo, že vyše 54 % respondentov s funkčnými poruchami, ovplyvňujúcimi ich každodenné aktivity hodnotilo svoju kvalitu života ako dobrú alebo výbornú.

Kvalita života v období staroby

Kľúčovým sa v súvislosti s prežívaním obdobia staroby stáva ťažko uchopiteľný konštrukt, akým je kvalita života. Niektorí autori uvádzajú, že kvalita života je predovšetkým subjektívnou kategóriou, a teda pre rôznych jednotlivcov môže znamenať rozličné veci či okolnosti. Inými slovami tie isté životné aspekty predstavujú u rôznych ľudí odlišné kvality. K uvedenej interindividuálnej variabilite J. Křivohlavý (in Kentoš, 2002) pridáva aj intraindividuálnu, podľa ktorej aj jednotlivec hodnotí tie isté situácie rôzne, napr. v priebehu času. Ak k tomu prirátame individuálne tempo starnutia, dochádza v seniorskom veku k výraznej diferenciacii kvality života. Medzi základné diferenciačné kritériá patria: vek, pohlavie, životná úroveň, socioprofesný status, úroveň vzdelania, rôznorodosť potrieb a možnosti ich uspokojovania a i.

Vo výskume, prevedenom v anglickom prostredí sa autori pýtali ľudí vo veku nad 65 rokov, čo skvalitňuje ich život. Odpovede boli kategorizované do tém: sociálne vzťahy, sociálne roly a aktivity, oddychové aktivity vychutnávané osamote, zdravie, psychologický náhľad a wellbeing, domov a susedstvá, finančné okolnosti, nezávislosť. Na otázku, prečo práve tieto veci, odpovedali dôvodmi, ktoré sú zamerané na: sloboda, príjemný pocit, potešenie a spokojnosť so životom, duševná harmónia, sociálna väzba a mať prístup do spoločnosti, intimita, láska, sociálny kontakt a angažovanosť, pomoc, sociálne roly a citové bezpečie. (Bowling, Zahava, 2007)

Pre niekoho je staroba naplnením života, niekto sa môže domnievať, že sociálnou rolou staroby je byť bez roly. Nesporné však je, že rezignovať v starobe, znamená odsúdenie na telesné a duševné chátranie. V starobe sa zameriava pozornosť človeka skôr

retrospektívne. (Jakubíková a kol. 2003)

Dosiahnuté skúsenosti a pozitívne zážitky starému človeku ostávajú, sú nezmeniteľnou súčasťou jeho osobnosti. V. Frankl (in Vágnerová, 2000) nazýva túto skutočnosť optimizmom minulosti. Je však dôležité, aby sa nestratilo prospektívne hľadisko, aby starnúci človek mal stále dôvod žiť, mal niečo, čo by jeho životu dávalo zmysel a náplň. (Jakubíková a kol. 2003)

Výskumné zistenia

Nikto nemiluje život tak ako starý človek. (Sofokles)

Viacere výskumy v tejto oblasti ukazujú, že vzdelávacie aktivity prispievajú k životnej spokojnosti, k integrácii seniorov do spoločnosti, ako aj k duševnému a fyzickému zdraviu. Výskumy uskutočnené v našich podmienkach tieto zistenia potvrdzujú. Ako uvádza Hrapková (in Kentoš, 2002): „Seniori, ktorí študujú na univerzite tretieho veku, trpia v zmenšenej miere depresiami, majú zvýšenú motiváciu nadobúdať vedomosti v cudzom odbore, potrebu kvalitne využívať voľný čas a na úrovni prežívania sú optimistickejšie naladení, cítia sa lepšie, mladšie a zdravšie.“ Zahraničné výskumy tiež dokumentujú vzdelávacie aktivity ako dôležité parametre sociálnej pozície pre seniorov, ktorí už nepokračujú v pracovnej činnosti.

Účastníci takýchto programov získavajú rôzne možnosti (Čornaničová, in Čornaničová, 2000):

- možnosť uspokojovať vzdelávacie potreby podľa osobných záujmov, naplniť si neuskutočnený sen mladosti - študovať na vysokej škole,
- jednu z možností navodzovania, stimulácie a udržiavania vývinového potenciálu človeka v seniorskom veku,
- možnosť získanými poznatkami, rozvíjaním nových schopností podporovať žiadané zmeny osobnosti, zámerne ovplyvňovať vývinovú dynamiku individuálnych osobnostných charakteristík, vzorcov správania, hodnotovej orientácie a postojov u seba aj ostatných seniorov,
- spoznanie svojich možností, a tým aj väčšiu slobodu voľby v medziach svojej životnej cesty, sociálnych a ekonomických podmienok života,
- podporu plnenia etapových úloh staršieho vekového obdobia,
- spoznanie možnosti pozitívneho ovplyvňovania priebehu starnutia,
- priestor na získavanie a realizáciu sociálnych kontaktov,
- zdroj pocitov životného optimizmu,
- obohacovanie života v období staroby.

Podľa toho, na ktorú z osobnostných stránok seniora sú edukačné programy primárne zamerané, možno ich rozdeliť do niekoľkých skupín:

Vzdelávacie programy sa orientujú na získavanie poznatkov, informácií a zručností formou organizovaného záujmového vzdelávania alebo riadeného sebvzdelávania.

Kultúrno-kultivačné aktivity podporujú rozvíjanie osobnosti človeka prostriedkami umenia, kultúry, pohybovej výchovy, "hobby" činností a pod.

Sociálno-psychologické edukačné programy sa zameriavajú na uchovanie primeranej kvality života v oblasti sociálnych vzťahov a psychického rozvoja, cielenej osobnej aktivity pri predchádzaní, oddaľovaní a prispôsobovaní sa sociálno-psychologickým obmedzeniam vyplývajúcim zo starnutia. (Čornaničová, 2000)

Výskumy hovoria, že starší ľudia bývajú dôkladnejší a spoľahlivejší ako mladí. Majú lepšiu systematickú pamäť. Ak dostanú na riešenie prípad vyžadujúci trpezlivosť či vecnosť, bez citového zafarbenia, dosahujú lepšie výsledky ako mladší ľudia (Bromley, in Čornaničová 2000). Psychologické rozbory ukazujú, že aj učitelia sa v senu, pretože je práve edukačne orientovaný na budúcnosť, vždy opätovne a bez ohľadu na vek prežíva vo svojich reflexiách očakávanie niečoho, čo má byť, a tým prežíva aj niečo, čo je príznačné pre mladický optimizmus. (Grác, 1994)

Pre zdravý aktívny život seniorov je veľmi významné:

- neuzatvárať sa do seba, nestrániť sa ľudí, ale naopak snažiť sa vyhľadávať kontakty a priateľov,
- vracat' sa k záujmom a koníčkom, po ktorých sme túžili a skôr na ne nebol čas, a hlavne nepodliehať skepse a pocitom, že už sme starí a nešikovní,
- učiť sa novým veciam a hľadať v nich záľúbenie, zdokonaľovať staré vedomosti, prípadne navštevovať nejaké záujmové a prednáškové činnosti, rozhodujúce je nájsť v sebe vôľu a túžbu dozvedieť sa nové veci, ktoré človeka obohatia a dávajú nové rozmery života,
- starať sa o svoje zdravie, o svoj vzhľad a telesný a duševný rozvoj aktívnym prístupom k životu, to znamená naladiť sa a vytvoriť si čas pre pohybovo-zážitkové a iné povzbudivé aktivity,
- naučiť sa upokojuvať svoju psychiku, prípadne nájsť záľúbenie vo vyhovujúcich relaxačných technikách a zaradiť ich do svojho denného režimu, čím spomenuté zásady vedú k minimalizácii premárneného času, pasívneho sledovania televízie,

chmúrnych nálad zo svojich perspektív a dávajú človeku pocit zmysluplnosti života (Štílec, 2004).

Snažíme sa vytvárať priestor pre:

- možnosť napĺňať potreby kvalitnej aktivity a realizácie, podporu samostatnosti a nezávislosti,
- zdroj životného optimizmu a spokojnosti, zlepšenie emočného rozpoloženia,
- získavanie poznatkov a zručností, povzbudzovanie pamäti a tréning kognitívnych schopností,
- podpora integrácie a sociálnych schopností, patriť do komunity, byť osožným pre spoločnosť,
- skrátiť čas, strávený pasívne, potlačiť nečinnosť,
- znížiť riziko prepadnutia do apatie a rezignácie,
- rozvoj tvorivého prístupu k životným situáciám.

Keď sa Pichaud, Thareauová (1998) vo svojom výskume pýtali ľudí, starších ako 70 rokov, čo znamená podľa nich byť zdravý, uvádzajú na prvom mieste „mať radosť zo života“, „môcť robiť, čo chcem“ a až na treťom mieste je „nebyť chorý“. (Pichaud, Thareauová, 1998)

Identita seniora

Medzigeneračné vzťahy podliehajú značnej erózii a kult mladosti odsúva starších ľudí na vedľajšiu koľaj.

Môžeme napríklad vychádzať z istého nedávneho výskumu. V ňom odzneli veľmi zaujímavé rozhovory s mladou generáciou. Ukázalo sa, že mladí ľudia často nemali bezprostrednú skúsenosť so starým človekom. Mnohokrát sa samotní starí ľudia sťažovali na zlé medzigeneračné vzťahy a na určitú mrzutosť v jednaní s nimi. Rodina by sa mala snažiť tráviť určitý čas spolu. Rodina je dôležitou hodnotou, ktorej sa treba venovať. (Krajčík, 2006) O to dôležitejšie je povedať, že rodina je veľmi závažnou zložkou identity starého človeka. Je ešte o niečo významnejšia ako bola skôr. Starý človek sa definuje príslušnosťou k partnerovi, deťom, vnukom, ale aj miestom, kde žije. (Vágnerová, 2000)

Samotné uvedomenie si človeka, že je súčasťou nejakej skupiny, stačí na ovplyvnenie jeho správania. Spoločná sociálna identifikácia, kolektívna percepcia vlastnej sociálnej jednoty je podľa teórie sociálnej identity základom utvárania skupín a celku. (Výrost, J., Zelová, A., Lovaš, L., 1996)

Ak pomáhame iným tak, že spoluvytvárame podmienky, podporujúce ich osobný rozvoj, zároveň pomáhame aj sebe vo vlastnom rozvoji. Každý z nás totiž udržuje vzťahy

nielen s inými ľuďmi, ale pokúša sa vytvoriť si vzťah aj k sebe samému. Otázka vzájomnej pomoci v ťažkostiach a v osobnom rozvoji je úzko spätá so schopnosťou udržiavať konštruktívny vzťah so sebou samým. Vzájomné prelínanie javov a procesov, uskutočňujúcich sa medzi ľuďmi a toho, čo sa odohráva v každom z nich, vyplýva zo základného faktu našej existencie : človek nemôže existovať izolovane, vzájomná komunikácia formuje človeka, každý svojou účasťou prispieva k formovaniu sveta i k jeho zmene. (Mellibruda, 1990)

Zostarnúť nie je umenie – umenie je vyrovnať sa s tým. (Johann Wolfgang von Goethe)

Identifikácia s mýtmi a predsudkami o starobe vedie k pasivite človeka, ktorého životným obsahom sa stáva čakanie. Vedie ďalej k náchylnosti k chorobám a k zlyhaniu biologickej alebo psycho-sociálnej adaptácie. Prognózu zhoršujú rizikové situácie navodené emocionálnymi poruchami ako osamelosť, strach pred chorobou, zlý zdravotný stav životného partnera, alebo jeho strata, nedostatočná starostlivosť zo strany detí, odchod do dôchodku, finančná tieseň. (Jakubíková a kol., 2003) Generalizovaná rezignácia sa prejaví tiež nezáujmom o vlastný vzťah. Pacovský (in Vágnerová, 2000) upozorňuje na tzv. Diogenov syndróm, tj. syndróm zanedbaného starca, ktorý stratil akúkoľvek motiváciu k udržiavaniu hygieny a starostlivosti o svoj zovňajšok či domácnosť. Môže ísť o signál závažnejšieho úpadku osobnosti.

Zdravotný úbytok

Za mladi zapracuj, na starosť budeš mať. (Nezistené príslovia)

Telesné starnutie býva individuálne variabilné z hľadiska času, rozsahu i závažnosti prejavov. Proces starnutia závisí na interakcii dedičných predpokladov a dôsledkoch rôznych vplyvov prostredia, ktoré ovplyvňovali v priebehu doterajšieho života celý organizmus.

Je potrebné povedať, že nie každý starý človek potrebuje geriatra. Samozrejme, starí ľudia majú svoje špecifické problémy. Sú medzi nimi napríklad pacienti, ktorí užívajú veľa liekov, majú veľké množstvo chorôb, problémy s pohyblivosťou a podobne. Existuje však aj preventívna geriatria, ktorá sa práve týmto problémom venuje. Nesmierne dôležitý je samotný životný štýl. Príprava na starobu začína už v detstve. Napríklad výživa v tele matky dokáže ovplyvniť náš život. Hoci mnohé telesné funkcie počas starnutia klesajú, dá sa im do určitej miery predchádzať. Počas starnutia dochádza fyziologicky k úbytku svalov a kostí, preto je dôležité udržiavať si dostatočne silné svalstvo. Horší je pohľad na generáciu dnešných mladých ľudí, ktorá nemá dostatočne vyvinutú svalovú hmotu. Štvorročné deti sa vozia na elektrickom skútri či kolobežke, ale nevidíme ich vyvíjať

akúkoľvek pohybovú aktivitu. Mnohí okrem toho sedia za počítačom, nehýbu sa, pijú presladené nápoje a majú rôzne iné neduhy. V USA sa napríklad začínajú objavovať choroby stareckého veku už u tridsaťročných ľudí. (Krajčík, 2006)

Niektoré zo zmien v starobe predstavujú zvýšené riziko ochorenia, napríklad zmeny artérií, kĺbov, atrofia tkanív, zmeny v zmyslových orgánoch a v nervovom systéme. Zmeny nastávajú aj v oblasti psychickej, emocionálnej a kognitívnej. Zvlášť je potrebné brať do úvahy: zníženú pozornosť, zhoršenie zrakovej a sluchovej ostrosti, úbytok pamäťových kompetencií, spomalenú reakčnú dobu, zvýšenú únavnosť, predĺženú regeneračnú dobu, zníženú adaptačnú schopnosť, citová labilitu, zhoršené ovládanie emočných prejavov, výraznejšie individuálne správanie a zdôraznené niektoré vlastnosti. (Jakubíková, 2003)

Výraz „demencia“ označuje celkový úpadok psychických funkcií, spôsobený atrofiou CNS. Slovo „senilita“, ktoré znamená staroba, sa stáva synonymom demencie. Demencia sa však môže dostaviť kedykoľvek v priebehu dospelého života, s vekom sa zvyšuje iba pravdepodobnosť ochorenia. White a kol. (in Stuart- Hamilton, 1999) odhadujú na základe praktickej skúsenosti, že zhruba 1% nehospitalizovaných 60 ročných trpí symptómami demencie, pričom sa táto hodnota každých 5 rokov zdvojnásobuje. V západných spoločnostiach demencia postihuje približne 2-3% celkovej populácie starých ľudí. Obavy starých ľudí, že budú senilní, blázniví, pomätení a podobne, sú teda väčšinou zbytočné. (Stuart- Hamilton, 1999)

Náš prieskum

Vizuálne znázornenie postupu našich klientov:

Normalita- sociálna exklúzia na základe rôznych podnetov- vstup do individuálnej terapie- inklúzia do skupinovej terapie- postupná všestranná sociálna inklúzia- prijímanie nových členov, otvorenosť skupiny- prepájanie a príprava aktivít rozličného druhu s ďalšími terapeutickými skupinami.

Mnohí členovia našej skupiny so psychoterapeutickým zameraním navštívili naše zariadenie z dôvodu hľadania pomoci už pred mnohými rokmi, zotrávajú v skupinovej terapii od roku 2006, 2007. Pribúdajú stále noví členovia aj dnes, čomu je skupina otvorená. Problémové oblasti sú rozličné, dotýkajú sa zdravotných hendicapov, úbytku kognitívnych schopností, straty pracovnej realizácie, strachových reakcií, straty životného režimu, hodnotových kríz, oblasti depresií a úzkostných porúch, špecificky pre túto konkrétnu skupinu v období staroby.

Pri hodnotení benefitov skupinovej terapie môžeme spomenúť výroky klientov:

- „je to veľká pomoc, skupina mi pomáha prekonávať všetky problémy a žiť kvalitnejší a zdravší život, dáva mi iný pohľad na svet a ľudí, zistila som, že nie všetci ľudia sú zlí“
- „od príchodu do skupinovej terapie som si vedela svoj život lepšie zadeliť, získala som viac sebadôvery, cítim sa byť na dobrej ceste“
- „cítim podporu v mojich plánoch, oporu v mojich citoch, cítim sa tu veľmi dobre, bezpečne“
- „skupina mi dáva pocit uvoľnenia, ponúka nové vnemy, zblížuje nás okrem iného aj naše trápenie a zvyšuje sa dôvera v kolektíve, sú to dva dni v týždni, na ktoré sa stále teším, skupina je mojím liečebným rituálom“
- „skupina mi dáva možnosť podeliť sa o svoje problémy, pocity a emócie, je to pre mňa únik z každodenného stereotypu, je to relax a prichádzam na zdravšie myšlienky“
- „skupina mi dáva silu na riešenie problému, cítim, že nie som sama“

Klienti spontánne opísali zvýšenie kvality života nástupom do skupinovej terapie, cítia sa byť povzbudení v osobnom živote, sprevádzaní na osobnej životnej ceste a hlavne činní a aktívni v osobnom raste, pri riešení problémov svojich či cudzích, čo zároveň napĺňa potrebu realizácie a vytvára priestor pre emočne pozitívne ladenú jeseň života.

Literatúra

1. **Bowling, A., Zahava, G.** (2007) Lay theories of quality of life in older age. *Ageing & Society. Vol. 27, Issue 6, p827-848.*
2. **Grác, J.**, 1994: Edukácia v starobe ako životný program optimizmu. In: *Obohacovanie života starších ľudí edukatívnymi aktivitami.* NOC Bratislava, p. 40 – 47.
3. **Jakubíková, M. a kol.** (2003) Pohľad na riziká v staršom veku. *Fakulta zdravotníctva Prešovskej univerzity v Prešove.*
4. **Kentoš, M.** (2002) Vzdelávanie a identita v seniorskom veku. *Človek a spoločnosť.* <http://www.saske.sk/cas/3-2002/kentos-st.html>. 03.11.2008.
5. **Krajčík, Š.** (2006) V geriatrickej je dôležitá človečina. *Portál Bedeker zdravia.* <http://www.bedekerzdravia.sk/?main=article&id=223>. 03.11.2008.
6. **Mellibruda, J.** (1990). *Ja-Ty-My.* Bratislava: Smena.
7. **Pichaud, C., Thareauová, I.** (1998) *Soužití se staršími.* Praha: Portál.
8. **Stuart- Hamilton, I.** (1999) *Psychologie stárnutí.* Praha: Portál.
9. **Vágnerová, M.** (2000) *Vývojová psychologie.* Praha: Portál.
10. **Výrost, J., Zelová, A., Lovaš, L.**(1996). *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie III.*. Bratislava: Veda.

Kontakt:

Facilitas n.o., Krízové a rehabilitačné stredisko, Spišské námestie č.4, 040 120 Košice
facilitas@post.sk

Metodika Future City Game v procese participatívneho plánovania

Šišanská Katarína, Kočišová Agnesa (SR)

Abstrakt: *Participatívne plánovanie otvára možnosti zohľadniť podmienky daného územia a spôsoby riešenia rozmanitých problémov. Túto metódu je možné využiť v rôznych sférach verejného života. Príspevok sa zameriava na možnosti využívania participatívneho plánovania verejných priestranstiev. Predstavuje zaujímavú inovatívnu metódu tzv. Future City Game. Táto motivačná hra v sebe spája prvky tzv. community vizioning procesu a strategického participatívneho plánovania. Hra je vždy tematizovaná na konkrétne mesto a jeho špecifický sociokultúrny problém s vopred definovanou skupinou účastníkov. V záverečnej časti autorky popisujú konkrétnu hru s názvom Mestský park, ktorej hlavným cieľom bol verejný prieskum myšlienok a úmyslov občanov, odborníkov a aktivistov o budúcej podobe Mestského parku v Košiciach.*

Abstract: *Participatory planning opens possibilities to consider the conditions of the area and ways of solving various problems. This method can be used in various spheres of public life. Paper focuses on the possibility of using participatory planning of public spaces. It presents an interesting and innovative method called Future City Game. This incentive game combines elements of so called "community vizioning" process and strategic participatory planning. The game is always thematize to a specific city, and its specific socio-cultural problem with pre-defined group of participants. In the final part authors describe a particular game called City Park, whose main purpose was a public inquiry of thoughts and intentions of citizens, experts and activists, about the future shape of the City Park in Košice.*

Kľúčové slová: *participatívne plánovanie, komunitné plánovanie, princípy a pravidlá, Future City Game.*

Keywords: *participatory planning, community planning, principles and rules, Future City Game.*

Metóda participatívneho plánovania otvára príležitosť zohľadniť rozmanité a špecifické podmienky územia a spôsoby riešenia problémov či obtiažnych životných situácií, o ktorých rozmanitosti pred tým než celý proces zahájime, máme skôr tušenie než istotu. Zloženie aktérov plánovania je vždy osobité a rozmanité sú tiež iniciátori, ktorými môžu byť skupiny občanov, mimovládne organizácie, pracovníci samosprávy, a pod.

Veľmi často sa dnes stretávame s označením komunitné plánovanie. Pôvodným poslaním komunitného plánovania bolo riešiť problémy komunity tým, že komunita vezme veci do vlastných rúk a správa jej k tomu zaistí podporu, informácie a keď je potrebné, odborníkov. Na Slovensku sa najčastejšie využíva metóda komunitného plánovania pri rozvoji sociálnych služieb. Túto metódu však nepochybne môžeme využiť v rôznych sférach verejného života. Môžeme hovoriť o troch hlavných myšlienkach participatívneho plánovania:

1. „Než o ľuďoch rozhodneš, poraď sa s nimi“ (je potrebné dať dokopy ľudí, ktorých sa téma týka a vytvoriť im podmienky, aby mohli informovane navrhnúť riešenie),

2. „Nepomáhajte, buďte užitoční“ ,

3. „Vezmite to do vlastných rúk“ (práve užívatelia služieb sú tými, ktorí majú plánovať a podieľať sa na rozhodovaní) (Úleha, 2009).

Z. Paulíniová (2009) vníma participatívne plánovanie v úzkej súvislosti s komunitným rozvojom. Pod ním rozumie cieľavedomú prácu s komunitou, nesenú na určitých témach a smerujúcu k posilneniu komunity tak, aby bola sebestačná, dokázala sama riešiť svoje problémy a využívať svoj potenciál. Rozvoj lokality smeruje k svojpomoci, integrácii a budovaniu kapacity komunity a jeho cieľom je zapojenie širokého spektra ľudí do pomenovania a riešenia problému. Metódu participatívneho plánovania autorka v praxi používa napríklad pri procesoch tvorby verejných priestranstiev. V tomto procese si ľudia sami navrhujú priestory – námestia, parky, ihriská, ktorých budú užívateľmi. Participácia podľa nej nie je len o počúvaní toho, čo ľudia hovoria, ale aj o dovozdelávaní ľudí. Ak majú ľudia niečo rozhodnúť či vytvoriť, musia byť informovaní. Proces do ktorého účastníci vstupujú musia plne chápať.

V procese participatívneho plánovania by mali platiť niektoré pravidlá a princípy. B. Smieška (2009) vymedzuje nasledovné:

1. partnerstvo (pracovná skupina má byť zložená zo všetkých kľúčových zástupcov komunity),
2. otvorenosť (proces práce pracovnej skupiny je otvorený a prístupný pre každého, kto sa chce do neho zapojiť, bez obmedzenia),
3. participácia (do tvorby má každý člen pracovnej skupiny rovnakú možnosť vstupovať a spolupodieľať sa na vývoji),
4. konsenzuálne rozhodovanie (závery vznikajú vždy po prediskutovaní so všetkými členmi pracovnej skupiny a sú prijaté spoločným súhlasom všetkých prítomných členov),
5. strategický prístup (pracovná skupina analyzovaním a definovaním potrieb, mapovaním zdrojov, zdefinovaním cieľov, návrhom opatrení a postupov vytvára reálne predpoklady na systémové zlepšenia).

V procese participatívneho plánovania môžeme využiť viaceré metódy pre uľahčenie. Jednou zo zaujímavých inovatívnych metód je tzv. motivačná hra s názvom Future City Game. Umožňuje verejný prieskum myšlienok a úmyslov občanov, odborníkov a aktivistov ohľadom rôznych tém.

Podľa správy OSN bude v roku 2050 väčšina obyvateľov našej planéty žiť v mestách. Creative Cities je program organizácie British Council, ktorý sa už dnes prostredníctvom

rôznych nástrojov snaží zlepšovať život obyvateľov v mestách. Jedným z týchto nástrojov je hra Future City Game, pomocou ktorej môžu občania vysloviť svoje želania, návrhy a nápady týkajúce sa verejného priestoru a života v meste.

Future City Game prebieha často ako dvojdňové podujatie, na ktorom sa zúčastnia obyvatelia jedného mesta. Účastníci pochádzajú z rôznych prostredí a zastupujú odlišné odbory a názorové prúdy. Cieľom Future City Game je vygenerovať najlepší zámer, ako zlepšiť kvalitu života v meste. Pozornosť môže byť zameraná na určitú mestskú časť, oblasť, či celé mesto a cieľom je riešiť naliehavé problémy, ktoré trápia mestá všade na svete. Hracia metodika obsahuje prvky tzv. community vizioning procesu a strategického participatívneho plánovania. Metodiku vypracovali organizácie ako napríklad British Council, Centre of Local Economic Strategies a ďalšie. Moderátorom - facilitátorom hry je tzv. gamemaster, ktorý prostredníctvom špeciálnej metodológie a pomôcok sprevádza účastníkov počas jednotlivých krokov. Prevádzkovať hru nemôže každý. Je potrebné zapožičiať si licenciu Future City Game od British Council. Každá Future City Game je tematizovaná na konkrétne mesto a jeho špecifický sociokultúrny problém s vopred definovanou skupinou účastníkov.

Optimálny počet hráčov je 20-25. Hrať môžu zástupcovia komunitných skupín, aktivisti, podnikatelia, jednotlivci, zástupcovia samosprávy, pracovníci kultúrnych či vzdelávacích inštitúcií – rôznorodosť odborností a názorov je vítaná. Z účastníkov sú vytvorené rovnomerné tímy. Vždy je vybraná téma, lokalita, časový horizont a účastníci tak, aby hra vyšla z miestneho kontextu, prípadne konkrétnych problémov. Herné tímy sa sústreďujú na pomenovanie a rozbor spoločných ekologických, sociálnych, hospodárskych a kultúrnych problémov, ktoré mesto v konkrétnom časovom horizonte sužujú. Hráči navrhujú námety a zámery, následne ich overujú a rozpracovávajú s pomocou odborníkov z praxe a zástupcov komunity.

Popri záverečnej prezentácii nápadov a námetov vznikne podrobná správa, ktorá sa môže stať zásobníkom nápadov pre budúce projekty riešiace konkrétne problémy mesta. Mestá, ktoré sa hry zúčastnia sa stávajú členmi medzinárodnej neformálnej siete, môžu si vymieňať skúsenosti a zúčastňovať sa ďalších projektov.

Od mája 2009 do mája 2010 sa na Slovensku uskutočnilo osem hier Future City Game, z toho sedem v Košiciach.

V Košiciach získalo licenciu na prevádzkovanie Future City Game občianske združenie Východné pobrežie a gamemasterom sa stal M. Hudák. Toto združenie iniciovalo v spolupráci s inými organizáciami (ako napr. Košice – Európske hlavné mesto kultúry

2013, OZ Sosna, Útvar hlavného architekta mesta Košice a pod.) už niekoľko hier (ako napr. naplánovanie voľnočasových aktivít v spoločensko-kultúrno-komunitnom centre na sídlisku Terasa, plánovanie spôsobu využívania bývalého košického pivovaru a priláhlého parku, tvorbu verejného priestranstva parku na Moyzesovej ulici, v spolupráci s Fakultou umenia tvorbu tzv. malého kultúrneho priestoru a pod.).

V ďalšej časti sa budeme venovať podrobnejšiemu predstaveniu Future City Game s názvom Mestský park. Tejto hre sa autorky príspevku osobne zúčastnili ako hráčky v rôznych tímoch. Hlavným cieľom bolo iniciovať diskusiu o budúcej podobe Mestského parku. Revitalizácia Mestského parku sa totiž stala súčasťou investičných zámerov neziskovej organizácie Košice – európske hlavné mesto kultúry 2013. Mestský park je v Košiciach jedinou veľkou zelenou verejnou plochou. Jeho pozícia v centre mesta a postavenie vstupnej brány pre návštevníkov z neho robia atraktívnu lokalitu.

Hra sa odohrala dňa 7. a 8. mája 2010 v čase od 10:00 hod.-18:00 hod. Časť hry sa uskutočnila priamo v priestoroch Mestského parku, časť kvôli nepriaznivému počasiu v priestoroch blízkej reštaurácie. Pre verejnosť vznikla jedinečná možnosť vstúpiť do procesu revitalizácie parku a vyjadriť svoje návrhy a pripomienky k jeho budúcej podobe.

Hra začala rozdelením účastníkov do jednotlivých hracích tímov. V každom tíme bolo päť ľudí – moderátor (usmerňoval proces), architekt (zachytával návrhy a graficky ich znázorňoval), a traja účastníci z rôznych organizácií (ako napr. Správa mestskej zelene, Centrum komunitného rozvoja, Katedra sociálnej práce a pod.), prípadne tiež z radov aktívnych občanov. Každý tím mal k dispozícii pomôcky, ktoré sú súčasťou herného kufríka, ako napr. predtlačенú mapu mestského parku, farbičky, ceruzky, perá, nožnice, lepidlá, pravítka, lepiace pásky, farebné papiere a iné.

V úvode si hráči v priestoroch reštaurácie vypočuli prezentácie odborníkov (historik, ekológ, architekt), ktoré boli spracované digitálne v powerpointe a premietané prostredníctvom dátového projektora na veľké plátno. Odborníci predstavili mapu mestského parku, jeho históriu, premeny počas jednotlivých časových období a jeho súčasnú podobu. Nasledovala exkurzia v teréne, počas ktorej boli predstavené jednotlivé časti parku (ako altánok, fontány, korčuliarsky pavilón, jazierko, kúpalisko, športoviská, jednotlivé chodníky, sochy a ďalšie). Hráči mali možnosť pýtať sa odborníkov na všetko, čo ich zaujímalo. Po prehliadke terénu pokračovala hra prácou v skupinách. Hráči začali spoločnou analýzou situácie a zberom skupinových nápadov. Po vzájomnej diskusii a kompromisoch práca v skupine pokračovala výberom a rozpracovaním konkrétnej myšlienky – ideového zámeru. Výsledné návrhy, na ktorých sa zhodli všetci hráči

v jednotlivých tímoch príslušný architekt prekreslil na predtlačенú mapu Mestského parku a každý tím pomenoval svoj ideologický zámer. V závere stretnutia každý tím predstavil ostatným tímom výsledok svojej práce a všetci zúčastnení hráči hlasovali za najlepší návrh.

Z celého plánovania vzišli štyri výstupy. Prvý bol pomenovaný ako Funkčné plochy. Cieľom reanimácie Mestského parku podľa tohto výstupu je ponúknuť návštevníkom rôzne funkčné plochy, lúku, ktorá ponúka priestor na športové aktivity, kludovú zónu s hustou zeleňou, ktorá ponúka klud, tieň, možnosť oddychu. Návrh chce zabrániť tendenciám rozrastania sa mestskej štruktúry do parku, naopak dbá o rozšírenie zelene a parku do ulíc mesta. Druhý, tzv. Vodný koncept počíta popri zeleni v hlavnej miere s vodou ako významným krajínovorným faktorom. Tretí koncept Zóny počíta s rozdelením Mestského parku na zónu ticha, zónu verejno-prezentačnú, zónu hluku, súkromnú zónu, zónu vody a tzv. Kunsthalle – centrum súčasného umenia. Štvrtým konceptom je Park v srdci mesta, ktorý tvrdí, že park ako miesto prvého kontaktu návštevníkov mesta by mal sprostredkovať príjemný prvý dojem. Autori v návrhu zohľadnili potreby rôznych vekových kategórií s rozličnými záujmami. Park v srdci mesta by sa mal stať príjemným atraktívnym miestom, ktoré spája ľudí z okolia aj vzdialenejších miest, ktorí v ňom môžu načerpať nové sily.

Myšlienky a nápady, ktoré počas hry vznikli, boli spracované architektmi a sprístupnené širokej verejnosti na rôznych web stránkach a tiež formou výstavy v samotnom Mestskom parku a v reštaurácii, kde sa hra konala. Občania dostali možnosť hlasovať za návrh, ktorý by sa mal podľa nich realizovať. Návrhy sa tiež stali obsahom brožúry, ktorá je súčasťou libreta k verejnej súťaži rekonštrukcie parku.

Obr.č.1 Mapa Mestského parku

Obr.č.2 Úvodná prezentácia odborníkov

Obr.č.3 Exkurzia v teréne

Obr.č.4 Pomôcky Future City Game

Obr.č.5 Spolupráca hráčov v tíme

Obr.č.6 Práca tímov

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

Budayová, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InterRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Pauliniová, Z. 2009. Facilitátorka komunitného rozvoja pomáha prejsť procesom participatívneho plánovania. In *Sociální práce/Sociálna práca*, ISSN 1213-6204, roč. 9, č.1, s. 17-18.

Hangoni, T. Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.

Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Smieška, B. 2009. Centrum komunitného rozvoja podporuje proces participatívneho komunitného plánovania. In *Sociální práce/Sociálna práca*, ISSN 1213-6204, roč. 9, č.1, s. 38-41.

Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6

Úleha, I. 2009. Komunitné plánovanie sociálnych služieb pripomína pohádku O chytré horáky. In *Sociální práce/Sociálna práca*, ISSN 1213-6204, roč. 9, č.1, s. 13-16.

Dostupné na: <http://www.proculture.cz/info-o-nas/kreativni-mesta/future-city-game/> (dňa 05.10.2010).

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt

PhDr. Katarína Šišanská
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach
Filozofická fakulta
Katedra sociálnej práce
Popradská 66, 040 11 Košice
katka@ckr.sk

PhDr. Agnesa Kočišová
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach
Filozofická fakulta
Katedra sociálnej práce
Popradská 66, 040 11 Košice
a.kocisova.sp@gmail.com

Sociálne aspekty pri starostlivosti klientov v Dennom centre duševného zdravia

Radačovská Lenka , Šuhadová Timea , Piliarová Monika (SR)

Abstrakt: Jedným z najväznejších problémov ľudí s duševnou poruchou je ich sociálne vylúčenie: zažívajú na vlastnej koži nepochopenie a diskrimináciu, strácajú zamestnanie a ostávajú osamotení. Prevažná väčšina našich klientov práve na základe diagnostickej nálepky nemá svoje miesto v spoločnosti, cítia sa byť dlhodobo odmietanými a neplnohodnotnými členmi spoločnosti. Práve preto má obrovský význam okrem starostlivosti o biochemickú a psychickú zložku prežívania a správania sa človeka aj starostlivosť o jeho adekvátne sociálne fungovanie. V našom centre duševného zdravia sa snažíme uchopiť túto skutočnosť skrz vzájomné prepojenie farmakoterapie, individuálnej psychoterapie, absolvovania sociálno-edukačného programu a zaradenia do denného stacionára, ktorý ponúka jedinečnú možnosť rozvinúť vlastné sociálne zručnosti a vzťahy v spojení s pozitívnou emočnou skúsenosťou. Naším cieľom je vyhnúť sa tak klientovej celoživotnej stigmatizácii a pomôcť mu v návrate k bežnému fungovaniu, ako v jeho úzkom spoločenskom okruhu, tak aj v širšej societe. Takýmto spôsobom sa snažíme poskytnúť našim klientom kvalitné služby podporujúce bio-psycho-sociálny model. Pre ich lepšie uplatnenie však považujeme za nevyhnutné interdisciplinárne prepojenie a úzku kooperáciu s organizáciami sociálnej sféry. V závere práce uvádzame kauzuistiku ako názornú ukážku tohto modelu komplexnej starostlivosti o duševne chorých.

Abstract: One of the the most serious problems of people with a mental diseases is their social exclusion: they experience misunderstanding and discrimination, loose their jobs and become abandoned. Most of our clients, exactly because of their diagnostic labels, don't feel like full members of the society and feel a long term rejection. Especially because of this, it is very important, that apart from the care of the biochemical and mental part of their living and behavioral, we also pay attention to their social functioning. In our mental health center we try to implement this idea via interconnection of pharmacotherapy, individual psychotherapy, attending social- educative programs and by inclusion into a daily stacionar. This offers our patients an unique opportunity to develop social techniques and relationships in conjunction with a positive emotional experience. Our aim is to avoid the client's stigmatization and help him in his comeback to everyday life functioning, both in his own close social circle and in the wider society. In this way, we try to offer our clients high-class services supporting the bio-psycho-social model. But for its better implementation we consider necessary to build an interdisciplinary interconnection and close cooperation with organizations from the social sphere. In the conclusions of this work we demonstrate a cauzuistic as an example of this complex care model of the mentally sick.

Kľúčové slová: duševná porucha, sociálna inklúzia, centrum duševného zdravia

Key words: mental disease, social inclusion, mental health center.

Sociálna stigmatizácia a sociálna exklúzia ľudí trpiacich duševnou poruchou

Sociálne vylúčenie (exklúzia) je javom odrážajúcim nerovnosť jednotlivcov alebo celých skupín obyvateľstva na živote spoločnosti. Táto nerovnosť je výsledkom nedostatku príležitostí podieľať sa rovnakou mierou na (re)distribúciu rôznych zdrojoch spoločnosti (hmotných aj nehmotných) pre občanov ktorí chcú na živote spoločnosti participovať.

Vedie k obmedzeniu možnosti spolupodieľať sa na tomto živote, k sociálnej izolácii a odtrhnutiu od spoločnosti. (Mareš, 2000). Sociálne vylúčenie môže byť rovnako príčinným faktorom vzniku duševnej poruchy ako i jeho dôsledkom.

V prvom prípade môže sieť napríklad o stratu svojej pozície na trhu práce spojenú s veľkou pravdepodobnosťou s problémom materiálnej chudoby (ako poznamenáva Atkinson (1998) sú vylúčení z konzumných aktivít, resp. majú obmedzenú možnosť spotrebiteľskej voľby, postupne strácajú možnosť na štandardnej úrovni participovať na sociálnom či politickom živote svojej komunity, tým sa oslabujú ich sociálne väzby ku komunite (často dokonca aj k rodine – oslabuje sa v konečnom dôsledku ich sociálny kapitál) a v mnohých prípadoch to môže vyústiť až k narušeniu identity (strata sebaúcty, pocity hanby a vlastného zlyhania, celková zraniteľnosť a neistota).

V druhom prípade ide práve o sociálnu exklúziu a sociálnu izoláciu v dôsledku už existujúceho duševného ochorenia. Diagnostikované závažné duševné ochorenie si nesie zo sebou výraznú sociálnu stigmú a je veľkou záťažovou situáciou pre rodinu. Stigmatizácia prináša pre postihnutého a jeho blízkych, zníženie sociálneho statusu, predsudky a stereotypy pri kontakte s chorými a ich rodinnými príslušníkmi – teda prináša zmenu a najmä zhoršenie kvality života.

Pri závažných duševných ochoreniach (chronifikujúce, rezistentné diagnózy, psychózy) sa ku samotného medicínskeho problému neodmysliteľne pridružujú psychologické a výrazné sociálne problémy, ktoré treba zohľadňovať pri poskytovaní komplexnej biopsychosociálnej starostlivosti o klienta. Medzi najčastejšie psychosociálne problémy patria:

- neschopnosť uzatvoriť trvalý manželský, resp. partnerský vzťah. Mnoho slobodných klientov má stáleho sexuálneho partnera, ale žije v spoločnej domácnosti s rodičmi;
- problémy so zamestnaním – mnohí klienti nemajú prácu ani na čiastočný úväzok. Uvedený fakt nasvedčuje tomu, že zamestnávateľia nemajú záujem zamestnávať osobu s duševnou poruchou; Mentálne poruchy a samovraždy spôsobujú jednotlivcom, rodinám a komunitám veľmi veľké utrpenie, a mentálne poruchy sú hlavnou príčinou pracovnej neschopnosti. V celej EÚ zaťažujú pracovné trhy, zdravotnícky, vzdelávací, ekonomický systém a systém sociálneho zabezpečenia.
- nižšia vzdelanostná úroveň, ktorá znamená nižšiu kvalifikáciu a ďalšie problémy s uplatnením sa na trhu práce;
- problémy s finančným zabezpečením – ak ochorenie ktoré vzniká ešte pred tridsiatym rokom života, väčšina pacientov je invalidizovaná už v mladom veku, nemá odpracovaný

potrebný počet rokov (ak vôbec niekedy pracovali), dôchodky sú preto nízke. Mnoho pacientov potrebuje ďalšiu finančnú, či materiálnu pomoc;

- príliš veľký vplyv pôvodnej rodiny – po prepustení z psychiatrickej hospitalizácie vracajú k orientačnej alebo prokreačnej rodine. Veľmi často práve orientačná rodina ponúka materiálnu a finančnú pomoc chorému jedincovi a jeho rodine, čím sa zvyšuje závislosť na nej. Ak chorí jedinec žije s rodičmi, po ich smrti, pre zväčšujúce sa problémy nie sú schopní žiť samostatne a sú umiestňovaní do ústavnej starostlivosti;
- abúzus návykových látok, najmä nikotínu a alkoholu, kriminalita.

Na základe týchto aspektov by mala adekvátna liečba poskytnúť klientom kombinovanú rehabilitáciu, ktorá zahŕňa celý komplex biologickej terapie, psychoterapie a socioterapie. Napriek uvedomeniu si dôležitosti sociálneho aspektu v komplexnej starostlivosti nemajú zdravotnícke zariadenia, dostatok prostriedkov a tým pádom priestoru pre poskytovanie kvalitných socioterapeutických služieb. Preto považujeme za nevyhnutné zefektívniť vzájomnú spoluprácu zdravotných služieb so službami sociálneho sektoru, ktoré pomôžu zrealizovať kroky a rozhodnutia klienta pri znovu začleňovaní sa do spoločnosti.

Preto sa v našom rehabilitačnom zariadení snažíme vhodne a citlivo vyvažovať a prepájať jednotlivé zložky starostlivosti (zdravotnej a sociálnej) v kontexte problému klienta.

Zdravotnú starostlivosť zaisťujeme formou ambulantnej psychiatrickej a psychologickkej starostlivosti, oblasť sociálnej starostlivosti pokrývame formou komplexného psychosociálneho edukačného programu zameraného na rozvoj osobnosti a jej psychosociálnych kompetencií. Jednotlivé aktivity sú vedené v rámci dennej stacionárnej starostlivosti a sú efektívne pri budovaní dodržiavaní režimu dňa a pracovných návykov (striedanie voľných a pravidelných aktivít pod vedením psychológov, arteterapeutov a sociálnych pracovníkov). Aktivity poskytované klientom v rámci mikrospoločenia stacionára, či fixných skupinových terapií rozvíjajú sociálne a emociálne väzby, čím podporujú všetky sociálne zručnosti a umožňujú klientom kompenzovať stratenú sociálnu oporu, a izoláciu, podporujú kooperáciu, spolupatričnosť, poskytujú tak emocionálnu korekčnú skúsenosť a spätnú väzbu.

Cieľová skupina nášho programu nie sú len ľudia trpiaci duševným ochorením, ale aj:

- občania bez dostatočného zabezpečenia základných životných potrieb,
- osoby so sociálnym znevýhodneným, seniori,
- osoby, ktorým boli udelené výchovné opatrenia rozhodnutím súdu,

- osoby so zdravotným postihnutím a ich rodiny,
- deti a mladiství zo sociálne slabších rodín,
- deti a mladiství s poruchami správania.

Komplexný psychosociálny rehabilitačný program podporuje rozvoj ich sociálnych zručností, základných pracovných návykov a schopností sebestačného zvládania bežných situácií aj prostredníctvom ergoterapie, biblioterapie a arteterapie.

Kauzuistika

Anamnestická časť

Simona, 19 ročná študentka, slobodná. Vyštudované gymnázium, úspešne ukončila 1.ročník vysokoškolského štúdia, odbor prekladateľstvo – tlmočníctvo v anglickom a španielskom jazyku. Simona študuje v meste vzdialenom 500 km od domova. V čase liečby žije na internáte. Priateľov v mieste štúdia nemá, občas komunikuje so spolubývajúcou na internáte, len na povrchovej úrovni. Doma žila s oboma rodičmi a dvomi bratmi. Matka /40/ zamestnaná ako účtovníčka, otec /45/ manažér. Vzťahy s matkou popisuje ako tradičné, normálne. Vzťah s otcom komplikovanejší, podľa vlastných slov otec s ňou nikdy nebol a nebude spokojný, komunikujú spolu málo, často sa hádajú. S bratmi /12, 10/ má vzťahy veľmi dobré, chýbajú jej. S ťažkosťami a problémami sa rodičom nezdôveruje, neverí, že by ju pochopili. Nezdôveruje sa ani priateľom, podľa vlastných slov žiadnych ozajstných už nemá. V detstve neprekonala žiadne vážnejšie ochorenia, úrazy ani operácie, v rodine bez neuropsychiatrickej záťaže. Nefajčí, alkohol užíva príležitostne, drogy neužíva. Klientka vyhľadala pomoc po dlhodobom podnecovaní matkou.

Vývin problému

Simona prišla pre dlhotrvajúco smutnú náladu, pesimizmus, absenciu zmyslu života a pocity beznádeje. Tieto stavy pretrvávali v kolísavej intenzite posledné dva roky. V čase vyhľadania pomoci nepríjemné stavy kulminovali, sama vnímala prehĺbenie prežívaných pocitov počas 1.ročníka vysokoškolského štúdia, preto sa rozhodla využiť čas letných prázdnin na zotavenie. Toto rozhodnutie bolo významne podmienené vplyvom matky, ktorá dlhodobo vnímala zmeny v emočnom prežívaní dcéry a v jej sociálnej angažovanosti. Simona uvádza ako možný začiatok súčasných ťažkostí rozchod so svojim prvým priateľom. Zoznámili sa pred 2,5 rokmi prostredníctvom chatovacieho internetového portálu. V čase zoznámenia mala Simona 16 rokov, priateľ 18 rokov. Po štyroch mesiacoch vzájomného spoznávania sa výhradne prostredníctvom chatu sa rozhodli pre osobné stretnutie, na základe ktorého začali spolu chodiť. Simona hovorí o silnej zhode

v názoroch na život, v hodnotách a záujmoch. Prvý pol rok vzťahu popisuje ako bezproblémový, jej slovami „dokonalý“. Záujem zo strany priateľa však, pre Simonu neočakávane, postupne chladol, čo spočiatku nevnímala a vyvažovala ho svojím zvýšeným záujmom. Následne partner požiadal o mesiac odlúčenia z dôvodu prílišnej osobnej obmedzenosti vzťahom. Simona až po štyroch mesiacoch absolútnej absencie vzájomného kontaktu prijala fakt, že priateľ ju opustil. V tomto okamihu popisuje, že sa prvýkrát objavil pocit hlbokého smútku, osamelosti, beznádeje, .. „vzal mi ideály o láske a dôvere, dostala som sa na úplné dno, len som sedela doma a plakala a nikoho som nechcela vidieť.“ Otvorene hovorí, že po tomto rozchode mala „niečo ako depresiu“ a prežívala hlboký smútok. V maturitnom ročníku sa, podľa vlastných slov, pozbierala, keďže na škole jej vždy záležalo a chcela sa dostať na vysnívanú univerzitu. Po tom čo dosiahla vytýčenú métu krátko pretrvával pocit spokojnosti, no po nástupe do nového vysokoškolského a internátneho prostredia sa čoraz viac v myšlienkach vracala k bývalému priateľovi a začala opätovne pociťovať predtým prežívané ťažkosti. V čase skúšok opakovane zmobilizovala sily pre plnohodnotné štúdium, po ich zvládnutí opätovne upadla do stavov beznádeje a depresie. Simona po rozchode prerušila všetky kamarátske vzťahy, v rámci triedy aj mimo nej, buď z dôvodu hanby a anticipácie nepochopenia jej prežívania, alebo v dôsledku prepojenia kamarátov s jej bývalým priateľom. Kamarátom sa cielene vyhýbala, nezúčastňovala sa žiadnych spoločných aktivít, nikomu sa v priebehu dvoch rokov nezdôverila s prežívaným smútkom. Žila osamelým, utiahnutým a uzavretým spôsobom.

Prvý kontakt

Pri prvom stretnutí bola u Simony badateľná smutná nálada, skleslosť, so sklommi k plaču. Hovorí spočiatku váhavo, neskôr spontánne rozvíja, reč je tichšia, pomalšia, značne emočne podfarbená. Verbálny prejav sprevádzajú známky vnútornej tenzie, navonok viditeľné neprestajnou hrou s rukami, strnulým držaním tela a uhybavým očným kontaktom. Spochybňuje možný vplyv terapeutických stretnutí, podľa vlastných slov prišla kvôli naliehaniu matky, sama neverí v možnosť zmeny. Prvýkrát za posledné dva roky otvorene hovorí o svojom živote. Po individuálnom rozhovore venovanom vzájomnému spoznaniu sa boli administrované psychodiagnostické metodiky, konkrétne Freiburský osobnostný inventár, Osobnostný inventár MMPI, Dotazník afektivity, Beckova škála depresivity, projektívne techniky kresby ľudskej postavy a kresby stromu. Na základe výsledkov použitých techník potvrdená do popredia vystupujúca depresívna symptomatika na reaktívnom podklade, v sprievode s anxióznym prežívaním, hypobúliou

a výraznou sociálnou odťažitosťou. Ide o osobnosť introvertovanú, vnútorne napätú, s aktuálne zníženou frustračnou toleranciou a významným sklonom k sociálnej izolácii. Simone bola pri prvej návšteve nášho zariadenia odporúčaná farmakologická liečba v sprievode individuálnych psychoterapeutických sedení .

Priebeh liečby

So Simonou sme sa dohodli na individuálnych psychoterapeutických sedeniach 2x týždenne. V rámci psychoterapeutického rozhovoru sme sa zamerali na sebazpoznávanie, pochopenie vlastného prežívania, prežitých udalostí, učenie sa copingovým stratégiám a pracovali sme na postupnom zmierňovaní a odstránení symptómov depresívneho prežívania. Na sedeniach sme sa venovali aj nácviku relaxačných postupov, konkrétne autogénneho tréningu a práci s biofeedbackom pre uvoľnenie tenzie a odstránenie úzkostných tendencií prežívaných v záťažových situáciách ale aj situáciách bežného sociálneho kontaktu. Simona sa napriek vyjadrovanej nedôvere k možnosti zmeny aktívne zapájala, spolupracovala, viedla plodné diskusie, bola prístupná novým pohľadom a vysvetleniam. K významnej pozitívnej zmene prispelo isto aj užívanie liekov. Postupne dochádzalo k zmene v emočnom prežívaní a k prehodnocovaniu dovtedajších spôsobov riešenia problémov. Napriek pozitívnemu dopadu psychoterapeutickej a psychiatrickej liečby na Simonin stav, liečba a transformácia v konaní a prežívaní neboli definitívne. Simona žila posledné dva roky vo výraznej sociálnej izolácii. Prerušila všetky dovtedajšie priateľstvá, zanedbala kamarátky a kamarátov. Postupne sa rozvíjajúcou depresívnou symptomatikou sa v nej prehľbovalo aj presvedčenie o nemožnosti pochopiť jej správanie a prežívanie inou osobou, presvedčenie o výsmechu inými. Simona spočiatku nehovorila s obľubou o priateľoch a kamarátkach, túto tému uzatvárala s tým, že je to vec minulosti. Mala strach opäť dôverovať ľuďom. Postupom času a vplyvom individuálnej psychoterapeutickej starostlivosti dokázala venovať téme priateľov vždy väčší priestor, až otvorene rozprávala o najkrajších zážitkoch, popisovala povahové vlastnosti najobľúbenejších kamarátok až napokon po niekoľkých sedeniach vyjadrila túžbu mať ich znovu pri sebe. Napriek potrebe obnoviť prerušené priateľstvá, v dôsledku dlhej sociálnej odťažitosti, Simona nedokázala zo dňa na deň obnoviť tieto vzťahy. Hlavný problém spočíval v strate rutiny istoty v komunikácii a v pocite neznalosti nadviazania kontaktu a vedenia rozhovoru s osobami nepredstavujúcimi autoritu. Na základe týchto skutočností bolo Simone doporučené navštevovať denný stacionár a rad individuálnych špecializovaných pohovorov o sociálnych zručnostiach so sociálnym pracovníkom. Simona pri vstupe do denného stacionára opakovala naučené vzorce správania zo

sociálneho prostredia za posledné mesiace. V priestore sa utiahla do samoty, nekontaktovala nikoho, stránila sa spoločnosti. Ako však hovorila, napriek počiatočným ťažkostiam so zaradením sa, táto skúsenosť bola od začiatku pozitívna. Nadobudla pocit bezpečia, že na danom mieste sa nemusí skrývať za masku šťastnej osoby, pretože prítomní rozumejú jej rozpoloženiu. Simonu v ďalších dňoch oslovili niekoľkí klienti stacionára so záujmom spoznať ju. Dostala sa tak do situácie vzájomnej komunikácie, doplnenej pozitívnou skúsenosťou prejavu záujmu o jej osobu niekým cudzím a akceptovania jej ťažkostí. Simonine individuálne psychoterapeutické sedenia sa v tomto čase z jej vlastnej iniciatívy obmedzili na jedno stretnutie týždenne. Vďaka komunitnému životu, skupinovým aktivitám a pohovorom so sociálnou pracovníčkou sa v Simone rozvinul pozitívny vzťah k životu v stacionári a predovšetkým k ostatným klientom. Zaradila sa do skupiny ľudí, ktorí neustále prejavovali záujem o jej spoločnosť, aktuálne prežívanie a dávali jej primeranú spätnú väzbu. Vďaka tejto pozitívnej korekčnej skúsenosti Simona po dvoch mesiacoch začala hovoriť o chuti a odhodlaní kontaktovať kamarátov z minulých rokov a navrhnúť im stretnutie. V nasledujúcich týždňoch sme sa v rámci individuálnych sedení venovali hodnoteniu skúseností so sociálnymi situáciami v zariadení, rozboru možností a najvhodnejšieho postupu pri obnovovaní priateľstiev. Po spoločnom absolvovaní nácviku a overovania obnovených a znovu naučených sociálnych zručností Simona nadobudla pocit vlastnej sociálnej zručnosti a oslovila najlepšiu priateľku zo stredoškolských čias. Toto stretnutie sa stalo štartovacou metou pre skutočné obnovenie aktívneho sociálneho života a znovu začlenenia Simony do spoločnosti.

Súčasný stav

Simona pred tromi týždňami úspešne vstúpila do druhého ročníka vysokej školy. Keďže sa nachádza ďaleko od domova, individuálne psychoterapeutické sedenia sú prispôbené intenzite návštev rodiny. Naďalej pokračuje vo farmakoterapii. Simona odišla s cieľom prehĺbiť priateľstvo so spolubývajúcou na internáte a spoznať vlastných spolužiakov. Na základe posledných rozhovorov registrujeme zmenu nielen v emočnom prežívaní a vyrovnaní sa so skutočnosťami z minulosti, ale predovšetkým v primeranom zapojení sa do sociálneho života spolu so svojimi priateľmi. Simona hovorí o pozitívnejšom seba vnímaní a znovu existujúcej schopnosti prežívať pocit uspokojenia a naplnenia zo vzťahov s inými.

ZÁVER

Osamelosť môže byť z času na čas príjemná, ak je motivovaná slobodným rozhodnutím duševne zdravého človeka. A je len zdanlivo príjemná, ak vyplýva priamo z

povahy duševnej poruchy. Pretože vtedy osamelosť znamená stratu možnosti rozvíjať svoj sociálny a duševný život a tvorivý potenciál, ktorý choroba chorému človeku zobrala. Je ilúziou urobiť všetkých ľudí šťastnými a sociálne integrovanými. Ale nemusí byť ilúziou pokúsiť sa urobiť niečo pre to, aby tých nechcene osamelých bolo o čosi menej.

Literatúra:

ATKINSON, R.: *Občanství a boj proti sociální exkluzi v kontextu reformy sociálního státu.* In: Sociální exkluze a nové třídy (Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia 5). Brno: MU, 2000, s. 46 – 65.

FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Sociální patologie.* Praha, 2009.: Grada Publishing, a.s., 224s. ISBN 978-80-247-2781-3

MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby.* Praha: SLON, 1999.

<http://www.dusevnezdravie.sk/2010.html>

ULMAN, E.: 1992. Art Therapy: Problems of Definition. American Journal of Art Therapy, roč. 30, č. 3, 75s. ISSN 0742-1656

Kontakt:

Facilitas n.o., Krízové a rehabilitačné stredisko, Spišské námestie č.4, 040 120 Košice
facilitas@post.sk

Integrácia marginalizovaných skupín Rómov do spoločnosti

HANOBIK, František (SR)

Abstrakt: *V súčasnosti sa stretávame s chudobou, ktorá nemá len ekonomický rozmer. Ak porovnáme niektoré sociálne skupiny obyvateľstva je chudoba častejšia u etnickej minority – Rómov. Chudoba Rómov dosahuje niekoľkokrát vyššiu úroveň ako chudoba ostatnej populácie. Odlišná kultúra a spôsob života Rómov vedie k sociálnemu vylúčeniu, ktoré ovplyvňuje prístup tejto skupiny obyvateľstva k pracovným príležitostiam, vzdelaniu a verejným službám. Typickým znakom rómskej chudoby je nízka vzdelanosť a kvalifikácia, zlé bytové podmienky, nižšia životná úroveň. Nezamestnanosť a chudoba sú úzko prepojené, čím je rómska minorita vo veľkej miere odkázaná na dávky sociálnej pomoci, ktoré sú poskytované štátom.*

Intergration of marginalism Gypsy's groups into society

Abstract: *We are currently encountered with poverty, which is not only an economic dimension. Compared to some social groups, poverty is more common among the Roma ethnic minority. Poverty of Roma reaches several times higher level than the poverty of the rest of the population. A distinct culture and way of life of Roma leads to social exclusion which affects the access of such population group to the employment, education and public services. A typical feature of Roma poverty is low education and qualification, poor housing conditions, lower living standards. Unemployment and poverty are closely linked, so the Roma minority is largely reliant on social assistance benefits provided by the state.*

KLúčové slová: *Rómske etnikum. Integrácia. Segregované osady. Chudoba.*

Key words: *Integration. Roma pupil. Segregated settlements. Poverty.*

V súčasnosti sa na Slovensku rómska problematika definuje ako sociálny problém, život Rómov (najmä obyvateľov rómskych osád) sa stotožňuje s marginalizovanými komunitami, rezignáciou, apatiou, nízkou schopnosťou životných aspirácií a celkovým oslabením nielen po hmotnej, ale aj po duchovnej – morálnej stránke. Lehoczka, (2006)

Chudoba je jav, ktorý je v rómskych osadách viditeľný na prvý pohľad. Chudoba je rôzne definovaná z pohľadu rôznych vedeckých disciplín. Z hľadiska pohľadu sociálnej práce je teória chudoby ktorú uvádza Schavel (2008 s.113) najpriateľnejšia. Všeobecne popisuje chudobu ako „sociálny jav, ktorý je charakteristickým nedostatkom životných prostriedkov jednotlivca alebo skupiny. V tomto zmysle je považovaná za sociálny problém, prípadne za sociálno-patologický jav“.

Niekedy sa miesto mnohознаčne definovaného pojmu absolútnej chudoby používa pojem bieda. V porovnaní s pojmom bieda je chudoba považovaná za menej drastickú situáciu, v ktorej sa jednotlivci či skupina nachádzajú. Pojem bieda býva obvykle používaný v súvislosti s hladom, telesným alebo duševným utrpením alebo poškodzovaním, sociálnou odkázanosťou a podobne. Hranice biedy a chudoby nie je možné stanoviť a v praxi sa oba výrazy zamieňajú. Chudoba jednotlivca a skupiny môže byť nezapríčená alebo spôsobená vlastným pričinením. Dôležitá je osobná dôstojnosť,

ktorá je najcennejším bohatstvom a nezničiteľným majetkom každého človeka. Rosinský (2006)

Opatrenia zamerané na pomoc rómskej populácii, zníženie jej chudoby a zlepšenie životných podmienok by podľa štúdie vypracovanej Svetovou bankou – Nadáciou S.P.A.C.E. – INEKO – Inštitut pre otvorenú spoločnosť (2001) by mohli zahŕňať:

- 1) Opatrenia na zlepšenie bývania.
- 2) Opatrenia na zlepšenie zárobkových príležitostí.
- 3) Opatrenia na zvýšenie vzdelanostnej úrovne.
- 4) Opatrenia na zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti.
- 5) Opatrenia na elimináciu sociálneho vylúčenia.

Významný prínos zmierňovaní následkov chudoby predstavuje sociálna práca, charita, individuálna pomoc, osobitne existencie tzv. welfare štátu (štátu verejného blaha). Existenciou štátu verejného blaha rozumieme v užšom zmysle slova systém štátnych a verejných (mimovládnych) subjektov, ktoré slúžia následovným cieľom:

- Zabránenie človeku v nedôstojnej chudobe a jeho existenčnej núdzi (napr. prostredníctvom sociálnej pomoci).
- Zabezpečenie proti hroziacim štandardným rizikám (prostredníctvom dôchodkového, nemocenského, havarijného, nehodového a pod. poistenia, vrátane poistenia pre prípad nezamestnanosti).
- Odstraneniu neželateľných foriem sociálnych nerovnosti (napríklad prostredníctvom tzv. progresívneho zdaňovania, chránených pracovísk a pod.).
- Nastoleniu rovnakých životných podmienok, resp. základných predpokladov každodenného správania (prípravou vhodnej infraštruktúry a prístupu k verejnému bohatstvu).

V širšom zmysle slova štáty verejného blaha, ktorých obyvateľstvo predstavuje vyspelú spoločnosť, sa usilujú o kreovanie politicko-administratívneho, socio-ekonomického a socio-kultúrneho systému, ktorý by dokázal sústavne rozmnožovať verejné blaho obyvateľstva, kvalitu života, poriadok, bezpečnosť a všeobecnú spokojnosť.

I keď sa podarilo vo vyspelejších štátoch chudobu ako sociálno-patologický jav utlmiť alebo zmierniť, v celosvetovom meradle je problém chudoby považovaný za neriešiteľný, lebo vystupuje ako globálny jav. No i v mnohých krajinách s vyspelou demokraciou sme svedkami narastajúcich sociálnych priepastí, neustále narastajúcej nezamestnanosti, sociálnej marginalizácie celých skupín obyvateľstva a postupného

zbavovania sa zodpovednosti za chudobu zo strany štátu. Ondrejkovič, In: Schavel, Čísecký, Oláh (2008)

Rómovia žijú na okraji našej spoločnosti. Nežijú s nami, ale vedľa nás. Ich staré tradície ich ovplyvňujú viac ako naša spoločnosť so svojimi školami, štátnou správou, oznamovacími prostriedkami vrátane televízie. Preto sú iní. Ak nebudeme schopní pochopiť ich inakosť a zriecť sa svojho arogantného presvedčenia, že len my máme patent na to, čo je správne, priepasť medzi nami a Rómami, ktorú vybudovali naši predkovia, sa stane hrozivejšia a nebezpečnejšia. Šišková, (2008)

Dôležitou skutočnosťou, ktorá významnou mierou ovplyvnila vnímanie rómskej problematiky majoritou, bola migrácia, pokusy Rómov zo Slovenska, ale aj z iných stredoeurópskych krajín, o získanie azylu v niektorých členských krajinách EÚ. V tomto kontexte boli pokusy Rómov o získanie politického azylu chápané ako ohrozenie štátnych ambícií, čo vyvolalo ostré reakcie zo strany politickej reprezentácie. Časť politických predstaviteľov a médií i samotná menšina prezentovali názor, že ide o celoeurópsky problém, ktorý nie je možné bez pomoci EÚ vyriešiť, a preto je nutné hľadať riešenie v integrácii do EU. Migrácia z rôznych krajín a reakcie zo strany EU nielenže zviditeľnili hĺbku a komplexnosť problémov, v ktorých sa Rómovia ocitli, ale poukázali na to, že riešenie problémov Rómov ako paneurópskej menšiny je možné len v celoeurópskom meradle a zároveň poukázali aj na citlivosť tejto otázky nielen v strednej a východnej Európe, ale aj v členských krajinách EÚ. Interpretácia migrácie ako priameho ohrozenia dosiahnutej úrovne blahobytu a sociálnych istôt v nemalej miere prispela k úspechu krajnej pravice a niektorých radikálnych strán presadzujúcich prehodnotenie doterajšej migračnej politiky a sprísnenie azylových procedúr v mnohých členských krajinách EÚ. Vstupom Českej republiky, Slovenskej republiky, Maďarska, Bulharska a Rumunska do Európskej únie sa stalo občanmi Európskej únie niekoľko miliónov Rómov. Životný status niektorých Rómov je na najnižšej úrovni a často má charakter biedy, aká sa už nikde v Európe nenájde. Šotolová, (2008)

Rómska migrácia zaskočila európskych politikov. Tlak, ktorý zo strany EÚ nasledoval, spolu podmienili bezradnosť a nepripravenosť azylových politikov jednotlivých krajín na takýto prípad i narastanie negatívnych nálad ich obyvateľstva voči imigrantom. To sa premietlo aj do postojov EÚ k dotknutým krajinám, kde EÚ trvala na akceptovaní prechodných období v súvislosti s voľným pohybom osôb – občanov nových členských krajín. Migrácia Rómov otvorila aj otázky postavenia menšín, konkrétne Rómov, v členských krajinách EÚ. Kodanské kritéria, ktorých definícia je pomerne voľná

a pripúšťa širokú interpretáciu, totiž nie sú plne integrované do existujúcich štandardov EÚ. Pritom menšinové práva a postavenie Rómov nie sú vo všetkých členských štátoch na vyššej úrovni ako v kandidátskych krajinách. Mnohé problémy sú rovnaké a Rómovia takisto čelia predsudkom a prejavom diskriminácie v rovnakých oblastiach vrátane zamestnanosti, vzdelania, bývania, prístupu k verejným službám a v trestnoprávnom systéme.

Predstavitelia Európskej únie v konfrontácii s migračnými vlnami Rómov zo strednej a juhovýchodnej Európy hľadali vinníka za vzniknutý stav predovšetkým na strane krajín ich pôvodu, vzhľadom na to, že Európska únia nedisponuje jednotnou stratégiou voči Rómom,.

Integráciu Rómov na Slovensku považujeme za mimoriadne dôležitú najmä z toho dôvodu, že na Slovensku už dvadsať rokov prebieha otvorená diskusia o tom, ako vlastne robiť optimálnu politiku zameranú na integráciu Rómov. V politických kruhoch sa o marginalizovaných Rómoch stále diskutuje a napriek tomu ešte vždy nie je presne zadefinované, kto sú vlastne ľudia, na ktorých má byť táto politika zameraná. Všeobecne možno konštatovať, že nie je jasné, kto je vlastne príjmateľom politiky zameranej na integráciu Rómov a v prejavoch predstaviteľov štátu, ako tvorcov verejnej politiky často dochádza k zmätkom. Nie vždy je jasné, či sa hovorí o národnostnej menšine, alebo o sociálne vylúčených komunitách. Navyše sa veľmi často zabúda na majoritu ako cieľovú skupinu. Pokusy o integráciu rómskeho obyvateľstva boli doposiaľ bezúspešné, ale zrejme preto, že integrácia sa chápe ako bezpodmienečné prispôsobenie sa inej kultúre a inému spôsobu života za predpokladu opustenia vlastnej kultúry. Csámpai (2007)

Politika integrácie totiž nemôže byť úspešná, ak ju politici nepredkladajú ako politiku, ktorej realizácia prospieva celej spoločnosti. Svoju úlohu zohrávajú aj regionálne inštitúcie – vyššie územné celky. Spornou a citlivou témou ostáva pôsobenie Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, keďže veľmi často sa tento úrad berie na zodpovednosť za všetky zlyhania štátnej politiky v oblasti integrácie Rómov na Slovensku, hoci jeho kompetencie sú minimálne. Mnohé štátne a verejné inštitúcie, napr. jednotlivé ministerstvá, ktoré by mali pracovať na riešení konkrétnych oblastí súvisiacich s integráciou Rómov, sa usilujú presunúť túto agendu na úrad splnomocnenkyne, čo vzhľadom na oblasť jeho pôsobnosti a kompetencie nie je možné, ani žiadúce.

V rokoch 1999 – 2005 vláda schválila 75 uznesení, ktoré sa priamo týkali Rómov (rómskych komunit, resp. rómskej národnostnej menšiny) na Slovensku. (Stránka splnomocnenkyne vlád SR pre rómske komunity...)

Politická participácia a reprezentácia Rómov má niekoľko dimenzií, ktoré sú vzájomne prepojené. V prvom rade ide o politickú reprezentáciu samotnej témy integrácie, čiže o to, do akej miery sú problémy, ktorým čelia rómske komunity na Slovensku prítomné v politickom diskurze. Rómovia na Slovensku čelia negatívnym postojom zo strany majoritnej populácie, čo do veľkej miery vplýva aj na to, do akej miery sú politické strany ochotné prijať túto tému do svojej agendy. Rómovia boli pre majoritné politické strany vždy pomerne okrajovou témou, ktorú využívali v minulosti skôr ako nástroj získavania voličských hlasov. Najmä nacionalistické strany v kampani orientovanej na majoritu rady sľubovali nastolenie poriadku a koniec zneužívania sociálneho systému. A pritom takmer všetky strany sa v predvolebnom období usilovali získať aj rómske hlasy. Kritéria úspešnosti sa nemusia v prípade Rómov zhodovať s kritériami úspechov majoritnej spoločnosti. Iba vďaka konzultáciám, zmenám názorov a diskusiám sa môžeme dostať k rovnakému spôsobu chápania skutočnosti. Šotolová, (2008)

Vzhľadom na systematické snahy o segregáciu Rómov počas dlhých storočí, tvoria v súčasnosti Rómovia časť populácie, ktorá sa vyznačuje najvyššou nezamestnanosťou a chudobou. Zároveň Rómovia do veľkej miery znášali negatívne javy súvisiace s transformáciou spoločnosti po roku 1989. Kým väčšina majoritnej populácie mala možnosť úspešnej adaptácie na nové podmienky, Rómovia sa začali výrazne prepadať do chudoby a sociálnej závislosti od štátu. Okrem marginalizovaných rómskych komunit, ktoré sú ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením, bola identifikovaná aj ďalšia skupina Rómov, ktorí by mali byť špecifickou cieľovou skupinou politiky štátu. Ide o strednú vrstvu Rómov, alebo Rómov žijúcich integrovane medzi majoritnou populáciou. U Rómov nemožno hovoriť o národnej identite, ale skôr o prejavoch obrany voči zavádzaniu pre nich cudzieho spôsobu života. Csámpai (2007)

Integrovaní Rómovia by mali byť cieľovou skupinou politiky zameranej na Rómov z viacerých dôvodov. Napriek tomu, že ich socio-ekonomická situácia sa príliš neodlišuje od majoritnej populácie a špecifické nástroje sociálnej politiky voči tejto skupine nie sú potrebné, práve táto skupina Rómov čelí mnohým dôsledkom spomínaného sociálneho vylúčenia zo spoločnosti. Často sú obeťami diskriminácie a aj napriek kvalitnému vzdelaniu si nedokážu nájsť prácu. Pre tieto skupiny je dôležitá práve dimenzia dodržiavania ľudských práv a princípu nediskriminácie, prípadne ďalšie opatrenia zamerané na vyrovnávanie šancí tejto skupiny obyvateľstva. Rómovia by mali byť informovaní o svojich základných právach a spôsoboch ich uplatnenia. Šotolová, (2008)

Keďže Rómovia sú oficiálne uznanou národnostnou menšinou na Slovensku, Ústava SR im zaručuje menšinové práva a medzi tieto práva podľa článku 34 Ústavy SR patria : „všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie“.

Literatúra:

- Csámpai O.** 2007. *Sociológia v skúmaní etnicity*. Vydavateľstvo OLIVA, 2007. 219 s. ISBN 978-80-969454-5-0
- Hancock, Ian.** 2002. *My rómsky národ*. Bratislava, Vydavateľstvo: Petrus, 2005. 258s. IBSN 80 – 88939 – 97 – 6
- Kotvanová A. Szép A. Šebesta M.** 2003 , *Vládna politika a Rómovia 1948 – 2002*, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2003
- Kusin V. – Vanková K.** 2006. *Identita v procese socializácie a personalizácie rómskeho etnika*, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2006. 89 s. ISBN 80-8050-971-9
- Lehoczká I.** 2006, *Kultúrna identita Rómov*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2006. 113 s. ISBN 80-8050-945-X
- Lovašová S.** 2009. *Násilie v práci s.94-99* In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- Matoušek, O. a kol.** 2005. *Sociálna práca v praxi*, Praha : Vydavateľstvo – Portál, 2005. 351s. ISBN 80-7367-002-X
- Rosinský R.** 2006. *Zvyšovanie úrovne socializácie rómskeho etnika prostredníctvom systémov vzdelávania sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľa*, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. 41 s. ISBN 80-5080-987-5
- Rosinský R., Verešová, M., Rusnáková, J., Sollár, T., Mikušková, E.** 2006, *Amare Roma, špecifická práca v rómskych komunitách*. Univerzita Konstantína Filozofa v Nitre, Nitra 2006, 264 s. ISBN 80-8050-990-5
- Schavel, M.- Čisecký, F.- Oláh, M.** 2008. *Sociálna prevencia*, Bratislava. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety., 2008. 140s. ISBN 978-80-89271-22-1
- Šišková T.** 2008. *Výchova k toleranci a proti rasizmu*. Praha, Portál, 2008 . 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2
- Šotolová E.** 2008. *Vzdělávání Romů*, Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008.123 s. ISBN 978-80-246-1524-0
- Zákon NR SR č. 460/1992 Z.z. Ústava Slovenskej republiky
- Zeman, V.** 2006. *Vybrané kapitoly z romológie – východiská pre sociálnu prácu*. Občianske združenie Sociálna práca, Bratislava, 2006. 150s. IBSN 80 – 89185 – 20 - 7

Kontakt:

doc. PhDr. František Hanobik, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava. Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja -Bardejov,

Sociálny kapitál týraných a zneužívaných adolescentov

Halachová Magdaléna, Žiaková Eva (SR)

Abstrakt: *Autorky sa v príspevku zamerali na vymedzenie problematiky sociálneho kapitálu u adolescentov, ktorí sú týraní a zneužívaní. Primárnym cieľom bolo zistiť aký je sociálny kapitál týraných adolescentov, či do neho patria rodičia, alebo len rovesníci a priatelia, alebo či sa v ňom nachádza aj odborník z pomáhajúcej profesie. Prvá časť príspevku je zameraná na objasnenie základných pojmov, druhá sa zaoberá práve charakteristikou a deskripciou realizovaného výskumu, jeho výsledky a zhodnotenia. Autorka na výskum zostavila dotazník pre dve skúmané skupiny, zameraný na poznávanie obsahu sociálneho kapitálu, spôsobov týrania, frekvenciu týrania, ale takisto aj zisťovanie, či patrí sociálny pracovník do sociálneho kapitálu týraného adolescenta.*

Abstract: *Authors aims in this work to definition of social capital' problematics connected to adolescents who are battered and abused. Primary target was to find out what is the social capital for hagridden teenagers, if it includes also parents or only generally youth and friends, or whether there is included a professional from the above mentioned field of work, too. First part is oriented to characteristic basic ides, second part talks about a characteristics and description of so made team, its results and merit ranking. Author made the two groups' answer sheet for this research, targeted on recognition of inside of social capital, ways of battering, its frequency, but also finding out, whether a social worker is included to social capital of battered adolescent.*

Kľúčové slová: sociálny kapitál, syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa

Key words: social capital, child abuse and neglect

Vymedzenie kľúčových pojmov

Pojem týranie, zneužívania a zanedbávanie a zneužívanie môžeme definovať ako „akékoľvek nenáhodné preventabilné, vedomé (prípadne aj nevedomé) konanie rodiča, vychovávateľa, alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané a ktoré poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav a vývin dieťaťa, poprípade spôsobuje jeho smrť“ (Dunovský, 1995, s. 24). Pri rozdelení základných druhov, resp. typov týrania môžeme vychádzať z predpokladu, že týranie je isté konanie (akékoľvek druhy násilia, uvádzanie dieťaťa do neobvyklých situácií), resp. i nekonanie tyrana (izolácia, zanedbávanie, nedostatočné ubytovanie) (Vicianová, 2000, s. 9). Z toho vyvodzujeme základné ako telesné, sexuálne, psychické týranie, zanedbávanie a systémové týranie (Hroncová, 2001, in Caban, 2007, s. 9).

Pre vysvetlenie vzniku násilia použijeme prístupy podľa Bentovima a Šramovej. Ide o cyklickosť násilia, prítomnosť psychopatológie v rodine, sociálno-interakčný prístup a sociálno-kultúrny prístup (Caban, 2007, s. 11).

Základným východiskom úvah o sociálnom kapitále je, že človek nežije izolovaným spôsobom života, ktorý je nezávislý od sociálneho prostredia jedinca. Sociálny kapitál je

charakterizovaný sociálnymi sieťami, výhodami vyplývajúcimi z členstva v sociálnych sieťach, ale aj to, aké sú tieto vzťahy pre konkrétneho jedinca cenné a spoločne dosiahnuté ciele významné. Koncepcia sociálneho kapitálu pri výklade sveta je pre jedinca rozhodujúca (Baron, Field, Schuller, 2000, s. 3). Sociálny kapitál môžeme tiež definovať na základe prostriedkov, ktoré jedinca vkladajú do sociálnej štruktúry (Lin, Cook, Burt, 2006, s. 12), čo by sa dalo interpretovať ako investícia do sociálnych vzťahov s očakávaným návratom týchto investícií v podobe bezpečia, pokoja, bývania (Bačová, 2008, s. 78).

VYMEDZENIE PRIMÁRNEHO CIEĽA REALIZOVANÉHO VÝSKUMU

Zrealizovaný výskum bol primárne orientovaný na zistenie obsahu sociálneho kapitálu adolescentov, ktorí sú, alebo niekedy boli týraní, zneužívaní a zanedbávaní, taktiež na to, kto všetko sa v ňom nachádza.

Základným cieľom bolo zistiť, aký je sociálny kapitál týraných, zneužívaných a zanedbávaných adolescentov. Zamerali sme sa na rozdiel medzi sociálnym kapitálom adolescentov týraných a adolescentov, ktorí netrpia týmto závažným sociálno-patologickým javom, taktiež kto patrí do ich sociálneho kapitálu a v neposlednom rade aj o to, či sa práve v tejto skupine ľudí nachádza sociálny pracovník.

Charakteristika metód a metodík

Pre výskum sme použili metódu elektronického dotazníka. Dotazník bol uverejnený na internetovej stránke www.vyplnto.cz dňa 3.11.2009 a ukončený bol dňa 15.1.2010.

Výraznou nevýhodou tohto typu distribúcie dotazníka je neporovnateľnosť údajov jednotlivých respondentov, nakoľko výpovedná hodnota dotazníka je vyjadrená iba na základe počtu respondentov a nie ich štruktúry. Sleduje iba segmentačné otázky a výsledky výskumu, vzťahuje sa iba na skupiny zúčastnených respondentov.

Pre distribúciu dotazníka sme použili rôzne dostupné internetové fóra, kde sme oslovovali vytipovanú výskumnú vzorku. Na úvod sme respondentov oboznámili s účelom dotazníka. Bol anonymný a v závere sme sa dopytovali iba na rod, vek, úplnosť rodiny a najvyššie dosiahnuté vzdelanie oboch rodičov pre porovnateľnosť demografických údajov.

Dotazník obsahoval otázky pre dve skupiny respondentov, a to pre adolescentov týraných a tých, ktorí týraní nie sú. 14 otázok bolo spoločných (zameraných na zisťovanie sociálneho kapitálu, osobných aspirácií, základných demografických údajov) a následne 4 špecifické pre danú skupinu (pri týraných adolescentoch orientované na formu, spôsob týrania a takisto sa pýtajú na tyrana, pri tých, ktorí týraní nie sú, zisťujú postoje

adolescentov ku týranu a to hlavne, kto je tyran a na koho sa týraný môže obrátiť). Dotazník obsahoval 18 otázok, z toho jedna bola otvorená, kde mohol respondent ľubovoľne dopísať osoby patriace do sociálneho kapitálu. Ďalej polouzavreté otázky s možnosťou výberu, ale aj doplnenia vlastnej odpovede, uzavreté otázky a škály (1-5).

Charakteristika výskumnej vzorky

Cieľovou skupinou boli adolescenti, ktorí boli náhodne oslovení prostredníctvom internetových fór. Pre potreby výskumu sme za obdobie adolescencie považovali obdobie od 15-teho roku života jedinca až po ukončenie sústavnej prípravy na povolanie, t.j. strednej, alebo vysokej školy, nakoľko ukazovateľ nesamostatnosť je pre výskum významným. Výskumnú vzorku tvorilo 150 respondentov, z toho skutočnosť, že boli, alebo sú týraní uviedlo 34, a 116 uviedlo, že týraní nie sú, resp. neboli.

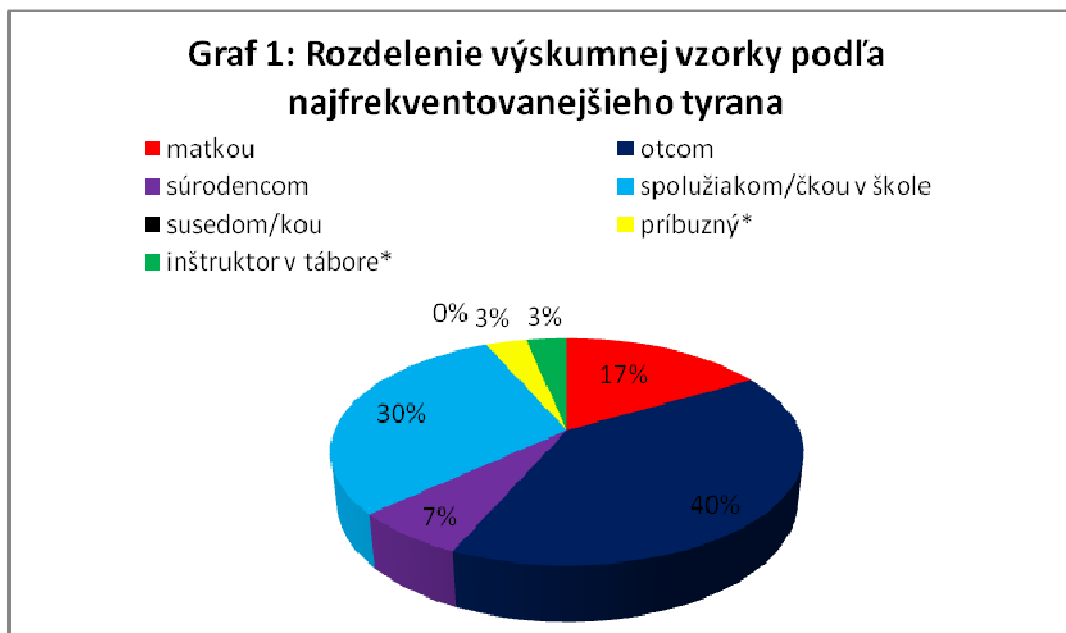
VYMEDZENIE HYPOTÉZ

Hlavná hypotéza: predpokladáme, že adolescenti, ktorí sú týraní, zneužívaní a zanedbávaní majú veľmi úzky sociálny kapitál, do ktorého patrí len malý okruh ľudí.

Spracovanie výsledkov výskumu a overenie hypotéz

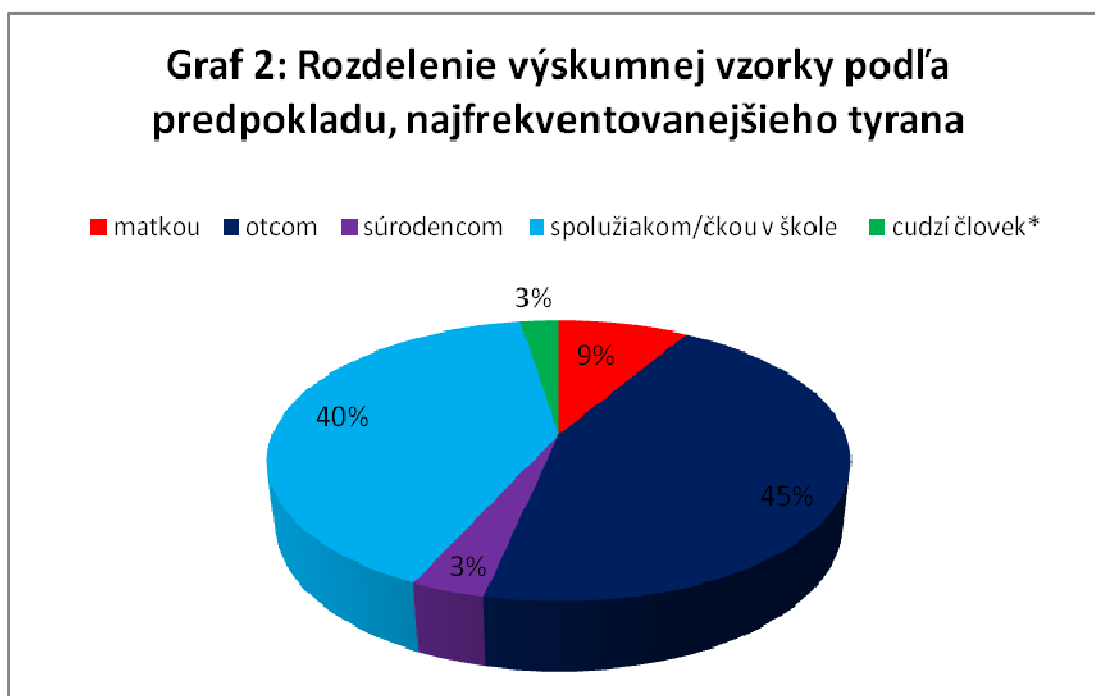
Výsledky výskumu orientované na Týranie

V tejto časti analýzy sa zameriame na skutočnosť, kto je najčastejším tyranom pri týraných respondentoch (vyjadrené Grafom 1), resp. o kom netýraní respondenti predpokladajú, že je najčastejším tyranom (Graf 2).

Alarmujúce je, že až 64% týraných uviedlo, že tyranom bol niekto z vlastnej rodiny (otec 40%, matka 17%, súrodenec 7%). V tejto otázke mali možnosť respondenti okrem

ponúknutých možností dopísať vlastnú odpoveď. Z uvedených vyberáme inštruktora v tábore.

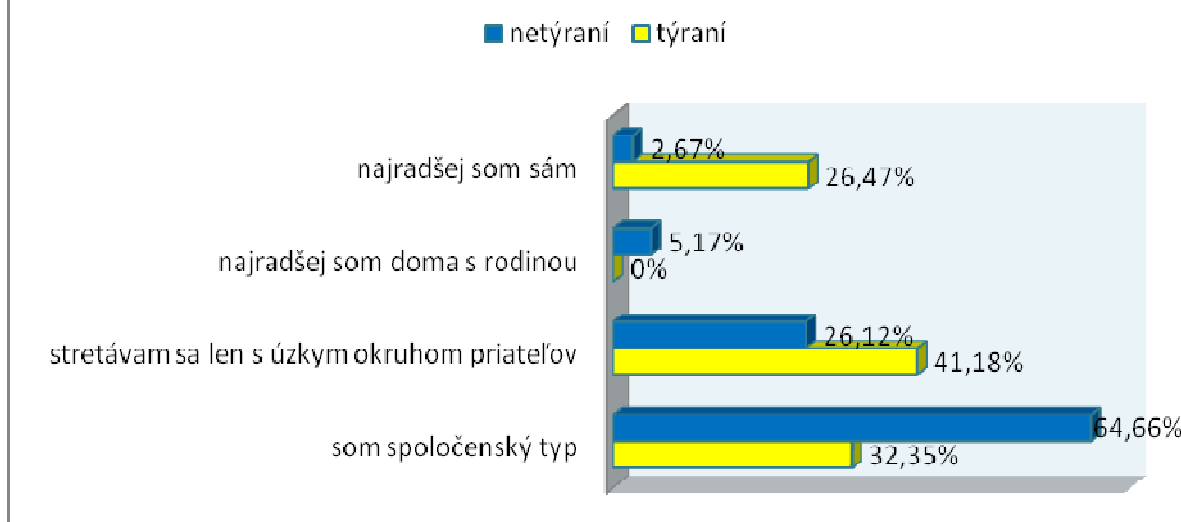
Pri porovnaní výsledkov skutočného tyrana a predpokladaného tyrana môžeme konštatovať, že netýraní respondenti predpokladali správne najčastejšieho tyrana a to práve otca, ktorého označilo až 45% netýraných adolescentov. Aj v druhom najfrekventovanejšom páchatel'ovi sa vyjadrili v súlade s výsledkami môjho výskumu, keď označili spolužiaka / čku v škole a tento názor vyjadrilo až 40%. Pri porovnaní výsledkov o možnosti týrania matkou, netýraní respondenti predpokladali v 9% podiele jej účasť na týraní, ale podľa výsledkov nášho výskumu je matka páchatel'kou až v 17%. Týranie súrodencom taktiež predpokladali v menšom množstve ako vyjadroval výskum (3% netýraní - 7% týraní). Taktiež mali možnosť dopísať vlastnú možnosť páchatel'a a v 3% sa zhodli na tom, že to je cudzí človek mimo okolia rodiny.

Výsledky výskumu orientované na sociálny kapitál

V tejto časti výskumu sa zameriavame na to, či týraní adolescenti majú, a ak áno, tak aký sociálny kapitál, taktiež ako sa vidia oni. Výsledky týraných adolescentov porovnáme s netýranými adolescentmi a zistíme, či je medzi nimi rozdiel.

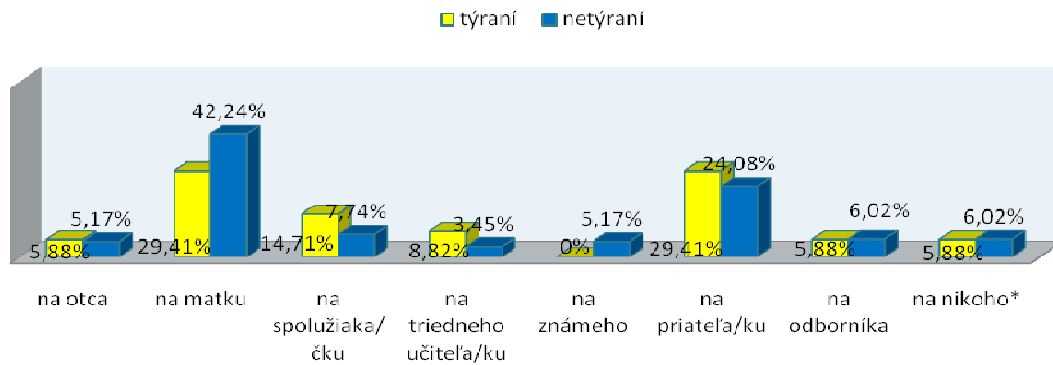
Nasledujúcou otázkou sme zisťovali, s kým sa respondenti stretávajú, resp. či sú respondenti samotárske, alebo spoločenské typy. Výsledky vyjadruje Graf 3

Graf 3: Rozdelenie výskumnej vzorky podľa charakteristiky možnosti trávenia času s blízkymi?

Z výsledkov výskumu vyplynulo, že je výrazný rozdiel medzi týranými a netýranými respondentmi, ktorí sú najradšej sami. V tomto prípade iba 2,67% netýraných vyjadruje svoj sklon ku samote, no týraných až 26,47%, čo je výrazný rozdiel. Ani jeden týraný nepreferuje čas strávený doma s rodinou. Pri netýraných je to však takisto len 5,17% čo môžeme pripísať faktu, že adolescenti aj keď už nemajú výrazný problém s autoritou a teda aj s rodičmi, aj tak uprednostňujú priateľov a teda sú spoločenské typy, čo vyplynulo aj z výskumu (týraní 32,35% - netýraní 64,66%). Keď porovnáme tieto dve cieľové skupiny, z výsledkov vyplýva fakt, že týraní respondenti sú skôr uzavretí a trávajú svoj čas v úzkom kruhu známych alebo sú sami a nechcú svoju situáciu zverejňovať pred nikým. Avšak 32,35% týraných uviedlo, že je spoločenský typ, čo môžeme zase vysvetliť tým, že radšej nemyslia na svoje trápenie a dosahujú to tým, že väčšinu času trávajú v spoločnosti ľudí. Je však otázne, či pred nimi ukazujú svoju pravú tvár alebo chcú len splynúť s davom a pretvarujú sa. V záujme zistenia sociálneho kapitálu respondentov sme do dotazníka zaradili otázku, v ktorej mali respondenti označiť osoby, na ktoré sa v prípade týrania, resp. zneužívania obrátia.

Graf 5: Rozdelenie výskumnej vzorky podľa odpovede na otázku "Keď máš v škole veľké problémy, na koho sa obrátiš?"

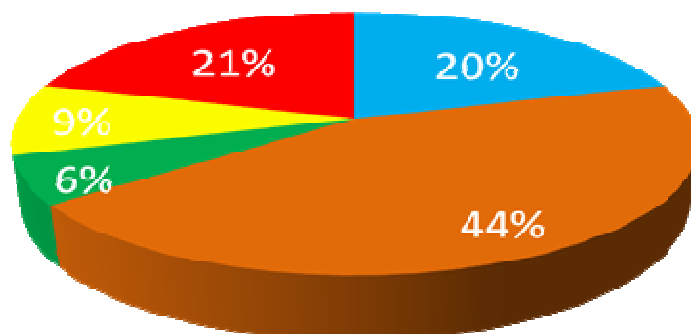
Graf 4

Najviac, a to takmer polovica respondentov (44%) sa v prípade týrania, či zneužívania zverí kamarátovi. Až 21% opýtaných sa neobráti na nikoho, nechá si túto udalosť pre seba. Na člena rodiny sa v prípade takéhoto konania obráti 20% opýtaných. Alarmujúce je, že iba 9% opýtaných sa obráti na odborníka, ktorý by vedel v tomto prípade podľa nášho názoru najúčinnnejšie intervenovať. Zvyšných 6% oslovených sa v prípade týrania, či zneužívania obráti na súrodenca.

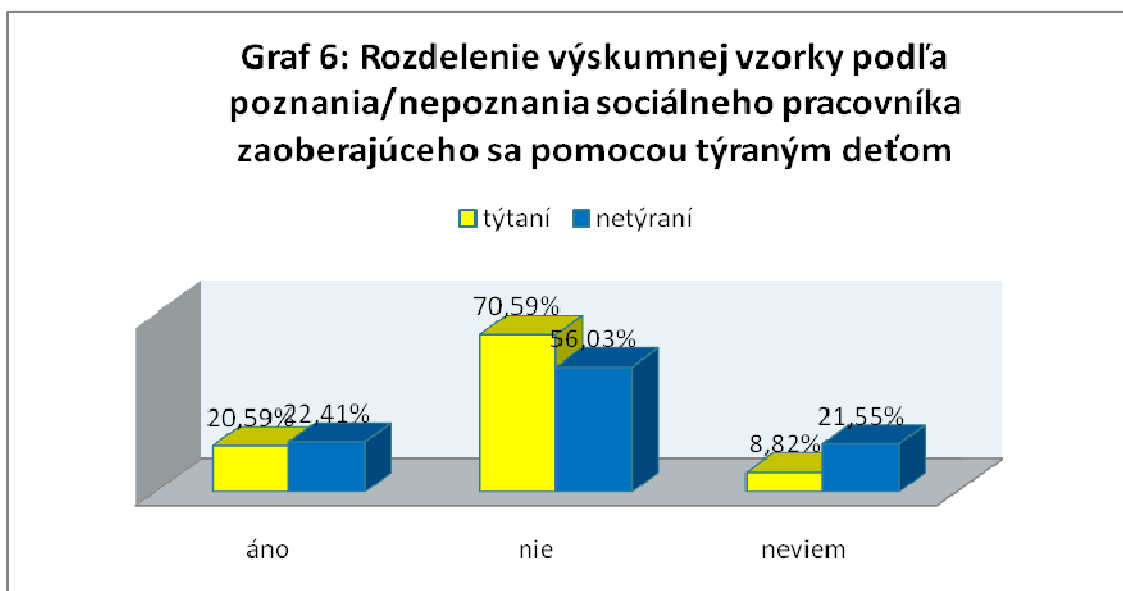
V ďalšej časti sa pýtame respondentov, na koho sa obrátia pokiaľ majú veľké problémy, napríklad v škole. Naším zámerom bolo zistiť, kto patrí do sociálneho kapitálu v zmysle plnej dôvery a bezprostrednej pomoci. Výsledky tohto dopytovania zobrazuje Graf 5.

Na koho sa obrátiš?

- na niekoho z rodiny
- na kamaráta
- na súrodenca
- na odborníka
- na nikoho*

Ako sme už uvádzali, Graf 5 vyjadruje sociálny kapitál respondentov. Zaujímavý je fakt že na odborníka by sa pri problémoch obrátilo len 5,88% týraných a 6,02% netýraných. Ani respondenti, ktorí nie sú týraní nepredpokladajú zapojenie odborníka v prípade tak problematického patologizmu. Predpokladáme, že je to zapríčinené ich nedostupnosťou o čom svedčia aj odpovede na otázku, či sa respondenti stretli so sociálnym pracovníkom

zaoberajúcim sa pomocou týraným deťom. Výsledky sú znázornené v Grafe 6.

Z uvedeného Grafu 6 vyplývajú alarmujúce informácie, ktoré svedčia o tom, že nielen netýraní respondenti ale hlavne týraní, ktorých sa tento druh pomoci týka nepoznajú

žiadneho sociálneho pracovníka a to až v miere 70,59%, čo svedčí o tom, že častokrát ich problém týkajúci sa týrania nebol ani odborníkom riešený.

ZÁVER A ODPORÚČANIA PRE PRAX

Analýzou prezentovaných výsledkov musíme konštatovať, že predpoklad úzkeho sociálneho kapitálu týraných a zneužívaných adolescentov, do ktorého patrí veľmi malý okruh ľudí sa nám potvrdil. V ich sociálnom kapitále nenájdeme ani žiadnych odborníkov z pomáhajúcich profesií. Alarmujúca je i absencia sociálneho pracovníka, a to nielen u adolescentov, ktorí sú týraní a zneužívaní, ale u adolescentov, ktorí týraní, či zneužívaní nie sú.

Zarážajúce je, že veľká časť týraných a zneužívaných adolescentov sa dokonca rozhodla riešiť svoje problémy sama a vo svojom sociálnom kapitále nemá zaradeného žiadneho človeka.

Predpokladáme, adolescenti nachádzajúci sa v prostredí, v ktorom je týraný, alebo zneužívaný po istom čase rezignujú na riešenie problému a čakajú iba na vhodnú príležitosť osamostatniť sa.

V kontexte skutočností uvedených v našom príspevku by bolo vhodné vykonávať komplexné zaškolenie pedagógov na školách, aby triedni učitelia boli schopní rozoznať príznaky toho, že sa so žiakom niečo deje a vhodne mu poskytnúť prvú intervenciu v podobe odporúčaní možností, ktoré adolescent má, pretože v sociálnom kapitále sa z odborníkov vyskytol iba triedny učiteľ, z čoho usudzujeme, že má k adolescentom najbližšie a najskôr si môže získať ich dôveru.

Bolo by vhodné zamyslieť sa nad sieťou poradensko – psychologických služieb priamo na školách. Rozšíriť tiež pôsobnosť sociálnych pracovníkov a psychologov na školách, pretože je veľmi dôležité aby bol sociálny pracovník a psychológ prítomný na každej nielen strednej, ale aj vysokej škole. Študenti by tým mali možnosť konzultovať svoje problémy a následne ich mohli adekvátne riešiť. Práve týmto spôsobom by sa mohol dostať práve sociálny pracovník do ich povedomia a neskôr možno aj do ich sociálneho kapitálu.

Smerovať pozornosť na spôsoby rozširovania sociálneho kapitálu, napríklad pomocou rôznych výcvikových združovaní sa v rôznych spolkoch alebo svojpomocných skupinách. Taktiež i tu je príležitosť pre uplatnenie sociálnej práce, pretože prítomnosť práve sociálneho pracovníka v týchto skupinách či spolkoch, alebo na výcvikoch, môže byť pre jedinca v núdzi kľúčovou.

Literatúra:

BAČOVÁ, V. 2008. *Kvalita života a sociálny kapitál – psychologické dimenzie*. Prešov: Filozofická fakulta PU, 325 s. ISBN 978-80-8068-747-2.

BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BARON, S., FIELD, J., SCHULLER, T. (Ed.). 2002. *Social Capital: Critical Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 297 s. ISBN 0-19-924367-0.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

DUNOVSKÝ, J., et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha: Grada Publishing, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5.

HANGONI, T. Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komún / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

LIN, N., COOK, K., BURT, R.S. (Ed.). 2006. *Social Capital: theory and research*. New Brunswick: Transaction Publishers, 319 s. ISBN 0-202-30644-5.

LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

LOVAŠOVÁ Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

OROSOVÁ, Oľga, ŽIAKOVÁ, Eva, GAJDOŠOVÁ, Beáta. 2009. Reziliencia, kvalita života dospievajúcich a nezamestnanosť ich rodičov. In ŠLOSÁR, Dušan. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: Košický samosprávny kraj, s. 9 – 17. ISBN 978-80-970306-0-5.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej*

konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

SEDLÁKOVÁ Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

ŠLOSÁR Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6

VAŠUTOVÁ, Maria., PANÁČEK, Michal. 2010. Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

VICIANOVÁ, K., et al. 2000. *Týranie zneužívanie a zanedbávanie detí*. Pezinok: Jaspis, 2000. 70 s. ISBN 80-85576-26-0.

ŽIAKOVÁ, Eva, SČENSNÁ, Monika. 2009. Zmysel života dlhodobo nezamestnaných. Špecifiká sociálnej práce s touto skupinou klientov. In ŠLOSÁR, Dušan. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: Košický samosprávny kraj, s. 28-37. ISBN 978 -80-970306-0-5.

ŽIAKOVÁ, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Bc. Magdaléna Halachová

[magdalena.halachova@gmail.com](mailto:magdalenahalachova@gmail.com)

doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc. mim. prof.

eva.ziakova@gmail.com

SOCIÁLNA EXKLÚZIA A JEJ VPLYV NA ŽIVOT STARŠÍCH OBČANOV

Kotradyová Katarína (SR)

Abstrakt: *Autorka v príspevku poukazuje na životný štýl starších občanov, na vplyv sociálneho vylúčenia, na ich zdravotný stav a na možnosti riešenia tohto pretrvávajúce negatívneho stavu v sociálnych skupinách dôchodcov. V príspevku autor popisuje závažné prejavy demencie a to predovšetkým Alzheimerovej choroby a poukazuje na výsledky niektorých klinických štúdií v zahraničí, ktoré prišli so zaujímavým zistením, týkajúcim sa patológie Alzheimerovej choroby a vplyvu sociálnej siete na jej prepuknutie.*

SOCIAL EXCLUSION AND SENILITY PEOPLE

Abstract: *The author in this contribution allocates on the present life style of senility people, social exclusion, their health and their change of solution of that negative situation in a senility peoples social group. Author describes first signs of dementia mainly Alzheimer's disease and allocates on the results of some clinical test, that comes with the interesting discovery about Alzheimer's disease and its effect on the social network and its breakout.*

Kľúčové slová: *staroba, demencia, sociálne vylúčenie, sociálna sieť.*

Key words: *old aged, dementia, social exclusion, social network*

Záujem o problematiku seniorov môžeme paralelne spájať so stále sa zvyšujúcim priemerným vekom dožitia dnešného seniora. Predpokladá sa, že v roku 2030 bude štvrtina populácie v ekonomicky rozvinutom svete vo veku nad 65 rokov a v takmer polovici západnej Európy vo veku nad 50 rokov. (Hrozenská, 2008, s. 7) Je pravdou, že najväčším úspechom dvadsiateho storočia bolo práve predĺženie ľudského života o dvadsať rokov. Pomohol k tomu rozmach medicíny a vedného odboru gerontológie. Cieľom gerontológie je pritom čo najdlhšia stabilizácia jedinca, spomalenie vekového úbytku funkcií, maximálne možná eliminácia sekundárnych faktorov a prejavov starnutia, zlepšovanie podmienok a kvality života starého človeka, a v neposlednom rade aj úsilie o skvalitnenie tretieho veku, než o jeho predĺženie. Hlavnou úlohou gerontológie je teda hľadanie cesty k zdravej a sebestačnej starobe pre stále väčší počet starších ľudí. Otázkou však zostáva do akej miery sa nám podarilo aj túto kvalitu života ľudí nad sedemdesiat rokov zlepšiť, a to už či z pohľadu sociálnych kontaktov, ale i v rámci sociálnej inklúzie starších občanov do spoločnosti. Človek totiž žije v spoločnosti a má prispievať k všeobecnému dobru, ale zároveň má dostať od nej výmenou všetko, čo nasycuje jeho skutočné potreby a čo uspokojuje jeho oprávnené túžby. (Šarišská,2010, s.171.) Ku kvalite života treba pristupovať ako k spoločenskému pojmu, ktorý sa vzťahuje k spoločenskému a individuálnemu životu ľudí.(Hrozenská, 2008, s.53) Súčasný slovenský dôchodca v súvislosti so svojim spôsobom života a životnou úrovňou vykazuje všetky známky

sociálnej exklúzie, nakoľko je postupne vyradovaný zo všetkých verejných oblastí spoločenského života. Samotný voľný čas prežíva iba tichým snením o minulosti, no ani jeho finančná situácia nie je veľmi pozitívna. Každodenný zápas o prežitie, život z úst do úst a nezájum širokého okolia o jeho pocity sa často spája so vznikom závažnejšieho somatického alebo psychického ochorenia. Život v izolácii, osamelosť, strata sebestačnosti, nízky príjem, hrozba inštitucionalizácie, to všetko prispieva k tomu, že seniorovi sa rúcajú všetky jeho doteraz platné životné hodnoty, ktoré si počas produktívneho veku budoval. Na mieste nie je teda ani otázka, či snahou o predĺženie ľudského života nedochádza k tomu, že starší ľudia prežívajú svoju starobu úplne opustení, v samote, prípadne v odkázanosti na ústavnú starostlivosť. Je pravdou, že staroba prináša okrem zmeny sociálnej role jedinca aj pokles zdravia, no život starších ľudí je v mnohých prípadoch spojený aj s vykorisťovaním, zneužívaním, prípadne týraním a to už či priamym rodinným príslušníkom alebo opatrovateľom. Starnutie je pritom špecifický, nevratný a neopakovateľný biologický proces, univerzálny pre celú prírodu. (Topinková, Neuwirth, 1995, s.17) Každý človek ak ho v priebehu života nepostihne nejaká zákerná choroba, alebo úraz, zostarne. Vážnejšie prejavy starnutia sa začínajú objavovať zhruba po štyridsiatke, pričom je vedecky dokázané, že k starnutiu ako takému dochádza už od dvadsiateho piateho roku života. Prvé príznaky nie sú tak badateľné, príroda nám totiž dala čas, aby sme svoj stredný vek prežili v plnej sile, hoci zmeny na vnútorných orgánoch sú už nezvratné. Staroba a s ňou spojené nezvratné zmeny sa pomaly vkrádajú do života jedinca každým rokom. Úbytok síl a zhoršenie zdravotného stavu sa markantnejšie začína prejavovať po päťdesiatke života každého jedinca. V zamestnaní sa začína prejavovať napr. veková diskriminácia (ageizmus). Tento druh diskriminácie, postihujúca predovšetkým starých ľudí, môže viesť k vekovej segregácii a vyčleňovaniu človeka zo spoločnosti. Je podporovaná ekonomicko-sociálnymi problémami a spoločenskými predsudkami podceňujúcimi starobu. Ageizmus zahŕňa prvky diskriminácie, negatívne výroky a postoje bez pravdivého základu. Niektoré prejavy sú zrejmé, niektoré v podtexte nevyslovené. (Černá, 2006, 163) Hodnota ľudskej osoby by však v každom veku mala mať vysokú cenu. Hlavným princípom etiky života, ktorá sa vo veľkej miere stotožňuje s kresťanskou etikou je totiž neporušiteľnosť mravnej hodnoty ľudskej osoby, ako osoby mysliacej, s mravným konaním. (Bogliolo, 1980, s. 227 – 244) Starnutie a staroba určite prináša do života seniora množstvo problémov, ktoré je potrebné riešiť. V odbornej literatúre je koncepcii sociálneho zdravia venovaná podstatne menšia pozornosť než problematike somatického či psychického zdravia. (Balogová, 2009,

s.81) Práve otázka sociálneho zdravia sa v súčasnosti začína javiť v kontexte Alzheimerovej choroby a iných druhov demencií ako podstatná. Alzheimerova choroba je neurodegeneratívne ochorenie, ktoré sa prejavuje poruchou pamäti, správania a základných poznávacích funkcií. Postihuje to, čo je v človeku ľudské – jeho schopnosti myslieť, prejavovať city, poznať blízkych. Dotýka sa nielen postihnutého človeka, ale aj jeho najbližších príbuzných (Hudáková, 2008, s. 445) Príčiny Alzheimerovej choroby nie sú doposiaľ známe. Je možné, že na jej vzniku sa podieľa mnoho vedľajších faktorov. Choroba sa môže vyskytovať familiárne, vtedy sa pravdepodobne prenáša mendelovským dominantným spôsobom. V súčasnosti nie je známi ani dôkaz vírovej etiológie Alzheimerovej choroby. Možnosť, že Alzheimerová choroba je dôsledkom chronickej intoxikácie hliníkom sa považuje za takisto otvorenú, nie však za príliš presvedčivú. (Baštecký, 1994, s.44) Pokles schopnosti samotného učenia sa a prispôsobovania sa novým podmienkam života klesá zhruba od tridsiateho veku života. Najvyšší pokles mozgových funkcií je zaznamenaný po sedemdesiatom roku života, pričom však musíme upozorniť, že tento pokles je vždy u každého jedinca individuálny. Na oslabovaní pamäti sa podpisuje rad najrozličnejších faktorov ako napríklad aj vzdelanie, trávenie voľného času, ale i momentálny emocionálny stav a v neposlednom rade aj sociálna sieť, ktorú má alebo nemá senior vytvorenú. Vekom dochádza k poškodeniu predovšetkým krátkodobej pamäti, pričom dlhodobá pamäť zostáva často nepoškodená. Napriek tomu všetkému ľudská pamäť a intelektuálne schopnosti bývajú až do vysokého veku starnutím len málo poznačené, pretože väčšina ľudí sa naučí toto zhoršenie vyrovnávať tým, že svojou zručnosťou dokáže informácie usporiadať zjednodušene a racionálne. Najrozšírenejšou formou demencie s charakteristickou skladbou symptómov je práve Alzheimerová choroba. Prvýkrát tento typ demencie popísal Alois Alzheimer na začiatku XX. storočia. Vývoj Alzheimerovej choroby je zvyčajne veľmi pomalý a tzv. predklinická fáza, prejavujúca sa len určitými problémami s pamäťou, často môže trvať aj niekoľko rokov. Alzheimerova choroba je najčastejšou príčinou predčasného trvalého poškodenia až postupného zániku kognitívnych a intelektuálnych funkcií človeka, ktorý má za následok úplnú psychosociálnu inkompetenciu. Patrí do skupiny demencií, z ktorých predstavuje 50% a jej prevalencia sa zvyšuje logaritmicky s vekom. Vo vekovej skupine do 65 rokov pripadá jeden človek postihnutý Alzheimerovou chorobou na 1000 obyvateľov, v skupine od 65 do 70 rokov jeden na 50, od 70 do 80 jeden na 20 a vo veku nad 80 rokov je postihnutý každý piaty. Klinický obraz Alzheimerovej choroby sa vyvíja tak, že zo začiatku sa u jedinca prejavuje zvýšená únava, čo samozrejme so zvyšujúcim sa vekom nemusí ešte nič znamenať. Na to

však začína nadväzovať zúbudivosť, týkajúca sa predovšetkým krátkodobej pamäti. Ak je starší človek konfrontovaný svojim okolím, že zabúda, reaguje často podráždenosťou a začínajú sa prejavovať aj iné povahové zmeny. Osobnosť človeka, ktorá je tvorená charakterom, temperamentom a inteligenciou sa pomaly rozpadá. Nasledujú viditeľnejšie prejavy možného nástupu Alzheimerovej choroby, ako je napríklad dezorientácia, nočné blúdenie, úplná strata denného rytmu, ale i v konečnom dôsledku strata záujmu o všetky doterajšie koničky. V prvom štádiu ľudia u ktorých sa začína prejavovať Alzheimerová choroba, často odmietajú navštíviť lekára, a tento stav ospravedlňujú tým, že je im takto dobre, pretože ich nič netrápi. Prvé a druhé štádium sa dá prekonať s pomocou blízkych a s pomocou pomôcok, ktoré môžu byť dennou súčasťou ich života. Jedná sa napr. o rôzne plagátky, automatické slovné prehrávanie rôznych informácií, zapisovanie potrebných údajov a neustále konfrontovanie s realitou všedného dňa. Samozrejme takýto jedinec musí byť nastavený aj medikamentózne. Tretie štádium je príznačné tým, že jedinec nespoznáva svojich blízkych a jeho osobnosť ako taká sa rozpadla, pričom je úplne odkázaný na pomoc okolia. V tomto štádiu totiž nie je postihnutý jedinec schopný postarať sa sám o seba, je odkázaný na pomoc iných, pričom vo svojom vnútornom svete sa cíti zmätený, no niekedy aj prehnane úzkostný. Množstvo neriešených problémov môže vytvárať pocit beznádeje a neriešiteľnosti danej situácie. (Šarišská, 2009, s. 191) Od prvých príznakov po tretie štádium, ktoré končí smrťou, môže uplynúť až desať rokov. Je to aj veková hranica, ktorej sa jedinci, u ktorých Alzheimerová choroba prepukla dožijú. Alzheimerová choroba nesmierne zaťažuje a ubližuje po psychickej stránke rodinným príslušníkom, pretože napr. matka, ktorá vám bola donedávna skôr priateľkou vás už nepozná, je zmätená pri pohľade na vás a vy cítite ako sa vám vzdala. Naplnenie túžob a životná samostatnosť takýchto jedincov je tak minimálna, že uvedený stav nazývame krajná degradácia človeka. (Coenen, 1995, s. 187) Táto dramatická situácia sa prenáša do prostredia - do rodiny, na známych a priateľov. Rodina sa musí snažiť byť nápomocnou pri riešení tejto situácie, každý jej člen by mal podať pomocnú ruku takto trpiacemu človeku. (Matoušek, 1997, s. 103 – 105) V atmosfére tejto situácie sa natíska otázka zvlášť závažná vo vzťahu k etike: „Ako sa má zachovať trpiaci človek a jeho prostredie v takej situácii?“ Ak krajná degradácia človeka mu spôsobí, že je nesamostatný, jeho komunikácia s prostredím je minimálna a jeho existencia je popretkávaná len nesmiernym utrpením, či má v tomto prípade význam ho podporovať až do okamžiku, keď sa smrť nad ním zľutuje a vezme ho z tohto sveta? (Slabý, 1999, s. 158 – 159) Z etickej analýzy vyplýva, že dôstojné pre človeka a najľudskejšie je potvrdenie jeho práva na život v každej

situácii. Platí to, čo píše Glasa, že nositeľom práv v ľudskej spoločnosti je človek, jednotlivec. (Glasa, 1998, s.59) V súvislosti s Alzheimerovou chorobou je v súčasnej dobe 92 liekov, ktoré sú v klinickom skúšaní. Pokrok medicíny, ktorá napreduje míľovými krokmi priniesol už aj v tejto oblasti svoje ovocie. Prechod medzi jednotlivými štádiami sa dá spomaliť, ale progresívny ústup tohto typu demencie ešte nie je možný. Ročne sa na výskum Alzheimerovej choroby vynakladá nemalé množstvo finančných prostriedkov, ale je pravdepodobné, že k lieku, ktorý úplne zastaví degeneratívne ochorenie mozgu budeme potrebovať ešte veľa rokov. Zaujímavé sa nám s týmto svetle javia výskumy, ktoré bolo realizované v USA. V niekoľkých desiatkach prípadov sa stalo, že starší jedinci po svojej smrti súhlasili s vydaním svojich telesných pozostatkov na lekárske účely. Po skončení pitvy a po mikroskopickom rozboře mozgu sa prišlo na to, že u mnohých z nich existovala preukázateľná patológia Alzheimerovej choroby a to v takom štádiu, že prítomnosť tzv. plakov nasvedčovala, že jedinec je práve v poslednom štádiu prepuknutia tejto choroby. Mozgová výkonnosť podľa klinického nálezu už bola tak poškodená, že títo ľudia nemohli existovať sami, museli byť v ústavnej starostlivosti. No po spätnom šetrení sa zistilo, že žili úplne samostatne, dokonca si sami nakupovali a varili. Čo bo teda príčinou tohto zdanlivo nemožného stavu? Odborníci začali skúmať ich život, ich koníčky a ich správanie. Zistilo sa, že všetci jedinci, u ktorých sa síce našli zreteľné anatomické a fyziologické príznaky tretieho stupňa Alzheimerovej choroby, mali veľmi rozšírenú sociálnu sieť, navštevovali svojich známych, zúčastňovali sa rôznych spoločenských stretnutiach a žili aktívnym životom aj čo sa týka telesného pohybu, síce len v obmedzenom množstve, ale predsa sa venovali nejakému športu. Natíska sa nám teda otázka, či je možné zabrániť prepuknutiu Alzheimerovej choroby vďaka zmenenému životnému štýlu, na aký sú zvyknutí naši seniori. Jednou z možností ako prispieť k tomu, aby sme pomohli slovenským seniorom je aj špecializované sociálne poradenstvo, predovšetkým jeho skupinové formy, ktoré môžu zamedziť sociálnej exklúzii starších jedincov, alebo aspoň zmierniť jej prejavy. V každodennom jazyku má pojem poradenstvo rad rozličných významov. Väčšinou majú spoločné to, že poradenstvo je založené na vzťahu pomoci, pričom poradca má snahu podporiť rozvoj, zrelosť a lepšie uplatnenie klienta, aby sa efektívnejšie orientoval vo svete a vyrovnával sa so životom. (Gabura, Pružinská, 1995, s. 13) Počas poskytovania špecializovaného sociálneho poradenstva musíme brať do úvahy tzv. kontinuitný – biodromálny a personálny charakter poradenstva, čo znamená, že špecializované sociálne poradenstvo musí slúžiť klientovi vo všetkých etapách života a teda aj v starobe a musí byť zamerané na celok osobnosti, pôsobiť na jeho jednotlivé zložky, konkrétne situácie a jeho

cieľom musí byť riešenie parciálnych úloh a cez ne pôsobiť na celok. Špecializované sociálne poradenstvo je založené na humanistickom ponímaní človeka ako jedinca. Vychádza z humanisticky orientovanej koncepcie C. Rogersa, kedy základom stretnutí medzi ním a klientom je vytvorenie vzťahu za účelom zmobilizovania jeho duševných síl s cieľom zlepšenia kvality jeho života. Rola sociálneho poradcu v poradenskom procese v značnej miere závisí od preferovaného poradenského prístupu. Poradca musí vedieť veľmi citlivo zhodnotiť a zvážiť stav, v ktorom sa klient nachádza a disponovať špecifickými, osobnostnými, ľudskými a profesionálnymi kompetenciami, ktorých neoddeliteľnou súčasťou by mala byť okrem iného aj sociálna inteligencia. (Šefčíková, Lusňáková, 2009, s. 418) V nedirektívnom prístupe, ktorý sa v špecializovanom sociálnom poradenstve najviac využíva, pôsobí sociálny poradca skôr ako katalyzátor v procese riešenia problému, pomáha klientovi nachádzať skryté potenciály a sprevádza ho v ťažkej životnej situácii. Poradenstvo zamerané na človeka preto nie je súborom zručností a techník, ale je spôsobom bytia s ľuďmi, ktorý je založený na konkrétnej teórii pomáhajúcich vzťahov. Špecializované sociálne poradenstvo je z hľadiska etického určitou formou sociálnej opory, čo sa nám v kontexte sociálnej práce so starším človekom javí ako veľmi významný fakt. Sociálna opora je totiž vo všeobecnosti charakterizovaná ako prítomnosť živej osoby rovnakého druhu, ktorá na jedinca priaznivo pôsobí. V našom prípade teda ide o špecializovaného sociálneho poradcu, ktorý poskytuje sociálnu oporu seniorovi. Mnohé ambulancie špecializovaného sociálneho poradenstva sa zameriavajú na prácu s chudobnými, alebo nezamestnanými, musíme si však uvedomiť že je tu veľká skupina obyvateľstva, ktorá má nad sedemdesiat rokov a je ohrozená sociálnym vylúčením, alebo u ktorej sa naplno prejavili príznaky sociálnej exklúzie. Snažme sa preto o to, aby sme týmto ľuďom aj naša budúcnosť. Ak by sme mali pomôcť len zopár jedincom, aby u nich neprepukla Alzheimerova choroba, tak aj to stojí za našu snahu. Pomôžme im rozvinúť ich sociálnu sieť, vytvoriť tzv. kognitívnu rezervu a predĺžiť nielen dĺžku ich života, ale zlepšiť aj kvalitu ich prežívania v súčasnom svete. Pomôžme im úspešne zostarnúť a v relatívnom zdraví zbierať plody ich života. Zmeny v štruktúre obyvateľstva, ktoré priniesli posledné desaťročia, nevyhnutné vedú k tomu, aby sa fenoménom starnutia zaoberalo čoraz viac odborníkov a aby sa sociálnym fenoménom starnutia zaoberali príslušné spoločensko-vedné odbory. (Hrozenská, 2008, s. 160) Cieľom každého z nás by malo byť pomáhať iným ľuďom prekonávať alebo zmierňovať nepriaznivú situáciu, v ktorej sa nachádzajú. Zdokonalit' život človeka by malo byť aj jednou z úloh súčasnej spoločnosti. (Majcherová, 2010, s.28-30)

Literatúra:

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

ČERNÁ, L.: *Manažérska etika*. - 1. vyd. - Trnava : AlumniPress, 2006. - 162 s. - E-skriptá s autorizovaným prístupom. - ISBN 80-8096-000-3 (<https://sweb.mtf.stuba.sk>)

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HROZENSKÁ, M.: *Sociálna práca so staršími ľuďmi* Vydavateľstvo Osveta: Martin, 2008, s.160. ISBN 978-80-8063-282-3.

HUDÁKOVÁ, Zuzana. *Život s Alzheimerovou chorobou a edukácia rodiny*. In Kvalita života a zdravia. Košice : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. v Bratislave, Lekárska fakulta UPJŠ v Košiciach, Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove, Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove, 2008. s. 445. ISBN 978-80-89271-65-8. s. 103-109.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

LOVAŠOVÁ Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: Drogová prevencia v sociálnej práci. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

MAJCHEROVÁ, K.: *Naše dojmy z dialógov pod klembami* In: Priezor: 2/2010 roč. 40, Slovenská knižnica pre nevidiacich M. Hrebendu, Levoča 2010. ISSN 1335-6100.

GABURA, J. - PRUŽINSKÁ, J.: *Poradenský proces*. Praha: Sociologické nakladateľstvo. 1995. ISBN 978-80-7367-408-3

GLASA, J.: Ľudské práva a ich aplikácia v zdravotnej starostlivosti. In.: GLASA, J. – ŠOLTÉS, L. a kol.: *Ošetrovateľská etika 1*. Martin: Osveta, 1998, s. 59.

SLABÝ, A.: *Pastorálna medicína a zdravotní etika*, s.158-159.

MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s.103-105.

COENEN, R.: *Nesnadné téma eutanázie*. In.: KÜBLER-ROSS, E.: *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*. Praha: Tvorba, 1995, s.187.

TOPINKOVÁ, E. – NEUWIRTH, J.: *Geriatric pro praktického lékaře*. Praha: Grada, 1995, s. 17.

BOGLIOLO, A.: *Etika*. Rím: SÚCM, 1980, s. 227-244.

BALOGOVÁ B.: *Seniori v spektre súčasného sveta*. Akcent Print: Prešov, 2009, s. 81. ISBN 978-80-89295-19-7

- Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L.** 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.
- BAŠTECKÝ, J.- KUMPEL, Q.- VOJTECHOVSKÝ, M.:** *Gerontopsychiatria*. Grada Avicenum: Praha, 1994, s. 44. ISBN 80-7169-070-8.
- HANGONI, T.** Sociálny pracovník. In. *Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 45 – 66. ISBN 978-80-7392-109-5.
- LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Ružička Vojtech.** 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- SEDLÁKOVÁ M.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- ŠARISKÁ, Z.:** *Sociálna zodpovednosť založená na princípoch sociálnej etiky*. In: *Spoločenská zodpovednosť organizácií. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Teologická fakulta KU v Ružomberku 2010. ISBN 978-80-7165-801-6
- ŠARISKÁ, Z.:** *Sanácia rodiny – efektívny nástroj sociálneho pracovníka pri práci s dysfunkčnými rodinami*. In: *Nové aspekty v sociálnej práci I. Zborník príspevkov zo seminára konanom na Teologickom inštitúte v Spišskom Podhradí*. Spišské Podhradie: Teologický inštitút KU v Ružomberku, 2010. ISBN 978-80-8084-543-8
- ŠEFCÍKOVÁ, F., LUŠŇÁKOVÁ, L.:** *Psychika nezamestnaného človeka ako predpoklad riešenia zmeny stavu sociálnej a ekonomickej núdze*. In: *Sociálna a ekonomickej núdze – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: VŠsv. Alžbety. 2009. s. 418.
- VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Mgr. Katarína Kotradyová, PhD.

Teologická fakulta Košice

0905258909, kotradyova@ku.sk

Chudoba verzus kultúra

Kozubík Michal (SR)

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá interkultúrnymi vzťahmi obyvateľov osád a majority, kvalitou vzájomných interakčných procesov, pohľadom na determinanty ovplyvňujúce ich spolužitie, predovšetkým cez prizmu sociálneho vyčlenenia. Snaží sa sumarizovať empirické fragmenty podľa metódy „Grounded Theory“ („Zakotvenej teórie“), ktoré smerujú k priblíženiu poznania toho, či príslušnosť k etniku, kultúre Rómov, dodržiavaniu hodnôt, žitiu zvykov, tradícií - rómstva – „ROMIPEN“ - je tým faktorom, ktorý ovplyvňuje ich správanie, najmä javy sociálno-patologické a spoločensky neprijímané; alebo je príčinou ich správania fenomén sociálnej exklúzie, vylúčenia zo spoločenských aktivít, jednotlivých sfér života spoločnosti. Problém, ktorý sa vynára do popredia v súčasnom postavení osád je sociálne vyčlenenie komunity a osád dovnútra (in-group). Jeho príčinami sú javy dosiaľ nespájané, nepoznané, nehodiace sa k hodnotovému systému Rómov medzi ktoré patria – rozpad rodinnej kohézie, kriminalita, úžera, tzv. „podnikatelia“ – silné a bohaté rodiny, ktoré prehlbujú spomínané problémy.

Abstract: The subject of this contribution is intercultural relations between the Roma minority and the majority population, quality of mutual interaction processes, determinants influencing this coexistence and above all the concept of social segregation. It is an approach to gather theoretical fragments of whether the identity of the Roma nation, the ethnicity of the Roma, their cultural values, habits and traditions, the romahood – romipen – is the decisive factor influencing their behaviour. The main focus lies hereby on social-pathological and socially not accepted phenomena or whether the reason for their behaviour is a consequence of segregation, exclusion from social activities and particular spheres of social life. The problem in the present time is social exclusion in-group of the settlements. The causality of these effects unfitted to „ROMIPEN“ are breakdown of the family cohesion, crime, usury, „entrepreneurs“ – strong and wealthy families which deepen these problems.

Kľúčové slová: Rómovia. Majorita. Sociálne vyčlenenie. Kultúra. Rómska národnostná menšina. Rómska osada. Typológia osídlení. Spolunažívanie. Vzdelanie. Zdravotná starostlivosť.

Keywords: Romany. Majority. Social exclusion. Culture. Roma national minority. Romani settlement. Typology of romani settlements. Coexistence. Education. Healthcare.

1 Charakteristika výskumu a metodologické východiská

Pre jeho začiatkom sme si potrebovali ujasniť nasledovné:

- 1) Je potrebné vybrať miesto alebo skupinu, ktorá bude skúmaná. To samozrejme závisí na hlavnej výskumnej otázke.
- 2) Je potrebné sa rozhodnúť, aké typy údajov chceme použiť. Chceme použiť pozorovanie, rozhovory, dokumenty, audio alebo video nahrávky alebo ich kombináciu? Tu je vhodné vybrať na základe zhody také metódy zhromažďovania údajov, ktoré najlepšie zachytávajú informácie požadovaného typu.

- 3) Pri skúmaní vyvíjajúcich sa procesov je vhodné uskutočniť počiatočné rozhodnutie ohľadom toho, či skúmať po celú dobu rovnaké osoby alebo v rôznom čase rôzne osoby.

Rozhodli sme sa prikloniť ku kvalitatívnemu výskumu a ako výskumné metódy sme použili štúdium dokumentov, aktívne participačné pozorovanie a pološtruktúrované interview. Prikláňame sa k názoru Silvermana (2005, s.24), ktorý uvádza, že „...je zmysluplné voliť výskumné metódy pragmaticky, podľa výskumného problému. V rámci stanovenia deskriptívnych prieskumných problémov sme sa zamerali predovšetkým na nasledovné oblasti sociálneho vyčlenenia:

- sociálnu (rozpad tradičnej rodiny a manželstva);
- komunitnú (environmentálna degradácia – zdevastované prostredie a obydlia, kolaps podporných sietí, nevyhovujúci sociálny servis a nedostupnosť sociálnych služieb);
- individuálnu (nízke dosiahnuté vzdelanie a chýbajúca kvalifikácia, stratená sebadôvera a sebaúcta);
- skupinovú (koncentrácia uvedených charakteristík v konkrétnych sociálnych kategóriách vymedzených etnickou minoritnou príslušnosťou);
- priestorovú.

Tabuľka 1 Základné informácie o realizovaných výskumoch – prehľad

výskum		typ výberu súboru	Respondenti		vedecká metóda
typ			početnosť	charakteristika súboru	
a	kvalitatívny	zámerný	32	Kroniky	obsahová analýza dokumentov
b	kvalitatívny	náhodný	20	"Rómovia"	pološtruktúrované interview

2 Ciele výskumu, konkretizácia výskumných problémov a výskumných otázok

Cieľom je zistiť, či viaceré vlastnosti vychádzajúce z kultúrnej závislosti rómskej národnostnej menšiny sú ich etnickým znakom, alebo sú prvkami sociálneho vyčlenenia a chudoby.

Pri metodológii výskumu sme vychádzali z nasledovnej nadväznosti: hlavný cieľ práce – hlavný cieľ empirickej časti – stanovenie deskriptívnych výskumných problémov – stanovenie výskumných otázok – charakteristika vedľajších cieľov prieskumu.

Hlavným cieľom je:

- deskripcia a analýza kroník na vybrané aspekty života obyvateľstva osád,
- deskripcia a analýza názorov respondentov na kultúrne komplexy a koncept sociálneho vyčlenenia.

V súlade s hlavnými cieľmi výskumov sme stanovili nasledovné deskriptívne výskumné problémy a vedľajšie ciele výskumu:

Ťažiskové deskriptívne výskumné problémy

- Sú vlastnosti, ktoré vychádzajú z rómskej kultúry etnickým znakom, alebo sú prvkami sociálneho vyčlenenia?
- Ako definujú vzťah tradičná kultúra – súčasnosť respondenti výskumného súboru – obyvatelia všetkých typov osád?
- Aké sú súčasné problémy „Rómov“ a stratégie ich riešenia v osadách a meste?

Vedľajšie ciele výskumu

- Získavanie informácií o histórii „Rómov“ (lokálne vymedzeného prostredia obce a mesta);
- Hľadanie vhodných stratégií, aktivít k zlepšeniu postavenia Rómov v obciach hornádskej doliny a meste Poprad;
- Identifikácia rozhodujúcich sociálnych, kultúrnych a ekonomických faktorov, ktoré ovplyvňujú interakčné procesy medzi rómskou národnostnou menšinou a majoritným obyvateľstvom obcí hornádskej doliny a mesta Poprad;
- Očakávania a predstavy o budúcnosti a smerovaní „Rómov“.

Výskumné otázky a výskumný postup

Výskumný postup, ktorý sme zvolili sa nazýva konštantná komparácia a je zložkou širšej metodologickej techniky, ktorá sa nazýva Grounded Theory – zakotvená teória (Strauss – Corbinová, 1999). Konštantná komparácia je postup, ktorý buduje teóriu induktívnym spôsobom z údajov. Teória sa netvorí postupným spresňovaním série hypotéz – od prvotnej hypotézy k prepracovanej hypotéze, ako je to pri analytickej indukcii. Výskumník vyberá postupne také prípady do svojho výskumu, ktoré mu umožňujú vytvoriť solídnu teóriu. Podľa Stainbacka (1988) a Bogdana – Bikena (1982) (In:Gavora, 2006, s.55) hovoríme, že výber prípadov je teoretický, t. j. taký, ktorý umožní tvorbu koherentnej

teórie. Keď všetky prípady potvrdzujú teóriu hovoríme, že nastala saturácia teórie. Teória je úplná a otvorená, pretože vysvetľuje všetky údaje. Výskum sa týmto končí.

Gavora (2006, s.56-57) opisuje stručne kroky pri konštantnej komparácii takto:

1. Zber údajov o prípadoch, ktoré čo najviac vyhovujú cieľu výskumu (teoretický výber).
2. Analýza prípadov, udalostí a situácií a hľadanie opakujúcich sa motívov, tém medzi nimi.
3. Podrobné prípady (ľudia, situácie, lokality) a overenie, či nové zistenia potvrdzujú alebo vyvracajú teóriu.
4. Ak je potrebné nasleduje modifikovanie teórie, ak nie je, možno považovať teóriu za saturovanú údajmi, teda za potvrdenú a nasleduje ukončenie výskumu.

Z dôvodu, že nie je relevantné pri stanovení deskriptívnych výskumných problémov a hlavného cieľa so zameraním na analýzu a deskripciu charakterizovať uvedené výroky ako hypotézy, zamerali sme sa na nasledovné výskumné otázky, ktorých východiskom boli deskriptívne výskumné problémy a vytvorili sme anamnézu predchádzajúcu interview skladajúcej sa zo šiestich blokov:

- 1) Demografické údaje.
- 2) Rodinné pozadie.
- 3) História .
- 4) Kultúra.
- 5) Sociálne vyčlenenie.

Jednotlivé bloky obsahovali podrobný súbor otázok skladajúcich sa zo základných otázok (označuje otázky, ktoré sa musia klásť explicitne, aby splnili minimálne kritériá bloku; všetky ostatné otázky sa môžu klásť vtedy, ak sa zodpovedali základné otázky bloku), doporučených dodatočných a podnecujúcich otázok a navrhnutého rozširujúceho materiálu.

3 Typy výberu súborov a ich charakteristika

Prvá časť výskumu (výskum A) bola realizovaná v mesiacoch január – apríl 2008, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad (Spišská Sobota) a spočívala v štúdiu mestských kroník. Zároveň sme navštívili obecné úrady vybraných obcí hornádskej doliny: Vikartovce, Kravany, Spišské Bystré a Hranovnica.

Druhá časť výskumu (výskum B) zahŕňala čiastočné aktívne participačné pozorovania uskutočnenie pološtruktúrovaných interview v spomínaných oblastiach v mesiacoch november 2008 – marec 2009.

Dôvodom výberu práve tejto lokality bolo nielen dôverné poznanie okolia, ale najmä kompletná typológia „rómskych osídlení“.

4 Výsledky a explanácia dát

Spracovanie údajov prebehlo tromi typmi kódovania: otvoreným, axiálnym a selektívnym. Otvorené kódovanie údaje rozdeľuje a umožňuje určiť niektoré kategórie, ich vlastnosti a umiestnenie na dimenzionálnych škálach. Axiálne kódovanie tieto údaje opäť novým spôsobom skladá dohromady vytváraním spojenia medzi kategóriou a jej subkategóriami. V axiálnom kódovaní sa sústreďme na bližšie určenie kategórie (javu) pomocou podmienok, ktoré ju zapríčiňujú, *kontextu* (jeho konkrétneho súboru vlastností), v ktorom je zasadený, *stratégiou* konania a interakcie, pomocou ktorých je zvládaný, ovládaný, vykonávaný, a *následkov* týchto stratégií. Napriek tomu, že otvorené a axiálne kódovanie sú odlišné analytické postupy, výskumník sa pri reálnej analýze neustále pohybuje medzi oboma typmi kódovania.

Paradigmatický model

(A) PRÍČINNÉ PODMIENKY → (B) JAV → (C) KONTEXT → (D) INTERVENUJÚCE PODMIENKY → (E) STRATÉGIE KONANIA A INTERAKCIE → (F) NÁSLEDKY

Pri výskumoch podľa zakotvenej teórie je hľadanie dôkazných rozdielov a odlišných variant rovnako dôležité ako hľadanie dôkazov, ktoré naše otázky a výroky podporujú. Starostlivé preskúmanie týchto rozdielov dodáva našej teórii hutnosť a variabilitu.

Zoskupovanie pojmov prináležiacich javu – proces kategorizácie v otvorenom a axiálnom kódovaní na základe realizovaných interview

Tabuľka 2 Použitie paradigmatického modelu⁹

PRÍČINNÉ PODMIENKY	JAV	KONTEXT	INTERVENUJÚCE PODMIENKY
Chudoba	Sociálne vyčlenenie	Dimenzie sociálneho vyčlenenia	1.Kultúra:
<i>hodnota peňazí</i>		1. Sociálna dimenzia:	<i>religiozita – 2</i>
<i>- 7</i>		<i>rodinná kohézia -12</i>	<i>filozofia rómskeho myslenia - 6</i>
		2.Komunitná dimenzia:	<i>autorita – 12</i>
		<i>bývanie (zdevastovanie obydli)</i>	<i>"romipen" – 13</i>
		3. Individuálna dimenzia:	<i>animizmus – 6</i>
		<i>význam vzdelania – 4</i>	<i>„stane sa z očí“ - 4</i>
		<i>strata detstva – 6</i>	2. História:
		<i>vízia lepšej budúcnosti – 5</i>	<i>holokaust – 1</i>
		4. Skupinová dimenzia:	<i>historické poznanie – 12</i>
		<i>pocit diskriminácie – 3</i>	
		5. Priestorová dimenzia:	
		<i>typológia osád</i>	

⁹ JAV – ústredná myšlienka, udalosť, dianie, prípad, na ktorý sa zameriava súbor zvládajúcich alebo ovládajúcich konaní alebo interakcií, alebo ku ktorému má tento súbor konania nejaký vzťah. Jav identifikujeme kladením otázok typu: Čoho sa údaje týkajú? O čom je vlastne toto konanie alebo interakcia? PRÍČINNÉ PODMIENKY – udalosti alebo prípady, ktoré vedú k výskytu alebo vzniku javu. Na príčinné podmienky sa niekedy vzťahujú slová ako: „keď“, „zatiaľ čo“, „od tej doby“, „pretože“, „kvôli“ alebo „následkom“.

KONTEXT – konkrétny súbor vlastností, ktoré javu náležia, t.j. umiestnenie udalostí alebo prípadov tohto javu na dimenzionálnych škálach.

INTERVENUJÚCE PODMIENKY – sú široké a všeobecné podmienky, ktoré ovplyvňujú stratégie konania alebo interakcie. Tieto podmienky zahŕňajú čas, priestor, kultúru, ekonomický status, stav techniky, zamestnanie, históriu a individuálnu biografiiu.

STRATÉGIE KONANIA ALEBO INTERAKCIE – ukotvená teória je *metóda budovania teórie orientovaná na konanie a interakciu*. Či sú predmetom štúdia jednotlivci, skupiny alebo kolektívy, vždy tu jestvuje konanie alebo interakcia zameraná na zvládanie, ovládanie, vykonávanie alebo reagovanie na nejaký jav tak, ako sa vyskytuje v určitom kontexte alebo v konkrétnom súbore percipovaných podmienok. Interakčná zložka sa vzťahuje na JA (self) i na ostatnú interakciu.

NÁSLEDKY – konanie alebo interakcie reagujúce na jav alebo zvládajúce jav má určité *výsledky* alebo *následky*. Tieto následky sa nedajú vždy predpovedať alebo byť zamýšľané. I keď nedôjde ku konaniu alebo interakcii (alebo dôjde k zlyhaniu), má to nejaké výsledky alebo *následky*. Vystopovanie týchto následkov je pre ukotvenú teóriu veľmi dôležité.

Selektívne kódovanie

Problémom je nasledujúce: „Ako vziať to, čo je dúfajme v hrubom stave v našich diagramoch a záznamoch, a systematicky to rozvinúť do takeého obrazu reality, ktorý bude pojmový, zrozumiteľný a hlavne ukotvený?

Tento cieľ možno dosiahnuť prostredníctvom niekoľkých krokov:

- Prvým krokom je podrobne vyložiť kosť príbehu.
- Druhým krokom je uvedenie pomocných kategórií do vzťahu k centrálnej kategórii podľa paradigiem.
- V treťom kroku sú kategórie vzťahované na dimenzionálnej úrovni.
- Štvrtým krokom sú tieto vzťahy overované podľa údajov.
- Piatym a posledným krokom je doplnenie kategórií, ktoré je potrebné ďalej upresniť alebo rozvinúť. Je dôležité tu pochopiť, že tieto kroky za sebou nemusia nasledovať presne v tomto poradí a že v praxi nie sú tak presne vymedzené či ohraničené. Rozlišujeme ich iba z dôvodu ľahšieho výkladu. V praxi preskakujeme od jedného k druhému.

Aby sme dosiahli integráciu, je najprv potrebné formulovať kosť príbehu a podriadiť sa jej. To znamená konceptualizáciu popisného príbehu o ústrednom jave výskumu. (Po analýze sa ústredný jav stáva centrálnou kategóriou). Prudký (In: Navrátil, 2003) uvádza, že otázky priamo zamerané na sociálne vyčlenenie nemožno v empirickom sociologickom výskume vlastne položiť. Na to, či je, alebo nie je nejaká sociálna skupina ostatnými zo spoločnosti vyčleňovaná, sa usudzuje z rôznych zistení.

Že ide o tému aktuálnu potvrdzuje i Michálek (2004) podľa ktorého má chudoba mnoho dimenzií a vymyká sa úzkej definícii založenej len na nedostatku príjmov. Zahŕňa mnoho iných aspektov, vrátane psychickej záťaže, pocitu zraniteľnosti vonkajšími udalosťami, pocitu bezmocnosti a pod. Avšak tieto, ale aj ďalšie nehmotné dimenzie chudoby sú ťažko merateľné, zvlášť v podmienkach Slovenska, kde absentujú potrebné prieskumy a informácie o percepciách chudoby a sociálneho vyčlenenia.

Hlavnou otázkou pri výskume sociálneho vyčlenenia nie je: „Aké vlastnosti majú tí, ktorí sú vyčlenení?“, ale „**Ako sa stáva niekto vyčleneným?**“ (Džambazovič, 2004)

Pri formulácii práve tejto otázky sa nám podarilo vytvoriť kosť príbehu. Ako sa „Rómovia“ stali sociálne vyčlenenou skupinou obyvateľstva? Uvádžame kosť príbehu v jednotlivých bodoch:

- 1) História (historické poznanie, holokaust).
- 2) Kultúra.

3) Vzťah: „Róm“ – majorita, „Róm – Róm“ (in-group).

4) Sociálne vyčlenenie:

- Sociálna dimenzia (rodinná kohézia)
- Priestorová dimenzia (typológia)

Tabuľka 3 Typológia rómskych osídlení a kritériá

Typ/kritérium	Legálnosť pozemku	Legalita domu	Inštalácia kanalizácie	Odvoz smetí	Voda
Integrované	+	+	+	+	+
Separované	+ a niektoré-	+ a niektoré-	-	nepravidelný	studne
Segregované	-	-	-	-	-

Zdroj: Radičová (2001)

- Individuálna dimenzia

- Komunitná dimenzia (zdevastovanie obydliia)

Sociálne vyčlenenia a chudoba

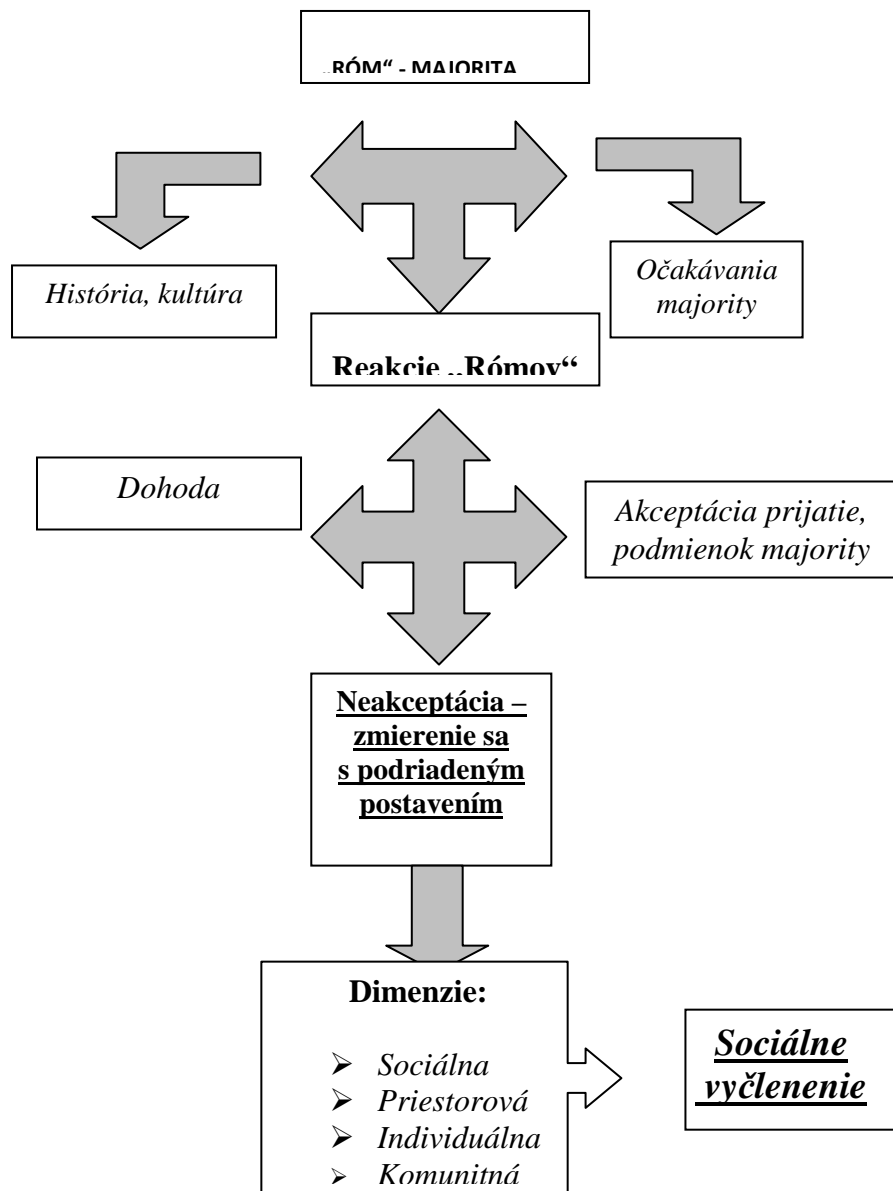

Lichva, rozpad rodinnej kohézie, kriminalita, bezmocnosť, „lídri – podnikatelia“

Po predstavení kostry príbehu uvádzame pomocné kategórie do vzťahu k centrálnej kategórii a následne kategórie vzťahujeme na dimenzionálnej úrovni.

GROUNDLED THEORY

(metóda budovania teórie orientovaná na konanie a interakciu)

Záver

Pátranie po príčinách spôsobu života obyvateľov osád vychádzajúcich na jednej strane z ich kultúry (ide o pohyb na tenkom ľade, keďže sami svoje „rómstvo“ žiť prestávajú) a zo sociálneho vyčlenenia majoritným obyvateľstvom na strane druhej – základná otázka.

Romantické predstavy o živote Rómov: pestrofarebné oblečenie, vozy, kone, tanec, hudba, oheň, smiech a radosť zo života v segregovaných osadách obcí hornádskej doliny: Vikartoviec, Kravian, Spišského Bystrého a Hranovnice nenachádzame. Pozitívne znaky rómstva – romipen sa postupne vytrácajú pod vplyvom čoraz väčšieho vplyvu chudoby. Do popredia sa dostávajú negatívne pocity „Rómov“, ktoré sú majoritou prijímané s veľkou nevôľou – pocit krivdy, izolovanosti, obviňovania druhých za svoj život.

Pri výskume kultúry vs. sociálneho vyčlenenia je dôležité pridfžať sa skúmaných oblastí, resp. dimenzií. Z nich každá dielčia časť môže mať odlišný význam a vysvetlenie. Komunita obcí hornádskej doliny – Rómovia a majorita. Žijú vedľa seba stáročia. Blízko a predsa ďaleko. Vzťahy veľmi krehké, ktoré pre svoj rozvoj potrebujú prispenie každého z oboch strán brehov, tých za riekou Poprad, železničným priecestím, futbalovým ihriskom či za cestou ďaleko od obce a jej obyvateľov.

Vo výskume sme mali na pamäti idiografický prístup kvalitatívnych metód a snažili sme sa vyhýbať akémukoľvek zovšeobecňovaniu. Išlo nám o špecifikáciu, priame poznanie javov a procesov na základe jedinečnosti predmetu skúmania. Preto tu zohráva osobitný význam „chápanie, porozumenie, vcítenie sa, preberanie a hranie rolí výskumníkom, s dôrazom na každodennosť životných situácií“ (Ondrejko, 2005, s.44) a významnú úlohu tu zohráva i osoba samotného výskumníka.

Odpoveďou je pochopenie ťažkej životnej situácie „Rómov“ a ich vyčleňovania majoritou, ale najmä smerovanie úsilia vedúceho k eliminácii konfliktnosti, k odstráneniu stereotypov a predsudkov, nesprávnych mýtov, aby sme sa tak naučili vedľa seba jestvovať, nažívať a kreovať tak lepší komunitný život. A nielen kvalitný život v rámci lokálne vymedzeného priestoru, ale najmä väčšiu snahu a úsilie presadenia a prijatia princípov rovnosti vo všetkých jej sférach.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

DŽAMBAZOVIČ, Roman: *Posun od merania chudoby k meraniu sociálneho vyčlenenia*. In: *Otázky merania chudoby*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, e. V., 2004. 16-18 s. ISBN 80-89-149-02-2

- GAVORA, Peter:** *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. ISBN 80-88904-46-3
- HANGONI, T.** Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.
- KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LOVAŠOVÁ Soňa.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- MICHÁLEK, Ján, et al.:** *Lud hornádskej doliny*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1989, s.16. 80-85174-29-4
- NAVRÁTIL, Pavel:** *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. 202-208 s. ISBN 80-7178-741-8
- ONDREJKOVIČ, Peter:** *Úvod do metodológie sociálnych vied*. Bratislava: REGENT, 2005. 174 s. ISBN 8088904358
- RADIČOVÁ, Iveta, VAŠEČKA, Michal:** *Chudoba Rómov a sociálna starostlivosť o nich v Slovenskej republike*. Bratislava: Svetová banka. Nadácia SPACE. Ineko, 2002. ISBN 80-88991-15-3
- SILVERMAN, David:** *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar, 2005. 327 s. ISBN 80-551-0904-4
- STRAUSS, Anselm L., CORBIN, Juliet:** *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newsbury Park: Sage, 1990. ISBN 0-7619-0747-5
- STRAUSS, Anselm L., CORBINOVÁ, Juliet:** *Základy kvalitatívneho výskumu*. Praha: Edice SCAN, 1999. 195 S. ISBN 80-85834-60-X
- Sedláková Mária.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- Vašutová, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

PhDr. Michal Kozubík, PhD.
 Ústav romologických štúdií
 Kraskova 1, 949 74 Nitra
 Email: mkozubik@ukf.sk

Partnerstvo zamerané na fenomén násilia

Šlosár Dušan (SR)

Abstrakt: *Zameranie partnerstva môže mať rôzne podoby. Jedným zo smerov pôsobenia partnerstva je oblasť sociálnej patológie. Z tejto oblasti vyberáme problematiku násilia, ako fenoménu ku ktorému sa pripájajú aj ďalšie patologické javy. Tie mu môžu predchádzať alebo môžu vzniknúť sekundárne zo samotného násilia.*

Abstract: *The focus of the partnership can take different forms. One direction of the partnership is the area of social pathology. In this field we choose the issue of violence as a phenomenon which is shared by other pathological phenomena. You can prevent him or may arise secondarily from the actual violence.*

Kľúčové slová: *partnerstvo, násilie, druhy násilia, etiológia násilia, formy vnútornej ochrany komunít*

Keywords: *partnership, violence, types of violence etiology of violence, forms of internal communities*

Zameranie partnerstva môže mať rôzne podoby. Jedným zo smerov pôsobenia partnerstva je oblasť sociálnej patológie. Z tejto oblasti vyberáme problematiku násilia, ako fenoménu ku ktorému sa pripájajú aj ďalšie patologické javy. Tie mu môžu predchádzať alebo môžu vzniknúť sekundárne zo samotného násilia. Nakoľko partnerstvá si stanovujú cieľ svojho pôsobenia, to ovplyvňuje aj okruh sociálnych vzťahov do ktorých vstupujú. Oblasť sociálnej patológie je veľmi citlivou oblasťou, ktorá si vyžaduje osobitne štrukturované partnerstvo. Pre činnosť takéhoto partnerstva je nosný pojem násilie. Jeho vymedzenie umožňuje štrukturovanie činnosti partnerstva.

Násilie je problém, ktorý bol dlho na pokraji záujmu laickej a odbornej verejnosti. Jedno z najčastejších druhov násilia – domáce násilie sa považovalo za partnerskú záležitosť, čosi, čo sa nedefinovalo ako problém, ale súčasť života. Facky, bitky, hádky sa považovali a žiaľ v určitých lokalitách a skupinách ľudí dodnes považujú za normálny sprievodný jav rodiny. Tolerancia drobného násilia sa postupne prevaľuje na násilie, ktoré má za následok trestno – právnu zodpovednosť. V každej spoločnosti viac či menej ekonomicky vyspelej sú krádeže, prepadnutia, znásilnenia a vraždy nie ojedinelým javom. Možno konštatovať, že až neprimerane často sa vyskytujúcim javom.

Násilie je nielen individuálne, osobné násilie, ale aj to, ak štát, jednotlivé systémy, inštitúcie a ich zamestnanci tolerujú a umožňujú násilie, ak ochrana práv obetí je nedostatočná. Bol prijatý zákon o odškodnení obetí trestných činov, ale to je zatiaľ len prvý krok k tomu, aby sa eliminovalo násilie v našej spoločnosti. Násilie nemožno ospravedlniť ničím a je nutné riešiť ho.

Prevenencia násilia, postih jeho páchatel'ov i ochrana a pomoc obetiam predpokladajú zmenu pohľadu a prístupu spoločnosti k danej problematike. Každá civilizovaná spoločnosť v rámci svojho právneho systému je povinná minimalizovať, ak nie rovno predchádzať násiliu. Je potrebné mať na zreteli, že prvoradým cieľom justičných stratégií by malo byť nájsť rovnováhu medzi právom obete na pokojný život bez násilia a právami páchatel'ov na spravodlivý súdny proces a primeraný trest, ktorý by mal byť zároveň akousi formou záruky, že páchatel' – agresor sa viac nepokúsi o násilie, nevyhliadne si novú obeť.

V odbornej literatúre a časopisoch, ktoré sa vydávajú na pomoc obetiam násilných trestných činov sa uvádza, že násilie má viacero foriem. Schavel Milan (2007) uvádza napríklad tieto formy násilia:

- fyzické násilie,

- emocionálne násilie,
- psychické násilie,
- ekonomické násilie,
- sociálne násilie.

Násilie má viacero foriem, ktorými páchatel' – agresor prinúti obeť, aby sa mu podriadila, v niektorých podobách bola na ňom závislá. Medzi najčastejšie formy násilia, s ktorými sa stretávame v praxi (sociálnych úradov, psychologických poradní, ambulancii psychiatrov a polície) patria:

Fyzické – telesné násilie:

Pod fyzickým násilím rozumieme telesné ubližovanie – bitky, kopance, ktoré v extrémnych prípadoch môžu viesť až k zabitiu, ak smrť nie je cieľom. Ak však cieľom fyzického násilia je smrť, hovoríme o vražde. Zabitie naša legislatíva hodnotí ako úmyselné a neúmyselné. V oboch prípadoch je fyzické násilie voči obeti natoľko extrémne, že vedie k smrti.

Najčastejším miestom, kde sa fyzické násilie praktizuje, je rodina a obeťami sú deti alebo ženy. Ak je fyzické násilie voči deťom opakované a dlhodobé, hovoríme o týraní. „Pri fyzicky týraných deťoch a mládeži možno používanie násilia väčšinou zistiť podľa viditeľných stôp alebo následkov. Týranie v prípade malých detí často zasahuje celé telo, pretože ich rodičia hádžu na podlahu alebo o stenu.“ (Aspekt, 1999, s.6). Ako sa ďalej uvádza v časopise Aspekt (1999), upozornenie na to, že dieťa je týrané môže byť aj podozrivé správanie sa rodičov, t.z. nevedia vysvetliť, kde dieťa k zraneniu prišlo, alebo sú podozrivo chladné a ľahostajné k zraneniam dieťaťa.

Psychické násilie:

Psychické násilie zahŕňa citové a slovné týranie, osočovanie, ponižovanie na verejnosti, vyhrážanie a vydieranie. Metódy agresora, páchatel'a ako ovládnuť svoju obeť sú založené na systematickom a opakovanom spôsobovaní psychickej traumy. Sú to presne rozpracované techniky, ktoré sú zamerané na psychické ublíženie vytypovanej obete a na jej izoláciu, resp. spoločenskú diskreditáciu. Metódy psychickej traumy a ovládania sú zamerané na to, aby sa obeť vštepil pocit hrôzy, bezmocnosti, poníženia a strachu a aby bol zničený pocit vlastného ja, ako aj vzťahy k iným. Psychické násilie je obzvlášť nebezpečné, pretože k jeho odhaleniu dôjde až keď to obeť nezvládne a dôjde k stratovej reakcii obete. Liečenie obete je potom dlhodobé. Mnohokrát obeť nedokáže nájsť pomoc, pretože psychické týranie je veľmi ťažko dokázateľné. „Obete takéhoto násilia sa v praxi stretávajú s tvrdeniami, že psychické násilie je nedokázateľné, alebo, že majú prísť až vtedy keď, sa im stane niečo naozaj.“ (Spolu, 2006, s.4)

Zanedbávanie dieťaťa:

„K zanedbávaniu dieťaťa dochádza, keď rodina nedostatočne uspokojuje fyzické alebo psychické potreby detí a mládeže.“ (Aspekt, 1999, s.4)

Aspekt (1999) ďalej uvádza, že problém zanedbávaných detí je častejší ako iné formy násilia. Väčšinou sa dotkne rodín, ktoré sú v materiálnej núdzi, ale nie sú ojedinelými aj prípady, keď sú zanedbávané deti zo sociálne dobre zabezpečených rodín. Tu dochádza k špeciálnej forme zanedbanosti a to je „zanedbanosť v blahobyte“. „Ako následok zanedbania sa môžu vyskytnúť ťažké poruchy osobnosti, poruchy príjmu potravy, ohrozenie samovražednou alebo drogová závislosť.“ (Aspekt, 1999, s.4)

Sexuálne násilie:

Sexuálne násilie je aktom agresivity, zneužitia, nie je prejavom nekontrolovateľných sexuálnych pudov. Táto forma násilia patrí k najzákernejším druhom, nakoľko zanecháva trvale následky nielen na fyzickom zdraví, ale vážne či dlhodobo poškodzuje aj psychické

zdravie. Obeti spôsobuje vážnu psychickú traumu. Čím je obeť mladšia, tým je trauma ťažšie liečiteľná. Túto formu násilia hodnotíme ako kombináciu základného sexuálneho pudu človeka a poruchy osobnosti. Ak máme poruchu agresivita – sexuálny pud, dochádza k znásilneniam dospelých žien. Oveľa závažnejšia je kombinácia agresivita – sexuálny pud – dieťa. Dochádza k sexuálnemu zneužívaniu detí, čo má za následok psychickú traumu obeť na celý život. Ako sexuálne násilie hodnotíme aj sexuálne obťažovanie detí bez prvku násilia, agresivity.

V roku 1996 sa v Štokholme konal 1. svetový kongres proti komerčnému sexuálnemu zneužívaniu detí, ktorý identifikoval tri formy komerčného sexuálneho zneužívania detí – detskú prostitúciu, detskú pornografiu a obchod s deťmi. V roku 1999 prijala Koalícia proti obchodovaniu so ženami na základe nových poznatkov a skúsenosti novú definíciu, ktorá obsahuje tieto formy komerčného sexuálneho zneužitia detí:

- detskú prostitúciu
- detskú pornografiu
- obchod s deťmi - obchod s deťmi pre sexuálny úmysel

- obchod s deťmi pre iné účely. (Vaníčková Eva, 2005, s.16)

Ako uvádza Dunovský Jiří (2000), medzi dotykové formy sexuálneho zneužitia patria:

- obťažovanie (bozkávanie, ohmatávanie často sprevádzané aj slovným obťažovaním – vulgárnymi slovami),
- sexuálny útok ako sexuálny kontakt, kedy sa dospelý dotýka erotogénnych zón detského tela, môže k tomu taktiež nútiť aj dieťa,
- znásilnenie označuje vniknutie do vagíny, konečníka či úst dieťaťa a penisom,
- incest, ako kontaktná sexuálna aktivita medzi osobami, ktorými nie je zákonom dovolené manželstvo,
- pedofilné obťažovanie ako kontaktná forma sexuálneho obťažovania predpubertálneho dieťaťa a akýmkoľvek dospelým,
- sexuálny útok s následkom smrti.

Emocionálne násilie:

Je to vlastne určitá forma psychického násilia, ktorá vo svojej podstate útočí na city obeť, znevažuje ju, ponížuje ju tak, že obeť žije v neustálom strachu.

Ekonomické násilie:

Ekonomické násilie je predovšetkým obmedzenie možnosti disponovať finančnými prostriedkami. Agresor núti svoju obeť k poslušnosti, lojalite tým, že jej obmedzuje príjem financií nutných pre životné potreby. Túto formu násilie môžeme vidieť nielen v domácnostiach, ale v súčasnej dobe aj v niektorých súkromných firmách, keď majiteľ firmy pod hrozbou výpovede núti pracovať svojich zamestnancov za minimálnu mzdu, v tých horších prípadoch aj dlhšiu dobu bez mzdy. Problémom je, že táto forma násilia je v našej legislatíve právne nepostihnutelná, čo dáva agresorovi možnosť zneužívať svoju obeť.

Sociálne násilie:

Je to špecifický druh násilia, ktorého účelom je sociálna izolácia obeť. Toto násilie nie je ojedinelé. Sociálne násilie sa prekrýva so psychickým násilím. Sociálne násilie spoločnosti na určitom etniku, sociálnej skupine, prípadne jednotlivcoch zvyčajne vyústi

k izolácii týchto obetí, prípadne k emigrácii do iných štátov, kde môžu voľne žiť, rozvíjať sa spoločensky i osobnostne.

Každé násilie je dlhodobým javom a jeho následky majú tiež dlhodobý charakter. Niektoré sa dajú dokonca predvídať, pretože rovnako ako opakujúce sa formy násilia i jeho dopad na zdravie človeka má predvídateľné podoby, ktoré uvádza Bodnárová Bernardína (2002).

Fyzické zdravie – občasné alebo neustále ťažkosti, poškodenie rôznych telesných funkcií, astma, migrény, alkoholizmus, sebadeštruktívne správanie.

Mentálne zdravie – depresie, strach, úzkosť, nízke sebahodnotenie, poruchy správania, poruchy spánku, posttraumatická stresová porucha, obsesívno-kompulzívna porucha, samovražda.

Reprodukčné zdravie - nechcené tehotenstvo, gynekologické problémy, sexuálne prenosné choroby, chronická Pelvicová bolesť a podobne.

Keďže problém násilie je alarmujúcim patologickým javom našej spoločnosti, je nutné presadzovanie potreby postihnutia páchatel'ov – agresorov násilia, sprísnenie trestu a pružnejšie vybavovanie súdnych sporov, ale aj zvýšenie možnosti ochrany obeť. Obeť násilia by mala mať možnosť efektívnejšie uplatňovať svoje práva proti páchatel'ovi.

Vo verejnosti sa na Slovensku násilie voči ženám skôr toleruje ako odsudzuje. Zatiaľ čo týranie a sexuálne zneužívanie detí vyvoláva skôr všeobecne veľmi negatívne reakcie verejnosti i odborníkov, týranie a zneužívanie partneriek sa stretáva skôr s ľahostajnými postojmi a reakciami. Ženy zažívajúce násilie, najmä v partnerskom vzťahu, sú spochybňované a je im prispôbená časť zodpovednosti za násilie, ktorého sú obeťami. Celkove stále pretrvávajúca tendencia o tomto probléme nehovoriť. Rovnako sa nehovorí o dôsledkoch násilia voči ženám na ich život a zdravie. Násilie voči ženám sa stále vníma a označuje ako problém jednotlivých žien. Doteraz sa na zmenu správania vo vzťahu k násiliu voči ženám na Slovensku zameriavajú len mimovládne organizácie ako napríklad: Aspekt, Fenestra, Pro Família. Iniciatívy mimovládnych organizácií na zavedenie oficiálnej štatistiky o násilí voči ženám a na vypracovanie oficiálnej národnej správy a situácie žien postihnutých násilím na Slovensku sa zatiaľ nestretli s pozitívnou odozvou vo vláde. Z toho dôvodu sa zrejme v štátnych orgánoch – sociálne úrady tomuto problému nevenujú. Tieto ženy nájdu pomoc v mimovládnych organizáciách a ak nájdu odvahu, môžu sa obrátiť na odborníkov z oblasti psychológie a psychiatrie. Žiaľ, poznáme prípady, keď týraná žena vidí jediné východisko v zabití partnera. Vtedy je množstvo nezodpovedaných otázok typu „Prečo?“ zbytočných.

Žiadna spoločnosť, čo ako vyspelá, ekonomicky zdatná sa v súčasnosti nedokázala zbaviť fenoménu násilia. Každá spoločnosť si musí uvedomiť, že jedno násilie plodí iné. Následkom toho môže byť spoločnosť, ktorá násilie bude považovať za nevyhnutný jav v spolunažívaní a už sa nebude snažiť o jeho odstránenie z každodenného života. Vznikne začarovaný kruh násilia, ktoré plodí väčšie násilie. Na druhej strane má „Slovensko značné nedostatky v podporných a ochranných sieťach pre obeť násilia. Treba dosiahnuť, aby aj všetky obeť mali prístup k službám, ktoré potrebujú, aby všetci, čo s násilím prichádzajú do styku vedeli ako reagovať.“ (Bútorová Zora, 2005)

Literatúra:

BODNÁROVÁ, B. - Filadelfiová, J. 2002. Domáce násilie na Slovensku. Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny. Bratislava 2002

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

- BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L.** 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.
- DUNOVSKÝ, J.** 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995, 245 s. ISBN 80 – 7169 – 19 – 25
- DIRGOVÁ Eva.** 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- FABIÁN Anton.** 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- HIRIGOYENOVÁ, M.F.** 2001. *Psychické týranie*. Bratislava: Safa, 2001. 267 s. ISBN 80-8903-3024
- HANGONI, T.** Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.
- JONES ANN,** 2003. *Nabudúce bude mŕtva: týranie ako ho zastaviť*. Humenné, Bratislava: Pro Famíliu: Aspekt 2003. 292 s. ISBN 80 – 9679 – 64 – 46
- KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LOVAŠOVÁ Soňa.** 2009. *Násilie v práci* s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- SEDLÁKOVÁ Mária.** 2009. *Aspekty chudoby*. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- Kontakt:**
 JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.
 Katedra sociálnej práce, FF UPJŠ Košice

Sociálny kapitál ako jeden z najdôležitejších zdrojov zmyslu života pubescentov v Detskom domove

Lichner Vladimír, Žiaková Eva (SR)

Abstrakt: *Autori sa v príspevku zameriavajú na problematiku zmyslu života a na sociálny kapitál ako jeden z najdôležitejších zdrojov úvah o zmysle života. Prvá časť je zameraná na predstavenie základných teoretických východísk. Ďalšia časť je zameraná na charakteristiku výskumu, analýzu a vyhodnotenie. Na výskum bol použitý dotazník zložený z polouzavretých otázok a kvantitatívnej časti dotazníka zisťovania životnej zmysluplnosti PIL. Tento dotazník meria 6 základných komponentov zmyslu života. Autorom sa podarilo preukázať, že sociálny kapitál je jedným z najdôležitejších zdrojov pri formovaní zmyslu života pubescentov umiestnených v Detskom domove.*

Abstract: *Authors targets to agenda of a meaning of life and to social capital as the one of the most important sources of debates about a meaning of life. The first part is aimed to characteristics of the basic theoretic information. The second one is aimed to characteristics of resource, analyses, and interpretation. An answer sheet prepared from half-separate questions and quantitative parts of questionnaire for finding out the life sense PIL was used for this resource. This answer sheet looks at six essential components of life sense. Authors were successful in showing, that social capital is one of the most important sources when forming a teenagers' life living in foster homes.*

Kľúčové slová: *sociálny kapitál, zmysel života, detský domov*

Key words: *social capital, meaning of life, foster home*

Vymedzenie základných východísk

Sociálny kapitál odráža sociálnu sieť jedinca, normy, ale aj sankcie za ich nedodržanie, ktoré ovplyvňujú správanie jedinca (Halpern, 2005, s. 4). Všeobecne ide o návrat investícií, ktoré jedinec počas života vkladá do sociálnych vzťahov, teda do svojho sociálneho kapitálu v podobe osobného bezpečia, dobrých vzťahov, priaznivej atmosféry, či zlepšenia podmienok pre život (Bačová, 2008, s. 78).

Zmysel života predstavuje ideu podľa ktorej jedinec interpretuje prežité životné situácie, tiež hľadanie cieľa a motívov, prečo ich prežíva (Křivohlavý, 2006, s. 48). Zmysel života je tiež chápaný ako systém presvedčení a hodnôt, na základe ktorých človek vyhodnocuje život ako naplňajúci, resp. zmysluplný (Halama, 2007, s. 56).

Detský domov je prostredím, ktoré je vytvorené na výkon súdneho rozhodnutia o nariadení ústavnej starostlivosti, či predbežného opatrenia o uložení výchovného opatrenia. Je vytvorený za účelom náhrady biologického prostredia dieťaťa, či náhradného rodinného prostredia (zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Je zrejmé, že v umelo vytvorenom prostredí ústavnej starostlivosti nie sú optimálne podmienky pre vývin jedinca. Ten sa

v tomto zariadení socializuje do špecifických sociálnych skupín, ktoré sú jedinečné kvôli vekovým rozdielom a taktiež kvôli okolnostiam, za akých sa do zariadenia dostal.

Vymedzenie primárneho cieľa realizovaného výskumu

Základnou otázkou, na ktorú sme našim výskumom hľadali odpoveď bola, či sociálny kapitál je, a aký je dôležitý pri formovaní a hľadaní zmyslu života pubescentov, ktorí sú umiestnení v jednej z foriem ústavnej starostlivosti – Detskom domove.

Nie je zvykom, aby sa zmysel života skúmal pri pubescentoch, pretože sa všeobecne predpokladá, že pubescenti nemajú vyriešené otázky ohľadom zmyslu života, zmysel ešte nie je konštituovaný. Základným motívom pre uskutočnenie takéhoto výskumu bolo zistiť, či je u pubescentov umiestnených v Detskom domove zmysel života konštituovaný, a ak áno, akú úlohu zohráva pri konštituovaní zmyslu života práve sociálny kapitál. Predpokladom pre realizáciu výskumu boli špecifické podmienky zariadenia ústavnej starostlivosti, ktoré sú podľa nášho názoru príčinou predčasného vývinu detí umiestnených v tomto zariadení.

Charakteristika metód a metodík

Vo výskume bol použitý diagnostický dotazník PIL – Purpose in Life Test, v preklade test zmyslu života autorov Maholicka a Crumbaugh. Skladá sa z psychometrickej časti, časti s nedokončenými vetami a z časti popisu svojich cieľov, predstáv, ašpirácií (Halama, 2007). Merané položky merajú 6 základných komponentov zmyslu života v zmysle koncepcie Karola Mauscha a Ewy Rys (2008). Ide o komponenty afirmácia žitia, sebaakceptácia, stanovenie cieľov do budúcnosti, sloboda, postoj k budúcnosti, postoje k smrti. Na základe výsledkov získaných z dotazníka je možné určiť úroveň vnímania jednotlivých komponentov zmyslu života takto:

1 – 2 – znížená úroveň vnímania

3 – 5 – priemerná úroveň vnímania

6 – 7 – nadpriemerná úroveň vnímania

Ďalšia časť bola zameraná na zisťovanie sociálneho kapitálu a v poslednej časti sme zisťovali základné demografické údaje o respondentoch, konkrétne ich vek, rod a ako dlho sú umiestnení v Detskom domove.

Charakteristika výskumnej vzorky

Zvolenou výskumnou vzorkou boli pubescenti, ktorí sú na základe rozhodnutia súdu umiestnení do zariadenia ústavnej starostlivosti – Detského domova. Výskumnú vzorku tvorilo 23 pubescentov umiestnených v Detskom domove v Dobšinej. Respondentom boli dotazníky distribuované prostredníctvom špeciálnej pedagogy a vychovávateľov

Detského domova, ktorí boli vopred oboznámení a poučení, aby vedeli odpovedať respondentom na prípadné otázky.

Tab. č. 1: Rozdelenie výskumnej vzorky podľa veku

Vek	Počet	Počet percent (%)
11	2	8,70
12	7	30,43
13	7	30,43
14	7	30,43
SPOLU	23	100,00

Tabuľka č. 1 reprezentuje vekové rozloženie výskumnej vzorky. Nakoľko bol výskum zameraný na pubescentov, dolná veková hranica bola 11 rokov a horná 15 rokov.

Tab. č. 2: Rozdelenie výskumnej vzorky podľa pohlavia

Pohlavie	Počet	Počet percent (%)
chlapci	12	52,17
dievčatá	11	47,83
SPOLU	23	100,00

U respondentov sme zisťovali i to, ako dlho sú umiestnení v Detskom domove. Všetci uviedli, že v Detskom domove sú dlhodobo, viac ako 1 rok.

Výsledky výskumu a ich interpretácia

Výsledky zamerané na zisťovanie zmyslu života

Analýzou výsledkov orientovaných na zisťovanie zmyslu života sme dospeli k záveru, že pubescenti umiestnení v Detskom domove dosahujú priemernú až nadpriemernú úroveň vnímania všetkých komponentov. Všeobecne sme však predpokladali zníženú úroveň vnímania zmyslu života vo veku cieľovej skupiny. Príkladmo uvádzame priemerné hrubé skóre v komponente afirmácia žitia.

Tab. č. 3: Priemerné hrubé skóre v komponente afirmácia žitia

Pohlavie	Priemerné hrubé skóre
chlapci	5,31
dievčatá	5,26

V Tabuľke č. 3 je hrubé skóre v komponente afirmácia života rozdelené podľa pohlavia. Afirmácia života zahŕňa viacero faktorov, ku ktorým patria snaha o sebauchovanie, sila života, dosiahnutie samostatnosti, zmierenie sa so starnutím, dôvera v svoje schopnosti, uznanie ľudských problémov, zameranie na pomoc sebe, vyrovnanie sa so strachom zo života a zo smrti, zmätok z existencie, až napokon konečné prijatie samého seba.

Výsledky zamerané na zisťovanie sociálneho kapitálu

V nasledujúcej časti ponúkame analýzu tej časti výsledkov zistených z dotazníkov, ktorá sa zaoberala zisťovaním sociálneho kapitálu respondentov.

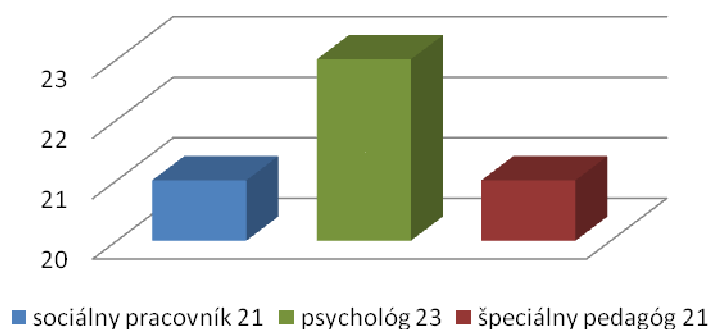
Tab. č. 4: Odpovede na otázku "Komu vo svojom okolí dôveruješ najviac?"

Možnosť	Počet odpovedí
vychovávateľovi, alebo vychovávateľa	19
kamarátovi, kamarátke v DeD	3
spolužiakovi, alebo spolužiačke, kamarátovi, či kamarátke mimo DeD (napr. v škole,...)	1

Tabuľka č. 4 reprezentuje odpovede na otázku, ktorá sa zaoberala zisťovaním komu respondenti prejavujú najviac dôvery. V možných odpovediach boli respondentom ponúknuté možnosti, alebo im bolo umožnené osobu vpísať. V tabuľke a grafe sa možnosti, ktoré neboli označené vôbec, nenachádzajú.

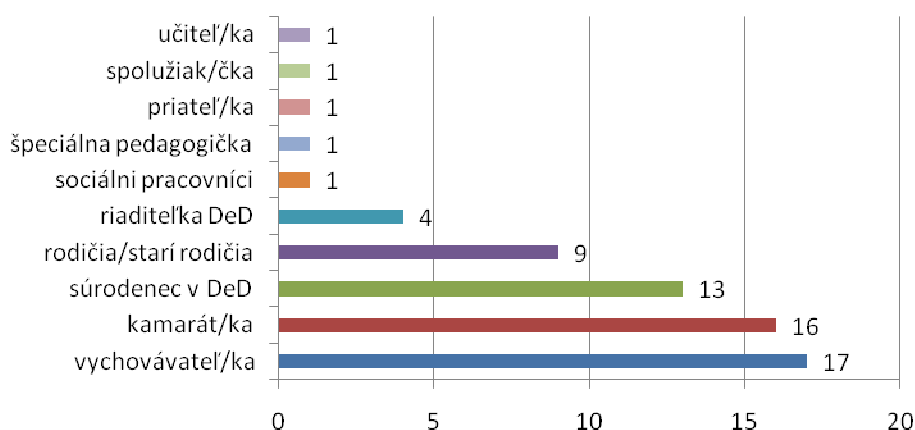
Analýza ďalšej otázky odpovie na to, k akému odborníkovi majú pubescenti umiestnení v Detskom domove bezprostredný prístup. V dotazníkoch mali respondenti možnosť označiť možnosti sociálny pracovník, psychológ, špeciálny pedagóg, alebo mohli dopísať iného odborníka. V zadaní otázky boli respondenti upozornení, aby vychovávateľa do týchto dotazníkov neuvádzali. Výsledky zobrazuje Graf č. 1.

Graf č. 1: Frekvencia odpovedí na otázku „K akému odborníkovi (okrem vychovávateľa) máš v DeD bezprostredný prístup?“

Ďalšia otázka bola zameraná na zisťovanie sociálneho kapitálu respondentov. Respondenti vpísali do dotazníka 5 ľudí, na ktorých sa môžu kedykoľvek spoľahnúť a sú pre nich oporou, pričom ich mali zoradiť podľa toho, kto je pre nich najbližší. V Grafe č. 2 sú uvedené výsledky podľa toho, ako často sa jednotlivé odpovede vyskytovali.

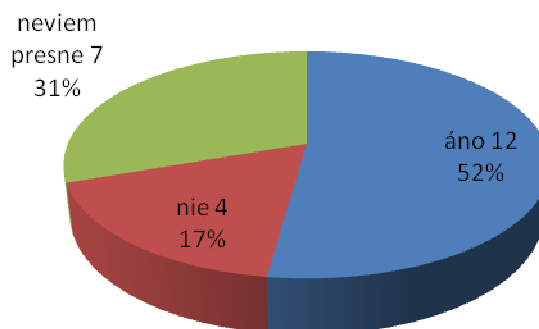
Graf č. 2: Rozdelenie osôb patriacich do sociálneho kapitálu respondentov

Sociálny kapitál ako zdroj zmyslu života

V ďalšej časti sme sa zamerali na zisťovanie dôležitosti sociálneho kapitálu pri formovaní zmyslu života. Najskôr nás zaujímalo to, či už respondenti uvažovali o svojom zmysle života. Percentuálne podiely jednotlivých odpovedí znázorňuje Graf č. 3. V ďalšej časti otázky boli respondenti vyzvaní, aby odpovedali, či niekto, a ak áno, tak kto im pomáha dávať odpovede na otázky o zmysle života. Týmto zistíme, či pri formovaní zmyslu života pubescentov v Detskom domove zohráva sociálny kapitál úlohu.

Graf č. 3: Rozdelenie respondentov podľa toho, či uvažovali o zmysle života

Významným zistením je fakt, že sociálny kapitál tvorí zdroj zmyslu života. Toto môžeme oprávnenne tvrdiť na základe analýzy odpovedí druhej časti otázky. Všetkých 12 respondentov, ktorí sa vyjadrili, že o zmysle života už uvažovali uviedlo, že osoba z okolia pomáha respondentovi odpovedať na otázky o zmysle života, pričom to, o ktoré osoby ide vyjadruje Tabuľka č. 5.

Tab. č. 5: Rozdelenie odpovedí na otázku ktoré osoby zo sociálneho okolia respondenta tvoria zdroj zmyslu života

Možnosť	Počet odpovedí
nik z môjho okolia	0
vychovávateľ, prípadne vychovávateľka	2
riaditeľ, alebo riaditeľka DeD	3
iný odborník v DeD (psychológ, soc.pracovník,...)	2
kamarát, alebo kamarátka v DeD	4
spolužiak/čka, kamarát/ka mimo DeD	0
učiteľ, príp. učiteľka v škole	0
rodič, rodičia, starí rodičia	1

Záver

Analýzou a zhrnutím výsledkov môžeme konštatovať, že pubescenti umiestnení v Detskom domove uvažujú o otázkach zmysluplnosti a zmysel života majú už v tomto vývinovom období konštituovaný. Jednotlivé komponenty zmyslu života dosahujú úroveň vnímania, aká je charakteristická pre vyššie vývinové obdobia. Predčasné kreovanie zmyslu života prikladáme špecifikám života v Detskom domove, hlavne špecifickému výchovnému prostrediu, ktoré sa vyznačuje i špecifickou tvorbou sociálnych skupín, v ktorých je pubescent umiestnený v Detskom domove členom. Uvedené je úzko prepojené

i so sociálnym kapitálom. Práve sociálne skupiny a členstvo v nich tvoria sociálny kapitál, ktorý je, ako vyplýva z analýzy výsledkov výskumu zdrojom zmyslu života.

Otázne ostáva, prečo sa v sociálnom kapitále pubescentov v Detskom domove nachádzali odborníci ako sociálny pracovník, psychológ a špeciálny pedagóg v minimálnej miere, napriek tomu, že pubescenti umiestnení v Detskom domove k nim majú každodenný prístup. Predpokladáme preto, že pri množstve agendy, ktorú sociálny pracovník v Detskom domove vykonáva ostáva kontakt s deťmi v zariadení nízky, preto si deti umiestnené v zariadení nevytvoria s týmto odborníkom dôverný vzťah.

Literatúra:

BAČOVÁ, V. 2007. Sociálny kapitál v psychológii. In *Československá psychologie*, 51, 4, s. 360 – 373, ISSN 0009-062 X.

BAČOVÁ, V. (Ed.). 2008. *Kvalita života a sociálny kapitál*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 325 s. ISBN 978-80-8068-747-2.

BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HALAMA, P. 2007. *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: SAP, 223 s. ISBN 978-80-8095-023-1.

HALPERN, D. 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press, 388 s. ISBN 0-7456-2548-7.

HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2006. *Psychologie zmysluplnosti existence (otázky na vrcholu života)*. Praha: Grada Publishing, 399 s. ISBN 80-7106-139-5.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy

súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

LOVAŠOVÁ Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

MAUSCH, K., RYŠ, E. 2008. *Duševná kondícia sociálnych pracovníkov: Noopsycho-somatická štúdia. - I.* Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 179 s. ISBN 978-80-8084-286-4.

Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit 2010-07-14] Dostupné na <<http://zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=18754&FileName=05-z305&Rocnik=2005>>.

OROSOVÁ, Oľga, ŽIAKOVÁ, Eva, GAJDOŠOVÁ, Beáta. 2009. Reziliencia, kvalita života dospievajúcich a nezamestnanosť ich rodičov. In ŠLOSÁR, Dušan. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: Košický samosprávny kraj, s. 9 – 17. ISBN 978-80-970306-0-5.

RUŽIČKA Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

SEDLÁKOVÁ Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

ŽIAKOVÁ, Eva, SČENSNÁ, Monika. 2009. Zmysel života dlhodobo nezamestnaných. Špecifiká sociálnej práce s touto skupinou klientov. In ŠLOSÁR, Dušan. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: Košický samosprávny kraj, s. 28-37. ISBN 978 -80-970306-0-5.

VAŠUTOVÁ, Maria., PANÁČEK, Michal. 2010. Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

Bc. Vladimír Lichner

vladimir.lichner@gmail.com

doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc, mim. prof.

eva.ziakova@gmail.com

Nezamestnatelnosť - strata schopnosti byť zamestnaným

Hangoni Tomáš (SR)

Abstrakt: *Nezamestnatelnosť je jav, ktorým označujeme nenadobudnutie alebo stratu schopnosti sa zamestnať a byť zamestnaným. Tento negatívny jav v problematike zamestnanosti je čoraz akútnejší a z hľadiska jeho eliminácie zdanlivo neriešiteľný. Príspevok ponúka charakteristiku nositeľov tohto javu ako aj podnety na diskusiu ohľadom možnosti riešenia tohto fenoménu.*

Abstract: *Nezamestnatelnosť is a phenomenon which is called or being without loss of the ability to employ and be employed. This negative phenomenon in terms of employment is becoming increasingly acute, and in view of its elimination seemingly unsolvable. Contribution has the characteristics of the holders of this phenomenon as well as suggestions for discussion regarding possible solutions to this phenomenon.*

Kľúčové slová: *nezamestnatelnosť, nezamestnanosť, sociálna práca, sociálna prevencia, sociálna intervencia*

Key words: *incapability of being employed, unemployment, social work, social prevention, social intervention*

1 Nezamestnanosť ako sociálny jav

Nezamestnanosť ako sociálny jav je definične popísaná viacerými autormi teórie sociálnej práce, napríklad Matoušek (2003), chápe nezamestnanosť ako stav, v ktorom človek schopný práce a ochotný pracovať nemá platené zamestnanie. Podľa Krupinského (2002, s.3), „Za nezamestnanú považujeme osobu práceschopnú, ktorá proti svojej vôli stratila prácu, respektíve osobu, ktorá hoci hľadá, nemôže zamestnanie nájsť, vrátane osôb hľadajúcich zamestnanie prvý krát“. Martincová (2005) za nezamestnaného považuje osobu, ktorá nie je zamestnaná, ale aktívne hľadá prácu alebo sa chce vrátiť do práce. Všetci autori sa zhodujú v tom, že je to jav, ktorý je nežiaduci jednak pre spoločnosť ako aj pre samotnú osobnosť jednotlivca. Pre spoločnosť sú títo jedinci ekonomicky pasívni, neprejavujú spoločensky žiaduce správanie, sú závislí na opatreniach spoločnosti. Ich osobnosť je vystavená rôznym alternatívnym možnostiam uspokojovania svojich základných životných potrieb. Prejavuje sa u nich hlavne frustrácia ohľadom napĺňania potreby sebaaktualizácie a sebaobjektivizácie, absentuje aj potreba významovosti a dôležitosti pre spoločnosť. Dlhšie trvajúca takáto frustrácia môže neskôr prerásť do deprivácie, ktorá je predpolím vzniku rôznych psychóz. Alternatívne uspokojovanie týchto potrieb sa prejavuje hlavne vo forme patologického, antisociálneho správania. Fenomén nezamestnanosti prináša zo sebou aj subdeprivačné dôsledky, ktoré pramenia hlavne z nedostatku možností sociálnych kontaktov a z takzvanej sociálnej izolácie. Nezamestnanosť je však súčasťou nielen problému jej nositeľa ale aj celej rodiny, v ktorej nezamestnaný jedinec existuje. V takýchto prípadoch ide o zdieľanú nezamestnanosť,

hlavne vtedy, ak ostatní členovia rodiny boli existenčne závislí na ekonomickom zabezpečení nezamestnaným. Všetci títo jedinci majú tendenciu sa uplatniť na trhu práce. Zároveň však treba podotknúť tú skutočnosť, že v našej spoločnosti boli, sú a budú občania pre ktorých nemá práca význam, je pre nich cudzím fenoménom a neprejavujú záujem o zaradenie sa do pracovných činností.

2 Nezamestnateľnosť ako aktuálny termín v sociálnej práci

Týmto termínom v sociálnej práci budeme označovať tieto skupiny nezamestnaných občanov:

a/ Absolventi stredných a vysokých škôl, ktorí od ukončenia školy nikdy nepracovali a tento stav u nich pretrváva minimálne dobu dlhšiu ako 2 roky.

b/ Občania, ktorí pracovali, stratili prácu a sú nezamestnaní podobu viac ako 2 rokov.

V oboch týchto prípadoch ide o dobu trvajúcu minimálne 2 roky, je to doba počas ktorej sa strácajú nielen pracovné schopnosti, skúsenosti a návyky, ale mení sa celkove aj vedomie takéhoto nezamestnaného človeka, životný biorytmus, menia sa hodnoty, keďže práca ako zmysluplná činnosť postupne stráca svoju hodnotu a v neposlednom rade sa mení aj životný štýl takéhoto občana (Doba dvoch rokov bola potvrdená niekoľkými výskumami, napr. Výskumným ústavom práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave, terajším Inštitútom pre výskum práce a rodiny ako aj osobnou empiriou sociálnych pracovníkov – sprostredkovateľov zamestnania vo vzťahu ku konkrétnym klientom). V prípade absolventov škôl ide o nemožnosť nadobudnutia takejto skúsenosti a u dlhodobého nezamestnaného ide o návyk na dávkový životný štýl. Oba skupiny týchto znevýhodnených nezamestnaných strácajú postupne schopnosť sa zamestnať, byť zamestnanými a zdieľať profesionálnu sociálnu rolu. Dochádza tu k novému fenoménu v sociálnej práci a to k nezamestnateľnosti.

Pod nezamestnateľnosťou rozumieme taký jav, keď občan počas svojej predpokladanej ekonomickej aktivity od ukončenia sústavnej prípravy na svoje budúce povolanie nepracoval, nepovažuje prácu za významnú svoju hodnotu a zdieľa odlišný životný štýl, ktorý je typický pre nezamestnaného. Je to stav, keď človek nemá nadobudnutú schopnosť pracovať, alebo túto schopnosť stratil z dôvodu nezamestnanosti, pričom za dobu straty schopnosti pracovať sa považuje obdobie trvajúce dlhšie ako 2 roky.

Takíto jedinci sa budú vyznačovať týmito znakmi:

- 1. Nepracovať a nemať prácu nepovažujú sa sociálny problém.** Tento jav berú ako súčasť svojej existencie, s ktorou sú spokojní, a preto nevyvíjajú žiadne aktivity k uplatneniu sa na trhu práce.
- 2. Netrpia existenčným stresom z nedostatku ekonomických stimulantov na uspokojenie svojich potrieb.** Sú navyknutí na dávkové životné štýly aj za cenu zníženia ich osobnej spotreby a vedia upustiť aj zo svojich nárokov.
- 3. Sú závislí na opatreniach štátu v rámci poskytovania rôznych foriem sociálnej pomoci.** Títo občania sú pravidelnými poberateľmi dávok pomoci v hmotnej núdzi, zo základnej ideí prechodného charakteru stavu hmotnej núdze, sa u nich poberanie dávok stáva javom trvalým.
- 4. Neprejavujú žiaduce ekonomické správanie, akceptovateľné majoritnou spoločnosťou.** Vo vzťahu k spoločnosti sú pasívni, neskôr pasivita prechádza do apatie a až k hostilite.
- 5. Sú charakteristickí svojim asociálnym správaním.** Nezamestnanosť sa prejavuje aj na ich psychike, ktorá sa odráža v odlišných názoroch a postojoch a v konečnom dôsledku aj v správaní takýchto jedincov.
- 6. Častejšie sa u nich vyskytujú sociálno – patologické javy.** Zdrojom takéhoto správania je alternatívne uspokojovanie ich základných ľudských potrieb. Potrebu vlastnej významovosti a sebarealizácie nachádzajú pre nich v akceptovateľných skupinách, ktoré väčšinou majú vo svojich vzorcoch správania nekonformné prejavy správania.
- 7. Práca ako základná ľudská činnosť nemá pre nich žiadnu hodnotu.** Chýba im takzvaná socializačná skúsenosť s vykonávaním tejto činnosti. Nevedia, aký je to proces pracovať a aký je to stav byť zamestnaným. Aj napriek tomu, že vnímajú okolitý svet a chcú byť jeho súčasťou, v tejto spoločenskej činnosti sa odmietajú integrovať.
- 8. Majú tendenciu ostať nezamestnanými po celé obdobie svojho života.** A teda aj spoločnosť si musí tento jav uvedomiť, že okrem ekonomicky aktívnych občanov má aj občanov, ktorí sú nezamestnaní a usilujú sa dostať na trh práce, ale aj takých, ktorí o túto činnosť neusilujú, pretože neznamená pre nich významnú životnú hodnotu.

Aj napriek tomuto poslednému znaku nezamestnateľnosti, sa štát usiluje o možné formy pomoci takýmto občanom. Príznačným nástrojom na riešenie takýchto skupín občanov je založenie sociálnych podnikov (Hangoni, 2009). Avšak ani vo väčšine

prípadov nie je sociálny podnik typickým nástrojom na riešenie zamestnanosti týchto jedincov, pretože títo jedinci si osvojili iný štýl života a nemajú potrebu vykonávať prácu ako profesionálnu činnosť. Sprostredkovatelia zamestnania by mali pri doporučení adeptov na tento druh pomoci nezamestnaným zohľadniť toto konštatovanie a zaraďovať evidentov úradov práce, sociálnych vecí do sociálnych podnikov len na základe ich dobrovoľného rozhodnutia a prejavu ochoty zúčastniť sa takejto formy aktívnej politiky trhu práce.

2.1. Uplatniteľnosť nezamestnateľných v spoločnosti

Aj napriek skutočnosti, že táto skupina občanov nemá potrebu a záujem vykonávať spoločensky vnímanú prospešnú činnosť, ktorou práca nepochybne je, môže sa ich aktivita, nahrádzajúca profesionálnu činnosť, uberať rôznymi smermi. Zvlášť vnímané a vykonávané aktivity ako náhrady za profesionálnu činnosť sú odlišné pre ženy a pre mužov.

2.1.1. Ženy

Žena z rodovo – historického pohľadu je vnímaná ako tá, ktorá sa stará o výchovu detí, partnera, zabezpečuje chod domácnosti, vytvára pocit citovej istoty a bezpečia v rodine. Aj minulom období do roku 1989 tu boli ženy, ktoré neboli zamestnané, mali viac detí a starali sa o rodinu a o výchovu detí. V rámci zabezpečovacieho modelu sociálnej politiky v tomto období, ich štát zabezpečoval starobným dôchodkom, bez podmienky ekonomickej účasti na spoločenskom živote a bez príjmu z pracovnej činnosti. Tieto ženy naplňujú svoje spoločenské poslanie v materstve a v starostlivosti o domácnosť. Identifikujú sa v sociálnej roly matky a manželky. Nezamestnanosť u nich nebude fenomén, ktorý im spôsobí depriváciu a existenčný stres. Majú zmysel života, cieľ a úlohy, ktoré naplňujú vo vzťahu k rodine. Ak majú partnera, ktorý ich dokáže ekonomicky zabezpečiť, môžu žiť plnohodnotným životom. Aj v tejto alternatívnej podobe náhrady intenzívnejších sociálnych vzťahov môžu vznikáť rôzne poruchy osobnosti jedinca, dôvodom môže byť monotónnosť denného režimu, ktorý sa môže v konečnom dôsledku prejavovať napríklad pitím alkoholu až po nadobudnutie závislosti na ňom. Stále častejším prejavom sociálno – patologického správania žien na materskej je problematika alkoholovej závislosti. Fenomén rodovej podmienenosti vnímania nezamestnateľnosti vo väčšine prípadov nemá traumatizujúci dopad na osobnosť nezamestnanej ženy.

2.1.2. Muži

Muž z rodovo – historického pohľadu je vnímaný ako ten, ktorý zabezpečuje a chráni rodinu. Zabezpečuje ju hlavne finančnými a materiálnymi prostriedkami, aby mohla rodina riadne fungovať a aby zabezpečovala pre svojho člena napĺňanie jeho

základných potrieb. Nezamestnateľnosť z toho uhla pohľadu bude chápaná ako výzva pre nezamestnaného, aby alternatívnymi možnými spôsobmi zabezpečil rodinu. Buď požiada orgány verejnej správy o nejakú z foriem pomoci pre svoju rodinu, avšak táto forma pomoci z hľadiska dlhodobého riešenia nie je pre rodinu perspektívna, pretože súčasný dávkový systém je vysoko motivačný a hlavne charakteristický ako prechodný. To znamená, že výška jednotlivých dávok a ich príspevkov je natoľko nízka, že nedovoľuje občanovi a jeho rodine dlhšiu dobu zdieľať tento dávkový štýl života rodiny. Nezriedka sa stáva, že za cieľom nadobudnutia alternatívnych zdrojov finančného zabezpečenia rodiny, sa muži, ako ich živitelia, uberajú k asociálnemu správaniu, t.j. začínajú sa prejavovať v kriminálnych trestných činoch. Dokonca, aj napriek svojmu sociálnemu postaveniu, zvyknú ešte umocňovať zníženú spotrebu rodiny hlavne tým, že sa stávajú závislými na hracích automatoch, nezriedka aj na alkohole. Muži sa identifikujú v náhradných sociálnych rolách namiesto absentujúcej role zamestnaného, najmä v takých, ktoré majú väčšinou sociálno – patologický charakter.

3 Sociálna práca s nezamestnateľnými

Je veľmi ťažké stanoviť adekvátne metódy sociálnej práce k tejto rizikovej skupine nezamestnaných. Ťažkosť stanovenia metód vidíme v antagonistickom ponímaní toho fenoménu spoločnosťou ako aj samotným vnímaním tohto javu jeho nositeľom. Nositeľ toho javu nemá potrebu sa zamestnať, práca preňho neznamená žiadnu hodnotu, pričom pre spoločnosť by bolo nanajvýš žiaduce, aby bol ekonomicky činný.

3.1 Preventívna sociálna práca

Javí sa ako jedna z najefektívnejších metód sociálnej práce s nezamestnateľnými. V rámci tejto metódy sú aplikovateľné všetky nástroje aktívnej politiky trhu práce na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny. Občania, ktorí sú v evidencii uchádzačov o zamestnanie do jedného roka, sú im ponúkané dostupné nástroje, ktoré im umožňujú čo najrýchlejšiu implementáciu na trh práce. Teda vytvárajú sa také aktivity, aby k fenoménu nezamestnateľnosti nedošlo. Túto skutočnosť potvrdzujú aj z hľadiska ekonomického Shavel, Čísecký a Oláh (2008), podľa ktorých znovuzaradenie dlhodobo nezamestnaných vyžaduje vyššie náklady, než sprostredkovanie práce osobám, ktoré boli nezamestnané len krátkodobo. Na dôvažok tohto konštatovania možno dodať, že väčšinou tie vyššie vynaložené náklady sa minú efektu, lebo dobou evidencie klesá schopnosť byť zamestnaným.

3.2 Sociálne poradenstvo

Odborné poradenstvo v zamestnanosti poskytovať čím skôr, najvýhodnejšie by bolo do 3 mesiacov odo dňa evidencie uchádzačov o zamestnanie na úrade práce sociálnych vecí a rodiny, pri plnej realizácii jej nástrojov a odporúčaní. Individuálna sociálna práca s nezamestnanými v odbornom poradenstve, ktorá zohľadňuje podľa Shavela a Oláha (2008) osobnostné predpoklady s požiadavkami, ktoré sa kladú na výkon určitého zamestnania, je vysoko efektívnym nástrojom sociálnej práce s touto skupinou nezamestnaných.

3.3 Sociálna intervencia indikovaná na odstránenie nezamestnateľnosti

V prípade ak predchádzajúce metódy sociálnej práce sa omeškali, alebo neboli účinné a nezamestnaný sa stal nezamestnateľným, bude veľmi náročné ho opätovne zaradiť so sociálneho normatívu. Náročnosť takéhoto procesu sa umocňuje aj tým faktom, že nezamestnaný už nebude chcieť byť zamestnaným a má tendenciu orientovať svoje správanie tak, aby sa nestal zamestnaným. Je na zvážení, podľa individuality prípadu, do akej miery je tento stav reverzibilný. V prípade neochoty spolupráce, prejavu nevôle pri snahách implementácie na trh práce, je potrebné takéhoto evidovaného uchádzača o zamestnanie z evidencie úradu práce, sociálnych vecí a rodiny vyradiť. Ide o takzvaný syndróm nenadobudnutej, respektíve získanej neschopnosti byť zamestnaným.

4 Záver

Z pohľadu sociálnej práce je potrebné si uvedomiť, že v našej spoločnosti sú jedinci, u ktorých práca nezohráva žiadnu zo životných hodnôt, majú iné životné ciele spojené s odlišnými hodnotami normatívnej občianskej spoločnosti. Treba túto skutočnosť rešpektovať v rámci garancie občianskych práv a slobôd občanov, ktoré sú zakomponované v Ústave Slovenskej republiky a náležite, podľa doporučení tohto príspevku, v sociálnej práci aj pristupovať k takýmto jedincom.

Literatúra:

BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou*

účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

MARTINCOVÁ, M. 2005. *Nezamestnanosť ako makroekonomický problém*. Bratislava: IURA EDITION. 127 s. ISBN 80-8078-038-2.

MATOUŠEK, O. 2003 *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 325 s. ISBN 80-7178-549-0.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

KRUPINSKI, M. 2002 *Nezamestnaní pod lupou*. Bratislava: IUVENTA. 36 s. ISBN 80-88893-84-4.

LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

SCHAVEL, M., ČIŠECKÝ, F., OLÁH, M. 2008. Sociálna prevencia. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.

SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2008. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety. 224 s. ISBN 80-8068-487-1.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6

VAŠUTOVÁ, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

ŽIAKOVÁ, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt

PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovská univerzita v Prešove

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Masarykova 15, 080 01 Prešov

e-mail: hangoni.tomas@gmail.com

Možnosti sociálneho pracovníka v prevencii obchodovania s ľuďmi

Rosová Dana (SR)

Abstrakt: Odborný príspevok sa zameriava na obchodovanie s ľuďmi ako novým fenoménom súčasnosti a poukazuje na možnosti prezentovať tento aktuálny a naliehavý problém aj skupinovou formou práce v školách.

Abstract: This article tackles the problem of illegal trade with people, what is a new phenomenon of today and it also gives opportunities to present this problem in workgroups on basic schools.

Kľúčové slová: prevencia, edukačný program, obchodovanie s ľuďmi

Key words: prevention, educational program, trade with people

Fenomén obchodovania s ľuďmi sa objavil na Slovensku po roku 1989. Slovensko je v súčasnosti stále krajinou pôvodu, teda krajinou odkiaľ sú predovšetkým mladé ženy obchodované do rôznych krajín sveta. Najčastejším prostriedkom pre obchodníkov s ľuďmi na zlákanie svojich obetí pritom býva lukratívna, dobre platená práca v zahraničí.

Rozsah problému na Slovensku nie je známy vzhľadom na to, že len málo obchodovaných osôb je ochotných alebo schopných vypovedať a svedčiť o tom, čo sa im stalo. Dostupné štatistické údaje však ukazujú, že problém sa naďalej prehľbuje. V roku 2001 bolo zaznamenaných 6 prípadov trestného činu obchodovania s ľuďmi, zatiaľ čo v rokoch 2002 a 2003 bol zhodne zaznamenaný počet 17 prípadov. Policajné štatistiky pritom nezaznamenávajú počet obchodovaných osôb, ale iba prípady, kde bolo vznesené obvinenie v rámci trestného činu obchodu s ľuďmi.

Preto je potrebné podniknúť zásadné kroky na riešenie problému a zaviesť primerané preventívne opatrenia, ktoré by eliminovali riziká spojené s prácou v zahraničí.

Základným medzinárodnoprávnym dokumentom upravujúcim problematiku obchodovania s ľuďmi je dodatkový Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi /Palermský protokol/, ktorý dopĺňa Dohovor OSN o boji proti nadnárodnému organizovanému zločinu, podpísaný za Slovenskú republiku v roku 2000 v Palerme. Protokol obsahuje prvú všeobecne akceptovanú definíciu pojmu „obchodovania s ľuďmi“, podľa ktorého je obchodovanie s ľuďmi verbovanie, preprava, transfer, prechovávanie alebo získavanie ľudí pod hrozbou násillia, únosmi, podvodom, prinútením silou, zneužívaním pozície, v rámci ktorej nemá táto osoba žiadnu inú reálnu a akceptovateľnú možnosť iba prijať uvedenú hrozbu, poskytovaním alebo prijímaním peňazí alebo iného prospechu za účelom získania súhlasu

osoby majúcej kontrolu nad inou osobou s cieľom jej zneužívania, nezávisle od toho, či obeť obchodovania súhlasili s účelom zneužívania. Zneužívanie zahŕňa, ako minimum, zneužívanie prostitúciou iných alebo iné formy sexuálneho zneužívania, vynútenú prácu alebo služby, otroctvo alebo praktiky podobné otroctvu, zotročovanie alebo odoberanie orgánov na nelegálne účely.

Jedným z cieľov Protokolu je informovať verejnosť o obchodovaní s ľuďmi, obzvlášť so ženami a deťmi. Znamená to vhodnou formou poskytnúť informácie nielen dospelým ľuďom, ale aj žiakom a študentom škôl a upozorniť ich na túto hrozbu násilia, s ktorou sa môžu už aj v našich podmienkach stretnúť a byť na ňu adekvátne pripravení.

Z tohto dôvodu a preto, že pracujem v oblasti prevencie sociálno-patologických javov, som sa rozhodla vypracovať edukatívny program. V rámci primárnej prevencie, cieľom ktorej je poskytnúť informácie a sociálne spôsobilosti, ktoré pomôžu redukovať pravdepodobnosť negatívneho vývoja, realizujem v školských podmienkach už šesť rokov edukatívny program **Prevencia obchodovania s ľuďmi**. Je určený pre žiakov 9. ročníka základnej školy a stredoškolákov. Hlavným cieľom programu je naučiť žiakov i študentov:

- Rozpoznať nebezpečenstvo obchodovania s ľuďmi a predchádzať jeho vzniku
- Ako sa správať v situáciách, pri ktorých môže byť človek obchodovaný.

V príspevku prinášam podrobnejšiu štruktúru edukatívneho programu **Prevencia obchodovania s ľuďmi**, uvádzam aktivity, ktoré sa osvedčili pri aplikácii programu.

1. Úvod, zoznámenie sa, navodenie atmosféry komunikácie, stanovenie pravidiel skupiny.

So skúseností z praxe môžem konštatovať, že pri tomto type programu sa najlepšie pracuje so skupinou do 20 členov. Pri tomto počte si členovia skupiny dokážu oveľa efektívnejšie osvojiť nové poznatky a informácie, intenzívne na ne reagovať, vymieňať si názory a zanietene diskutovať.

Začíname usporiadaním sedenia do kruhu, vrátane vedúceho skupiny, pričom žiadna stolička nie je prázdna.

- **Volám sa...**/ každý člen skupiny povie svoje krstné meno a na počiatočné písmeno krstného mena pozitívny prívlastok
- **Od dnešného stretnutia očakávam...**/každý člen skupiny sa vyjadrí svoj názor/
- **Vymenia si miesto...**/napr. tí, ktorí už boli v zahraničí, ktorí už počuli o danej problematike/ - technika slúži na uvoľnenie emocionálneho napätia, poznávanie sa

navzájom, vytvorenie uvoľnenej dynamickej atmosféry, prelomenie nedôvery voči vedúcemu skupiny i medzi členmi skupiny. Aktivitu ukončí vedúci skupiny.

Pravidlá skupiny – Základom úspešnej skupinovej práce je, aby mal každý z členov skupiny právo byť vypočutý a rešpektovaný. Aby mal každý priestor na vyslovenie svojho presvedčenia, na diskusiu bez odsudzovania, k čomu je potrebné vytvoriť atmosféru pre **otvorenú a dôvernú komunikáciu**. Skupina sa sama dohodne na pravidlách, ktoré bude dodržiavať počas trvania programu.

2. **Uvedenie si problému – rozpoznanie nebezpečenstva obchodovania s ľuďmi**. Cieľom je, aby si mladí ľudia uvedomili, aký závažný spoločenský problém predstavuje.

- **Čo je obchodovanie s ľuďmi? Aké myšlienky, predstavy si spájate s týmto pojmom?**

Skupinu s ktorou pracujem, rozdelím na štyri menšie skupinky. Dostanú za úlohu napísať na papier všetky slovné asociácie na tému **obchod...** Po čase, hovorcovia jednotlivých skupiniek napíšu postupne všetky slovné asociácie na tabuľu. Nasleduje diskusia.

Opäť pracujeme v štyroch skupinkách a v spoločnej diskusii hľadáme odpovede na otázky:

kto sa stáva obeťou obchodovania, v akých podmienkach sú obchodované osoby nútené žiť, ako dochádza k obchodovaniu s ľuďmi, aké typy prác sú obchodované osoby nútené robiť. Skupinky majú čas 10 minút na prípravu prezentácie k danej téme. Potom prostredníctvom svojho hovorcu postupne vyjadrujú svoje názory, postrehy pred celou skupinou, pričom sa snažím podnecovať diskusiu a poskytovať odborné informácie.

Hľadáme odpovede na otázky:

- **Kto sa stáva obeťou obchodovania?**

Najčastejšie odpovede sú: mladé naivné ženy, deti z rizikových rodín, mladiství, deti, ženy, muži, dôverčiví ľudia, naivní, neskúsení, brigádnici v cudzine, ženy v rizikových činnostiach – tanečnice, opatrovatelky, nepriebojní, neinformovaní...

- **V akých podmienkach sú obchodované osoby nútené žiť?**

Nedôstojnosť, nesloboda, minimálna mzda alebo žiadna mzda, nenávisť, drogy, psychické a fyzické násilie – nátlak, vydieranie – že bude ublížené rodine...

- **Ako k tomu dochádza?**

Hľadanie zamestnania v cudzine, možný únos detí, lanárenie mladých na

diskotéke, práca načierno, túžba po lacnom a rýchlom zisku, ekonomické pomery doma, často lukratívna ponuka v tlači, túžba po veľkom zárobku bez znalosti jazyka, predstieraná láska, nedôveryhodné sú mobilné čísla – stretnutia v kaviarni...

- **Aké typy prác sú obchodované osoby nútené robiť?**

Sex, podradné činnosti, práca nedohodnutá v zmluve, pornografia, nebezpečná práca, špinavá práca, práca s nízkym zárobkom, ťažká manuálna práca...

- **Informačný blok** – poskytujem základné preventívne informácie ako sa pripraviť na prácu a pobyt v zahraničí, koho kontaktovať v prípade krízovej situácie a podobne.

- **Videofim** – odporúčaný MŠ, s následnou diskusiou.

3. **Vytváranie motivácie pre zmenu správania.** Hlavným zámerom je, aby mladí ľudia dokázali rozpoznať nebezpečenstvo obchodovania s ľuďmi .

- **Hľadám brigádu** - cieľom je naučiť sa rozlišovať v ponukách brigád práce, ktoré môžu skrývať nebezpečenstvo, ako identifikovať „rizikové“ inzeráty a ako si overiť dôveryhodnosť práce. Členov skupiny do menších skupiniek, každá dostane dva inzeráty s ponukou práce, pričom ich požiadam o to, aby sa vyjadrili, či ich považujú za rizikové a prečo. Vedeťme diskusiu na témy:

- Prečo si myslíte, že práve tento inzerát môže skrývať nebezpečenstvo?
- Aké riziko sa za ním skrýva?
- Ako si môžete overiť daný inzerát?

- **Výhody a nevýhody práce v zahraničí**- zámerom je identifikovať motiváciu, riziká a spôsoby ich znižovania pri práci v zahraničí. Skupinu rozdelím na štyri skupinky, pričom každá dostane inú inštrukciu. Prvá sa má zamyslieť nad výhodami práce na Slovensku, druhá nad nevýhodami práce na Slovensku, tretia, aké sú výhod práce v zahraničí, štvrtá nad nevýhodami práce v zahraničí. Skupinky zapisujú svoje názory na papier a prostredníctvom hovorcov ich prezentujú pred celou skupinou.

4. **Osvojenie si spôsobilostí potrebných pre získanie nevyhnutných**

informácií o práci – aké otázky klásť a akým spôsobom, aby človek predišiel rôznym manipuláciám, neúplným informáciám, polopravdám.

- **Simulácia rozhovoru v agentúre** - v situácii uchádzač o prácu – sprostredkovateľ práce, naučiť sa klásť otázky, ktorých zodpovedanie je dôležité pri rozhodovaní sa pre určitú prácu, zistiť čo najviac informácií, rozpoznať nebezpečenstvá a riziká pri hľadaní práce v zahraničí prostredníctvom agentúr. Opäť rozdelím skupinu na štyri menšie skupinky. Trom dám rovnakú inštrukciu, aby na veľký hárok papiera napísali

čo najviac otázok, ktoré by položili predstaviteľovi agentúry sprostredkujúcej zamestnanie. Štvrtú skupinku vyzvem, aby sa vžila do role agentúry sprostredkujúcej prácu, vymyslela si rôzne rizikovejšie práce (napr. barové tanečnice, barmanky, masérky) o ktorých možných rizikách bude chcieť informovať uchádzačov o prácu len v obmedzenej miere. Po určitom čase 10-15 minút spojím skupinky do veľkej skupiny a požiadam hovorcov, aby prečítali otázky, ktoré vymysleli. Spoločne o uvedených otázkach diskutujeme. Potom požiadam dobrovoľníkov, aby si skúsili prehrať možné rozhovory s účastníkmi štvrtej skupinky.

5. **Asertívne správanie**

Navodenie atmosféry odmietnutia - skupine poskytujeme priestor na nácvik „asertívneho odmietnutia“. Všetci sedíme v kruhu. Postupne každý člen skupiny požiada vedľa sediaceho o pomoc, vymyslenú vec...ten reaguje odmietnutím - tak získavajú skúsenosť a zážitok na sebe, aké je odmietat' a byť odmietnutý. Poukazujeme na skutočnosť, že aj v prípade práce v zahraničí môžu nastať situácie, kedy zamestnávateľ robí nátlak na zamestnanca, aby vykonal určitú činnosť, ktorá je v rozpore s jeho pracovnou náplňou, osobnou morálkou a podobne.

6. **Záverečná reflexia, spätná väzba** na záver je užitočné dozvedieť sa, čo sa mladí ľudia v priebehu programu naučili, čo im to prinieslo.

- **Čo sme získali** – spoločne diskutujeme ku otázkam:
Ako použijem to, čo som sa naučil/a?
Na čo mi to bude dobré?
Komu môžem porozprávať o tom, že by to aj pre neho/ňu bolo užitočné naučiť sa takéto veci?
- **Myšlienka s ktorou odchádzam...** – cieľom je získať spätnú väzbu od účastníkov a umožniť im reflektovať výrazné zážitky a nové skúsenosti.

Záver:

- Pri prezentácii danej problematiky v školách považujem za dôležité odovzdať členom skupiny posolstvo, že je potrebné sa na odchod do zahraničia pripraviť. V žiadnom prípade nezastrašujem „nechod'te do zahraničia“, ale zdôrazňujem, že obchod s ľuďmi a riziká spojené s pobytom v zahraničí sa môžu týkať každého.
- Skúsenosti z aplikácie edukatívneho programu v školách potvrdzujú, že téma žiakov i študentov zaujala a vyburcovala ich k zanietenej diskusii. Počas realizácie programu prezentovali svoje vlastné názory a postoje, aktívne počúvali názory svojich spolužiakov a zapájali sa do skupinovej činnosti.

- Vzhľadom na pozitívne výsledky našej práce s programom, rozhodla som sa poskytnúť informácie širšej verejnosti.

Literatúra:

DIRGOVÁ Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

FABIÁN Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Gonzales, P., Julienne, M. 2008. Nikto nie je na predaj. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Kubovičová, K. 2009. Základné informácie o problematike obchodovania s ľuďmi. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: Drogová prevencia v sociálnej práci. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Rosová, D. 2005. Prevencia obchodovania s ľuďmi – skúsenosti z aplikácie v skupinových aktivitách u deviatakov základných škôl. In: Prevencia. Informačný bulletin zameraný na prevenciu sociálno-patologických javov v rezorte školstva, roč. IV., č.3.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

PhDr. Dana Rosová
Komenského 46, 040 01 Košice

Katolícka Cirkev chce pomôcť

Majda Martin (SR)

Abstrakt: *Cirkev pracuje medzi Rómami. Snažíme sa ich vychovávať. Potrebujeme na to aj pomoc štátu. Zo skúsenosti ponúkam pár postrehov, ktoré som si všimol počas života medzi nimi. Ak z nich vychováme dobrých kresťanov, budú aj dobrými občanmi.*

Abstract: *The Church works among Romas. We try to educate them. We also need help from the state. From my experience I offer some tips, that I've realised while living among them. As we help them to become good Christians, they will become good citizens.*

Kľúčové slová: *Katolícka Cirkev, misijný pracovník, spoveď, spolupráca, štát, polícia, škola, práca.*

Key words: *The Catholic Church, the missionary worker, confession, cooperation, the state, the police, the school, work.*

Cirkev medzi Rómami v Lomničke

V našej Spišskej diecéze žije okolo 80 tisíc Rómov, najviac v regióne Spiš -74 tisíc tj. 20-25% obyvateľstva. V našej diecéze v posledných rokoch narastá počet kňazov, ktorí sú ochotní venovať sa tejto pastorácii a začína tu pôsobiť aj čoraz viac rehoľných komunit zapálených pre túto činnosť.

S naším pomocným pánom biskupom sa stretávame na pravidelných stretnutiach, ktoré pomáhajú k vzájomnej výmene skúseností a spoločnému riešeniu problémov. Uskutočňujú sa aj stretnutia na celoslovenskej úrovni. Myslím si, že by bolo veľmi užitočné, keby sa aj štátni predstavitelia zapojili do týchto stretnutí, ako aj predstavitelia iných cirkví, aby sme spoločne hľadali efektívnu spoluprácu.

Naša farnosť je takmer 100% rómska a takmer 99% sa hlási k rímskokatolíckemu vierovyznaniu. Preto tu pôsobíme dvaja kňazi a od roku 2007 aj školské sestry sv. Františka, ktoré tu zatiaľ priamo nebývajú. Lomnička je bývalá nemecká dedina. Pôvodné nemecké obyvateľstvo muselo po II. svetovej vojne opustiť dedinu a odísť do Nemecka. Bola to obrovská nespravodlivosť, spáchaná na týchto ľuďoch. Hneď ako pôvodní obyvatelia Lomničky odišli, do ich domov sa nast'ahovali Slováci z okolia. Lenže ani oni v Lomničke nevydržali veľmi dlho, keďže sa malá kolónia Rómov pri Lomničke rozrastala. Bieli obyvatelia začali z Lomničky utekať. Dnes v Lomničke žije okolo 2300 obyvateľov z toho bielych okolo 15. Priemerný vek je 18,5 roka. Ročný prírastok je okolo 120 detí. Keď sa pred šiestimi rokmi začala intenzívnejšia práca v tejto farnosti nebolo tu

okrem školy a kostola nijaké iné miesto, o ktorom by sa dalo povedať, že je zdrojom kultúrneho a náboženského života. Pred dvomi rokmi, keď sme s pomocou nášho pána biskupa opravili malý dom na farský úrad, sme začali bývať priamo v dedine medzi ľuďmi, je to oveľa ťažšie a náročnejšie, ako keď sa dochádzalo zo susedného mesta Podolíneec, ale teraz je to oveľa užitočnejšie. Tak môžeme byť s nimi v neustálom kontakte a vnímať ich život veľmi zblízka. Chýbala tu budova pre voľnočasové aktivity a vôbec pre systematickú prácu s miestnymi Rómami. Preto v roku 2008 Kongregácia školských sestier zakúpila rodinný dom v Lomničke za účelom zriadenia Domu Nepoškvrneného srdca Panny Márie, na prevádzkovanie zariadenia nízkoprahového denného centra pre deti a rodinu. Hlavnou cieľovou skupinou sú deti a mládež (je tu totiž 1400 detí vo veku do 18 rokov), ktoré dávajú prednosť pasívnemu tráveniu voľného času, mimo domov, na ulici. Z dôvodu vnímania potreby nielen pracovať, ale aj žiť medzi Rómami, ukazovať im vzor, by tu rehoľné sestry mali tiež prísť bývať. Nízkoprahové centrum poskytuje sociálne poradenstvo, základné sociálne služby, ošetrovateľskú starostlivosť a ponúka voľnočasové aktivity pre deti. V súčasnosti by sme chceli dobudovať pre túto činnosť obytné priestory, kde by mali prísť sestričky bývať a kde by sa mohli naplno venovať tejto svojej službe. Veríme teda, že spolupráca Cirkvi /našej farnosti/ a štátu bude priaznivá a pomôže k vzájomnému obohacovaniu a odovzdávaniu skúseností i pomoci. Veľmi vítané by bolo v blízkej budúcnosti vytváranie tzv. misijných centier, ktoré by mali podporu štátnych autorít, v ktorých by mohli byť zamestnaní misionári, ktorí by boli naplno zaangažovaní do života konkrétnych rómskych komunít. V Cirkvi je táto myšlienka podporená cirkevnými autoritami, o čom svedčí aj naša misia v Lomničke. Bolo by veľmi užitočné keby aj štát uznal tzv. misijné centrá s misijnými pracovníkmi. Týka sa to predovšetkým rehoľných komunít. Toto by veľmi pomohlo aj nám, nakoľko sestry musia mať najprv civilné zamestnanie a potom sa môžu venovať tejto svojej službe.

Z niektorých našich aktivít a zážitkov

Popri všetkej manuálnej práci okolo kostola, fary, centra, učenia v škole, zdravotníckej a sociálnej službe... sme si našli čas aj na mnohé duchovné aktivity. Púte v Levoči, rómske púte v Gaboltove. S deťmi organizujeme letné tábory v Liptovskom Jáne, Važci. Pre starších máme duchovné obnovy vo Važci, Spišskej Belej. So speváckym zborom sv. Kataríny sme navštívili viaceré miesta – Žakovce, Žehra, Spišská Sobota, Beňadovo, Sihelné... Pomodlili sme sa krížovú cestu v Litmanovej. V Osvienčime sme si pripomenuli rómsky Holokaust. Mladí si samostatne pripravili divadelné predstavenie o sv. Kataríne, patrónke našej farnosti. Sestričky si s deťmi každoročne na Vianoce pripravujú zasa

jasličkovú pobožnosť. Počas tohto roka niektorí mladí navštevovali Rómsku animátorskú školu v Spišskej Belej. Mohli sa tu stretnúť s mnohými mladými z okolitých farností a najmä viac prehĺbiť svoj život s Bohom.

Formácia ich vnútra a svedomia je pre nás prioritou. Don Bosco, veľký vychovávateľ mládeže, hovoril: „*Nech si hovorí kto chce, čo chce o výchove, ale nepoznám lepší spôsob, ako pravidelnú sv. spoved'. a sv. prijímanie*“. Povedal veľkú pravdu a o toto sa snažíme aj my. Odhliadnuc od podstaty, čo je svätá spoveď, a pozerajúc sa len na psychologické hľadisko, je to obžaloba seba, vyznanie svojich vín a chýb. A to je veru niečo, keď človek sebakriticky na seba začína pozeráť a stále si pripomína odhodlanie zmeniť svoj život podľa zásad Desatora. Verím, že Desatoro uznávame všetci, ako základný morálny princíp na rozlišovanie dobrého a zlého. A koľkokrát som zažil, že mi niekto povedal, chcel som to spraviť, ale nespravil som? Či toto nie je opravdivý pokrok? Ak sa nám podarí z Rómov vychovať dobrých kresťanov, budú aj dobrými občanmi.

Spolupráca so štátom

Som veľmi rád, že v *Programovom vyhlásení vlády* bola spomenutá táto veta: „*Podporíme aktivity charity, mimovládnych organizácií, kresťanských spoločenstiev, ktoré majú najlepšie výsledky v tejto oblasti.*“ V tomto smere sa tešíme na spoluprácu, nakoľko práve v mnohých projektoch mala Cirkev oveľa vyššie spolufinancovanie, alebo zažívame priamo, či nepriamo, že nás nechcú podporiť práve pre hlavičku – *Rímskokatolícka Cirkev*, do rôznych projektov sa takto nemôžeme zapojiť, a pritom si taktiež dovoľm povedať, že je práve tu v Cirkvi mnoho ochotných ľudí pracovať v tejto oblasti s Rómami – a v drvivej väčšine aj za Pán Boh zaplat'. Prečo by sme sa mali skrývať za rôzne neziskové organizácie? Prečo nemôžeme všetkým ukázať, že toto a toto robí Cirkev? Potom nám môžu niektorí vytknúť, čo sa nám aj stalo a pýtať sa nás - čo vy robíte pre Rómov? My nevidíme vašu činnosť. Ale nikto už nedopovie, že musíme byť akoby skrytý za spomenutými organizáciami, lebo ináč by sme podporu nedostali. Veľmi túžim po tom, aby naša vláda komunikovala s Cirkvou a pýtala sa na jej skúsenosti. Vzájomná spolupráca môže byť veľmi osožná. Možno by sa mohli skontrolovať mnohé mimovládne organizácie ktoré sa na projektoch typu – *Ako odnaučiť Rómov fajčiť* – poriadne nabaľujú. Stačí si pozrieť reportáž z 9. júna 2010 v TV Markíza o tom, ako vybrané mimovládne organizácie, ktoré sa venujú Rómom a získali obrovské sumy peňazí na svoju činnosť, nevedeli ani len povedať čo to oni vlastne s tými Rómami robia. Na zamyslenie.

Pokúsil som sa sformulovať pár konkrétnych návrhov, o ktorých si myslím, že by Rómom pomohli a nemyslím si, že prioritou je postaviť im domy. Avšak na ich uskutočnenie je potrebná spolupráca so štátom:

Starosta na čele obce s rómskou majoritou by nemal byť slobodne volený, skôr dosadený štátny pracovník s veľmi prísnou autoritou a ochranou, aby bol poriadok. V obci s rómskou majoritou vyhráva totiž voľby ten, kto má najväčšiu rodinu. A ak sa toto nedá, tak aspoň sprísniť vo všeobecnosti podmienky a kritéria pre kandidátov na starostu obce – aspoň nejaké vzdelanie.

Verejnoprospešné práce sprísniť. A keby musel pracovať každý, kto je zdravý a poberá sociálne dávky. V prípade, že nepracuje zobrať mu časť dávok. Zo skúsenosti vidím, keď sa im siahajú na peniaze, vtedy zrobia, čo sa vyžaduje /ale predtým samozrejme treba počítať s revoltou/. Samozrejme vždy treba počítať taktiež s tým, že oni v každom systéme nájdu všetky medzery a vymyslia milión výhovoriek, ktoré vyzerajú vierohodne, len aby sa vyhli práci a povinnosti. My tu máme toľkých ľudí na maródke. Oni si svojou doslova drzosťou vydobyjú potvrdenie, že sú chorí, aj keď nie sú. Možno by bolo treba pre nich určiť nejakého lekára pre okres, ktorí by prísnejšie posudzovali ich práceschopnosť. Keď treba aj s dohliadnutím polície.

Polícia by mala byť ešte prísnejšia v konaní a mať neustále hliadky v osadách. Chápe, že je to psychicky náročné, ale nevychováme ich inakšie. Policajtom taktiež posilniť kompetencie. Policajt musí byť najmä medzi Rómami autoritou, veľmi prísnou a k tomu by mu mali pomôcť aj naše zákony. Keď naši Rómovia prekročia právny poriadok, musia byť potrestaní, nikdy by nemala nastať zo zákona taká situácia, žeby boli nepotrestateľní. Najčastejšie sa asi stáva, že ak Rómovia niečo spravia a dostanú pokutu, nemajú im ju z čoho vziať, stiahnuť - je nevyhnutelná a tak si robia čo chcú a drzo sa správajú. Oni sú si toho vedomí, že im často nemôže nikto nič spraviť. Prečo im v takýchto prípadoch nesiahneme aj na životné minimum a dávky? To stačí urobiť len raz a oni si už potom dajú pozor na jazyk i správanie. Naozaj zistujem, že pre nich je najmotivujúcejšie – zoberieme vám peniaze, ale nedať ich ani osobitnému príjemcovi. Aké je to potrestanie, že nedostanú peniaze oni, ale osobitný príjemca? Možno by bolo vhodné uvažovať o zriadení stálej policajnej stanice v rómskych dedinách. Myslím, že časom to bude nutnosť v každej rómskej obci, ak budeme chcieť udržať poriadok. Dovtedy by bolo dobré posilniť hliadky v rómskych obciach, najviac asi počas vyplácania sociálnych dávok, vtedy to tu vyzerá katastrofálne. My tu máme vtedy štátne sviatky. Takmer všetci pijú. Rodičia doma a deti vonku.

Deti keby mali povinnú školskú dochádzku aj do 18 rokov, aj tak nič nerobia len chodia a túľajú sa po nociach. Keby vedeli, že musia ráno vstať, nechodili by. Nemusíme im dávať navyše štipendiá, len za to, že sa im uráčilo do školy. Keď už tak radšej prospechové, keď sa snažia a učia. Ak im budeme hroziť, že im vezmeme soc. dávky, prídavky rodičia si dajú záležať na tom, aby ich deti do školy chodili. Veľký problém je najmä so strednými školami. Tam deti nemusia chodiť a je ich tam ťažko dostať a aj udržať. Ale bolo by aj tak užitočnejšie, keby boli donútení tam chodiť, ako keď sedia doma. A znovu sa im len „vyhrážať“ vzatím dávok. A dávky by som zobral aj za neslušné správanie v škole, za zníženú známku zo správania a pod.

K návrhu E-pay kariet by som chcel povedať len toľko. Nech sa na to nedá kúpiť alkohol a cigarety a aj obchodníkov prísnejšie trestať, ak predajú. Prípadne spraviť vývarovňu v osade a z E-pay kariet sťahovať poplatky na nevyhnutné položky. Taktiež by to mohla byť výhoda, že by už nemali z čoho dávať úžerníkom a prehrávať v automatoch. Automaty sú ďalší veľký problém – tie by sa mohli zakázať v malých dedinách a mestečkách, alebo dať aspoň zastupiteľstvu, či občanom právo, keď nechcú mať automaty v dedine, meste, nech nie sú. Obmedziť v tomto slobodu podnikania. Jednoznačne poberatelia sociálnych dávok nemôžu rozhadzovať peniaze tých, ktorí pracujú, na hlúposti.

Čo sa týka práce, treba povedať a je pravdou, že pri všetkej dobrej vôli dať im prácu, mnohí z nich sú nezamestnateľní, lebo nemajú skončenú takmer žiadnu školu, a mnohí sú aj nevzdelávatelní. V poriadku, ale aj taký dokáže zbierať smeti a drevo v lese a aspoň to treba využiť. Vybudovať niečo na spôsob sociálnych podnikov. Čistili by aj okolité dediny, lúky, kopali na stavbách, nemusí to robiť stroj, ale nech sa to dá robiť nezamestnaným za tie peniaze, ktoré už teraz poberajú a nevyžaduje sa niekedy žiadna protihodnota. A nie my pošleme ťažkú techniku na Luník IX, aby im tam ten neporiadok upratal. A oni pozerajú na to, ako sa im to tam samo upratuje.

Zdá sa to byť veľmi prísne, čo píšem, ale záleží mi na Rómoch, ako otcovi, ktorí keď chce dobre vychovať svoje deti musí byť popri láskavosti aj prísny.

Spolupráca cirkví

Všimnime si ako rastie nenávisť majority bielych voči tejto minorite Rómov a aj naopak. Niekedy sa tomu ani nečudujeme. Predsa sa mi však zdá, že máme rezervy na oboch stranách v pochopení toho podstatne kresťanského myslenia – milovať svojich blížnych bez rozdielu, dokonca aj nepriateľov. Je preto potrebná aj vzájomná spolupráca medzi cirkvami. Formovať a vychovávať k láske, nie k nenávisti. A tu nemyslím iba na

vzťah majorita verzus minorita, ale jedna cirkev verzus druhá cirkev. Asi sa ešte nedočkáme toho, žeby cirkvi spolupracovali vo všetkom, ale snažme sa aspoň nerozsievať nenávisť jeden voči druhému. Stretávam sa s tým, že predstavitelia iných náboženstiev prídu medzi Rómov, bez záujmu zostať medzi nimi a len rozsejú pochybnosti, nenávisť a odídu. Zničia to, čo iný tvrdo a ťažko budoval. Na druhej strane viem, že sú cirkvi, ktoré sú ochotné spolupracovať a pomôcť. Nech nám Pán Boh pomáha vo vzájomnej spolupráci pre spoločné dobro.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Kontakt:

Martin Majda
Farský úrad Lomnička 31, 065 03
martinmajda@gmail.com

Zmysel života stomikov a ich rodinných príslušníkov

Ristveyová Mária, Žiaková Eva (SR)

Abstrakt: *Príspevok je zameraný na problematiku zmyslu života stomikov, zisťovaniu potrieb a zdrojov zmyslu života, ako sa mení zmysel života a akú úlohu pri hľadaní zmyslu života zohráva rodina a sociálna sieť jedinca. Príspevok uvádza výsledky prieskumu, aký význam pri hľadaní zmyslu života má pre stomika rodina, viera a svojpomocné skupiny. Výsledky preukázali, že stomici aj napriek svojmu zdravotnému stavu majú svoje životné ciele, snahy a ambície a tým aj zmysel života, ktorý ich posúva duchovne ďalej.*

Abstract: *The aim of this report are problems of meaning of life for stoma people, identify their needs and sources of the meaning of life, how it changes and what role in the searching for meaning in life has family and social network. The report presents the results of the survey- what meaning has family, faith and help groups for finding meaning of the life for stoma people. Results showed that people with stoma despite their medical condition has their own goals in their life, ambitions and thereby, the meaning of life, which pushes them further spiritually.*

KLúčové slová: *Stómia. Stomik. Rodina. Zmysel života. Životné hodnoty.*
Key words: *Stoma. Stomic. Family. Meaning of life. Environmental values.*

Úvod

Výskyt nádorových ochorení hrubého čreva a konečníka má v posledných rokoch stúpajúci trend. Počet ľudí s umelým vývodom čreva sa neustále zvyšuje. Aj keď stómia nie je považovaná za chorobu, napriek tomu, tento stav v značnej miere ovplyvňuje život jedinca v mnohých oblastiach. Pacienti so stómiou sa v súčasnosti dožívajú dlhého života, vyžadujú však komplexnú celoživotnú starostlivosť a oporu nielen zo strany zdravotníkov, ale aj rodinných príslušníkov. Je isté, že priáním každého stomika je žiť radostne a spokojne v kruhu rodiny, ale aj v zamestnaní, s priateľmi a zaradiť sa do každodenného života.

Cieľom bolo poukázať, že aj napriek bio-psycho-sociálnym ťažkostiam stomici hľadajú zmysel života vo svojej novozniknutej situácii a nepoddávajú sa. Niektorým sa to darí ľahšie iným ťažšie. Dôležitú úlohu zohrávajú rodinní príslušníci a prostredie, v ktorom nachádzajú oporu. Je dobré poznať ich zmýšľanie, či sa vo svojej situácii vedia pozerať na svoj život a budúcnosť optimisticky, či u nich došlo k zmene životných hodnôt, zmene partnerských vzťahov a vzťahov v rodine. Dôležité je zaujímať sa o to aké majú v súčasnosti ambície, plány a priority, kto alebo čo ich ovplyvnilo a malo najväčší vplyv na to, že našli zmysel života. Uvítali by pomoc sociálneho pracovníka, ktorý by im vedel poradiť a pomôcť v riešení ich situácie v sociálno - právnej oblasti? Ako stav stómie ovplyvnil zmysel života rodiny a rodinných príslušníkov stomika?

Zmysel života

„Jednou z hlbokých a zásadných otázok, ktoré si človek vo svojom živote kladie, je otázka o zmysle: „Čo je zmyslom môjho života? Čo je jeho cieľom? Čo má v živote hodnotu? Má vôbec toto všetko nejaký zmysel?“ (Halama, 2007, s. 5). Človek, ktorý nemá zmysel života, tak svoj život nežije, iba prežíva. Väčšina ľudí sa zamýšľa nad zmyslom svojho života až vtedy, ak nastane kritická situácia v ich živote, alebo ak nevedia dať svojmu životu zmysel. Ak si nevedia určiť svoj zmysel života, cítia sa zbytoční, trápia sa, podliehajú depresiám a zhoršuje sa ich zdravotný stav.

Pri otázke čo je ich zmyslom života, si mnoho ľudí predstavuje nejaký cieľ, ktorý majú dosiahnuť, alebo úlohu, ktorú majú vykonať, resp. to môže byť nejaký ideálny stav, ku ktorému sa majú priblížiť.

Mnoho autorov sa zaoberalo zmyslom života či už z hľadiska filozofie, teológie, sociológie alebo psychológie (Halama, 2007; G. T. Reker a P. T. P. Wong; Frankl, 1997; Maslow in Halama, 2007). Väčšinou sa autori zameriavajú na otázky štruktúry zmyslu života resp, obsahu toho, čo môžeme pod zmysel života zahrnúť.

Najrozšírenejší je trojkomponentový model zmyslu života, ktorého autormi sú G. T. Reker a P. T. P. Wong (In Halama, 2007, s. 48 - 49), ktorí považujú zmysel života za viacdimenzionálny konštrukt z troch vzájomne sa ovplyvňujúcich komponentov : kognitívneho, motivačného a afektívneho.

Kognitívny komponent – obsahuje systém hodnôt, presvedčení, postojov aj toho, ako jedinec prisudzuje zmysel celému svojmu životu a ako chápe zmysel rôznych životných udalostí a dáva ich do jednotného rámca. Indikátorom kognitívneho komponentu je uvedomenie si zmyslu života, poriadku v živote, konečného cieľa a svojho životného poslania. Ak tento komponent, človek nemá rozvinutý, potom v jeho živote je chaos a koná bezúčelne.

Motivačný komponent – vyjadruje ciele a hodnoty, ktoré jedinec považuje za hodnotné a dôležité. Rozvinutý motivačný komponent sa prejavuje rôznymi hodnotami a cieľmi, ktoré sa jedinec snaží dosiahnuť aj napriek prekážkam a neúspechom. V opačnom prípade vedie k nedostatku aktivít, nude, apatii, beznádeje, že vytýčené ciele dosiahnu.

Afektívny komponent – sa týka stavu blaženosti, spokojnosti, naplnenia, ktoré pramenia zo zážitkov dosahovania cieľom. Najlepšie je viditeľný cez postoje človeka k problémom ako sú optimizmus, radosť zo života, spokojnosť. Slabo rozvinutý afektívny komponent sa prejavuje pocitmi nešťastia, nespokojnosti, smútkom, depresiami, pesimizmom.

Podmienkou tohto modelu je, že všetky tri komponenty sa musia ovplyvňovať navzájom. Neprítomnosť ktoréhokoľvek z komponentov ohrozuje prežívanie zmyslu života .

Všetko to, čo ľuďom dáva pocit, že svoj život prežívajú zmysluplne, či už ide o presvedčenie, ciele, hodnoty, môžeme nazvať ich zdrojom zmyslu života. Pre človeka a jeho súkromný aj spoločenský život je podstatné, aké hodnoty a v akom poradí uznáva, čo pre neho znamenajú, ako ich vie uskutočniť.

Podľa Frankla (Frankl, 1997, s. 61) sú hodnoty akési jadro z ktorého človek čerpá zmysel. Rozoznáva tri kategórie hodnôt: „tvorivé, zážitkové a postojoyé hodnoty. Hovorí, že život človeka vyzýva, aby naplňal v každej chvíli iný druh hodnôt. Raz má človek obohacovať svet svojou činnosťou, teda realizovať kreatívne hodnoty, inokedy obohacovať seba svojimi zážitkami a tak naplňovať zážitkové hodnoty. Niekedy zase ostáva priestor iba na realizáciu postojoyých hodnôt.“.

„Hodnoty (ako psychologický konštrukt) boli definované ako váhy cieľov nášho snaženia. Tie presahujú špecifické situácie. Hodnoty môžu byť cieľové (terminálne), ktoré sú viazané na ciele, ku ktorým dianie smerujeme, a inštrumentálne (týkajúce sa spôsobu života). Hodnoty podnecujú človeka k aktivite“ (Křivohlavý, 2006, s. 106).

Hierarchia hodnôt je podstatným znakom identity človeka. Je budovaná celý život. Jej zdrojom je vplyv rodičov, učiteľov, spoločností, skupín, v ktorých sa človek nachádza, cirkevných inštitúcií, masovokomunikačných prostriedkov a taktiež vlastného zvažovania.

Na aktuálne zdroje zmyslu života človeka vplýva aj sociálne – kultúrne pôsobenie. V rámci neho ide o dve veľké skupiny faktorov. Mikroštruktúra zahŕňa oblasť konkrétneho života jedinca s jeho blízkymi vzťahmi a skúsenosťami a makroštruktúra obsahuje celkové kultúrne, etnické a socio - demografické pozadie ovplyvňujúce hodnotový systém jedinca (Halama 2007, s. 73).

Osobnostné aspekty zmyslu života

Hľadanie zmyslu života predstavuje jeden z významných osobnostných faktorov každého človeka. Cieľom je objaviť zmysel vlastnej existencie a to prostredníctvom orientácie na hodnoty. McAdam (In Halama, 2007, s. 90 – 91) identifikoval tri úrovne osobnosti:

Prvá úroveň – tvoria ju dispozície a črty osobnosti. Obsahuje osobnostné tendencie ku správaniu, ktoré sú nezávislé od konkrétnej situácie. Jedná sa o osobnostné a temperamentné črty.

Druhá úroveň – sú tzv. osobné záležitosti (concerns). Hovorí o všetkých osobnostných premenných, ktoré vyjadrujú to, čo osobnosť chce dosiahnuť, alebo čomu sa chce vyhnúť.

Patria tu osobné ciele, plány, zámery, ale aj obrany, ktoré si človek vybuduje ako odpoveď na určité hrozby.

Treťou úrovňou je osobná identita, na základe ktorej osoba definuje seba, svet a svoje miesto v ňom, ale aj svoje základné životné poslanie.

Osobnosť ako systém začína svoje fungovanie ako jednoduchá štruktúra, ktorá sa postupne vyvíja smerom k zložitosti. Tento proces umožňuje osobnosti komplexne a flexibilne sa integrovať s vonkajším prostredím. Pestrosť, rozmanitosť a komplexnosť zážitkov sa stáva zdrojom pre výber adekvátnych sociálnych stratégií. Jednotlivé zložky osobnosti však musia fungovať usporiadane a v súlade, musia tvoriť jednotu, čiže integráciu (Halama, 2007, s. 92).

Podľa P. Czekiera (In Žiaková, Sčensná, 2009, s. 31) konštrukt zmyslu života obsahuje 6 komponentov, ktorými sú afirmácia života, sebaakceptácia, sloboda, vytýčenie životných cieľov, hodnota budúcnosti a postoje ku smrti.

Afirmácia života – sila života, rozvoj a pud sebazáchovy, samostatnosť, zmierenie sa so starnutím a zmenami, ktoré život prináša, viera v seba, vyrovnávanie sa so strachom zo života a smrti.

Sebaakceptácia – ovplyvňuje a podmaňuje vlastné ego, je dôležitá pri vytváraní emocionálnej rovnováhy, pomáhať človeku optimálne fungovať v spoločnosti, vystihuje osobnosť človeka.

Sloboda – znamená slobodne, ale zároveň zodpovedne sa rozhodovať.

Životné ciele – vyjadrujú túžby človeka, ktoré sú veľmi dôležité pre život. Ciele, ktoré máme v živote, však nemajú vždy rovnakú hodnotu.

J. Křivohlavý (In Žiaková, Sčensná, 2009, s. 32) uvádza, že najvyššie sú tie ciele, ktoré majú transcendentálnu hodnotu, čiže prekračujú bežné činnosti a tvoria priestor pre generatívnu oblasť života, ktorá je označovaná ako zmysluplná, čo znamená, že dosiahnutie cieľa je pre nás veľmi dôležité.

Hodnota budúcnosti naznačuje akým smerom sa má človek v živote uberať. Keďže život je dynamický, stále sa meniaci, k nájdeniu zmyslu života by sme mali zaujať optimistický postoj.

Postoje k smrti – človek ako jediný tvor si uvedomuje závažnosť a nevyhnutnosť smrti.

1 Cieľ, použité metódy

Prieskumom sme chceli zistiť podiel rodiny pri hľadaní zmyslu života a vplyv sociálnej siete stomika pri hľadaní zmyslu života. Zaujímalo nás, do akej miery vplyvajú rodinní príslušníci stomického pacienta na jeho zmysel života. Čo je úlohou sociálneho

pracovníka ako dôležitého zdroja informácií a emotívnej opory v procese vyrovnávania sa so stómiou? Aká je sociálna sieť stomikov a či majú stomici životné ciele, snahy, ambície aj napriek svojmu zdravotnému stavu?

Prieskum bol realizovaný v Ilco klube v Košiciach dotazníkovou formou. Prieskumnú vzorku tvorilo 21 členov klubu stomikov a ich rodinní príslušníci.

2 Najzaujímavejšie zistenia

Predpoklad, že rodina je dôležitá pri integrácii stomikov do života sa potvrdil.

Tabuľka 1 Význam pomoci rodinných príslušníkov

Otázka 23 Považujete pomoc rodinných príslušníkov za dôležitú pri Vašej integrácii do života?	n	%
Áno	14	78
Nie	2	11
Čiastočne	2	11

Pomoc rodiny je dôležitá aj v období liečby.

Tabuľka 2 Dôležitosť pomoci rodiny v období liečby

Otázka 24 V ktorom období by ste najviac privítali pomoc rodinných príslušníkov?	n	%
pred operáciou	1	5
po operácii	7	35
po prepustení z nemocnice	9	45
v ambulatnej starostlivosti	0	0
Teraz	2	10
Iné	1	5

Zaujímalo nás, ak by respondentov postihla choroba v inom veku, či by táto skutočnosť negatívne ovplyvnila ich zmysel života. Až 48% respondentov uvádza, že vytvorenie stómie v mladej dospelosti by ovplyvnilo výber ich povolania a rovnaké percentuálne zastúpenie (48%) by bolo ovplyvnené pri výbere partnera. Iba 4% respondentov si myslí, že stómia by neovplyvnila ich štúdium.

Ukázalo sa, že mladým stomikom zmysel života vo väčšej miere ovplyvňujú negatíva, avšak pozitívnym zistením je, že všetci sa na svoj život pozerajú optimisticky. A teda

môžeme potvrdiť, že vek respondentov nemá vplyv na ich schopnosť hľadať stratený zmysel života.

Graf 1 Vplyv stómie na zmysel života

Keďže človek je tvor spoločenský a na svoju existenciu nutne potrebuje prítomnosť ľudí, je potrebné, aby si vytváral okolo seba sociálnu sieť. Obzvlášť pozitívne je to u ľudí s rovnakým postihnutím.

Tabuľka 3 Vplyv osôb na zmysel života

Otázka 21 Označte, kto Vás ovplyvnil pri hľadaní zmyslu života.	n	%
Rodina	21	48
Kolegovia	2	5
Lekár	5	11
zdravotná sestra	5	11
Spolupacienti	2	5
Kňaz	5	11
sociálny pracovník	1	2
Psychológ	0	0
Priatelia	3	7

Tabuľka 4 Akceptácia sociálneho pracovníka

Otázka 19 Uvítali by ste pomoc sociálneho pracovníka a	n	%
--	---	---

prečo?		
zorientoval by ma v možnostiach poskytnutia dávok	5	23
informoval by ma o možnostiach zmeny zamestnania, povolania	2	10
nasmeroval by ma na možnú sociálnu sieť	2	10
emotívna podpora v čase vyrovnávania sa so stómiou	2	10
Iné	10	47

S akceptáciou sociálneho pracovníka sa stále stretávame prevažne v miere poskytovania dávok, už menej je zastúpená sociálna a emocionálna opora.

Prieskumom sme zistili, že 37% respondentov pociťuje najväčšie problémy so stómiou v oblasti psychiky. Očakávali sme, že pacienti so stómiou budú popisovať najväčšie problémy so stómiou v oblasti telesných problémov, avšak tieto uvádza iba 29% respondentov. Zaujímavé je zistenie, že 24% respondentov nemalo problémy. Na základe týchto tvrdení je potrebné zabezpečiť dôslednejšiu psychosociálnu podporu.

Tabuľka 51 Najväčšie problémy so stómiou

Otázka 11 Čo Vám spôsobovalo najväčšie problémy v súvislosti so stómiou ?	N	%
telesné problémy - hnačky, zápcha, zmeny v stavovaní, pitný režim	6	29
psychické problémy - sociálna izolácia - kultúra, šport, cestovanie, zmena životného štýlu, zmeny vzťahov v rodine, na pracovisku, zmena zamestnania	8	37
nemal som problémy	5	24
Iné	2	10

Napriek všetkému stomici majú svoje ambície, snahy a plány, majú záujem o bežné aktivity, neuzatvárajú sa do seba, na svet sa pozerajú skôr pozitívne, čo aj potvrdili odpoveďou, že existujú aj závažnejšie ochorenia (21%), a tak môžeme dedukovať, že svoje ochorenie nepovažujú za najzávažnejšiu situáciu a preto sa na svoj život pozerajú zmysluplne.

Tabuľka 6 Vplyv činnosti na zmysel života

Otázka 22 Označte, čo Vás ovplyvnilo pri hľadaní zmyslu života.	N	%
povinnosti v zamestnaní	4	20

starostlivosť o domácnosť	2	11
Informácie	1	5
Prechádzky	0	0
pobyt v prírode	1	5
Koníčky	2	11
náboženské presvedčenie	3	16
skutočnosť, že existujú aj vážnejšie ochorenia	4	21
Rozhovory	2	11
Iné	0	0

3 Komentáre a celkové zhodnotenie

- Zmysel života súvisí s hodnotovým systémom človeka a s jeho napĺňaním. Život je potenciálne zmysluplný za akýchkoľvek podmienok. Ak je človek v hľadaní zmyslu úspešný, potom je šťastný, zároveň je schopný trpieť. Utrpenie bezprostredne nevedie k zúfalstvu. Len utrpenie, ktoré je bez zmyslu, spôsobuje zúfalstvo.
- Rodina, ale aj širšie sociálne prostredie sú významnými podpornými činiteľmi pri adaptácii choroby, integrácii a hľadaní zmyslu života.
- Je potrebné ponúknuť zdravotníckym zariadeniam spoluprácu s terénnym sociálnym pracovníkom.
- Bolo by prospešné informovať stomikov a ich rodinných príslušníkov o oblastiach v ktorých im môže byť sociálny pracovník nápomocný.
- Ponúknuť stomikom a ich rodinným príslušníkom spoluprácu s psychológom.
- Vytvoriť podmienky pre sociálne poradenstvo.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

FRANKL, V. E. 1997. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta, 1997, 212 s. ISBN 80-7295-084-3.

HALAMA, P. 2007. *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: SAP, 2007. 222 s. ISBN 978-80-8095-023-1.

HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká

škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2006. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 204 s. ISBN 80-247-1370-5.

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

LOVAŠOVÁ Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: Drogová prevencia v sociálnej práci. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

SEDLÁKOVÁ Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

VAŠUTOVÁ, Maria, PANÁČEK, Michal. 2010. Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

ŽIAKOVÁ, E., SČENSNÁ, M. 2009. Zmysel života dlhodobo nezamestnaných. Špecifiká sociálnej práce s touto skupinou klientov. In. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť*. Košice: Košický samosprávny kraj, 2009. ISBN 978-80-970306-0-5, s. 28 – 37.

Kontakt:

Mgr. Mária Ristveyová
040 01 Košice, Kuzmányho 8

maruskata@azet.sk

Doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc. mim. prof.
Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty
040 11 Košice, Popradská 66

eva.ziakova@gmail.com

Možnosti sociálneho pracovníka v práci s deťmi s poruchami správania.

Rosová Dana, Žiaková Eva (SR)

Abstrakt: odborný článok poukazuje na možné pole pôsobnosti sociálneho pracovníka na úrovni prevencie sociálnej patológie, opisuje výsledky a skúsenosti z aplikácie preventívneho programu pre deti s poruchami správania

Kľúčové slová: poruchy správania, skupinová práca s deťmi, sociálny pracovník

Problematika porúch správania u žiakov sa javí ako interdisciplinárna a vyžaduje od sociálneho pracovníka pracujúceho v tíme odborníkov Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie /CPPPaP/, aby sa nimi zaoberal.

Z viacerých literárnych prameňov zisťujeme, že za poruchové môžeme označiť také správanie detí, ktoré sa vymyká zo školskej a bežnej disciplíny, čo do kvality, kvantity, spôsobu, príčiny a má nasledujúce znaky:

1/ Správanie nerešpektuje sociálne normy platné v našej spoločnosti

- o poruchách správania nehovoríme, pokiaľ jedinec nie je schopný pochopiť význam hodnôt a noriem. Takýto predpoklad nespĺňajú mentálne retardovaní, ale ľudia prichádzajúci z iného sociokultúrneho prostredia.

- o poruchách správania možno hovoriť len vtedy, pokiaľ jedinec normy chápe, ale neakceptuje ich. Dôvodom môže byť iná hodnotová hierarchia, alebo neschopnosť ovládať svoje správanie /Vágnerová, 1999/.

2/ Jedinci s poruchovým správaním nedokážu vytvoriť a udržať prijateľné sociálne vzťahy. Nechápu význam prispôsobenia sa určitej sociálnej norme, nezažili v rodine citový vzťah, ktorý by im poskytol pozitívnu skúsenosť a rozvinul ich empatické schopnosti /Train, 2001/.

V súčasnej dobe sa v našej spoločnosti zvyšuje výskyt i šírenie sociálno-patologických javov, od porúch správania až po delikvenciu, a tak otázka ich prevencie v dnešných podmienkach nadobúda viac na svojej aktuálnosti.

Významnú úlohu v prevencii sociálnej patológie zohráva pôsobenie CPPPaP. Činnosť CPPPaP zabezpečuje tím odborníkov zložený zo psychológov, sociálnych pracovníkov, špeciálnych pedagógov, ktorí v úzkej spolupráci s rodinou a prirodzeným sociálnym prostredím poskytujú špecifickú sociálnu, psychologickú a liečebno - výchovnú starostlivosť deťom ohrozeným sociálno - patologickými javmi /Slovíková a kol., 2001/. V preventívnej sociálnej práci sa uplatňujú vysokokvalifikovaní sociálni pracovníci, ktorí sa

zameriavajú na predchádzanie vzniku dysfunkčných sociálnych procesov v spoločenskom živote.

Definovanie dominantného záberu sociálnej práce nie je jednoduché a vôbec nie jednoznačné. E. Žiaková, J. Čehová, J. Kredátus (2001) uvádzajú, že sociálna práca je disciplína, ktorej teória vychádza zo základov psychológie, sociológie, etiky, pedagogiky, lekárskeho, právnického a ekonomického vied. Teoretické poznatky integruje a aplikuje do praktickej činnosti metódami a pracovnými postupmi. Špecifikum sociálnej práce je v komplexnom prístupe ku problémom sociálnych klientov, ktoré chápe v celom sociálnom kontexte. Sociálnu prácu v užšom slova zmysle charakterizuje Š. Strieženec (1999) ako priamy a pripravovaný kontakt sociálneho pracovníka s klientom, skupinou, komunitou, za účelom stanovenia sociálnej diagnózy a uskutočnenia sociálnej terapie. Ide o usmernenie klientov s cieľom zmeny ich postojov a ich aktivizáciu, aby dokázali riešiť svoje problémy.

Vychádzajúc z praxe konštatujeme, že riešenie problémovej situácie klienta si vyžaduje nevyhnutne spoluprácu sociálneho pracovníka s inými špecialistami /napríklad psychológom, špeciálnym pedagógom, lekárom atď./.

V CPPPaP sme zostavili a zrealizovali program prevencie pre žiakov 1. stupňa základných škôl. Vychádzali sme pritom z požiadaviek a potrieb praxe, kde chýbal ucelený program prevencie pre žiakov 1. stupňa s poruchami správania, ktorý by bol zameraný nielen na prácu s dieťaťom samotným, ale smeroval by k jeho najbližšiemu sociálnemu prostrediu - rodine a škole.

Obsahovú náplň programu sme orientovali na 3 cieľové skupiny:

1/ *žiaci s poruchami správania,*

2/ *rodičia žiakov s poruchami správania,*

3/ *triedni učitelia týchto žiakov.*

Tematické okruhy skupinovej práce s deťmi sme zamerali sa na aktivity, ktoré podporujú:

- **rozvoj sociálnych spôsobilostí**

/zahŕňa utváranie sebaúcty, rozvoj sebavedomia, sebapoznávania, budovanie sebadôvery/, zlepšovanie rovesníckych interakcií v smere prosociálnych a kooperujúcich vzťahov

Cieľom bolo ovplyvňovať kognitívne, motivačné aj behaviorálne črty prosociálneho správania detí. V záujme rozvoja prosociálneho správania sme sa snažili u detí rozvíjať spôsobilosti a vlastnosti ako napr. úctu k sebe a k druhým, počúvanie, pozitívne hodnotenie správania druhých, empatiu.

- **konštruktívne riešenie konfliktov**

Pre dieťa môžu byť zdrojom neprimeraných záťaží rôzne situácie v rodine i v škole, predovšetkým tam, kde prevažujú dominantné vzťahy. Z nich pramení vzájomné odmietanie a rivalita. Takéto odmietané deti prenášajú frustráciu na celý školský život, na správanie i učenie, dôverujú si oveľa menej, ako by si mohli dôverovať na základe svojich schopností. Vzniká sklon k nebezpečným neurotickým symptómom, ktoré zapríčiňujú nielen poruchy učenia, ale aj poruchy emocionality a všeobecne poruchy správania. Jedným z cieľov našej práce so skupinou detí s poruchami správania bolo naučiť deti zvládať záťažové situácie, riešiť konflikty, dokázať sa adekvátne prispôbiť a postaviť i k mimoriadnym udalostiam a problémom.

- **redukciu nepozornosti, zvýšenie koncentrácie**

Aplikovanými technikami sme chceli dosiahnuť zvýšenie úmyselnej pozornosti, zvýšenie schopnosti zamerať pozornosť výberovo na podstatné podnety.

- **redukciu prejavov motorickej hyperativity**

- **relaxáciu**

Program jednotlivých skupinových stretnutí s deťmi bol zameraný na uskutočnenie zmien nežiadúcich foriem správania. Jeho efektívnosť sme zisťovali prieskumom. Predpokladali sme, že po absolvovaní preventívneho programu dôjde:

- **k zvýšeniu prosociálnych prejavov v správaní detí**

- **k eliminovaniu negatívnych prejavov v správaní detí /zníži sa úroveň hyperaktivity, impulzivity, miera porúch v sebaregulácii/**

- **k zvýšeniu motivácie rodičov problémových detí o adekvátne postupy vo výchove. Prostredníctvom individuálnych konzultácií a skupinových stretnutí s rodičmi, týkajúcich sa nácviku primeranej komunikácie v rodine dôjde k zlepšeniu ich starostlivosti o dieťa s poruchami správania a jeho disciplínu.**

Výsledky a skúsenosti z overovania preventívneho programu

Prieskumu sa zúčastnili chlapci 1. stupňa základných škôl /obvodu Košice II/, vo veku 7 - 10 rokov. Zaradenie do skupiny odporučili psychológovia na základe diagnostikovaných porúch správania. Výsledný počet detí v skupine závisel od ochoty rodičov sprevádzať deti do CPPPaP v popoludňajších hodinách, pričom sme vychádzali aj z odporúčaní odbornej literatúry i skúseností z praxe skupinovej práce s deťmi s poruchami správania. Skupinové stretnutia s deťmi sa konali počas celého školského roka, s výnimkou prázdnin, v priestoroch CPPPaP, jedenkrát týždenne po vyučovaní, v časovom rozsahu 90 minút. Deti ku nám doprevádzali rodičia, ktorých sme na úvodnom stretnutí oboznámili s

programom, a cieľmi skupinovej práce. Zároveň rodičia písomne vyjadrili súhlas s účasťou dieťaťa v skupine. Každý rodič individuálne vyplnil dotazníky z Testu rodinného zázemia a Connersovu ratingovú škálu. Pri zostavovaní programu sme vychádzali z vývinových osobitostí detí mladšieho školského veku, z osvedčených programov a nami vytvorených aktivít. Každé stretnutie bolo zamerané tematicky.

Práca v skupine a procesy v nej prebiehajúce ponúkajú rôzne možnosti pre sebarealizáciu, uvedomenie si svojich emócií i hodnôt, podporujú vzájomnú akceptáciu. Skupina pomáha mladému jedincovi uspokojovať jeho potreby, v nej sa učí poznávať iných i seba samého, naplňovať sociálne role, poskytuje priestor pre nácvik sociálnych a komunikačných spôsobilostí. Vedenie skupiny je založené na dodržiavaní skupinových pravidiel, ktoré si členovia navrhnu a kontrolujú ich dodržiavanie. To pomáha vytvárať atmosféru dôvery a pocit bezpečia. Deti dostanú priestor, aby aj samé navrhli problém, ktorému by sa chceli venovať a riešiť ho. Je to spôsob, ako sa môže dieťa naučiť riešiť rôzne životné situácie, ktorým je v svojom sociálnom prostredí vystavené.

V skupinovej práci sme využili pohybové aktivity, rolové hry, komunikačné hry, aktívne sociálne učenie, arteterapiu, muzikoterapiu, relaxačné cvičenia, motivačno - stimulačné odmeny. Celkovo sa uskutočnilo 23 stretnutí, z toho boli aj tri spoločné skupinové stretnutie rodičov a detí zamerané na nácvik relaxácie a rozvoj komunikácie v rodine. Okrem skupinovej práce s deťmi sme pre deti a ich rodičov pripravili zaujímavý program aj počas sobôt. Zrealizovali sme štyri spoločné stretnutia rodičov a detí v prírode. Očakávali sme, že umocnia skupinový potenciál a spoločný zážitok rodičov i detí prispeje k zlepšeniu vzťahu rodič – dieťa. Spolupráca s rodičmi bola dobrá, napriek pracovnej zaneprázdnenosti doprevádzali, alebo zabezpečili sprevádzanie detí do nášho zariadenia. Prostredníctvom individuálnych konzultácií a skupinových stretnutí s rodičmi týkajúcich sa nácviku primeranej komunikácie v rodine sme sledovali zlepšenie starostlivosti rodičov o dieťa s poruchami správania a jeho disciplínu. Za veľmi pozitívny prínos našej práce považujeme ochotu rodičov spolupracovať s triednymi učiteľmi svojich detí, keďže zo začiatku nebola takmer žiadna. Pracovali sme aj s triednymi učiteľmi žiakov navštevujúcich našu skupinu. S každým pedagógom sme individuálne vyplnili Connersovu ratingovú škálu, priblížili sme im pripravený program práce s našou skupinou. Dohodli sme sa na spoločných konzultáciach. Spomínané dotazníky rodičia aj učitelia opäť vyplnili na konci prvého polroka školského roka a aj na konci, tesne pred letnými prázdninami, za účelom získania spätnej väzby, týkajúcej sa efektívnosti práce so skupinou.

V prieskume bolo použité aj participujúce pozorovanie, ktorým sme sledovali prosociálne interakcie, agresívne prejavy, impulzivitu, pozornosť, motorickú hyperaktivitu. Participujúcim pozorovaním, ktoré nesie znaky kvalitatívnej metódy sme sledovali päť kategórií prosociálnych interakcií - "fyzická asistancia", "fyzická pomoc", "verbálna asistancia", "verbálna pomoc", "delenie sa". Naša intervencia mala za cieľ podporovať také správanie detí, ktoré viedlo k spolupráci medzi deťmi, k vzájomnej akceptácii. Výrazne sa efekt prejavil v redukcii rušivého impulzívneho správania pri hre.

Prieskum sme vyhodnocovali kvalitatívne aj kvantitatívne. Vplyvom pôsobenia nášho programu došlo k výraznému zlepšeniu vo všetkých sledovaných kategóriách, hlavne v kategórii "verbálna asistancia".

Kvalitatívne spracovanie výsledkov participujúceho pozorovania detí v skupine poukázalo na pozitívne zmeny v týchto oblastiach:

1/ zvýšenie úrovne prosociálnych interakcií,

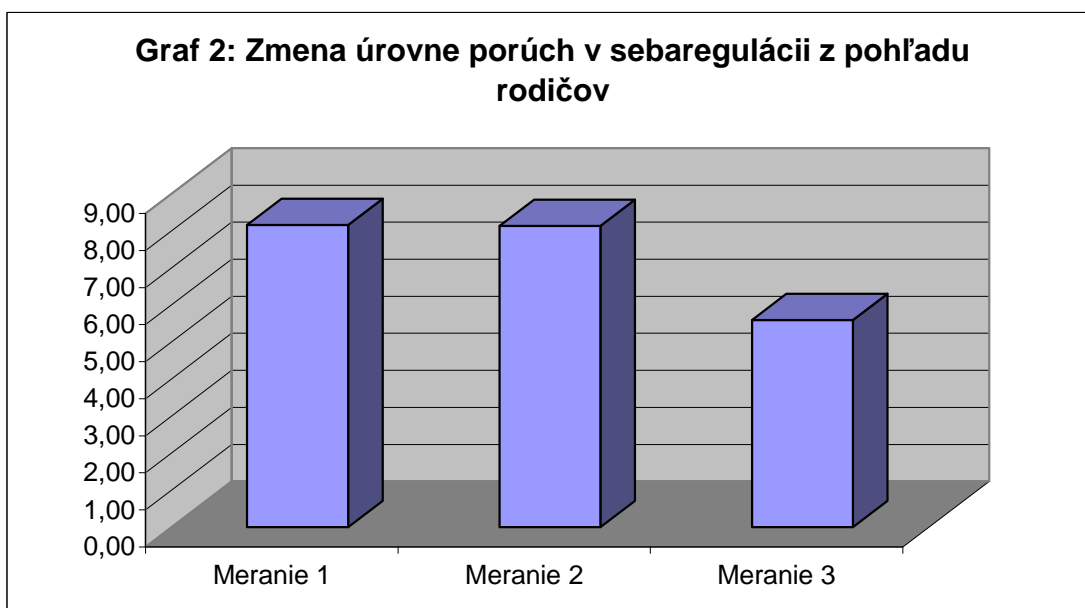
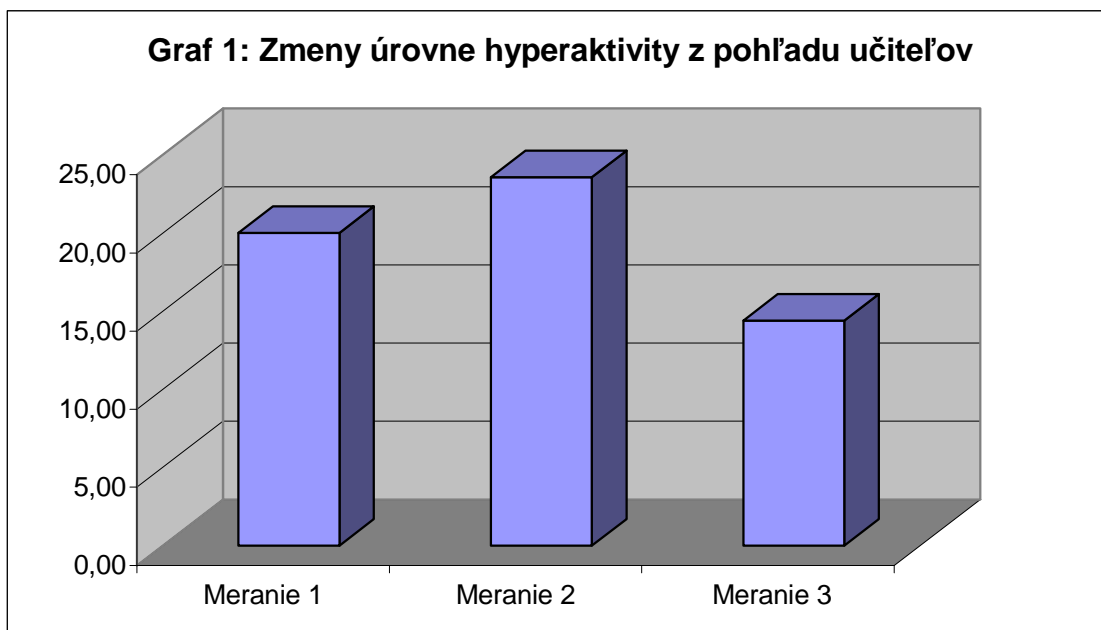
2/ zníženie úrovne impulzivity,

3/ eliminovanie agresívnych prejavov správania,

4/ zlepšenie starostlivosti rodičov o dieťa s poruchami správania a jeho disciplínu.

Na spracovanie výsledkov prieskumu bol použitý systém programov Statistica 5.5 /StatSoft, Tulsa, OK, 2000/. Kvantitatívne vyhodnotenie naznačuje eliminovanie negatívnych prejavov v správaní detí a to znížením úrovne hyperaktivity hodnotenej učiteľmi kde vidieť pokles medzi druhým a tretím meraním /graf č.1/. Ďalšiu výraznú zmenu sme zaznamenali v treťom meraní oproti prvému a druhému meraniu. Dochádza k eliminovaniu problémov v sebaregulácii, ktoré boli hodnotené rodičmi/graf č.2/.

Predložené výsledky dovoľujú hovoriť o úspechu realizovaného preventívneho programu. Domnievame sa, že opísané skúsenosti môžu napomôcť k motivácii ďalších odborníkov pre prácu v oblasti prevencie. Zároveň naznačujeme, aké je možné pole pôsobnosti sociálneho pracovníka, pracujúceho v tíme s ostatnými odborníkmi poradenského zariadenia. Poukazujeme na nevyhnutnosť realizácie preventívneho programu u žiakov 1. stupňa základnej školy s poruchami správania. Konštatujeme, že pri realizácii programu je potrebné orientovať sa okrem detí aj na rodinné prostredie a samotných pedagógov. Nevyhnutný je komplexný prístup k danej problematike. Sme na začiatku cesty a veríme, že sme sa vydali správnym smerom.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej society. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach*. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou*

účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Hangoni, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Slovíková, M. a kol. 2001. Činnosť CVPP v školskom roku 1999/2000. Bratislava, ÚIPŠ

Strieženec, Š. 1999. Úvod do sociálnej práce. Trnava, AD

Train, A. 2001. Nejčastejší poruchy chování dětí. Praha, Portál

Vágnerová, M. 1999. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc, mim. prof
Vedúca Katedry sociálnej práce,
UPJŠ , Košice

PhDr. Dana Rosová
sociálny pracovník CPPPpP, Košice
Komenského 46, 040 01 Košice

Vzdelávanie rómskych detí v kontexte rodinnej výchovy

Budayová Zuzana (SR)

Abstrakt: *Slovenská republika patrí medzi krajiny s najväčšou rómskou komunitou. Príslušníci rómskeho etnika v porovnaní s majoritnou skupinou obyvateľstva sú v nerovnom postavení, čo sa týka vzdelania, spoločenského postavenia, bývania a zamestnanosti. V súčasnej dobe patrí problematika vzdelávania rómskeho etnika medzi najdôležitejšie úlohy nášho školstva.*

Education of Gypsy children in context family education

Abstract : *Slovak republik belong to countries with the biggest Gypsy community. Members of Gypsy ethnic in comparation with a majority group of population are'nt in the same position on the meeting of education , social position, habitation and eployment. In this time belong question of education Gypsy ethnic to the most important roles our education.*

Kľúčové slová : *rodinné prostredie, výchova, vzdelávanie rómskych detí,*

Key words : *family position, , education of Gypsy children.*

Rómske rodinné prostredie

Rodinné prostredie, nachádzajúce sa rómskych lokalitách je sociálne ale i zdravotne rizikové. Rómsku osadu môžeme charakterizovať ako zoskupenie chatrčí, kolíb, ktoré sú neraz postavené bez akéhokoľvek stavebného povolenia, bez inžinierskych sietí a obývajú ich niekoľko rodín naraz.

Jednoizbové chatrče sú z dreva, niekedy obité plechom, často bez okien. Podlaha v nich je najčastejšie z hliny, miestnosť je vetrateľná len cez dvere. Voda je čerpaná zo studní, prípadne z potoka, keďže pripojenie na kanalizáciu a vodovod neexistuje. Rómske osady nachádzame na okrajoch dedín a miest, izolované od majoritného obyvateľstva. V mnohých rómskych osadách sa likvidácia tuhého odpadu nerieši, keďže smetné nádoby sú dávno plné, alebo vôbec v osade nie sú. I počas nášho predvýskumu, ktorý sme vypracovávali na potreby dizertačnej práce sme sa veľakrát stretli s názorom, hlavne u pomocníkov terénnych sociálnych pracovníkov rómskeho pôvodu, že „hlavným dôvodom takeého množstva odpadu je používanie jednorázových plienok. Niekedy sa v cigánskej rodine vyprali bavlnené plienky a bol pokoj...“ (podľa slov rómskej pomocníčky Vierky z Markušoviec). Socializačné pôsobenie rómskej rodinnej výchovy na svoje deti je približne rovnaký, ako v ktorejkoľvek inej nerómskej rodine.“ Socializácia je proces sociálneho učenia, keď dieťa nadobúda vedomosti, schopnosti, osvojuje si hodnoty, normy, ktoré potrebuje pre život v spoločnosti, čím mu umožňuje stať sa spoločenským

a plnohodnotným. Socializácia je ale dlhodobý proces“.¹⁰ Socializácia je nevyhnutným predpokladom a determinantom pre formovanie individuality človeka – procesom utvárania osobnosti, jeho jedinečných vlastností a schopností. V procese socializácie si rómske dieťa nadobúda vedomosti a schopnosti nahromadené spoločnosťou, osvojuje si hodnoty a normy regulujúce život spoločnosti. Tieto vzory a hodnoty významným spôsobom kodifikujú jeho konanie a správanie v životných podmienkach.¹¹ V rámci rodinného prostredia Rómov majú na dieťa najväčší vplyv rodičia – otec, matka, potom súrodenci a napokon starí rodičia, ostatní príbuzní. Hlavou rodiny je muž – otec. Vnútri ako hlava rodiny má hlavné slovo, jeho rozhodnutiam sa ostatní musia podriaďovať. Starostlivosť o obživu a chod rodiny je na žene, kde podľa tradičného a prežívajúceho názoru by bolo pre muža hanbou prevádzať domáce práce. Žena má byť doma a má sa starať o deti. Funkcia muža a ženy sa dopĺňa. Spôsob vnímania ekonomickej situácie a jej riešenia je u rómskych a nerómskych rodín odlišný. Ak nerómskej rodine nestačia finančné prostriedky na chod rodiny, žena – matka nastúpi do zamestnania. Tú istú situáciu rómska rodina vyrieši tak, že požiada o sociálnu výpomoc, ale s nástupom do zamestnania rómska žena neráta. V menšej časti mladých rómskych rodín sa táto situácia začína meniť, čo je prospešné pre vytvorenie postojov detí k budúcemu manželstvu a výchove vlastných detí.¹²

Rozdielov vo výchove medzi rómskymi rodinami, žijúcimi v sociálne rizikových lokalitách, osadách a rómskymi rodinami žijúcimi v mestách je veľmi veľa. Vzhľadom na umiestnenie osád v nevýhodných lokalitách, Často zdravotne nebezpečných je následná vysoká chorobnosť rómskych detí. Chorobnosť je vyššia tým, že matka sa nedostatočne stará o choré dieťa a nedodržiava pokyny lekára – pediatra. Z týchto dôvodov sú častejšie v nemocnici. Preto je dôležité v takýchto oblastiach preferovať zdravotnú prevenciu, realizovať zdravotno edukačné projekty.

Rómske rodiny v osadách neriešia vlastné problémy, ale preferujú osobné pohodlie pred zodpovedným prístupom k danému problému. Najväčší problém je asi sociálno ekonomický, kde je 100 % nezamestnanosť a z toho vyplývajúce ich bývanie a vybavenosť domácností, sociálna odkázanosť na štátne sociálne dávky. Rodičia majú len základné

¹⁰ Bursová, J.: Rovesnícke skupiny a ich význam pre socializáciu dieťaťa. *Despitationes Scientificalae Universitatis Catholicae Ružomberok*, 2009, Roč.IX. č. 2, Ružomberok: KU, s.45

¹¹ KOTEKOVÁ, E., a kol.: *Psychológia rodiny*. Košice : PeGaS, 1998, s.60-62.

¹² Porov.: Teoreticko – metodologické východiská výskumu cigánskej rodiny a cigánskych obyvateľov. Košice: Spoločenský ústav SAV, 1989.

vzdelanie a s tým súvisí len veľmi malá možnosť uplatnenia sa na trhu práce. Tak isto odlišná kultúra spôsobu života, odlišný materinský jazyk, neprispôsobilosť sociálnemu okoliu a vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi rodinami prehlbujú rozdiely.

Rómska rodinná výchova

„*Odadženo mardo, so ačhila a čoro, oda mek goreder, so hino korkoro.*“ (*Zle je tomu, kto je chudobný, ešte horšie tomu, kto je sám.*) Rómske príslovie

Rodina mala v živote Rómov odjakživa veľký význam. Najviac sa tešili, ale i v súčasnosti tešia deťom, ktoré pre nich znamenajú obrovské bohatstvo a šťastie. Nezriedka sa i v dnešnej dobe stretávame s rodinami s desiatimi deťmi a viac. Je známe, že Rómovia milujú svoje deti. Rómskym matkám záleží hlavne na tom, aby ich deti neboli hladné, aby boli zdravé a veselé. Viac sa venujú najmä prvým deťom, ktoré keď sú odrastené, staršie, starajú sa o svojich malých súrodencov. Veľa krát sa môžeme stretnúť s mladými dievčatami s veľkými krdľami detí, myslia si, že všetky deti sú ich súrodenci. Po krátkom rozhovore s nimi však zistíme, že sú to deti jej matky, teda jej súrodenci, ale aj jej vlastné deti. Rómski rodičia sa so svojimi deťmi rozprávajú iba po rómsky, myslia si že po slovensky ich naučia v škole. Tieto deti majú potom v škole problémy a zaostávajú za ostatnými spolužiakmi. Deti nerady odchádzajú od svojich rodičov ani potom, keď sú dospelé a založia si svoje rodiny. Mimoriadnu úctu prejavujú Rómovia svojej matke. Svoju lásku k nej vyspievali v mnohých piesňach. O tomto vzťahu hovorí i príslovie :

„*Te meral dad, rovel o vodi, te meral daj, rovel o jilo.*“ (*Keď zomrie otec, plače duša, keď zomrie matka, srdce plače*)¹³

Rómskym rodinám sa často vyčíta, že majú príliš veľa detí. Dôvodom nie je ale „ignorovanie“ kontroly pôrodnosti, ale práve fakt vnímania detí ako príchodu šťastia do domácnosti. Neplodnosť znamená koniec partnerstva. Rómovia hovoria, že bezdetná rodina je smutná a na posmech druhým. „Tento názor vychádza z ich skoršieho postavenia a úplnej izolácie mimo spoločnosti, keď sa u nich v ťažkých podmienkach posilnil pud sebazáchovy – a tým súčasne i potreba reprodukcie omnoho viac ako u ostatných.“¹⁴ Dôvod mnohodetnosti bolo uchovanie rodu, jeho sila, možnosť zabezpečenia obživy a starostlivosti o starých rodičov v budúcnosti.

Rodina určuje normy a pravidlá správania sa, kontroluje ich dodržiavanie a trestá ak sa porušujú.¹⁵ „Ukazuje sa, že veľkosť rodiny a poradie narodenia dieťaťa do nej má vplyv na

¹³Porov.: MANN, B. A.: *Rómsky dejepis*. Bratislava: Kalligram, 2000.

¹⁴DÁVIDOVÁ, E.: *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské nakladateľstvo, 1965, s.81.

¹⁵Porov.: CANGÁR, J.: *Ludia z rodiny Rómov*. Nové Zámky: Crocus, 2003.

jeho inteligenciu, pričom platí, že čím sa zväčšuje rodina a čím je poradie narodenia neskoršie, IQ skóre sa znižuje. Tento vzťah je však komplikovaný práve socio – ekonomickým statusom a inteligenciou rodičov, pretože práve rodičia s nižším IQ majú tendenciu mať viac detí a nižší socio – ekonomický status.“¹⁶

Rómske deti často nemajú primerané rodinné prostredie, inak ponímajú aj disciplínu a poriadok. Napriek tomu, že sú vedené k samostatnosti, ich názory sú v rodine akceptované, rovnocenné, môžu ich vyjadrovať bez vyzvania. Vo veľkých rodinách sa dôslednejšie dodržiava deľba práce pre všetkých členov rodiny - i detí, čím sa vytvára priestor pre samostatnosť, vedenie k zodpovednosti, k práci a kooperácii. Rómovia sa pri výchove väčšinou venujú iba malým deťom, alebo najmladšiemu z detí. Rodičia sa často nestarajú o to, čo ich deti robia vo voľnom čase. To sa týka i prípravy do školy. Nepíšu si domáce úlohy, nepripravujú sa na vyučovanie, nenosia si školské pomôcky a desiatu.

Vplyv rodinného prostredia na edukáciu rómskych detí

Etnické rómske komunity žijú v najväčšej koncentrácii na východnom Slovensku, v okresoch s veľmi nízkou socioekonomickou úrovňou. V týchto okresoch sa kumuluje nevyhovujúca odvetvová štruktúra ekonomiky v kombinácii s veľkosťou podnikov a vysokým počtom členov sociálne rizikových skupín obyvateľstva.¹⁷ Na Spiši je väčší počet neintegrovaných rómskych rodín, kde podnety na rozvoj osobnosti dieťaťa stagnujú. Absencia základných materiálnych predmetov, ako sú napríklad knihy, dostupnosť médií, vybavenosť domácností, vlastná detská izba na písanie domácich úloh spôsobujú deficit v oblasti kultúrnych hodnôt a úrovne a tým pádom i zníženej kvality výchovy. O výchovu sa matka nestará sama, ale širšia rómska komunita, ktorá ovplyvňuje i kvalitu edukácie. Škola predstavuje pre dieťa iné zvyky, spôsoby a postoje, čo rómske dieťa vníma ako odlišné a nie vždy prisvojiteľné.

Rómske dieťa musí rozprávať iným jazykom ako je zvyknuté, malo by tento jazyk i ovládať. Nie vždy je to možné, keďže rómska rodina väčšinou nevenuje tomuto problému dostatočnú pozornosť. Tak sa dostáva do skupiny neprispôsobivých, alebo sa preradzuje so škôl pre mentálne postihnuté deti.¹⁸ Celú situáciu zhoršuje i zlá, nepriaznivá ekonomická a finančná situácia rodičov, ktorí sú odkázaní na sociálnu pomoc štátu, pretože na Spiši je 100% nezamestnanosť rómskych rodín.

¹⁶ČAVOJOVÁ V., MIKUŠOVÁ, E.: *Vplyv enviromentálnych faktorov na akademickú inteligenciu rómskych detí*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008, s.253.

¹⁷SÁMELOVÁ, K.: *Sociálne a rodinné prostredie pri edukácii rómskych žiakov regiónu Spiš*. Bakalárska práca. Spišské Podhradie, 2009, s.35.

¹⁸Porov.: CANGÁR, J.: *Ludia z rodiny Rómov*. Nové Zámky: Crocus, 2003.

Vzdelávanie rómskych detí

Veľa krát môžeme počuť, že Rómovia si zvyčajne nevážia vzdelanie, považujú to za zbytočné, ťažké a namáhavé. Špecifikom vzdelávania rómskych detí je, že oveľa viac ako iné deti potrebujú motivačnú klímu a prostredie a samozrejme i empatické a akceptujúce vzťahy. Zákonitosti výchovy a vzdelávania mapuje pedagogika so svojimi disciplínami. Vo vzťahu k rómskemu žiakovi je dôležité vyzdvihnúť otázky výkonu a prežívania. Výkon je pre žiakov potrebný, ale nie ako „drilovanie sa“, donucovanie, ale skôr ako hľadanie metód a motivácie, ktoré ich privedú k optimálnej výkonnosti.¹⁹ Prínosom pre úspešnú edukáciu je nadväzovanie kontaktu s rodičmi detí. Vo väčšine prípadov kontakt vzniká až vtedy, ak sa zistia alebo vzniknú problémy a vtedy rodičia prídu do školy s „pocitom viny“ za svoje dieťa. Je dôležité, aby rodičia boli od začiatku informovaní o výchove a vzdelávaní svojich detí, čím by boli motivované obidve strany. Rodičia rómskych detí by sa mali cítiť ako spoluúčasť vzdelávacieho procesu. Zvyšovala by sa zodpovednosť rodiča, čo by bolo v prospech toho, že sa môžu lepšie naučiť pochopiť hlavné ciele vzdelávacieho procesu.

Tým, že tieto deti majú špeciálne vzdelávacie potreby, nie sú schopné zvládať náročné učivo základných škôl. Kotlár, Kotlárová²⁰ hovorí, že „iba špecifickým kvalifikovaným prístupom učiteľa je možné dosiahnuť úspech pri absolvovaní základnej školy. Opatrenia v tejto oblasti vyžadujú jednak záujem zo strany samotných učiteľov, jednak aj dostatočné množstvo finančných prostriedkov.“ Vzhľadom na multikultúrnu výchovu rómskych detí je preto potrebné inovovať metódy, formy a techniky vzdelávania.

Záver

Rómske deti, ktoré pochádzajú zo sociálne slabých rodín, nemajú vypestované takmer žiadne sociálne a kultúrne návyky. Deti je potrebné naučiť základným spôsobom správania, pozdraviť, poďakovať, poprosiť. Je potrebné budovať a rozvíjať ich sebavedomie, sebaovládanie. Hlavnou podmienkou je podporiť a posilniť predškolské vzdelávanie v systéme celoživotného vzdelávania, prehodnotiť metódy a prístupy, ktoré sú uplatňované v školskom edukačnom procese.

Rómsku populáciu charakterizujeme aj ako marginalizovanú skupinu obyvateľstva, čiže skupinu ľudí, ktorá je na okraji spoločnosti. Je preto nevyhnutné podporovať emancipáciu rómskych rodín, aby sa prekonali kultúrno – sociálno – spoločenské prekážky.

¹⁹Porov.: BALVÍN, J.: *Edukace rómskeho žáka jako systém*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008.

²⁰ KOTLÁR, D., KOTLÁROVÁ, J.: *Výchova a vzdelávanie jako základný pilier rozvoja spoločnosti*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008, s.294.

Literatúra:

- BALVÍN, J.:** *Edukace rómskeho žáka jako systém.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008, 662 s. ISBN 978 – 80 – 8094 – 314 – 1.
- BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L.** 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií.* Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.
- BURSOVÁ, J.:** Rovesnícké skupiny a ich význam pre socializáciu dieťaťa. *Despitationes Scientificalae Universitatis Catholicae Ružomberok*, 2009, Roč.IX. č. 2, Ružomberok: KU.
- CANGÁR, J.:** *Ludia z rodiny Rómov.* Nové Zámky: Crocus, 2003, 240 s. ISBN 80 – 88992 – 42– 7.
- ČAVOJOVÁ V., MIKUŠOVÁ, E.:** *Vplyv enviromentálnych faktorov na akademickú inteligenciu rómskych detí.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008, 662 s. ISBN 978 – 80 – 8094 – 314 – 1.
- DÁVIDOVÁ, E.:** *Bez kolíb a šiatrov.* Košice: Východoslovenské nakladateľstvo, 1965,
- KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2010. Je zdravie pre Rómov dôležitou hodnotou? In: *Vzdělávání menšin a multikulturní výchova v evropském kontextu: zborník príspevkov z 2. medzinárodnej konferencie konanej dňa 19.-20. novembra 2009 v Liberci.* Liberec: RLS, s. 125-129. ISBN 978-80-903953-4-3.
- KOTEKOVÁ, E., a kol.:** *Psychológia rodiny.* Košice : PeGaS, 1998, 131 s. ISBN 80 – 967901 – 0 – 2.
- KOTLÁR, D., KOTLÁROVÁ, J.:** *Výchova a vzdelávanie jako základný pilier rozvoja spoločnosti.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa5. Nitra: vyd. Prešov, 2008, 662 s. ISBN 978 – 80 – 8094 – 314 – 1.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám.* Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- MANN, B. A.:** *Rómsky dejepis.* Bratislava: Kalligram, 2000, 54 s. ISBN 80–7149–316-3.
- ROZINAJOVÁ, H.:** *Pedagogika pre rodičov.* Martin, Osveta 1988.
- SÁMELOVÁ, K.:** *Sociálne a rodinné prostredie pri edukácii rómskych žiakov regiónu Spiš.* Bakalárska práca. Spišské Podhradie, 2009, 42.s.
- Vašutová, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků.* In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení,* Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce.* Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- Teoreticko – metodologické východiská výskumu cigánskej rodiny a cigánskych obyvateľov. Košice : Spoločenský ústav SAV, 1989, 233 s. <http://referaty.atlas.sk>

Kontakt:

PhDr. Zuzana Budayová
Hrabovská cesta 1,
Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku
Adresa na doručenie : Odorín č. 300. 05322
Mail: budayova@gmail.com. zuzana.budayova@ku.sk

Nezamestnanosť mladých ľudí a ich sociálne vylúčenie

Ružička Vojtech (SR)

Abstrakt: *Mojim zámerom je vyzdvihnúť význam a silu sociálnej práce vtedy, keď sa jedinec dostáva do zložitých životných situácií. A jednou z nich je práve nezamestnanosť, ktorá postihuje celú spoločnosť bez rozdielu, teda aj mladých ľudí. Práve pre nich predstavuje veľký životný zlom, pretože jej existencia je spojená so stratou možnosti zúročiť svoje nadobudnuté vedomosti, no v prvom rade so stratou možnosti zarobiť si svoje „prvé korunky“ a takto sa stať nezávislým. Zvládnutie tohto problému si vyžaduje veľkú dávku trpezlivosti, ale hlavne odbornú pomoc a správny prístup sociálnych pracovníkov, ktorí tu vystupujú v roli sprostredkovateľov a poradcov.*

Abstract: *My intention is to highlight the importance and power of social work when the individual gets into difficult life situations. And one of them is unemployment, which affects society as a whole without distinction, therefore, young people. Right for them life is a big break, because its existence is linked to loss of momentum to capitalize on their acquired knowledge, but primarily with the loss of, to earn their "first crown" and thus become independent. Tackling this problem requires a great deal of patience, but mainly technical assistance and the right attitude of social workers who also act in the role of intermediaries and advisers.*

Kľúčové slová: *Exklúzia, nezamestnanosť, mladí ľudia*

Key words: *Exclusion, unemployment, young people*

V súčasnej dobe dochádza v našej krajine k neustálym zmenám a reformám, či už v ekonomickej, zdravotníckej alebo v politickej oblasti, čo má veľký vplyv na našu ekonomiku a hospodárstvo. Následkom toho dochádza i k zmenám v ďalších faktoroch, a to napríklad v deficite štátneho rozpočtu, v miere inflácie, vo výške životnej úrovne a samozrejme aj v celkovom vývoji nezamestnanosti.

Za posledných dvadsať rokov došlo na Slovensku k výrazným zmenám a to vo všetkých sférach spoločenského života. Štát už nie je tým, čím doposiaľ bol – prestal s priamou starostlivosťou o svojich občanov. Jeho starosť sa viac upriamila na seba. Vytvárajúca sa globalizácia a individualita na trhu práce priniesla so sebou nové požiadavky týkajúce sa hlavne človeka pracujúceho, jeho celkového výkonu, ako i kvality jeho práce.

Niektorí tieto zmeny uvítali, pretože im poskytli možnosť nanovo prehodnotiť svoj doterajší život a zároveň im vnukli myšlienku využiť nové možnosti, ktoré táto transformácia priniesla. Možno povedať, že im priniesla akúsi „slobodu“ rozhodnúť sa pre cestu, ktorou sa bude ich ďalší život uberať. Väčšina občanov však boli a myslím, že ešte aj sú, takýmito zmenami zaskočení, pretože ešte stále sa nevedia prispôbiť novému modernému trhu práce. Ide hlavne o občanov, ktorých vychoval predchádzajúci systém. K zaradeniu sa na trh práce im chýba pružnosť a vlastné sebavedomie presadiť sa. Väčšina z nich ešte stále čaká na pomocnú ruku od štátu ako aj od jeho inštitúcií, no bohužiaľ –

dnes je to už úplne inak. Občan sa donekonečna nemôže spoliehať na iných a hľadať u nich pomoc, musí sa viac začať spoliehať na seba - svoje možnosti a schopnosti.

Takisto tu nemožno hovoriť ani o zabezpečení a garantovaní práce, ako tomu bolo ešte nedávno, kedy sa každému študentovi pri odovzdávaní dokladu o ukončení štúdia odovzdával aj nástupný list do podniku, za ktorý študoval.

Za predchádzajúceho systému bol každý nepracujúci človek spoločnosťou považovaný za delikventa. Jeho správanie a chovanie bolo ponímané ako vážny priestupok, za ktorý musel byť vzatý do väzenia. V súčasnosti je to však úplne naopak, pretože i napriek tomu, že na Slovensku po vstupe do Európskej únie pribudlo veľa nových pracovných príležitostí, dnešná hospodárska kríza vracia našu krajinu tam, kde bola predtým a nezamestnanosť sa chápe ako čosi prirodzené. Fenomén nezamestnanosti sa opäť začína „prebúdzat“ a naberať na svojej intenzite. Je to smutné, no k nezamestnaným sa začínajú radiť i dlhoroční pracujúci, pre ktorých bola táto skutočnosť ešte stále neznámym pojmom či „zlým snom“. A dnes, kedy sa nachádzajú hádam v najrizikovejšom období – pred dôchodkom, sú bez práce.

Problém nezamestnanosti predstavuje jav, ktorý sa dotýka všetkých, teda nielen priamo nezamestnaných. Stratíť zamestnanie zo dňa na deň je dnes úplne bežnou vecou a môže postihnúť ktoréhokoľvek človeka bez rozdielu pohlavia, veku, či postavenia. Tento životný zlom nesie so sebou nielen stratu príjmu či hmotnej istoty, ale hlavne strach a obavu z toho, čo bude ďalej. Stav nezamestnanosti je sprevádzaný neistotou, pocitom menejcennosti, depresiami a je len otázkou času, kedy toto všetko môže „vybuchnúť“ a vyústiť do rôznych psychických ťažkostí, priestupkov, či dokonca do trestnej činnosti.

Za najzraniteľnejšiu skupinu sa okrem občanov v preddôchodkovom veku považujú nezamestnaní mladí ľudia. Po skončení štúdia prichádzajú s veľkým elánom presadiť sa na trhu práce, nájsť si vhodné zamestnanie, v ktorom by zúročili svoju niekoľkoročnú snahu a využili by svoje získané vedomosti a zručnosti. Tí šikovnejší a možno povedať i tí narodení pod „šťastnejšou hviezdou“ si prácu nájdu ešte počas štúdia alebo ihneď po jeho ukončení. Sú i takí, ktorí odchádzajú pracovať do zahraničia. Avšak veľká skupina mladých ľudí toľko šťastia a schopností nemajú a vo svojom mladom veku zažívajú možno prvé veľké sklamanie z neúspechu. Stávajú sa nezamestnanými. Najviac takýchto mladých ľudí možno nájsť v okrajových regiónoch stredného a východného Slovenska, kde je možnosť pracovných príležitostí podstatne nižšia než je na západnom Slovensku alebo v okolí Bratislavy.

NEZAMESTNANOSŤ A JEDINEC

Každý problém znamená pre jedinca alebo pre celú skupinu rôznorodú skúsenosť. A tak je to i s nezamestnanosťou, ktorá postihuje ľudí v ktorýchkoľvek fázach ich života.

Inak prežíva stav nezamestnanosti mladý človek – absolvent školy, ktorý má, dá sa povedať, život pred sebou a je prispôsobivejší a flexibilnejší i napriek tomu, že na trhu práce je jeho pozícia oproti iným evidovaným nezamestnaným vo väčšej nevýhode z dôvodu nedostatku praxe.

Inak sa s týmto problémom vyrovnáva starší človek, ktorý je v preddôchodkovom veku a ťažšie prijíma zmeny vo svojom zabehnutom živote.

Inak sa na nezamestnanosť pozerá človek, ktorý je živiteľom rodiny a inak ju prežíva človek, ktorý je zodpovedný sám za seba.

Ako sme už viackrát spomínali, individuálne prežívanie nezamestnanosti ako aj jej intenzita závisí od viacerých faktorov, akými sú: osobnosť jedinca, jeho rodinné zázemie, sociálne kontakty, dĺžka trvania nezamestnanosti a pod. A práve od nich záleží, či sa jej negatívne dôsledky prejavajú vo svojej plnej sile, či človeka zasiahnu len čiastočne, alebo sa neprejavajú vôbec.

Zo všeobecného hľadiska však môžeme skonštatovať, že väčšina ľudí prežíva nezamestnanosť (zvlášť tú, ktorá trvá už dlhšiu dobu) ako frustrujúcu situáciu, ktorú sprevádza pokles životnej úrovne, pocity neistoty a strachu z budúcnosti, depresie, narušenie sebadomia, strata motivácie, či vznik pasivity až úplnej rezignácie, kedy dochádza k zmiereniu sa s osudom. Nezamestnaný človek postupom času stráca pracovné návyky a jeho život prechádza do určitého stereotypu. Čím dlhšie nezamestnanosť pretrváva, tým ťažšie je pre jedinca nájsť odvahu a motiváciu začať opäť pracovať a zmeniť svoj doterajší spôsob života.

Mladí ľudia (hlavne tí, ktorí dosiahli plnoletosť a ukončili školu) majú „konečne“ svoj život vo vlastných rukách. Väčšina má svoj vlastný životný štýl, v ktorom chce dosiahnuť určité ciele, a jedným z nich je začleniť sa do „sveta dospelých“. Pod pojmom „byť dospelý“ si predstavujú finančnú nezávislosť a samostatnosť, ktorú im poskytne práve zaradenie sa do pracovného pomeru. Avšak, aké je ich sklamanie, keď im túto cestu naruší práve ona – nezamestnanosť. Ich sebadôvera začína byť narušená, ich sebadomie je znížené a motivácia oslabená. Po čase prichádza stres, ktorý keď je nahromadený, môže viesť k vážnym zdravotným poškodeniam. Zo začiatku sa ho človek snaží prekonávať a bojovať s ním. Ak sa mu to však nedarí a stres sa stáva silnejším než je on sám, jeho správanie a konanie sa postupom času stáva pasívnym a ľahostajným. Človek rezignuje a prestáva mať šancu.

Aby však k takémuto stavu nedošlo, odborníci nám ponúkajú päť stratégií, ktoré pomáhajú zvládnuť alebo aspoň zmierniť pôsobenie stresu, ktorý vznikol ako následok náročnej životnej situácie – nezamestnanosti:

- **Zvyšovať** informovanosť o tom, čo sa s človekom deje, čo sa deje okolo neho, prípadne, aká je nádej, že sa z tejto situácie dostane.
- **„Prebudiť“** človeka k akejkoľvek činnosti, prostredníctvom ktorej začne z vlastnej iniciatívy bojovať so svojim rozpoložením.
- **„Utlmiť“** každú činnosť, ktorá by mohla jeho situáciu ešte viac zhoršiť.
- **Doviesť** jedinca k tomu, aby prostredníctvom vnútorného rozhovoru – „sám so sebou“ – prehodnotil svoju situáciu, zmenil rebríček hodnôt, prípadne našiel cestu k riešeniu.
- **Smerovať** človeka k tomu, aby sa neodvracal od iných ľudí, práve naopak, priviesť ho k tom, aby bol ochotný prijať ich pomoc, rady, posilu, či sociálnu oporu.

Nezamestnaný mladý človek by nemal pri riešení všetkých svojich problémov (a nielen tých, ktoré sa týkajú nezamestnanosti) zostať sám. Mal by vedieť, že na svete predsa len existuje človek, ktorému sa kedykoľvek môže so svojimi ťažkosťami zdôveriť a ktorý mu ich pomôže prekonať. Ak tým človekom nechce alebo z akéhokoľvek dôvodu nemôže byť jeho príbuzný či priateľ, snažme sa, aby sme sa ním stali práve my – sociálni pracovníci.

ŽIVOTNÝ ŠTÝL NEZAMESTNANÝCH MLADÝCH ĽUDÍ

Každý človek má svoje cieľové zameranie – vie, čo od života očakáva a pozná, čo chce od neho dosiahnuť. O životnom štýle jedinca ako aj o spôsobe jeho života veľa prezrádzajú jeho:

- **záujmy** (čo rád robí, čo ho baví),
- **hodnoty**, ktoré uznáva a ktoré chce v živote dosiahnuť (napr. zdravie, fungujúci rodinný život, dobré medziľudské vzťahy a pod.),
- **princípy a pravidlá**, ktoré vo svojom živote dodržiava, uznáva ich a riadi sa nimi,
- **názory** na udalosti a skutočnosti, ktoré sa nachádzajú okolo neho, **presvedčenia**,
- **postoje** ako výraz jeho poznania, zaujímania vzťahu a tendencií konať v určitých životných situáciách (postoj k problému zneužívania detí, k problému vojen, k problému nezamestnanosti atď.),
- **normy**, ktoré uznáva a schvaľuje spoločnosť ako aj jeho vlastné, prípadne normy jeho skupiny.

Profesor Ken Roberts (Macháček, 1997) vo svojom hodnotení situácie u mladých nezamestnaných tvrdí, že ide o závažný sociálny problém. Nepredstavuje však ešte

spoločenskú krízu, ktorá by ohrozovala základ spoločnosti. Jedným z argumentov prečo je to tak je ten, že mladí ľudia vnímajú svoju nezamestnanosť ako dočasnú, ktorá sa určite niekedy zmení tak v celej spoločnosti, ako aj v ich individuálnom prípade. V súčasnosti sa pre značnú časť mladých ľudí stáva životný štýl nezamestnaného niečím blízkym a poznaným, pretože veľa ľudí v ich okolí si ho už raz alebo viackrát vyskúšalo. S touto svojou situáciou sa teda istým spôsobom stotožňujú a sú s ňou zmierení.

Byť bez platenej práce neznamená iba menej finančných prostriedkov na životné potreby, ale v prvom rade tu dochádza k zmene denného režimu nezamestnaného jedinca. Denný režim a zoskupovanie nezamestnaných sa dá rozdeliť do niekoľkých odlišných životných štýlov. A práve tieto životné štýly sa vyšpecifikovali z predchádzajúcich výskumov u mladých nezamestnaných ľudí (Macháček, 1997, s 26).

Domov a dieťa

Do tejto skupiny patria hlavne ženy, ktoré väčšinou majú vlastné deti. Ak ich aj nemajú, veľa času trávia pri starostlivosti o deti svojich bratov či sestier. Bez ohľadu na to, mladé ženy patriace do tejto skupiny trávia veľa času i s inými členmi svojej rodiny – s rodičmi, starými rodičmi, súrodencami. Náplňou dní tejto skupiny je teda v prvom rade starostlivosť o deti a potom domáce práce, ako sú: upratovanie, varenie, pranie, nakupovanie atď. Ich voľný čas sa obmedzuje na sledovanie televízie, čítanie, rozhovory s rodinou a niekedy i s užším kruhom podobne situovaných priateľov. Deň týchto mladých žien sa môže zdať monotónny. Ráno zavčasu vstávajú, starajú sa o deti a domácnosť. Práca doma sa obyčajne sústreďuje na doobedie a poobede pre nich znamená uvoľnenie. Večer, keď deti spia, vzniká čas na sledovanie televízie, prijímanie návštev alebo chodenie na návštevy. Členky tejto skupiny väčšinou nepodnikajú aktívne kroky k hľadaniu si zamestnania. Vystupujú ako „domáce“ svojich rodín a takto sa aj ponímajú. Ponúkané zamestnania im často neposkytujú mzdu, ktorá by dokázala vyrovnať hodnotu ich neplatenej domácej práce.

Aktívni hľadači práce

Ide prevažne o mužov. Ich životný rytmus pulzuje neustále okolo hľadania si zamestnania. Ráno si zaobstarajú noviny, nalistujú si inzertnú časť, telefonujú zamestnávateľom, zúčastňujú sa pohovorov, stretávajú sa s priateľmi, kde diskutujú o prípadných pracovných ponukách. Využívajú odlišné taktiky hľadania zamestnania, ktoré je závislé od ich vzdelania a od druhu práce. Hľadanie si práce predstavuje ústredný bod ich každodenného programu.

Priatelia a hobby

Členmi tejto skupiny sú muži i ženy. Majú hlboké záujmy, ktoré pôsobia ako náhrada za platenú prácu a zároveň nahrádzajú aktívne hľadanie si zamestnania. Ich záujmy ich často privádzajú k príležitostným ba dokonca až k stálym zamestnaniam. Majú často umelecké sklony, hrajú na hudobných nástrojoch, maľujú obrazy, fotografujú, pôsobia v dramatických krúžkoch a pod. Veľa času trávia v kaviarňach či v pohostinstvách, navštevujú diskotéky a bary. Domov sa vracajú neskoro v noci a nasledujúci deň potom dospávajú. Výdavky, ktoré u mladých ľudí vznikajú takýmto spôsobom života, si väčšinou hradia sami z príjmov, ktoré získali prostredníctvom svojich záujmov (umelecká činnosť), alebo im finančné prostriedky poskytujú ich rodičia.

Pseudonezamestnaní

Mladí ľudia, ktorí patria k takémuto typu nezamestnaných, žijú z práce vykonávanej vo sfére druhej ekonomiky. Sú bez zamestnania, pretože si v bežnom systéme nenašli vhodné zamestnanie. Ich práca v druhej ekonomike (príležitostné zárobky), prípadne podpora rodičov, slúžia na ich ďalšie vzdelávanie. Niektorí z nich pracujú istý čas v cudzine a keď sa vrátia domov, „odpočívajú“ ako nezamestnaní. Pre týchto ľudí sú typickými pracovnými činnosťami sezónne práce: práca v zabezpečujúca služby obyvateľom, v poľnohospodárstve atď. Ich zamestnanie sú spravidla príležitostné a trvajú iba krátke obdobie. Voľný čas členov tejto skupiny nie je veľmi rozmanitý a ani finančne náročný. Najmä vtedy, ak sa jedná o mladé dievčatá či ženy, ktoré platenú prácu či štúdium musia kombinovať s prácou v domácnosti či so starostlivosťou o deti.

Zúfalci trpiaci nedostatkom

Členovia tejto skupiny tvrdia, že absolútne nemajú čo robiť. Ich denný režim nemá žiadnu časovú štruktúru, ich spoločenský styk je takmer žiadny, nestýkajú sa dokonca ani s vlastnými členmi svojej rodiny. Sú osamelí, nemajú okruh priateľov, ba ani známych. Celý deň, ako vstanú z postele, nerobia nič. Trpia vylúčením zo spoločnosti. Nemajú peniaze na zábavu, nemajú priateľov ale ani partnerov. Vonkajší svet im sprostredkúva iba televízia. Nudia sa, cítia sa porazení, sú osamelí a nedôverčiví, často krát u nich prevláda pocit zúfalstva. Svoju lepšiu budúcnosť si predstavujú ako príjem rozličných podôb sociálnych podpôr.

Nezamestnanosť predstavuje síce masový problém, no pre mladých ešte stále neznamená konečnú krízu. Mladí ľudia veria, že ide len o dočasnú situáciu a preto svoje postavenie veľakrát dopĺňajú aktivitami, ktoré im umožňujú vnímať život v kontexte budúcnosti. Mnohí z nich radšej uprednostnia zotrvať v akomsi „prechode“, než by mali akceptovať to, že sa zaradia do krátkodobých nízkokvalifikovaných a nízkooplatených zamestnaní, ktoré sa

im núkajú. Mnohí vzdelaní mladí nezamestnaní sú dychtiví po vyššom vzdelaní a väčších zručnostiach dúfajúc, že takto skôr nájdu uplatnenie. A preto svoj voľný čas nezamestnaného využívajú i na ich dopĺňanie.

SOCIÁLNA PRÁCA S NEZAMESTNANÝMI

Zamestnanie zohráva v živote človeka významnú úlohu, pretože od neho sa odvíja štruktúra jeho života, jeho začlenenie do spoločnosti či sociálne kontakty. Pri jeho strate stráca jedinec svoj sociálny status a s ním spojené sebavedomie, redukujú sa jeho sociálne kontakty, narúša sa režim dňa a strácajú sa získané pracovné návyky. K nim sa pridáva zmätok a s ním súvisiaca neistota a celá situáciu sa ešte viac sťažuje. Nahromadené prekážky predstavujú pre nejedného nezamestnaného pri zvládaní tejto situácie, obrovský problém, ktorý už nedokáže vyriešiť sám. Preto, aby sa takémuto stavu predišlo, je dôležité nezamestnanému človekovi včas a účinne pomôcť. Ved' čím dlhšie zostáva človek v dobe nezamestnanosti bez pomoci, tým dlhšie trvá jeho nezamestnanosť a tým ťažšie sa opätovne zapája do pracovného života. Potrebný je nielen ekonomický, ale i psychologický a sociálny záujem na riešení jeho problému.

Problém nezamestnanosti nepredstavuje v kontexte sociálnej práce nový fenomén. Jeho existencia je však úzko spätá s inými ťažkosťami, akými sú napríklad chudoba, rodinná kríza či patologické javy, ktoré bývajú už tradičným predmetom sociálnej práce. Pri sociálnej práci s nezamestnanými je dôležitá v prvom rade pomoc pri identifikácii problému, ktorému jedinec čelí. Stimuláciou vnútornej aktivity sa posilňuje jeho sebadôvera, ktorá nezamestnanému pomáha pri osvojovaní si nových zručností a vedomostí dôležitých pre jeho uplatnenie sa na trhu práce. U nezamestnaného človeka je vhodné rozvíjať také schopnosti - kreativita, komunikácia, kooperácia, samostatnosť, asertivita – ktoré ho dovedú k vlastnej svojpomoci. Pre optimálne zvládnutie danej situácie je dôležitá aj zmena jeho pohľadu na seba samého, na osobnostné zdroje.

Podľa Pavlovičovej (2008) komunikácia vrámci práce s klientom je iba jednou, aj keď veľmi dôležitou dimenziou. Okrem komunikácie sem zaraďuje aj interakciu a percepciu. Interakcia je vzájomné pôsobenie, organizovanie spoločnej činnosti, spolu práca, kooperácia, prípadne obojstranná pomoc alebo ochota k nej. Percepcia zahrňuje zase vzájomné vnímanie, poznávanie a pochopenie účastníkov vzťahu. Čím bohatšie je poznanie seba samého, tým bohatšie je poznanie iných a naopak

Sociálna práca s nezamestnanými sa realizuje na ÚPSVaR, ktorý sa delí na dva úseky, a to: na úsek služieb zamestnanosti a na úsek sociálnych vecí a rodiny.

Na úseku služieb zamestnanosti sa vykonáva konkrétna sociálna práca s nezamestnanými, t.j.: evidencia uchádzačov o zamestnanie, sprostredkovanie zamestnania, poradenstvo či iné činnosti, ktoré sa riadia zákonom č. 5/2004 Z .z. o službách zamestnanosti.

Literatúra:

BALVÍN, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

MACHÁČEK, L. 1997. Mládež a nezamestnanosť v Európe. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 1997, s. 7, 13-15, 79.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Pavlovičová, A.: Sociálna komunikácia v zdravotníctve, in: *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky*, Osveta, Martin 2008 ISBN 978-80-8063-287-8

KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti

Kozubík, Michal - Rusnákova, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Vojtech Ružička, PhDr, PhD.

Trnavská Univerzita, Univerzitné nám1 Trnava

vojtech.ruzicka@post.sk

BEZPEČNOSŤ OBČANOV AKO PREDPOKLAD SOCIÁLNEJ INKLÚZIE

Križovský* Stanislav

Abstrakt: *Občianstvo má základný význam pre každého občana, keďže vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije. Občianstvo sa vyvíjalo počas dlhých storočí a v istej logickej nadväznosti: občianska dimenzia, politická a sociálna dimenzia. Otázkou je, aké práva zahŕňajú jednotlivé dimenzie občianstva, aké sú nástroje ich realizácie a či existujú v spoločnosti inštitúty a inštitúcie, ktoré tieto práva zabezpečujú alebo dohliadajú na ich poskytovanie.*

SAFETY OF CITIZENS AS LIKELY TO SOCIAL INCLUSION

Abstract: *Citizenship is essential to every citizen as defined in the legal, political and social relationship to the society in which he lives. Citizenship has evolved during the long century and following the same logic: civic dimension, a political and a social dimension. The question is, what rights include various dimensions of citizenship, what are the tools of their implementation and whether there are in society, institutes and institutions that guarantee these rights or to supervise their provision.*

Kľúčové slová: *bezpečnosť, občan, občianstvo, bezpečnostné prostredie, verejný poriadok.*

Keywords: *security, citizen, citizenship, environment, security, public order.*

Úvod

Úroveň ochrany bezpečnosti života, zdravia a majetku občanov sú tak významnou sociálnou hodnotou, celospoločenskou, sociálnou a individuálno-občianskou, že z hľadiska priority sa zaradujú na popredné miesta v hierarchii celospoločensky uznávaných hodnôt. Je vecou celej spoločnosti, politických strán, štátnych orgánov, verejno-právnych inštitúcií, orgánov obcí, podnikateľských subjektov, občianskych iniciatív a združení, nevynímajúc ani občanov podieľať sa na zabezpečovaní týchto záujmov. V podmienkach demokracie má občan z globálneho pohľadu najmenej dve neodňateľné práva a to právo na ochranu svojich práv pred násilím rôzneho charakteru a právo spočívajúce v možnosti prezentovať svoje vlastné názory a záujmy.

Výraz „obecná“ či „verejná“ či „občianska“ bezpečnosť zahŕňa ochranu obecných a spoločných hodnôt a to bezpečnosť osôb a majetku, bez ohľadu na to, v ktorom úseku spoločenského života došlo k ich porušeniu.

Bezpečnosť

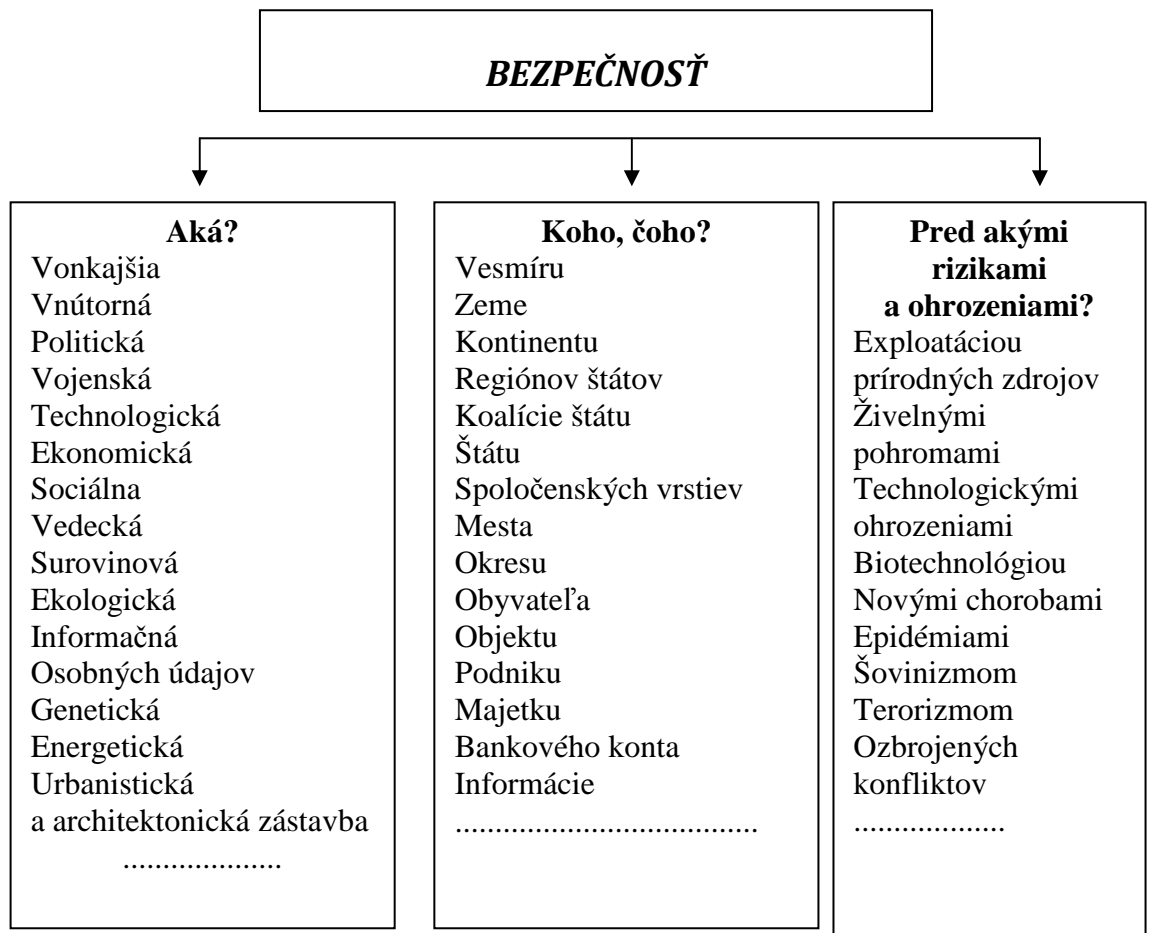
Rôzne úrovne života zapríčiňujú rôzne typy konfliktov, politické, náboženské, národnostné, sociálne, ktoré sú zdrojom ohrozenia bezpečnosti jednotlivca a spoločnosti.

Bezpečnosť je vnímaná z dvoch základných aspektov: Prvý ako ochranu pred nebezpečenstvami prírodnej povahy, ktorú prezentovali prírodne živly, dravá zver apod. Tieto faktory brali ako niečo prirodzené, čo patrí k ich svetu, niečo, čo je neodvratné a to, či ich postihne pohroma, závisí od vôle bohov. Druhý aspekt bol spojený s javmi a hrozbami sociálnej povahy, a tým bol prikladaný väčší význam. Ľudia vnímali svoje postavenie v prostredí zápasu dobra, ktoré sa stotožňovalo s bezpečnosťou, istotou a zla, ktoré predstavovalo nebezpečenstvo pre život a majetok človeka.

* JUIDr. Stanislav Križovský, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach

Bezpečnosť dnes nadobúda aj sociálny rozmer a vyžaduje si riešiť také problémy, ako je nezamestnanosť, chudoba v tretích krajinách, masová migrácia a preľudnenosť v určitých aglomeráciách.

Schéma č. 1: Štruktúra najdôležitejších faktorov, ktoré je potrebné zohľadniť na definovanie pojmu bezpečnosť

Zdroj: Tyrála 2009

Na agendu občiansko-spoločenského sektora bezpečnosti existujú dva rôzne pohľady.

Prvý rozoznáva rozdiely medzi sociálnou bezpečnosťou a spoločenskou (sociálnou) bezpečnosťou. Podľa tohto prístupu je sociálna bezpečnosť vnímaná skôr ako problém vzťahujúci sa k bezpečnosti, zachovaniu či udržaniu si identity v individuálnej i skupinovej rovine. V tomto zmysle je sociálna bezpečnosť definovaná ako problém udržateľnosti v prijateľných podmienkach evolúcie) tradičných foriem jazyka, kultúry, zvykov, náboženstva a národnej identity. (Hofreiter 2006)

Medzi faktory, ktoré môžu byť vnímané ako hrozby sociálnej bezpečnosti, môžeme zahrnúť:

- migráciu, v dôsledku ktorej sa môže narušiť národnostná, kultúrna a náboženská homogenita pôvodného obyvateľstva do takej miery, že sa podstatne zmení zloženie a štruktúra obyvateľstva v krajine;
- kultúrny a jazykový vplyv silnejších, vyspelejších krajín, preberanie cudzích kultúrnych vzorov,

- narušenie pocitu náležitosti k danej komunite (národnostnej, kultúrnej ap.) ako dôsledok integračných procesov (napr. eur občianstvo, svetoobčianstvo ap.) ale i dezintegračných procesov, napr. v dôsledku rozpadu mnohonárodnostných štátov,
- demografické problémy, prejavujúce sa úbytkom obyvateľstva, čo spôsobuje úbytok nositeľov určitej identity.

V dôsledku týchto, ale i niektorých ďalších vplyvov, môže sa identita sociálneho objektu formovať a transformovať v súvislosti s tým, ako sa daný objekt etabluje, reprezentuje alebo presadí v kultúrnych systémoch, ktoré ho obklopujú.

Druhý prístup považuje ako rozhodujúci faktor sociálnej bezpečnosti. Táto je stotožňovaná s problémami ochrany občana, sociálnych skupín, spoločnosti pred hrozbou porušovania ich životne dôležitých záujmov, práv a slobôd. V užšom poňatí sa dá považovať za sociálne zabezpečenie, čo mu prisudzuje prevažujúci ekonomický rozmer.

V súvislosti s týmto chápaním spoločenského sektora bezpečnosti je objektom sociálnej bezpečnosti jednotlivec, občan, jeho práva a slobody v sociálnej sfére života spoločnosti : právo na život, na prácu, na mzdu, na lekársku starostlivosť, na vzdelanie, na oddych ap.

Okrem toho, objektmi takto vnímanej sociálnej bezpečnosti sa v konkrétnych sociálno-ekonomických podmienkach stávajú tí najzraniteľnejší (ženy, deti, starí ľudia ap.), ale i tí, ktorí sa ocitajú v stave chudoby, hmotnej núdzy a sú závislí od sociálnej pomoci štátu. Nezariadenie takýchto ľudí do zodpovedajúceho systému sociálnej pomoci by sa mohlo, za určitých podmienok, stať vážnym vnútornou-bezpečnostným problémom krajiny.

Občianstvo

J. Szacki, zostavovateľ antológie textov k problematike občianskej spoločnosti (Ani knieža, ani kupec: občan. Krakow, 1997) na stránkach časopisu Studia socjologiczne (1999, č. 4) odpovedal na otázku, ako by definoval občiansku spoločnosť. Jeho odpoveď znela: „Nie som si istý, či je takáto definícia až taká nevyhnutná“. Občianska spoločnosť sa ako pojem podľa J. Szackého radí k dosť abstraktným politickým ideám so slušnou filozofickou tradíciou, ale podobne ako pojmy sloboda, demokracia, spravodlivosť, naznačuje nám skôr smer nášho úsilia, prípadne nám pomáha uvedomiť si, že niečo nám chýba. Bez takýchto ideí sa nezaobídeme. Dávajú zmysel tomu, čo robíme, ale nepomáhajú nám objasňovať to, čo sme urobili. Občianstvo má základný význam pre každého občana, keďže vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije. (Macháček 2008)

Sociologická reflexia vývoja tohto procesu v klasických demokraciách, ako je obsiahnutá v diele anglického sociológa T. H. Marshalla naznačuje, že občianstvo sa vyvíjalo počas dlhých storočí a v istej logickej nadväznosti: občianska dimenzia v 18. storočí, politická v 19. storočí a sociálna dimenzia v 20. storočí. Pre pochopenie pojmu občianstvo je potrebné zodpovedať na základné otázky. Prvou otázkou je, aké **práva** zahrňajú jednotlivé dimenzie občianstva, druhou otázkou je aké sú **nástroje** ich realizácie. Napokon si kladieme otázku či existujú v spoločnosti nezávislé

inštitúcie, ktoré tieto práva zabezpečujú alebo dohliadajú na ich poskytovanie.

Schéma č. 2: Občianstvo podľa T. H. Marshalla

Kritériá, Aspekty občianstva	Kedy sa vyvinul?	Aké práva zahrňa?	Nástroje realizácie	Zodpovedné inštitúcie
OBCĽANSKY	18. stor	osobná sloboda, súkromné vlastníctvo, ochrana pred štátom, zmluvné vzťahy, sloboda	panstvo práva (právny štát)	Súdy

		prejavu a vyznania		
POLITICKÝ	19. stor.	participácia na výkone politickej moci (ako volič alebo člen reprezentatívneho zboru)	proces volieb, všeobecné volebné právo	parlament, miestny orgán moci
SOCIÁLNY	20. stor	ekonomické a sociálne zabezpečenie podľa prevládajúceho štandardu v spoločnosti	bývanie, vzdelávanie, zdravotnícka starostlivosť, sociálne zabezpečenie, podpora v nezamestnanosti, penzia	Sociálne poistenie, Sociálne zabezpečenie

Zdroj: Prevzaté zo štúdie Wallace, C. (1993): Koncepcia občianstva v súčasnej svetovej sociológii. In: Sociológia, vol. 25, č. 3, s. 163-176.

Občianska spoločnosť má nadnárodný rozmer. Jedným zo štyroch strategických priorít Európskej komisie je podpora nových foriem *European governance*. *Governance* sa vymedzuje ako pravidlá, mechanizmy a praktiky, ktoré ovplyvňujú proces rozhodovania a umožňujú, aby sa do tohto procesu maximálne zapájali občania Európy. Modernizácia fungovania európskej verejnosti spočíva na piatich základných princípoch: otvorenosť, participácia, zodpovednosť, efektívnosť a koherencia.

Schéma č. 3: Princípy občianskej modernizácie v Európe

<i>Otvorenosť:</i>	zabezpečuje informácie a aktívnu komunikáciu s mladými ľuďmi v ich jazyku tak, aby chápali činnosť Európy a politiku, ktorá sa ich týka.
<i>Participácia:</i>	zaisťuje, že sa s mladými ľuďmi konzultuje a zabezpečuje sa, aby participovali na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú individuálne a celkovo aj života ich spoločenstva.
<i>Zodpovednosť:</i>	rozvoj novej a novo-štruktúrovanej formy spolupráce medzi členskými štátmi a európskymi inštitúciami je aj v záujme toho, aby sa našli spôsoby vyvolať primeranú úroveň zodpovednosti a rešpektovania aspirácií mladých ľudí.
<i>Efektívnosť:</i>	zabezpečuje, aby to, čo mladí ľudia ponúkajú, mohlo byť odpoveďou na výzvy spoločnosti, aby mladí ľudia prispeli k úspechu rôznych sektorových politík, ktoré sa ich týkajú a prispeli k budovaniu Európy budúcnosti.
<i>Koherencia:</i>	rozvíjať informovanosť o existencii rozličných koncepcií politík, ktoré sa týkajú mladých ľudí a umožňovať ich intervenciu na rozličných úrovniach, kde je to užitočné.

Zdroj: Nový impulz pre európsku mládež. Biela kniha 2002.

Moderná občianska spoločnosť je postavená na základe rešpektovania a realizácie politických, sociálnych, kultúrnych a ekonomických práv občanov.

Záver:

Vytvorením sociálne udržateľnej a súdržnej spoločnosti bude dôvera občanov v schopnosť štátu zaistiť ich bezpečnosť narastať. Pokojné vykonávanie práce, podnikania a života bez strachu z ohrozovania trestnou činnosťou je základom pri vytváraní efektívnejšej a silnejšej spoločnosti. Cieľom je vybudovať kultúrnu spoločnosť, ktorá bude rešpektovať obyvateľov v ich generáčnej rozmanitosti, rasovej, jazykovej a náboženskej rozdielnosti; budovať programy, ktoré budú garantovať udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv smerujúcich k dôstojnej životnej úrovni každého človeka. Ochrana občana pred zločinom, pred jeho organizovanými formami, formami ústiacimi do terorizmu, ktoré neohrozujú len jednotlivcov a skupiny osôb, ale celú spoločnosť alebo jej značnú časť, nevynímajúc jeho miernejšie formy (z hľadiska účinku), napríklad v podobe vandalizmu, ktorý sa prejavuje najmä v našich mestách. Je preto nevyhnutné venovať pozornosť bezpečnosti na verejných priestranstvách a vo verejnej hromadnej doprave, domácomu násiliu, ale aj ďalším prejavom agresívneho a protispoločenského správania. Verejnosť musí mať istotu, že keď bol spáchaný trestný čin, bezpečnostné zložky urobia všetko pre to, aby zistili páchatel'a, a tomu bol súdom uložený primeraný trest. Pozornosť musí byť venovaná obetiam trestných činov, ale aj svedkom, ktorí majú obavy z poskytnutia svedeckej výpovede. Rovnako dôležité je zaoberať sa drogovou otázkou a alkoholizmom, ktoré často vedú ku kriminálnym aktivitám. Neustále zvyšovať povedomie občanov v tejto oblasti, včasné identifikovanie rizikového správania môže napomôcť k odvráteniu protispoločenského konania.

Aj keď sa na problém bezpečnosti môžeme pozeráť z rôznych uhlov pohľadu, bezpečnosť je vo svojej podstate nedeliteľná a komplexná. Buď je, alebo nie je. Aby sa človek mohol cítiť bezpečný, musí žiť v bezpečnom svete, ktorý je tvorený priaznivými sociálno-ekonomickými podmienkami, bezpečným domom, mestom, regiónom, bezpečnou krajinou.

Literatúra:

BRIŠKA R.: Polícia ako súčasť komunity, in: Policajné vedy a policajné činnosti, Zborník z medzinárodnej konferencie APZ Bratislava 2008, ISBN 978-80-8054-470-6

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

CHOMA, P. 1996. Poriadková činnosť polície III: Ochrana verejného poriadku. Bratislava: Akadémia PZ, 1996. ISBN 80-88751-69-1.

Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s*

- medzinárodnou účasťou konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- STACHO, P. – UHRIN, S. 2000. Ochrana verejného poriadku a jeho faktické zabezpečenie. In: Seminár ochrana verejného poriadku a bezpečné mesto, Nitra, jún 2000.
- STACHO, P. 2000. K pojmu verejný poriadok. In: Policajná teória a prax. roč. 8, 2000, č. 3-4.
- HOFREITER, L. *Securitológia*. AOS, L.Mikuláš, 2006.
- KORBA, M.: *Bezpečnostný sektor a jeho reforma*. In Sociológia XXXV, 2003, č. 5.
- KORZENIOWSKI, L.: *Securitologia – teoretyczne i praktyczne zagadnienia bezpieczeństwa*. In Bezpieczenstwo, Administracja i biznes w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej. WSAiB Gdynia, 2005. p. 69-82.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Kotradyová K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- MESÁROŠ M.: *Riadenie bezpečnostných systémov*, Multiprint Košice 2009,1 , ISBN 978-80-89282-37-1
- NEČAS P, SZABO S.: *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Letecká fakulta Technickej univerzity v Košiciach, 2009, ISBN: 978-80-553-0119-8
- NOVOSAD F: *Občianska spoločnosť a štát*, In: *Nové Slovo* č. 25/1999
- REJTŠPÍS, J. et. al. *Manažérstvo bezpečnostných rizík*. Žilina: Žilinská univerzita, FŠI, Žilina, 2004 ; 119-122.
- Sedláková Mária. 2009. *Aspekty chudoby*. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- WYŻYKOWSKI A, KWIATKOWSKI K, *Wprowadzenie do zagadnień przestrzeni bezpiecznej*, w: (praca zbiorowa pod red. Wyżykowskiego A.) *Przestrzeń bezpieczna*, Kraków 2004, s. 5 – 14.

Participácia rómskej mládeže v Kecеровsko-Oľšavskom mikroregióne

Šišanská Katarína, Králiková Viera (SR)

Abstrakt: *Príspevok prezentuje problematiku participácie rómskej mládeže v konkrétnom mikroregióne. V úvode charakterizuje Kecеровsko-Oľšavský mikroregión vidieckeho charakteru, ktorý je tvorený 15 obcami. Viaceré obce (ako napríklad Kecеровce, Vtáčkovce, Rankovce, Boliarov a pod.) sú typické vysokou mierou chudoby obyvateľstva, vysokým podielom marginalizovaného obyvateľstva, vysokou mierou nezamestnanosti, nízkou mierou úroveň vzdelania, vysokou mierou pôrodnosti a výrazne nižším priemerným vekom ako je celoštátny priemer. Autorky predstavujú mimovládnu organizáciu Združenie pre lepší život, ktorá v mikroregióne aktívne pôsobí pri rozvoji a posilňovaní rómskych komunít.*

Abstract *The paper presents the issue of participation of Roma youth in particular micro-region. The introduction describes Kecеровsko-Oľšavský microregion rural character, which is made up of 15 municipalities. Several municipalities (such as Kecеровce, Vtáčkovce, Rankovce, Boliarov etc..) Are typical high level of poverty among its population, a high proportion of marginalized populations, high unemployment, low education levels, high birth rates and significantly lower average age than the national average. The authors represent the NGO Association for a Better Life, in which micro-region is active in the development and strengthening of Roma communities.*

Kľúčové slová: *Kecеровsko-Oľšavský mikroregión, mimovládna organizácia Združenie pre lepší život, participácia rómskej mládeže, realizované projekty.*

Keywords: *Kecеровsko-Oľšavský microregion, Association for a Better Life (NGO), participation of Roma youth, the projects implemented.*

Vymedzenie mikroregiónu a jeho charakteristika

Kecеровsko-Oľšavský mikroregión vidieckeho charakteru sa nachádza na východnom Slovensku, v oblasti Košického samosprávneho kraja, 30 km severo-východne od mesta Košice. Celková plocha mikroregiónu je asi 15 000 ha.

Zahŕňa 15 dedín. Prvá písomná zmienka o nich pochádza z 13. storočia, niektoré dediny sú mladšie a písomná zmienka o nich sa datuje do 15. storočia. Projekty, ktoré predstavíme v ďalšej časti príspevku sa zameriavajú na štyri vybrané dediny a to Rankovce, Kecеровce, Boliarov a Vtáčkovce. Výber obcí bol ovplyvnený skutočnosťou, že tieto dediny sa vyznačujú vysokou chudobou obyvateľstva.

Mikroregión je charakteristický nedostatočnou infraštruktúrou (nachádza sa tu cestná sieť 2. a 3. triedy, distribúcia plynu v dvoch dedinách, obecný vodovod v troch dedinách, kanalizácia (alebo čističky odpadových vôd) v žiadnej z dedín).

V mikroregióne sa nachádzajú dve prírodné rezervácie, niekoľko prírodných zaujímavostí (napr. prírodná pamiatka gejzír), rovnako ako historické pamiatky (kostoly, kaplnky, parky, mlyn, zrúcanina hradu, pamätník bojov alebo zvyšky neolitického osídlenia).

Celkový počet obyvateľov sa pohybuje okolo 10 000 ľudí. Podiel marginalizovaného obyvateľstva je až 50% (v niektorých dedinách až 70-90%). Charakteristická je vysoká miera nezamestnanosti až 32%, tiež nízka úroveň vzdelania - až 2/3 tvoria ľudia so základným vzdelaním. Typická je vysoká miera pôrodnosti a výrazne nižší priemerný vek ako je celoštátny priemer.

Združenie pre lepší život

Združenie pre lepší život je mimovládnu organizáciou, ktorá aktívne pôsobí v rámci Kecerovsko-Oľšavského mikroregiónu. Zaoberá sa vývojom a posilňovaním vidieckych rómskych komunít. Sídli v Rankovciach. Mimovládna organizácia bola založená v 21. júla 2004 ako prirodzené pokračovanie aktivít neformálnej dobrovoľníckej skupiny, ktorá chápala, že problémy rómskej komunity vyžadujú komplexný a systematický prístup. Pri zrode organizácie stálo 10 ľudí (5 Rómov a 5 ne-rómov). V súčasnej dobe má 23 členov. Členovia túžia po živote v zdravej multikultúrnej spoločnosti, plnej dobrých vzťahov, zodpovedných rodín a osôb. Hlavným cieľom tejto mimovládnej organizácie je všestranný rozvoj rómskej komunity. Prioritná oblasť je zameraná na duchovný a osobný rast, vzdelávanie, kultúru a zamestnateľnosť.

Mimovládna organizácia:

- vzdeláva rómskych lídrov (pripravuje vzdelávacie aktivity pre potenciálnych rómskych lídrov a aktivistov),
- vzdeláva deti a mládež (doučovanie pre deti, poradenstvo v oblasti vzdelávania, podpora rómskych študentov),
- rozvíja aktivity pre voľný čas (podpora rozvoja prirodzeného talentu v podobe záujmových skupín rómskych detí, mladých ľudí, ale aj dospelých žien),
- buduje kultúrne hodnoty prostredníctvom podpory rómskej hudby, tanca, divadla a reči,
- rieši aktuálne problémy rómskej komunity (napr. budovanie studní, humanitárne akcie a pod.),
- poskytuje komplexné sociálne, zdravotné a rodinné poradenstvo.

Predstavenie projektov podporujúcich participáciu rómskej mládeže

Projekt Stopa (Systém Tínedžerskej Osvety, Prevencie Alkoholizmu a iných závislostí) (2008-2009)

Cieľom projektu bolo šírenie drogovej prevencie medzi mladými ľuďmi v štyroch obciach Kecerovsko-Oľšavského mikroregiónu. Projekt aplikoval metódy peer prístupu.

Vychádzal z myšlienky, že rovesník je pre jednotlivca vierohodnejší ako prenášač spoločensky akceptovaných postojov.

Projekt bol rozdelený do dvoch častí: 1. fáza – vzdelávanie peer aktivistov (prostredníctvom intenzívneho tréningu bolo zaškolených 16 potenciálnych mládežníckych lídrov – peer aktivistov). 2. fáza – zakladanie a vedenie nízkoprahových klubov pre mládež (peer aktivisti sa stali vedúcimi klubov). Výsledkom projektu je zníženie konzumácie alkoholu a mäkkých drog medzi mladými ľuďmi, zvýšenie informovanosti verejnosti o drogovej problematike a funkčnosť dvoch nízkoprahových klubov aj po ukončení projektu.

Projekt Talent (2005 – až po súčasnosť)

Cieľom projektu je podchytenie a osobnostný rozvoj talentovaných mladých ľudí v obci Rankovce. Projekt bol rozdelený do 3 častí: 1. „Vezmi svoje talenty!“ (dôraz na vyhľadávanie talentov), 2. „Ukáž svoje talenty!“ (dôraz na prezentáciu talentovaných osobností v regióne), 3. „Daruj svoje talenty!“ (dôraz na odovzdávanie zručností mladším generáciám – žiak sa stáva učiteľom).

V rámci projektu bola sformovaná hudobná rómska skupina, divadelný spolok Gendalos (Zrkadlo), tanečná dievčenská skupina a počítačový krúžok.

Projekt Príprava rómskych lídrov na aplikáciu sociálnych projektov v Kecerovsko – olšavskom regióne (2007)

Cieľom projektu bolo aktivovanie potenciálnych rómskych lídrov, ich zaškolenie, zlepšenie životných zručností a motivovanie k celoživotnému vzdelávaniu. Projekt bol realizovaný prostredníctvom tréningu životných zručností (komunikačné zručnosti, tímová spolupráca, znalosť aktuálnych zákonov).

Súčasťou projektu bolo sprevádzanie lídrov v procese ich vzdelávania (tvorba študijného fondu, finančná podpora študentov vysokých a stredných škôl, mentoring).

Projekty podpory zdravia (2006– až po súčasnosť)

Realizácia tréningov zameraných na školenie rómskych dievčat a žien v oblasti prevencie úrazov, poskytovania prvej pomoci, prevencie chronických a infekčných ochorení. Vyškolené líderky sa stali neformálnymi poradkyňami vo svojich komunitách.

Projekt Piatok (2010-2011)

Projekt rozvíja myšlienku priateľstva Robinsona Crusoa a jeho domorodého priateľa Piatka. Cieľom projektu je tvorba medzikultúrneho dialógu, podpora pri spoložití rôznych sociálnych a etnických skupín detí a mládeže. Projekt je realizovaný prostredníctvom interaktívnych aktivít a podujatí ako napr. zážitkový tábor pre rómske a nerómske deti a nízkoprahový klub pre deti. Projekt podporuje dobrovoľníctvo a peer aktivizmus medzi mladými ľuďmi.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Možnosti vzdelávania a uplatnenia sa slabozrakých a nevidiacich študentov

Kašický Juraj , Kočíšová Agnesa (SR)

Abstrakt: *Autori sa v príspevku zamerali na vymedzenie problematiky vzdelávania a uplatnenia sa slabozrakých a nevidiacich študentov. Hlavným cieľom práce bolo zistiť, aké sú možnosti vzdelávania a uplatnenia sa slabozrakých a nevidiacich študentov a aké sú možnosti pre zlepšenie životných podmienok zrakovo znevýhodnených študentov v sociálnej sfére. Prvá, teoretická časť príspevku je zameraná na objasnenie základných pojmov; druhá, empirická časť je zameraná na údaje získané výskumom a interpretáciu výsledkov. Autori zostavili dotazník pre výskumnú vzorku zrakovo znevýhodnených študentov, ktorý bol zameraný na zisťovanie možností vzdelávania, uplatnenia sa v praxi a na zlepšenie podmienok v sociálnej oblasti pre zrakovo znevýhodnených študentov.*

Abstract: *Authors aims in this work focused on outlining the problem of education and realisation of visually impaired students. The main aim of the thesis was to find out the possibilities of education and realisation of visually impaired students and the possibilities of improving life conditions of visually impaired students in social sphere. First part is focused to characteristic basic ideas, second part talks about a characteristics, the second part part is focused on information obtained by research and the interpretation of the results. Authors wrote out a questionnaire for a research sample of visually impaired students, which was focused on investigating of education, realisation in practice and improving the conditions in social life for visually impaired students.*

Kľúčové slová: *zrakové znevýhodnenie, integrácia, vzdelávanie, zamestnanie, sociálna rehabilitácia*

Keywords: *visual impairment, integration, education, occupation, social rehabilitation*

Vymedzenie základných východísk

Zdravotné znevýhodnenie je novšie používaný názov pre zdravotné postihnutie; v starších publikáciách a v legislatíve sa však stretávame ešte s termínom zdravotné postihnutie. V našej, ale aj v zahraničnej literatúre sa môžeme stretnúť s rôznymi definíciami zdravotného znevýhodnenia. Štefan Strieženec (1996, s. 158) definuje zdravotné postihnutie ako „ujmu spôsobenú telesnou alebo duševnou poruchou alebo ich kombináciou.“ Podľa Kvetoslavy Repkovej (2003, s. 17) môžeme definovať zdravotné postihnutie ako „znevýhodnenie, ktoré má človek s dlhodobou alebo trvalou telesnou alebo duševnou poruchou v štandardne usporiadanom životnom a sociálnom prostredí, a ktoré je potrebné minimalizovať intervenciami v rámci sociálnej politiky a práce.“

Vzdelávanie podľa Daráka a Tabákovej (1998, s. 91) je „proces cieľavedomého, systematického a riadeného nadobúdania poznatkov, vedomostí, zručností a návykov z jednotlivých odborov vedy a spoločenskej praxe, ktorý sa realizuje v nejakom edukačnom prostredí a je sprostredkovaný iným subjektom (učiteľ, text, technický prostriedok) alebo vzdelávajúcim sa človekom (sebavzdelávanie).“

Pojem integrácia sa v posledných rokoch používa v súvislosti s osobami so zdravotným znevýhodnením veľmi často. Pri integrácii nejde len o vyrovnanie príležitostí pre handicapovaných alebo úpravu vzťahov medzi majoritou a minoritou, ale tiež o úspešnosť začlenenia jedincov so zdravotným znevýhodnením do spoločnosti (Matoušek, 2005).

Sociálna práca v sebe zahŕňa množstvo metód, ktorými môže prispieť ku skvalitneniu života jednotlivca, komunity, či skupiny. Každá metóda je svojím spôsobom špecifická a odlišná od ostatných. Pri zrakovo postihnutých osobách má však okrem iných veľký význam jedna z používaných metód sociálnej práce a tou je sociálna rehabilitácia. Podľa WHO (in Levická, 2003, s. 93) je sociálna rehabilitácia definovaná ako „*komplexné koordinované využívanie medicínskych, sociálnych, výchovných a pracovných prostriedkov na výcvik alebo precvičovanie jednotlivca do najvyššej možnej miery s cieľom umožniť mu začlenenie alebo znovu začlenenie do spoločnosti. Pod spoločenským začlenením rozumieme jeho aktívnu účasť na pracovnom procese, vzdelávaní alebo ďalších aktivitách spoločenského a verejného života, ale tiež rozvoj kontaktov a aktivít v súkromnom živote.*“

Vymedzenie primárneho cieľa realizovaného výskumu. Zrealizovaný výskum bol primárne orientovaný na zistenie, aké sú možnosti pre vzdelávanie a uplatnenie sa zrakovo znevýhodnených študentov, akou formou môže sociálny pracovník prispieť k integrácii zrakovo znevýhodnených študentov, a pri zameraní sa na momentálnu situáciu v oblasti sociálnej pomoci a sociálnych služieb zistiť, aké sú návrhy na skvalitnenie života zrakovo znevýhodnených študentov v sociálnej oblasti.

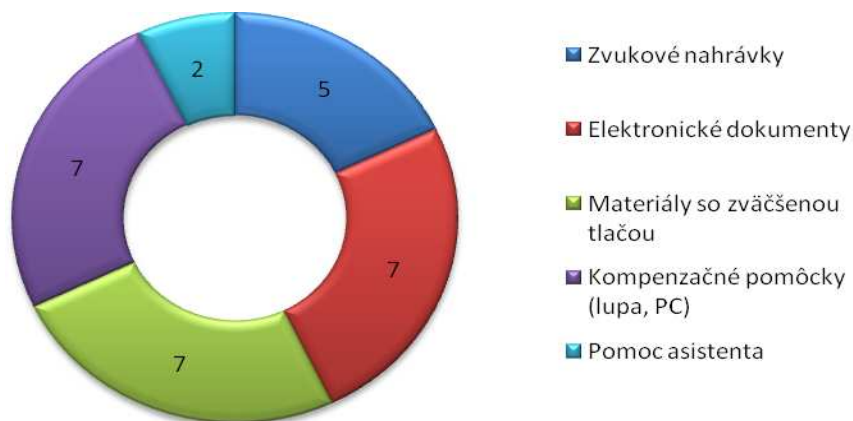
Charakteristika metód a metodík. V realizovanom výskume bola použitá dotazníková metóda. Samotný dotazník obsahuje 22 formulovaných otázok uzavretého (dichotomického, polytomického), polootevoreného a otvoreného typu. Dotazníky boli doručené na miesto výskumu, teda do *Spojenej školy internátnej pre študentov so zrakovým postihnutím* v Levoči, vo vopred stanovenom termíne (dohodnutom s vedením školy) v mesiaci február 2010. Doručené dotazníky boli určené pre domáce vypracovanie pre zrakovo znevýhodnených študentov s pomocou rodičov. Vyplnené dotazníky boli vyzdvihnuté pre spracovanie vo vopred stanovenom a s vedením dohodnutom termíne, v časovom období dva týždne po doručení dotazníkov.

Výskumná vzorka pozostáva z 28 zrakovo znevýhodnených študentov 3. a 4. ročníka *Spojenej školy internátnej pre zrakovo postihnutých* v Levoči. Keďže na tejto škole je k dispozícii iba obmedzený počet študentov, neboli vyberaní náhodným spôsobom.

Vymedzenie hypotéz. Hlavná hypotéza č. 1: Predpokladáme, že možnosti vzdelávania a uplatnenia sa slabozrakých a nevidiacich študentov v porovnaní so zdravými študentmi sú nedostatočné a obmedzené. Hlavná hypotéza č. 2: Predpokladáme, že sociálny pracovník zohráva dôležitú a nápomocnú rolu pri zvyšovaní kvality života zrakovo znevýhodnených študentov.

Výsledky výskumu a ich interpretácia. Výskumná vzorka pozostáva z 28 zrakovo znevýhodnených študentov (z toho 15 ženského a 13 mužského pohlavia) študujúcich na Spojenej škole internátnej pre zrakovo postihnutých v Levoči; z toho má zastúpenie v treťom ročníku 11 a vo štvrtom ročníku 17 zrakovo znevýhodnených študentov. Väčšina študentov pochádzala z miest a ich priemerný vek bol 19,5 roka. Podľa získaných výsledkov výskumu by chcelo po skončení strednej školy študovať na vysokej škole 61 % študentov; 39 % študentov by chcelo pracovať. Možnosť iné si ne zvolil žiaden študent.

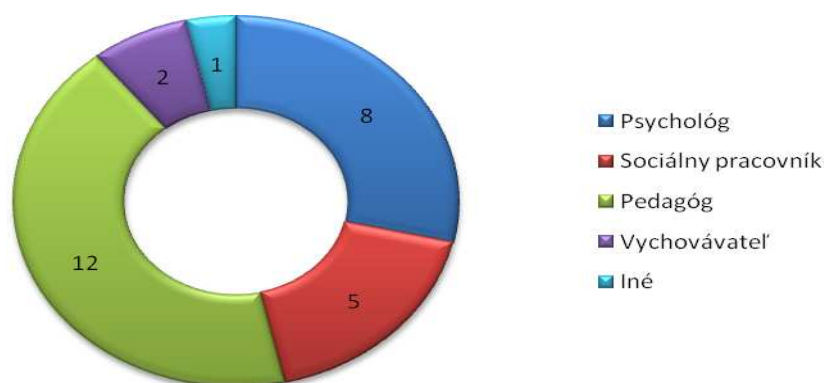
Graf 1 Pomôcky a pomoc pri vzdelávaní

Z grafu môžeme vidieť, pri vzdelávaní by študentom najviac pomohli:

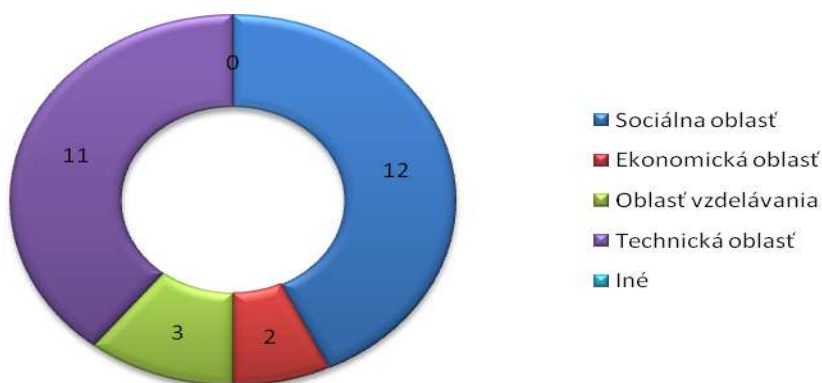
- 5 študentom **zvukové nahrávky**,
- 7 študentom **elektronické dokumenty**,
- 7 študentom **materiály so zväčšenou tlačou**,
- 7 študentom **kompenzačné pomôcky** (lupa, PC),
- 2 študenti by uvítali pomoc asistenta.

Graf 2 Pomáhajúce profesie pri integrácii

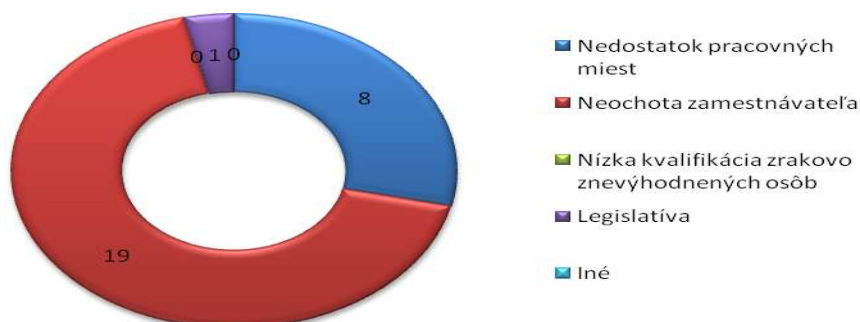
Graf zobrazuje, že podľa **8** študentov by mal pri integrácii zrakovo znevýhodnených študentov najviac pomáhať **psychológ**, **5** študentov označilo **sociálneho pracovníka**, až **12** študentov označilo **pedagóga**, **2** študenti označili **vychovávateľa** a **1** študent k možnosti iné napísal, že **všetci by mali pomáhať**.

Graf 3 Oblasti nedostatočne poskytovaných služieb

- **12** študentov vidí najväčšie nedostatky poskytovaných služieb v **sociálnej oblasti**,
- **2** študenti vidia nedostatky v **ekonomickej oblasti**,
- **3** študenti vo **vzdelávacej oblasti**,
- **11** študenti v **technickej oblasti**,
- **inú oblasť** neuviedol ani jeden študent.

Graf 4 Bariéry pri uplatnení sa na trhu práce

Podľa **8** študentov najväčšie bariéry vyplývajú z **nedostatku pracovných miest**, až **19** študentov vidí bariéry v **neochote zamestnávateľa** prijať zrakovo znevýhodnené osoby, **1** študent si myslí, že bariéry sú v **legislatíve** a ani 1 študent neuviedol ako bariéru **nízku kvalifikáciu zrakovo znevýhodnených osôb** a ani inú bariéru.

Záver

Analýzou a zhrnutím zistených výsledkov môžeme konštatovať, že tak ako v prístupe k vzdelávaniu, tak aj pri následnom uplatnení sa zrakovo znevýhodnených osôb, sú možnosti nepostačujúce. Pri profesijnom uplatnení za najväčšie nedostatky a bariéry považujeme nedostatok pracovných miest prispôbených pre osoby so zrakovým handicapom, taktiež sú to predsudky, negatívny postoj a hlavne neochota zamestnávateľa zamestnať a spolupodieľať sa na integrácii týchto osôb do sveta práce. Je potrebné rozšíriť sieť chránených dielní a podporiť tým lepší prístup a nazerať tak na zrakovo znevýhodnené osoby ako na seberovných a rovnako práceschopných ľudí. K skvalitneniu a zabezpečeniu dôstojného života osôb so zrakovým znevýhodneným môžeme prispieť aj prostredníctvom sociálnej práce, pričom sociálni pracovníci sú pre tieto osoby veľmi nápomocní najmä v oblasti sociálnej rehabilitácie, ktorá je neodmysliteľnou pri integrácii zrakovo znevýhodnených osôb do bežného života. Aj keď výskum preukázal, že vo svete zrakovo handicapovaných, či už v zastúpení študentov alebo inej vekovej generácie existuje množstvo bariér (tak v technickej a sociálnej sfére, ako aj vo sfére vzdelávania a prístupu k zamestnaniu), práve z uvedených dôvodov je potrebné postupne prijímať nové návrhy, zmeny a opatrenia nielen v legislatíve, ale aj v oblasti sociálnych služieb a pri eliminácii obmedzujúcich bariér.

Literatúra:

DARÁK, M., TABÁKOVÁ, K. 1998. *Základy pedagogiky – terminologické minimum*. Prešov: ManaCon, 123 s. ISBN 80-85668-72-6.

- Dirgová Eva.** 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Fabián Anton.** 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- HANGONI, T.** Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.
- Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Kotrádyová K., Kalanin P.** 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LOPÚCHOVÁ, J.** 1999. *Terminologický slovník pedagogiky zrakovo postihnutých*. Bratislava: IRIS. 50 s. ISBN 80-88778-83-2.
- Lovašová Soňa.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- Sedláková Mária.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár Dušan.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- Vágnerová, M.** 1999. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál
- Vašutová, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt

Bc. Juraj Kašický
 študent FF UPJŠ v Košiciach, KSP
 e-mail: juraj.kasicky@gmail.com

PhDr. Agnesa Kočišová
 FF UPJŠ v Košiciach, KSP
 e-mail: agnes.kocisova@upjs.sk

Komunita a komunitná práca

Korpesiová Alena (SR)

Abstrakt: Komunitný rozvoj je nevyhnutnou podmienkou rozvoja jednotlivých miest a obcí. Komunitou označujeme spoločenstvo, ktoré má vytvorené spoločné sociálne vzťahy. Z pohľadu komunitnej práce sa obvykle zaoberáme komunitou, ktorú tvorí obec, mesto, či ucelená sídelná časť. Pre realizáciu komunitnej práce je potrebné vytvoriť nie len personálne ale aj materiálne predpoklady na zvládnutie sociálnych procesov, ktoré v komunite prebiehajú.

Abstract: Community development is a prerequisite for the development of towns and villages. Community is called community which has developed common social relations. In terms of community work usually engaged community, which comprises a town, city, or part of the comprehensive Settlement. For the implementation of community work is necessary to create not only personnel but also the material conditions for coping with the social processes that take place in the community.

Kľúčové slová: komunita, komunitná sociálna práca, komunitný pracovník, výkon komunitnej práce, formy komunitnej práce, metódy komunitnej práce, metodológia, metodika, aplikovaná vedná disciplína, sociálna pomoc, sociálna starostlivosť, štátny sektor, súkromný sektor, neštátny sektor

Keywords: community, community social work, community worker, the performance of community work, forms of community work, methods of community work, methodology, methodology, applied scientific discipline, social assistance, social welfare, public sector, private sector, non-state sector

Problematika komunitnej sociálnej práce patrí medzi výsostne aktuálne, pretože život v komunite je spolu so všetkými ťažkosťami, výnimočnou príležitosťou k osobnému rastu a napredovaniu. Každý človek žije v určitom prostredí a vo vzťahu s určitými ľuďmi, pričom je nutné zladať záujmy a riešiť konflikty danej komunity. V súčasnosti pozorujeme na jednej strane ľahostajnosť voči veciam spoločenským, slabú angažovanosť občanov vo verejnom živote a na druhej strane sa zreteľne ukazuje potreba systematickej komunitnej práce, zvlášť sociálneho pracovníka ochotného vniesť do prostredia pozitívne prvky.

Pojem komunita je slovom s heterogénnym významom a jeho vysvetlenie sa líši v závislosti od toho, ktorý autor definíciu vyslovil. Pochádza z latinského *communitas*, čo znamená spoločenstvo, pospolitosť obec, ale tiež spoločenské nazívanie ľudí. Stručne a výstižne formuluje tento pojem P. Hartl (1997), ktorý komunitu označuje za miesto, kde človek môže získať emocionálnu podporu, ocenenie a praktickú pomoc v každodennom živote. Je to miesto, kde sa človek cíti slobodne a bezpečne. Komunita má svoju atmosféru, spôsob komunikácie a hranice, ktoré sú viac alebo menej priepustné voči okolitému svetu.

V komunitnej spoločnosti sa spájajú jedinci, ktorí majú spoločné podmienky alebo problémy, alebo sú duchovne spriaznení a udržiavajú vzájomný kontakt či vzájomné sociálne

väzby (v zmysle príbuzenstva, priateľstva a známosti). Aj ľudia so zdravotným hendikepom sa združujú do komunít, napr. komunita zrakovo, sluchovo či telesne postihnutých. Prípadne týmto termínom označujeme aj samosprávne spoločenské útvary.

Druhy komunít

Komunity môžu byť rôzneho druhu. Môžu sa navzájom odlišovať počtom členov, hustotou osídlenia, demografickým a sociálnym zložením, mierou závislosti od iných spoločenských, historickým vývojom alebo charakteristickým spôsobom života atď. (A. Žilová, 2003)

Z hľadiska sociálnych vzťahov členov komunity rozoznáva A. Žilová (2003) dve formy komunít:

- prvou je komunita v rámci sídla (sídelnej jednotky akou je ulica, dedina, mesto, región). Môžeme ju nazvať sídelná alebo regionálna komunita.
- druhou je komunita duchovná, napr. profesijná obec, náboženské spoločnosti, záujmové zoskupenia a pod.

Sídelná komunita má charakteristiky, ktorými sa odlišuje od širšieho prostredia. Obyvatelia tejto komunity:

- majú charakteristické citové, intelektuálne a kultúrne vzťahy s ostatnými členmi komunity,
- majú konkrétne vzťahy k miestu bydliska,
- môže ich viazať spoločný osud, pozitívne aj negatívne životné situácie,
- sú v porovnateľnej ekonomickej situácii a na konkrétnej spoločenskej úrovni,
- majú podobné a často zhodné etické normy a hodnoty.

Regionálna - sídelná komunita je tiež charakteristická svojou vnútornou štruktúrou a dynamikou. Vnútorná štruktúra sídelnej komunity je vytvorená jednotlivými skupinami, podskupinami a samotnými jedincami. Preto sa pri práci s týmito typmi komunít prelína kombinácia práce so skupinou a práca s jednotlivcom. (Žilová 2003)

Duchovná komunita je nová forma komunity, ktorej vznik je spojený s rozvojom modernej spoločnosti. Charakteristické znaky:

- členovia komunity sú ľudia duchovne spriaznení,
- udržujú vzájomný kontakt, ktorý nie je podmienený osobným kontaktom (osobným stretávaním sa členov komunity).
- môžu, ale nemusia byť viazaní na jednu lokalitu, môžu byť priestorovo vzdialení,

- intelektovo, kultúrne a spoločensky sú na jednej úrovni. (A. Tokárová, 2003)

Duchovná komunita oproti sídelnej komunite evokuje religiózne charakter. (L. Pavelová, M. Tvrdoň, 2006)

Z hľadiska cieľa, ktorý má byť dosiahnutý, členíme podľa Žilovej (2003) komunity na:

- a) regionálne komunity,
- b) duchovné komunity,
- c) občianske komunity,
- d) terapeutické komunity.

Nakoľko regionálnymi a duchovnými komunitami sme sa už zaoberali, charakterizujeme občianske a terapeutické komunity.

Občianske komunity

Ide o väčší alebo menší počet ľudí spojených jedným cieľom a záujmom, ktorí sa organizovane stretávajú a vyvíjajú aktivity smerom k dosiahnutiu cieľa. Nie sú medzi nimi nevyhnutné intenzívne reakcie, ani spoločne obývaný región a nemusia byť duchovne spriaznené osoby. Príkladom takejto komunity je napr. občianska komunita Zdravé mesto, ochranárske združenia Karpatské ochranárske združenie altruistov - KOZA je dobrovoľným združením ľudí, ktorí sa svojou činnosťou usilujú o konkrétnu pomoc prírode, VLK, MOST a pod.

Terapeutická komunita. Terapeutickú komunitu vymedzuje P. Hartl (1997, s.181) v dvoch významoch:

- v širšom slova zmysle ako špecifickú formu organizácie liečebnej inštitúcie (novšia, otvorená komunikácia všetkých členov),
- v užšom zmysle ako liečebnú metódu, ktorá využíva dynamiku malej skupiny a väčšieho spoločenstva. Na reštrukturalizácii klientovej osobnosti pracuje sám klient, malá skupina aj komunita, do ktorej patrí. Príkladom sú komunity drogovovo závislých v liečebných ústavoch.

V praxi sa stretávame s pojmami občianska, výcviková, terapeutická a spirituálna komunita. V súčasnosti sa do popredia dostáva komunita s potrebou spoločenskej intervencie (sociálna komunita).

Sociálna komunita

Pojem sociálna komunita chápeme ako regionálne vymedzenú skupinu osôb, ktoré sú definované spoločným znakom odvodeným od ich sociálneho znevýhodnenia. Je to znak, ktorý ich v bežných životných podmienkach posúva do polohy závislosti na iných osobách,

štátnych opatreniach. V uvedených situáciách sa môže jednotlivec, skupina či komunita ocitnúť z objektívnych, ako aj subjektívnych dôvodov. (O. Matoušek 2003, s. 261)

Pod týmto pojmom tiež môžeme chápať skutočnosti, ktoré jednotlivca, skupinu, komunitu z určitého hľadiska znevýhodňujú oproti ostatným jednotlivcom, či sociálnym celkom, sú pre nich nežiaduce, ale tiež sú nežiaduce zo spoločenského hľadiska a vyžadujú spoločenskú intervenciu, pretože presahujú osobný rámec konkrétneho subjektu. V konečnom dôsledku sú to teda javy, ktoré sa dotýkajú spoločnosti. Komunita s potrebou spoločenskej intervencie sa javí špecifickou komunitou a to z hľadiska druhu, formy, cieľa, priestoru a času, pričom jej špecifikum vyplýva aj z jej relácie smerom k sociálnemu javu. (Žilová, 2003, s. 3). V zmysle uvedeného sú komunity s potrebou spoločenskej intervencie (sociálne komunity) cieľovým zameraním sociálnej práce ako praktickej činnosti, aj vedného odboru. V prípade potreby tejto komunity pri negatívnej sociálnej situácii, volíme sociálnu prácu individuálnu, skupinovú alebo komunitnú.

Je potrebné si uvedomiť, že sociálne znevýhodnenie je nebezpečné najmä z toho dôvodu, že môže viesť k sociálnej exklúzii teda vylúčeniu.

Komunita môže byť vnímaná ako výsledok cieleného úsilia, ako niečo čo môže byť mobilizované. Do popredia sa tak dostávajú pojmy ako aktivizácia, mobilizácia, participácia. Tak je možné akceptovať tri možnosti pohľadu na komunitu v sociálnej práci – komunita ako kontext, komunita ako mechanizmus zmeny a komunita ako cieľ úsilia o zmenu. Hlavnou ideou stratégie sociálnej práce s komunitou je pomoc k svojpomoci.

Komunitná práca

Komunitná práca sa zaoberá zmenou a rozvojom tak jednotlivcov, ako aj skupín ľudí. Mala by byť nasmerovaná k povzbudzovaniu svojpomoci a neformálnej pomoci vo vnútri danej komunity, aby tak nahradzovala a znižovala náklady verejných služieb v súvislosti so zvýšením podielu trhu na inštitúciách sociálneho štátu. Taktiež by mala bojovať proti chudobe a utláčaniu. (Mayo, 2002, In: Václav Kulhavý, 2006)

Brager a Specht označujú komunitnú prácu ako metódu, v ktorej sú jednotlivci, skupiny a organizácie zapojení do plánovacej činnosti s cieľom ovplyvniť spoločné problémy. Komunitná práca napomáha rozvoju spoločenských inštitúcií a zahŕňa dva dôležité procesy:

Plánovanie, ktoré zahŕňa vymedzenie problémových oblastí, diagnostikovanie prípadov a sformulovanie riešení

Organizovanie, ktoré je zamerané na stanovenie potrebných stratégií a na ovplyvňovanie činnosti. (L. Pavelová, M. Tvrdoň, 2006) V. Jabůrková (2004, s.4) tvrdí, že „komunitná

práca, ktorú sa snažíme realizovať vychádza z metód komunitného rozvoja... K nesporným výhodám komunitnej práce patrí zlepšovanie celkového stavu konkrétnych lokalít, tzn. zameranie na konkrétnych príjemcov sociálnych služieb (na rozdiel od komunitného plánovania zameraného iba na skupiny klientov definovaných príliš všeobecne)“.

Cieľ komunitnej práce

- rozvíjať interpersonálne a intergrupové vzťahy,
- podchytiť a rozvíjať iniciatívu jednotlivcov a skupín,
- zlepšovať životné podmienky a prostredie komunity,
- poznať sociálne potreby a problémy komunity,
- kvantifikácia a kvalifikácia problémov,
- zabezpečenie participácie občanov, miestnych orgánov a inštitúcií.

Cieľom komunitnej práce je obohatiť život človeka rozvojom a podporou rovnováhy medzi zdrojmi komunity a potrebami jej členov. Predpokladá sa, že komunita je vo väčšine prípadov schopná riešiť svoje problémy vlastnými silami.

Niekedy však potrebuje pomoc v organizácii a uspokojovaní svojich potrieb a práve tu prichádza na rad komunitná práca. Zlyhanie komunitnej práce vytvára priestor pre komunitnú sociálnu prácu.

Zvláštnym prípadom sú komunity sociálne vylúčené a komunitná práca s nimi sa chápe „ako posilňovanie jednotlivca, skupín a komunít, aby boli viac schopní kontrolovať životnú cestu cestou svojpomoci a vlastných aktivít“. (Navrátil, 2003, s. 36)

Nenahraditeľnú úlohu zohráva komunitný pracovník, ktorý musí byť schopný pracovať sám na sebe, s jednotlivými členmi komunity ako aj so skupinou, ale zároveň so zdrojmi a prostriedkami, ktoré komunita ponúka. Musí byť schopný analyzovať, plánovať a hodnotiť, musí byť dobrý organizátor a v neposlednom rade musí vedieť komunikovať na všetkých úrovniach. Žilová (2003) charakterizuje komunitného pracovníka ako odborníka (profesionála), ktorý sa v praxi zaoberá sociálnou pomocou jednotlivcom, skupine alebo komunite, ktorá sa dočasne alebo trvalo nachádza v problémovej situácii vyžadujúcej spoločenskú (sociálnu) intervenciu, a to na úrovni praktickej aj teoretickej.

Úloha komunitného pracovníka nie je jednoduchá, pretože musí byť akýmsi štartujúcim efektom, ktorý odvedie tú najdôležitejšiu prácu. Keď už je komunita schopná pracovať a pomáhať si sama, keď začína objavovať prvé úspechy a plody dlhej a namáhavej práce, tak odchádza do ústrania. Komunitný pracovník sa vlastne usiluje o to, aby jeho úloha bola zbytočná a on mohol odísť. (Havrdová 2001)

Je známou skutočnosťou, že komunitná práca nie je ľahkou prácou a vyžaduje určitú dávku odvahy. P.J. Tillich povedal: „aby mohol žiť človek naplno, musí mať odvahu k bytiu.“ V súlade s ním môžeme povedať: „aby mohol človek vykonávať komunitnú prácu, musí mať odvahu „byť komunitným pracovníkom“ a neustále rásť a napredovať po stránke profesionálnej i osobnostnej.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Strieženeč, Š. 1999. Úvod do sociálnej práce. Trnava, AD

Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6

Vágnerová, M. 1999. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

PhDr. Alena Korpesiová

Katedra sociálnej práce FF UPJŠ Košice

alena.korpesiova@upjs.sk

AKTÍVNE PREVENTÍVNE KROKY A SOCIÁLNA INKLÚZIA RÓMSKEJ KOMUNITY

Tomová Mária

Abstrakt: *Príspevok má teoretický charakter, s tendenciou poukázať na alternatívny možnosti v kontexte sociálnej inklúzie jednotlivcov a skupín rómskej komunity do spoločnosti. Jednou z možností sú aktívne preventívne edukačné programy, realizované v školskom i mimoškolskom prostredí...*

Abstract: *The article has a theoretical character with a tendency to show alternative possibilities in context of social incorporation of individuals and groups from romany community in to society. The ones of possibilities there are active preventive educational programmes implemented in schools and after-schools environment...*

Kľúčové slová: *spoločnosť, rómska komunita, nerovný prístup, sociálna exklúzia/inklúzia, prevencia*

Spoločnosť je pojem s názorovou nejednotnosťou, vyplývajúcou z viacerých definícií. V niektorých úvahách je chápaná „ako najväčšia sociálna skupina, na ktorej sa človek ako jedinec môže podieľať“ alebo ide o „politicky a ekonomicky sebestačnú skupinu ľudí oboch pohlaví a všetkých vekových skupín, ktorí zdieľajú spoločnú kultúru, hodnoty a územia, ktoré rešpektujú vlastnú inštitúciu, normy a kultúrne vzorce...“. V zjednodušenom prevedení je spoločnosť stotožňovaná „s národným štátom a jeho teritoriálnou, personálnou, mocenskou a ekonomickou podstatou“ (Urban, 2008, s. 73). Pre laikov predstavuje spoločnosť systém, tvorený majoritnou skupinou a etnickými menšinami. Vhodnosť usporiadania a sociálne skvalitňovanie života majoritných i minoritných skupín v spoločnosti je podmienené stratégiou sociálneho rozvoja, s akcentom na konštruktívne riešenia reálne existujúcich sociálnych problémov. Týkajú sa „likvidačných“ obmedzení v každodennom živote, existenčnej neistoty jednotlivca, skupiny alebo komunity, negatívnych a nežiaducich javov, ktoré sú dôsledkom veľkých premien v spoločnosti i globalizačného procesu. Pretrvávajúca nezamestnanosť prehľbuje riziko chudoby²¹. Nedobudovaná infraštruktúra posilňuje regionálne rozdiely. Pre finančné ťažkosti sú obmedzené šance aktívne sa zapájať, efektívne využívať a zhodnocovať voľný čas v prospech telesného a duševného zdravia. Rovnako i nízka úroveň vzdelania, to

²¹ Podľa výsledkov prieskumu zisťovania o príjmoch a životných podmienkach domácností EU-SILC 2005, ktoré sa na Slovensku uskutočnilo prvýkrát v roku 2005 a poskytuje informácie za rok 2004, miera rizika chudoby v SR v roku 2004 dosiahla 13,3 %. Na základe zisťovania EU-SILC 2006 podľa predbežných údajov Štatistického úradu SR v roku 2005 klesla na úroveň 11,6% (Zdroj: Štatistický úrad SR, 2006, <http://www.esf.gov.sk/documents/OP200>).

všetko prirodzene vedie k sociálnym konfliktom, zvyšovaniu napätia a diferenciacii spoločnosti na „vrstvy“ a sociálne slabšie skupiny. Neúnosnosť a dlhodobé nezvládanie nepriaznivej životnej situácie človeka sa postupne odrazí i na poklese jeho životnej úrovne a môže viesť k jeho celkovému úpadku, ba dokonca k postupnému vyčleneniu na okraj spoločnosti. Proces, v ktorom sa znevýhodnení alebo sociálne slabší ocitajú mimo diania spoločnosti tak zodpovedá sociálnej exklúzii. Dôvodom môže byť súhra nepriaznivých okolností s vlastnou neschopnosťou alebo nedostatkom zručností, informácií. Sú to obmedzenia, ktoré izolujú človeka od pracovných príležitostí, od záchranných sociálnych a komunitných sietí, a tým aj aktívnej participácie a využívania dostupných zdrojov pomoci pri riešení naliehavosti problematiky vlastnej marginalizácie. Sociálna exklúzia je tiež výsledkom spochybnenia sociálnej solidarity a súdržnosti. Podľa R. Džambazoviča „prehlbuje sociálne rozdiely a vytláča jednotlivcov a celé skupiny na okraj spoločnosti, spôsobuje stratu dôvery v spoločnosť, v seba i v budúcnosť, obmedzuje vytváranie spoločných noriem správania a zdieľania spoločných hodnôt“ (In: Dlhodobá vízia slovenskej spoločnosti, 2008, s.50). Najmarkantnejšie sociálne oslabenou, znevýhodnenou skupinou, z hľadiska sociálnej exklúzie je rómska populácia. Vo väčšine prípadov, s minimálnou životnou šancou dosiahnutia životného štandardu, jednak pre nízku úroveň vzdelania, pre sídelnú segregáciu i celkovú stigmatizáciu jednotlivca i rodiny rómskej society. Marginalizácii jednotlivcov rómskeho etnika tak „nahráva“ nerovný prístup k základným právam, zabezpečujúcim dôstojný život, v kumulácii s nepriaznivým zdravotným stavom, znevýhodneným prostredím, životom v odlahlých izolovaných osadách, bez vybavenosti a základnej infraštruktúry a pod. V zaostalejších rómskych osadách pretrváva ekonomická bariéra, neschopnosť riešiť vlastné existenčné problémy, v pozadí ktorých narastá „alkoholizmus, kriminalita, vyhrotené vzťahy medzi Rómami a majoritným obyvateľstvom“ (Oláh, In: Kosová, 2008, s. 126). Východiskom zdanlivo bezvýchodiskovej situácie je sociálna inklúzia v zmysle „búrania“ reálnych bariér takto znevýhodnených a vylúčených osôb, s dôrazom na podporu rovnosti práv a príležitostí, rovnako aj posilňovania jej základných pilierov „prvkov solidarity, reciprocity, spoluzodpovednosti“ (In: Operačný program Zamestnanosť a sociálny inklúzia určený pre programové obdobie 2007-2013, s. 44). Predpokladom úspešnosti vízie integračného procesu rómskej komunity je zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu, jednotnosť v prístupe riešenia problematiky, sociálna súdržnosť a aktívne preventívne kroky, eliminujúce obmedzenia a vytvárajúce možnosti ich dôstojnejšieho života. Rómska komunita je najpočetnejšie etnikum na Slovensku, charakterizované

špecifickými črtami. Výrazne sa odlišuje od majoritnej spoločnosti svojím jazykom, kultúrou i spôsobom života, v rôznych typoch osídlení, podmienených podľa V. Zemana (2006) mierou segregácie, ochotou integrácie, ale i teritoriálnou lokalitou, mestského alebo vidieckeho prostredia. Všeobecné zadefinovanie podstaty pojmu komunita v nás evokuje určité spoločenstvo, územie, konkrétne životné situácie s rovnakými alebo podobnými osudmi ľudí, žijúcich v atmosfére vzájomného porozumenia, podpory, s pocitom istoty a bezpečia v rámci vlastnej komunity. Podľa Petruška (In: Kosová, 2008, s. 206) pojem komunita vymedzený etymologicky znamená jeho pôvod „z latinského *communitas*“, spoločenstvo, pospolitosť, obec, spoločné nažívanie ľudí, prepojených sociálnymi väzbami a vzájomnou dôverou. Som toho názoru, že z pohľadu majority ide o pomerne stále spochybňovanú menšinovú skupinu či komunitu, príslušníci ktorej už svojím narodením sú stigmatizovaní, podceňovaní a vystavení istej diskriminácii a latentným prejavom rasizmu (uchádzanie sa o prácu, návšteva reštauračných a iných verejných zariadení). O tendencii „komplexu nadradenosti“ vo vzťahu k menšinám ako objektívne nežiaducou a nebezpečnou momente sa zmieňuje M. Cipro (In: Balvín, 2001, s. 71). Je presvedčený, že ním trpia skôr väčšinové, bohaté a civilizačne pokročilé sociálne skupiny. Nevyklučuje, že ňou rovnako trpia aj podceňované menšinové skupiny, čo zosilňuje ich odpor, a tým oslabuje stabilitu celej občianskej spoločnosti. Z uvedeného vyplýva potreba spoločnosti, v ktorej by „nebolo ani krajne sa povyšujúcich skupín poznačených chorobným komplexom nadradenosti, ani skupín krajne frustrovaných, trpiacich komplexom menejcennosti“. Zásadným princípom v snahe o priaznivú výsledku a úspešnosť integrovania v intenciách prevencie, hľadania možností a vytvárania podmienok pre dôstojný život v majoritnej spoločnosti, musí byť principiálne zabezpečená informovanosť, obojstranná vzájomná akceptovanosť a prispôsobivosť.

Pri programovaní a následnom realizovaní aktívnych preventívnych krokov v kontexte sociálnej inklúzie rómskeho etnika je prioritou edukácia v školskom a mimoškolskom prostredí. Korešponduje s jednou z hlavných úloh v systéme opatrení splnomocnenca vlády SR (poradný orgán pre problematiku a zlepšenie postavenia rómskych komunít), so zvyšovaním ich vzdelanostnej úrovne a prípravou na povolanie.²² Okrem toho, že vzdelanie je základným ľudským právom každého občana, posilňuje jeho status,

²²[In: http://www.government.gov.sk/status_splnomocnenca_vladySR/ dostupné 10.10.2010].

zjednodušuje zaradenie a uplatnenie sa v profesijnom živote, čo samozrejme prospieva zlepšeniu jeho životného štandardu. Primárnym podporným prostriedkom aktívnych preventívnych opatrení, zvyšujúcich šance dieťaťa (z akéhokoľvek etnika či majority) je motivácia a priaznivá atmosféra. Zvlášť významné sú v prípade detí z málo podnetného prostredia, so socio-kultúrnymi nedostatkami a rezervami. Tie sa týkajú funkčnej gramotnosti a spomínanej absencie základných hygienických návykov, jazykovej nepripravenosti, nedôvery vo vzťahu k majoritnej spoločnosti, nepochopenia prínosu hodnoty vzdelania pre zlepšenie života, nehľadania zmyslu života v práci, minimálnej potreby realizácie pre vlastné uspokojenie a pod. (podrobnejšie Daňo-Đuričková, 2006, s.43-46). V školskom a mimoškolskom prostredí sa v súčasnosti vymedzených úloh dominantne zhostili kompetentní z radov pedagógov, sociálnych pedagógov, sociálnych pracovníkov, asistentov učiteľov a i. Svojím profesionálnym sociálno-výchovným pôsobením v edukačnom prostredí školy i mimo školy majú úžasnú možnosť v rámci koncepcie integrovaného vzdelávania mobilizovať a pôsobiť nielen na deti, ale aj ich rómske rodiny, ktoré bez motivovanosti a presvedčenia nepodporia edukáciu ani rozvíjanie špecifických schopností svojich detí.

Dieťa z rómskej society, pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného alebo sociálne slabšieho rodinného prostredia nemá podľa V. Kleina (In: Kosová, 2008, s. 115) na primeranej úrovni „uspokojované základné potreby z hľadiska požiadaviek majoritnej spoločnosti, ale je schopné v prirodzených podmienkach sa rozvíjať a spontánne učiť“. Súhlasím s uvedeným názorom za predpokladu obojstrannej pripravenosti (objekt, subjekt), zredukovania a pretvorenia rozsiahlych učebných osnov, v ktorých bude akcent kladený na získanie návykov, zmenu správania, pracovné zručnosti. Úspešnosť socializácie dieťaťa do školského prostredia a postupného odstraňovania zaostalosti si priam vynucuje profesionalitu prostredia školy. V rámci koncepcie integrovaného vzdelávania (podrobnejšie Klein, Oláh, tamže, 2008) je nevyhnutné pokračovať v zaradení dieťaťa z rómskej komunity do nultého ročníka, podľa jeho úrovne zrelosti a spôsobilosti. Neprestať s argumentáciou o potrebe profesie asistenta učiteľa ako podporného pedagogického zamestnanca pri riešení problémov jazyka (nevyklúčiť možnosť zaradenia rómskeho jazyka ako podporného jazyka cez voliteľný predmet), dôsledne riešiť absenciu povinnej školskej dochádzky, atď. Sociálne-výchovné pôsobenie pedagógov, vychovávateľov, asistentov učiteľov i sociálnych komunitných pracovníkov sa vzťahuje aj na jeden z nových trendov edukácie, zážitkové učenie. S. Kariková (In: Kosová, 2008, s.90) podčiarkuje jeho význam pre kompetentných, z aspektu spoznávania dynamiky

sociálnej skupiny, čo núti uvedomiť si rozdiely v názoroch a stanoviskách a posilňuje tak kognitívnu rovinu, vzťahy, úctu, toleranciu, prispôsobivosť a pod. Zážitkové učenie (z angl. experience, experienciálne učenie) je aktívnym učením s dôrazom na interakciu, obohatenú o skúsenosť, s očakávaním zmeny v prejavoch správania. Široký diapazón ponuky (viď Daňo-Ďuričeková, tamže) predkladá rôzne herné aktivity, animačné projekty, spoznávanie reálneho sveta cez príbeh alebo rozprávku. Vyhľadávanou animačnou zážitkovou aktivitou, nielen pre samotných aktérov, ale i všetkých zúčastnených je hra a hrové aktivity. Obľúbeným druhom zábavy i zážitkového učenia, ktorému sa nedokážu ubrániť nielen prívrženci rómskej komunity, ale ani väčšina z majoritnej spoločnosti je rómska hudba a tanec. Cez toto ich „majstrovstvo“ sa utvára možnosť prezentovania ich hodnotových kultúrnych tradícií.

Vychádzajúc z vlastnej profesnej skúsenosti pokladám mimoškolské prostredie za ideálny priestor a alternatívu sociálnej inklúzie rómskej komunity, resp. formovania osobnosti dieťaťa rómskeho etnika, ktoré tak prejaví nielen svoj vrodenný talent a temperament, ale aj životaschopnosť a možnosť presadiť sa a vyniknúť nad ostatnými. Na záver chcem pripomenúť, že Rómovia žijúci po celom svete sú ako minorita jeho integrálnou súčasťou, preto nám ostatným nezostáva iné, ako túto skutočnosť plne rešpektovať a v rámci možnosti „dať šancu“ v prvom rade rómskym deťom, prostredníctvom edukácie v školskom a mimoškolskom prostredí.

Literatúra:

- Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.
- BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.
- CIPRO, Miroslav. 2001. *Úvaha o výchove sociálne handicapovaných skupín*. In: Balvín, J.: *Romové a sociální pedagogika*. Ústí nad Labem, Hnutí R, 200s. ISBN 80-902-461-4-1.
- DAŇO, Juraj et al. 2006. *Cesty k vzdelanosti Rómov*. Prešov, PU v Prešove. 134s. ISBN 80-8068-281-X.
- HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.
- DŽAMBAZOVIČ, R. 2007. *Chudoba na Slovensku*. Bratislava, UK v Bratislave.
- KARIKOVÁ, Soňa et. al. 20087. Učenie ako multiplikátor zmeny etnických predsudkov. In: *Zborník Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. UMB Banská Bystrica, 256 s. ISBN 978-80-8083-639-9PF.

- KLEIN, Vladimír. 2008. *Súčasný postavenie asistenta učiteľa v edukácii rómskych detí*. In: *Zborník Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. UMB Banská Bystrica, 256 s. ISBN 978-80-8083-639-9PF.
- KOSOVÁ, B. 2008. *Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. UMB Banská Bystrica, 256 s. ISBN 978-80-8083-639-9PF.
- KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby* : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- OLÁH, Marek. 2008. *Výchova a vzdelávanie Rómov – aktuálne problémy a možnosti ich riešenia*. In: *Zborník Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. UMB Banská Bystrica, 256 s. ISBN 978-80-8083-639-9PF.
- Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- URBAN, Lukáš. 2008. *Sociologie trochu jinak*. Praha, Grada Publishing, a.s., 208 s. ISBN 978-80247-2493-5).
- Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- ZEMAN, Viliam. 2006. *Vybrané kapitoly z romológie-východiská pre sociálnu prácu*. Bratislava, OZ sociálna práca, 151s. ISBN 80-89185-20-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- Dlhodobá vízia slovenskej spoločnosti. 2008. EÚ SAV, Bratislava.
- Referenčný dokument: *Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia*, určený pre programové obdobie 2007 – 2013. Vydal: Riadiaci orgán pre Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia. MPSVR, www.esf.gov.sk, www.employment.gov.sk.

Kontakt:

PaedDr. Mária Tomová
UPJŠ Košice – ÚTVŠ
maria.tomova@upjs.sk

Social Inclusion, Roma Health and Inequality

Rimárová Kvetoslava (SR)

Abstract: *The paper is short review and contribution of comprehensive literature review paper about social exclusion and data about Roma health in the context of social factors influencing health within the Europe.*

Abstrakt: *Práca predstavuje súhrnnú literárnu štúdiu a príspevok o sociálnej exklúzii a údajoch o zdravotnom stave rómskej populácie, ktorý je ovplyvňovaný sociálnymi faktormi.*

Kľúčová slová: *sociálna inklúzia, sociálna exklúzia, rómska populácia, sociálne faktory*

Key words: *social inclusion, social exclusion, Roma, health determinants, social factors*

Poor social and economic circumstances significantly affect health throughout life. People on low levels of the social ladder usually run at least twice the risk of serious illness and premature death comparing to those on the top. Both material and psychosocial causes contribute to these differences and their effect extends to most diseases and causes of deaths. Life expectancy in lower socioeconomic classes is shortened as it also depends on occupational class and behavioral risk factors which are in close relationship to social class (Berkman and Kawachi, 2000; Donkin et al., 2002; Marmot, 2006). Health researchers have pushed for laudable, yet long overdue goals, calling for a fundamental re-casting of how we think about the causes of disease, and consequently, about disease prevention and health promotion. Berkman and Kawachi (2000) describe in detail the challenges in the social epidemiology research, which holds the key to the causes of most of the modern diseases.

Social exclusion and social inclusion. There is used the definitions of social inclusion and social exclusion used by the European Union, and adopted as part of the EU's Lisbon process, in order to ensure consistency in terminology and with the objectives that all of the EU8 have adopted (Social Exclusion and the EU's Social Inclusion Agenda Paper Prepared for the EU8 Social Inclusion Study Document of the World Bank, 2007). **Social exclusion** is a process whereby certain individuals are pushed to the edge of society and prevented from participating fully by virtue of their poverty, or lack of basic competencies and lifelong learning opportunities, or as a result of discrimination. This distances them from job, income and education and training opportunities, as well as social and community networks and activities. They have little access to power and decision making bodies and thus often feel powerless and unable to take control over the decisions that affect their day to day lives. **Social inclusion** is a process which ensures that those at risk of poverty and social exclusion gain the opportunities and resources necessary to participate fully in economic, social and cultural life and to enjoy a standard of living and

well-being that is considered normal in the society in which they live. It ensures that they have a greater participation in decision making which affects their lives and access to their fundamental rights.

Social disadvantage has many forms and may be absolute or relative. It can include having few family assets, having a poorer education, having insecure employment, living in poor housing conditions and, in older age, living in inadequate retirement pension. These disadvantages tend to concentrate among the same groups of people, and their effects on health accumulate during life. The longer people live in stressful economic and social circumstances, the greater is impact on the quality of life, on life expectancy and on health determinants (Marmot and Wilkinson, 1999; Marmot, 2006).

Inadequate housing, deficient education, unemployment, insufficient income have a substantial influence on health and are important factors determining the state of well-being and living standards. The close relationship between social inequalities and health inequalities is clearly emphasized by many international organizations, particularly WHO, ILO European Commission and others. Basic literature sources confirm the great gap in health inequalities caused by social factors (Marmot, 2006; www.who.int).

The process of exclusion and social marginalization limits the quality of life and goes together with the overall deterioration of health status. The Roma suffer the worst health conditions in the industrialized world together with some of the worst health problems associated with the Third world. The proportion of Roma living in poverty exceeds 75 % in countries throughout the region and in general, the rates of both infectious and non-communicable diseases are incredibly high (McKee, 1997; Hajioff and McKee, 2000; Koupilova et al., 2001; Schaaf, 2007). However, there are some few exceptional cases, notably the tribe of Kalderash clan in Romania, who have been working as traditional coppersmiths and they continue to prosper.

The poor socio-economic status of Roma in Central and Eastern European countries has been documented by many international institutions. After the collapse of communism, the Roma were disproportionately affected by the difficulties brought by economic and societal transition. The low level of education and lack of qualifications are the primary reasons for higher unemployment rates among the Roma, which subsequently negatively impacts on their health and quality of life.

There are important disparities in health outcomes between racial/ethnic minorities and majorities in all countries where minority health has been investigated. This holds true for the largest minority population of Europe, the Roma, although research data related to

Roma are limited and more contested than for other minorities. Major obstacles that hinder or prevent the collection of reliable data in Roma and other minorities are that the definitions and classification systems on race/ethnicity vary widely, pointing to the social construction of both race and ethnicity. Imprecision in taxonomy and definition of target groups is compounded by challenges in data collection, analysis, and interpretation, along with ethnocentricity that shapes the perspectives and approaches of the researchers (Pflaker, 2002; Kosa and Adany, 2007; www.undp.org).

Research on minorities should consider race/ethnicity as proxy indicators of complex health determinants, and should aim at dissecting these determinants into separate items. Careful documentation of methodology and active involvement of the minorities themselves can increase trust between the investigators and the research subjects, which can in turn improve research on minority health (Kosa and Adany, 2007). The lack of published literature on Roma limits the scope for direct comparison of the situation in more than one country, so inter-country differences are very difficult to obtain. There is relatively small number of researchers in the field which in turn means that for many countries only little or no valuable information is available. Problems in Roma identification and differences in definition and terminology are also problematic. For example, the term used in the UK research - “traveler” would not necessarily be familiar to others in some Eastern European countries and is significantly different from Roma, as it includes a large number of non-Roma people who have nomadic lifestyles.

In some countries, the amount of published evidence may itself reflect the position that the Roma population occupy within society. Thus, it is important not to fall into the trap of equating an absence of evidence on Roma health with evidence of an absence of health inequalities (Kosa and Adany, 2007). Since the proportion of Roma living in poverty exceeds 75% in countries throughout the region and unemployment reaches similar figures, or even total unemployment in certain areas, the access to preventive and curative services (health care infrastructure) remains low particularly in Bulgaria, Romania and countries located on Balkan. . This also contributes to the fact that - particularly in the CEE countries - there is relatively little information on the specific health status of Roma. These pertaining issues and the existing results from research on Roma health create a broad picture, or context, upon which interventions and further research should be developed. (Zoon, 2001; www.eumap.org).

Most importantly, many Roma are highly susceptible to certain diseases on account of low socioeconomic status and poor living conditions and poverty. These factors both cause

and further exacerbate illness by impeding access to preventive care, healthy nutrition, hygienic materials and medications. Possible combination of reasons, including discrimination, can cause the fall and low success of public health programs that could provide health education, health promotion, testing and treatment. High prevalence of smoking, alcohol drinking, physical inactivity, stress or mental ill-health, chronic diseases like obesity, heart and asthmatic predisposition are the most common chronic health problems of Roma, for which help is not easily found (McKee, 1997; Koupilova et al., 2001; Mladovski, 2007; Mladovski, 2009).

When considering the literature search “about Roma or gypsy health” by Hajioff and McKee (2000), it is striking that seventy percent of publication found on Medline and online sources have connection to 4 countries – Spain (24 papers), Czech republic (19 papers) Slovakia (16 papers) and Hungary (14 papers). Most of the published health topics are papers connected to child health. Indeed, children – including pre-school children, schoolchildren, and adolescents - are the best reachable and available Roma population for conducting research (in kindergartens, schools and other educational institutions). Second place in the research ladder is occupied by the topic “communicable disease”; and further down the ladder are topics connected with reproductive health, healthcare and sociology (Hajioff and McKee, 2000).

Studies of biological and medical status of Roma population in Slovakia confirm higher morbidity and mortality among Roma and in many cases also neglected children as a result of social status (Šimurka et al., 2003; Koval' et al., 2003; Koval' et al., 2003).

Studies of self perceived health using questionnaires can provide different results, worse perceived health caused mostly by low SES is confirming by Kolarcik et al. (2009) Results from EU Gitanos group project are showing self-perception of health in Roma population better than in EU average, one of explanation might be the reason that Roma population is much more younger than EU average and difference is 15 years (Health and Roma community: Analysis of the situation in Europe, Transnational Report, 2009).

This paper presents further evidence that Roma population suffers significant differences in selected parameters of health status. Social, financial and geographical barriers are related to cultural barriers and the both result in negative health determinants. Research findings illustrate the complexity of the problems the Roma in Slovakia and Central and Eastern Europe face. Unemployment, low education and poverty are widespread and affect health and access to health care.

References

1. Berkman, L.F., Kawachi, I. 2000: Social Epidemiology, Oxford, Oxford University Press, 391 pp.
2. Donkin, A., Goldblatt, P., Lynch, K. 2002: Inequalities in life expectancy by social class 1972-1999. Health statistics Quarterly, 15, p. 5-15.
3. Hajioff, S., McKee, M. 2000: The health of the Roma people: a review of the published literature, Journal of Epidemiology and Community Health, 54, p. 864-9.
4. Health and Roma community: Analysis of the situation in Europe, Transnational Report - 2009, Fundacion Secretariado Gitano, Madrid, EU Public health Program, 80 pp.
5. Kosa, K., Adany, R. 2007: Studying vulnerable populations: lessons from the Roma minority, Epidemiology, 3, May;18, p. 290-9.
6. Kolarcik, P., Madarasova Geckova, A., Orosova, O., van Dijk, J.P., Reijneveld, S.A. 2009: To what extent does socioeconomic status explain differences in health between Roma and non-Roma adolescents in Slovakia? Soc. Sci. Med., 68, 1279-1284.
7. Koupilova, I., Epstein, H., Holcik, J., Hajioff, S., McKee, M. 2001: Health needs of the Roma population in the Czech and Slovak Republics. Social Science and Medicine, 45, 7, p. 1121-1127.
8. Koval', J., Pochová, D., Čuríková, A. 2003: Morbidita a mortalita rómskych detí Prešovského kraja, stále aktuálny problém. Conference proceeding: XXXI. Reimanove dni, Prešov.
9. Koval', J., Pochová, D., Čuríková, A. 2003: Morbidita a mortalita rómskych detí Prešovského kraja, stále aktuálny problém. Conference proceeding: XXXI. Reimanove dni, Prešov.
10. Marmot, M. 2006: Health in unequal world, The Lancet, 368, 9552, p. 2081-2094.
11. Marmot, M., Wilkinson, R.G. 1999: Social Determinants of Health, Oxford, Oxford University Press, 31 pp.
12. McKee, M. 1997: The health of gypsies. BMJ, 315, p. 1172-1173.
13. Mladovski, P. 2009: A framework for analyzing migrant health policies in Europe, Health Policy, paper of EU.
14. Mladovski, P. 2007: Migrant health in the EU, Eurohealth, 13, 1.
15. Plafker, K. 2002: The social roots of Roma health conditions, Eumap Journal.
16. Social Exclusion and the EU's Social Inclusion Agenda, Paper Prepared for the EU8 Social Inclusion Study, Document of the World Bank, World Bank, New York, 2007, 76 pp.
17. Schaaf, M. 2007: [Confronting a Hidden Disease: TB in Roma Communities](#). Research Report prepared for the Roma Health Project, Open society Institute, Public Health Program, 43 pp.
18. Šimurka P., Koval' J., Rosípal Š., Ďateľová M., Hrubá F. 2003: Rizikové faktory rómskej populácie Conference proceeding: XXXI. Reimanove dni, Prešov.
19. Slosár Dushan. 2009. *Drug prevention on social work*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
20. Zoon, I. 2001: On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia, New York: Open Society Institute, 55pp.
21. www.eumap.org
22. www.undp.org
23. www.who.int

Kontakt:

Rimárová Kvetoslava, M.D., PhD.
Institute of Public Health, Faculty of Medicine
University of P.J. Safarik, ul. Srobarova 2
040 80 Kosice, Slovakia
Email: kvetoslava.rimarova@upjs.sk
Work phone: +421 55234 3339

Model komunitnej práce v zariadení núdzového bývania

Broniševská Viera (SR)

Abstrakt: Model komunitnej sociálnej práce ako jedna z účinných metód a foriem práce v zariadení sociálnych služieb na posilnenie sociálnej inklúzie osamelých rodičov a rodín s deťmi ako zraniteľnej skupiny obyvateľstva.

Model predstavuje systém organizácie práce so skupinou, ktorý sa opiera o základné princípy komunity. V podmienkach zariadenia núdzového bývania ide o aplikovanie špecifických princípov, najmä kolektívnosti, aktivity, obojstrannej a otvorenej komunikácie, spoluúčasti klientov na rozhodovaní a sociálnom učení, ktoré smerujú k vyvolaniu a podporovaniu zmeny v rámci daného spoločenstva.

Zameranie a ciele komunitnej sociálnej práce smerujú do oblasti prevencie a podpory rodín a detí v komunite, ktorá je vo zvýšenej miere ohrozená rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia. Prevencia je cielená na konkrétneho jedinca s prihliadnutím na jeho možnosti a možnosti prostredia v ktorom žije, ako aj na skupinu.

Model of community work in the emergency lodging institutions.

Abstract: Model of community social work as one of the effective methods and work forms in the emergency lodging institutions for stimulation of social inclusion of alone parents with children as vulnerable population group.

Model presents a system of organization of work with group, which is based on basic community principles. In conditions of the emergency lodging institutions it is application of specific principles, particularly collectivity, activity, reciprocal and opened communication, partnership of clients on decision and social study which are lead to induction and support of change within particular community.

Focus and goals of community social work head towards prevention area and support of families and children in community, which is in increased extent endangered by risk of poverty and exclusion. Prevention is pointed on real individuals with attention on their possibilities and possibilities of their life environment as well as on group.

Kľúčové slová: jednorodičovské rodiny, sociálne služby, komunitná práca, podpora rodiny, kvalita života, sebestačnosť

Key words: sigle-parent families, social services, community work, support of families, quality of life, self-sufficiency

Úvod

Deti a osamelí rodičia odkázaní na sociálnu pomoc v Zariadení núdzového bývania patria medzi rizikové skupiny občanov, ktorí **sú najviac ohrození rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia**. Sú to jednorodičovské rodiny, ktoré stratili domov, bez sociálneho zázemia, väčšinou bez zamestnania, v dlhodobej sociálnej a hmotnej núdzi a s neistou perspektívou získať stabilné bývanie. **V životných príbehoch týchto rodičov sa vo zvýšenej miere objavuje aj generačná reprodukcia chudoby a sociálneho vylúčenia, čo predstavuje zvýšené riziko chudoby aj u ich detí.**

Ako sa uvádza v **Národnej správe o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008 – 2010** (MPSVR SR 2008) v najväčšom riziku chudoby sú neúplné rodiny s deťmi (26%) a rodiny s tri a viac deťmi (26%). Jedným z indikátorov chudoby

a sociálneho vylúčenia je aj **materiálna deprivácia**, ktorá zahŕňa ekonomické zaťaženie, predmety dlhodobej spotreby a bývanie. **Práve materiálna deprivácia je vysoko významná u osamelých rodičov v zariadení núdzového bývania.**

Model komunitnej práce v zariadení sociálnych služieb predstavuje konkrétny nástroj na zvýšenie inklúzie zraniteľných skupín obyvateľstva, ktorý sa zameriava na podporu schopností jednotlivcov, rodín a komunity aktívne participovať a viesť samostatný život.

Model komunitnej práce

Model komunitnej práce vychádza z našich doterajších skúseností s komunitnou prácou v Stredisku krízovej intervencie. V r.2007 bol realizovaný projekt Komunitnej sociálnej práce, ktorý sa zameriaval na zlepšenie kvality života klientov Domova pre osamelých rodičov. Ako pilotný projekt sledoval vytvorenie a rozvíjanie (overovanie) komunitnej sociálnej práce v podmienkach zariadenia sociálnych služieb. Jedným z výstupov projektu je prezentovaný Model komunitnej práce a zriadenie Komunitného centra v SKI.

Model komunitnej práce v Zariadení núdzového bývania s využitím metódy komunitnej práce predstavuje „nástroj sociálnej zmeny vyvolanej aktivitou jednotlivcov a skupín v rámci komunity“. (Žilová, 2003, s.57)

Komunitný systém

- spočíva v zavedení špecifických princípov, najmä kolektívnosti, aktivity, obojstrannej a otvorenej komunikácie, spoluúčasti klientov na rozhodovaní a sociálnom učení, ktoré smerujú k vyvolaniu a podporovaniu zmeny v rámci daného spoločenstva
- je organizovaný v rámci zariadenia sociálnych služieb, kde komunitu tvoria klienti zariadenia, ktorí sú ohrození rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia (osamelí rodičia s deťmi)

Komunita – komunitná práca

Pod komunitnou prácou s komunitou osamelých rodičov rozumieme súbor aktivít v prostredí komunity, realizovaných na základe vytvorených vzťahov na úrovni jednotlivca, skupina, komunita medzi sociálnym pracovníkom (a tímom spolupracovníkov) a medzi členmi komunity. (Žilová, 2003, s.58)

Komunita Zariadenia núdzového bývania

Komunita osamelých rodičov má svoje spoločné znaky ako sú: geograficky vymedzený región (mestská časť Dargovských hrdinov), priemerne nižšia životná úroveň, vyššia miera sociálneho napätia, podobné kultúrne vzorce, hodnoty, vyššia miera nezamestnanosti

a sociálnej odkázanosti, podobná ekonomická situácia, spoločný osud, negatívne životné skúsenosti.

Komunitu tvoria osamelí rodičia s deťmi vo veku cca od 20 do 60 rokov, s počtom detí 1 – 3. Komunitné stretnutia sú organizované na báze dobrovoľnosti, majú svoje pravidlá a uskutočňujú sa v pravidelných intervaloch každý mesiac v priestoroch komunitného centra.

Forma komunitnej práce

Základnú formu komunitnej práce tvoria komunitné stretnutia, v rámci ktorých sa využívajú dva typy komunity a to

- organizačný, kde hlavným faktorom je aktivizácia klientov pri riešení problémov každodenného života, ktorá sa dosahuje uplatňovaním princípov samosprávnych činností
- interakčný s terapeutickými prvkami, ktorý sa zameriava na vzťahy a interakcie medzi klientmi, medzi klientmi a širším sociálnym prostredím, medzi klientmi a pracovníkmi zariadenia s cieľom eliminovať napätie, predchádzať konfliktom, napomáhať dobrým susedským vzťahom, svojpomoci, rozvíjaniu pozitívnych sociálnych vzťahov, solidarity, tolerancie a znášanlivosti. Obsahovú náplň tvoria konkrétne témy, ktoré sú predmetom spoločnej diskusie.

Úlohy pre sociálnu a psychologickú prácu

Komunitnú prácu realizujú odborní zamestnanci SKI – Zariadenia núdzového bývania v zložení vedúca zariadenia, sociálna pracovníčka a psychologička. V rámci ich odborného zamerania sú ich úlohy nasledovné:

- prispievať k podpore hodnotného životného štýlu
- predchádzať sociálnemu vylúčeniu
- aktivizovať vnútorné zdroje klientov
- vytvárať príležitosť pre kontakty so širším sociálnym prostredím
- poskytovať emocionálnu podporu a pocit bezpečia
- zlepšovať komunikáciu
- napomáhať pri hľadaní zdrojov pomoci

Efektívnosť komunitnej práce

1. zlepšenie kvality života a bývania v komunite

a) *angažovanosť členov komunity na kvalite života a bývania v zariadení*

V rámci komunitnej práce sme zaznamenali vyššiu angažovanosť komunity, ktorá sa prejavovala napr. väčšou aktivitou klientov pri riešení problémov každodenného života v zariadení, záujmom o dobré susedské vzťahy, o dodržiavanie pravidiel a domáceho poriadku, podávaním návrhov a riešení, včasným signalizovaním problémov ai.

b) vyššia kvalita vzájomnej komunikácie medzi členmi komunity a pracovníkmi zariadenia

Jedným zo zámerov pre aplikovanie modelu komunitnej práce v zariadení sociálnych služieb bola snaha vytvoriť priestor pre spoločné stretnutia a komunikáciu klientov a pracovníkov zariadenia.

Vzájomná komunikácia priniesla pozitívne efekty ako:

- lepšie porozumenie problémom klientov v zariadení zo strany zamestnancov zariadenia
- lepšie porozumenie práci a možnostiam pomoci zamestnancov zariadenia zo strany klientov
- utriedenie a verbalizovanie pocitovaných problémov klientov v zariadení
- vyjasnenie a potvrdenie spoločného záujmu klientov aj zamestnancov na riešení problémov v zariadení

2. vyššia úroveň sebestačnosti komunity pri svojpomocnom rozpoznávaní

a následnom riešení sociálnych problémov

Sebestačnosť komunity sa prejavila napr. pri svojpomoci, ktorú si klienti vzájomne poskytujú ako sú dozor detí, finančná či materiálna výpomoc, vzájomná pomoc a podpora, zdieľanie starostí a radosti, trávenie voľného času ai.

Komunitné centrum

Komunitné centrum bolo zriadené v r. 2009 ako súčasť SKI – Zariadenia núdzového bývania so zámerom hľadať nové cesty pre ďalšie rozvíjanie a skvalitňovanie komunitnej práce v zariadení.

Komunitné centrum predstavuje systém organizácie a realizácie komunitnej práce, ktorý okrem skupinových foriem a metód sociálno - psychologickkej práce zahrňuje aj individuálnu sociálnu a psychologickú pomoc pre klientov Zariadenia núdzového bývania.

Záver

MOTTO

Ludí nemôžeme meniť ani zmeniť, ale môžeme ich k zmenám

- *podnecovať, motivovať, aktivizovať*

- vytvárať, ponúkať - príležitosti, možnosti, priestor, informácie, kontakty
- poskytovať, ponúkať - podporu, pomoc

LITERATÚRA

Bodnárová, B., Gerbery, D. 2006. Jednorodičovské rodiny ohrozené chudobou. Inštitút pre výskum práce a rodiny. Bratislava.

Hangoni, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.

Matoušek, O. a kol. 2003. Metody a řízení sociální práce. Praha, Portál. ISBN 80-7178-548-2.

Matoušek, O. a kol. 2001. Základy sociální práce. Praha, Portál. ISBN 80-7178-473-7.

Žilová, A. 2003. Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti. Dizertačná práca.

Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.

Národní správa o strategiích sociální ochrany a sociální inkluze na roky 2008 – 2010. 2008, MPSVR.

Kontakt:

PhDr. Viera Bronišeuská, vbronisevska@gmail.com

Stredisko krízovej intervencie, www.skrin.sk

Adlerova č.4

040 22 Košice

Slovenská republika

Terénna sociálna práca a jej vplyv na sociálnu inklúziu

Vavreková Lenka (SR)

Abstrakt: *Terénny sociálny pracovník, ktorý pôsobí v rómskej komunite vykonáva mnoho činností. Tou nosnou a najpočetnejšou činnosťou je sociálne poradenstvo. Týmto poradenstvom nie len napomáha riešiť problémy jednotlivcov, ale tiež predchádza k vzniku a zároveň zmierňuje a odstraňuje existujúce sociálno-patologické javy nachádzajúce sa v rómskej komunite a prispieva k sociálnej inklúzii.*

Abstract: *Field social worker, who works in Romany community, does lots of activities. The main and most numerous one is social consulting. With this consulting he is not only helping to solve the problems of individuals but also prevents their creation and also mitigates and removes existing social-pathologic events situated in Romany community and contribute to social inclusion.*

Kľúčové slová: *Terénny sociálny pracovník. Rómska komunita. Sociálne poradenstvo. Sociálna inklúzia.*

Key words: *Field social worker. Romany community. Social consulting. Social inclusion.*

Cieľom terénnej sociálnej práce je analyzovať sociálnu situáciu rómskej rodiny ako objektu sociálnej politiky v sociokultúrne znevýhodnenom prostredí a vhodnými prostriedkami s využitím metód sociálnej práce dospieť k odstráneniu nežiadúcich faktorov brániacich ich integrácii do spoločnosti. Terénny sociálny pracovník pracuje priamo v komunite. Klient tak dostane špeciálne sociálne poradenstvo a socioterapeutickú pomoc v jeho prirodzenom prostredí a je nedirektívne vedený k samostatnému riešeniu vlastných problémov. Výsledkom pôsobenia terénneho sociálneho pracovníka by mala byť i zmena životného štýlu klienta tak, aby bol akceptovateľný i väčšinou spoločnosťou.

Program terénnej sociálnej práce je orientovaný na sociálne vylúčené rómske komunity, ktorých sa projekt týka, členovia týchto komunit majú väčšinou sťažený prístup k akejkoľvek inštitucionálnej pomoci. Rómske rodiny v týchto komunitách majú najnižšie príjmy, dospelí bývajú dlhodobo nezamestnaní, sú závislí na dávkach sociálnej podpory, majú sociálny stereotyp Róma tak, ako je predsudkovo konštituované majoritnou spoločnosťou. Rómovia v týchto komunitách volia krátkodobé sociálne stratégie, cielené len na uspokojenie okamžitých, základných potrieb. V „širších spoločnostiach“ sa cítia stratení, majú pocit, že svet mimo ich komunitu ich neprijíma. Boli zbavení spoločenských väzieb s majoritou a s ostatnou rómskou spoločnosťou, vrátane nepísaných pravidiel spoločenského správania a sociálnej kontroly a sebakontroly. Žijú v pocite ohrozenia, strachu z akýchkoľvek zmien, s nedostatkom životného rozdielu a kreativity. V rámci takto popísanej subkultúry vzniká svet nepísaných noriem, ktoré sú často v rozpore s prijímanými hodnotami väčšiny.

Keďže terénni sociálni pracovníci využívajú najmä sociálne poradenstvo pri svojej práci popíšeme jeho základné charakteristiky a prístupy.

Poradenstvo je proces pomoci, cieľom ktorého je využitie existujúcich zdrojov a možností osobnosti na vysporiadanie sa s problémami života. Tieto ľudské problémy môžu byť rôzneho charakteru (Tokárová et al., 2003, s. 492).

Cieľom poradenskej činnosti je pomáhať jedincovi, aby dokázal upravovať svoje konanie tak, aby to vyhovovalo jemu samotnému a aby jeho správanie bolo v súlade so spoločenskými, právnymi a morálnymi normami, aby sa z neho stala vyvážená osobnosť.

Poznáme psychologické a sociálne poradenstvo. Rozdiel spočíva v tom, že kým psychologické poradenstvo upriamuje pozornosť na osobnostné problémy jedinca, sociálne poradenstvo prioritne monitoruje sociálne problémy klientely a na základe špecifických metód a techník pomáha jedincovi orientovať sa v zložitých spoločenských podmienkach a zvládať ich negatívne dopady na človeka.

Sociálne poradenstvo je proces, ktorý prebieha v istom prostredí. Účastníkmi tohto procesu sú minimálne dvaja: klient a jeho poradca (Mydlíková, Gabura, Schavel, 2005, s.7).

Sociálne poradenstvo má svoj význam i pre rómsku komunitu. A to tým viac, že sa ocitla vo vážnej situácii sociálneho ohrozenia, že príslušníci rómskych komunít majú veľké rezervy v oblasti poznávania spoločenského systému, právneho vedomia a ďalších dôležitých spoločenských systémov, ktoré sú pre uchovanie sociálnej istoty a suverenity človeka v spoločnosti nanajvýš potrebné.

Charakteristické črty poradenstva (Tokárová et al., 2003, s. 495):

Interdisciplinárny charakter poradenstva – na riešení poradenských úloh sa podieľa viacero vedných disciplín.

Inštitucionalizovaný charakter poradenstva – sústredenie práce do osobitných organizačných útvarov a špecializovaných inštitúcií, ktoré sa na vykonávanie takejto činnosti zriaďujú a zabezpečujú profesionálnu poradenskú službu na rôznych úrovniach.

Multisférový charakter poradenstva – dominantne zdôrazňuje osobnosť, ale poradenstvo nie je individualistické.

Profesionalizovaný charakter poradenstva – poradenské služby rôzneho problémového zamerania vykonávajú jedinci ako svoje hlavné zamestnanie.

Procesuálny charakter poradenstva – neorientuje sa na riešenie problémov jednorázovými zásahmi, ale rieši ich v istej problémovej a časovej kontinuite.

Personalistický charakter poradenstva – poradenstvo je orientované na osobnosť ako celok. Svojimi aktivitami a technikami sa usiluje pôsobiť na jednotlivé zložky osobnosti,

ale jeho cieľom je riešenie parciálnych úloh vývinu a prostredníctvom nich pôsobenie na celok.

Biodromálny charakter poradenstva – študuje a rieši úlohy a problémy človeka v celom priebehu jeho životnej cesty.

Formatívny a rozvíjajúci charakter poradenstva – pôsobenie poradenstva sa prejavuje v najvšeobecnejšom zmysle nielen v rodine, škole ale aj v iných úsekoch života spoločnosti.

Gabura a kol. (1999) rozlišujú v rezorte Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR tri na seba nadväzujúce úrovne:

Sociálne poradenstvo prvého kontaktu – vykonávajú ho odborne vzdelaní sociálni pracovníci, aby zvládli metodiku rozhovoru s klientom, sociálnu diagnostiku a účinnú metodiku zvládania krízových situácií a problémov, s ktorými sa klient na nich obráti.

Odborné sociálne poradenstvo – vykonávajú odborne vzdelaní sociálni poradcovia.

Špecializované odborné poradenstvo – významnou súčasťou práce s klientom na tejto úrovni je sociálna terapia, rodinná terapia, skupinová terapia.

Oblasti sociálneho poradenstva (Mydlíková, Gabura, Schavel, 2005, s. 13 – 16):

- pre rodinu, deti a mládež,
- pre osoby vyššieho veku,
- pre postihnutých ľudí,
- pre príslušníkov marginálnych skupín.

Prístupy v poradenstve (Mydlíková, Gabura, Schavel, 2005, s. 9):

Dynamický prístup: je založený na princípe determinácie súčasného správania minulosťou. Poradca je pre klienta zrkadlo jeho správania. Klient sám hľadá optimálne riešenie.

Behaviorálny prístup: pomocou rôznych techník učenia, posilňovania, nácvikov, modelovania, presvedčania a pod. poradca odstraňuje neželaný symptóm, poruchu alebo problematické správanie klienta a učí ho efektívnym formám komunikácie, správania a konania.

Experienciálny prístup: zameriava sa na dosiahnutie vyššieho stavu vedomia, uvedomenie si svojich možností a schopnosť klienta naučiť sa ich využívať.

Eklektické poradenstvo: je spojením všetkých prístupov poradenstva s cieľom efektívnejšej a rýchlejšej pomoci klientovi, rodine či skupine.

Poznáme množstvo metód práce s klientom v sociálnom poradenstve. Všetky môžeme deliť a triediť podľa rôznych faktorov. Vymenujeme a definujeme si niektoré z nich, ktoré sú najpoužívanejšie v poradenstve (Mydlíková, Gabura, Schavel, 2005, s. 39):

- Informácia .
- Distribúcia – distribúcia klienta k inému odborníkovi za účelom riešenia problémov.
- Klarifikácia – poradca a klient si objasňujú rôzne aspekty prezentovaného problému.
- Ventilácia – návšteva za účelom vyrozprávania sa klienta.
- Povzbudenie – povzbudenie a ocenenie klienta, uistenie ho, že jeho problém budú spoločne s poradcom riešiť.
- Interpretácia – v určitej fáze poradca prestáva byť pasívny a aktívne dopĺňa chýbajúce súvislosti.
- Tréning.
- Relaxačné techniky – využívajú súvislosti medzi uvoľnením svalstva, psychickým preladením a ovplyvnením somatiky.
- Modelovanie – poradca s klientom modeluje určité reálne situácie zo života.
- Hranie rolí – pri tejto technike sú vyberané situácie zo života, alebo hypotetické situácie, ktoré sa môžu stať v blízkej budúcnosti.
- Konfrontácia – poradca upozorňuje klienta na rozdiely a rozpory v jeho tvrdeniach, správani, v chápaní seba a iných.
- Reflexia – poradca odráža to, čo povedal klient.
- Abreakcia – poradca vytvorí pre klienta priestor, aby mohol znova prežiť problémovú situáciu.
- Persuázia – poradca hľadá primerané argumenty, aby sprostredkoval klientovi iný pohľad na problém.
- Paradoxná intencia – poradca ponúka klientovi také možnosti a alternatívy zvládania problémových situácií, na ktoré bude klient reagovať paradoxne.

Tieto techniky mnohokrát využívajú sociálni terénni pracovníci. Ich poznanie a zvládanie je prínosom a uľahčením sociálnej práce.

Ako vymedzuje a zdôrazňuje v publikácii Sociálne poradenstvo Mydlíková, Gabura, Schavel, (2005, s. 45) existuje niekoľko druhov klientov v sociálnom poradenstve. S nimi sa stretávajú aj sociálni pracovníci:

- nedobrovoľný klient,
- klient v odpore,
- mlčanlivý klient,
- depresívny klient,
- suicidálny klient,
- manipulatívny klient,
- agresívny klient.

Je potrebné podotknúť, že sociálny terénny pracovník sa síce stretáva so všetkými klientmi, ale prioritne rieši problémy klientov, ktorí to chcú. Nepomáha a nerieši problémy klientov za nich, ale navodzuje klientov na vyriešenie vlastných problémov, sprevádza klientov, ale výlučne len tých, ktorí o pomoc stoja.

Metódy terénnej sociálnej práce (skúsenosti a analýza práce sociálnych terénnych pracovníkov)

- Rozhovor s klientom: je základným nástrojom práce v teréne. Jeho cieľom je získavanie informácií od klienta, jeho podpora, motivácia k určitému rozhodnutiu alebo činu. Často je to iba konverzácia, s cieľom udržať vzťah medzi pracovníkom a klientom. Tento vzťah je základným kameňom sociálnej práce.
- Práca so spismi: pracovník študuje dokumentáciu ku klientovmu prípadu, vyplňuje potrebné formuláre alebo ich pomáha klientovi vyplňovať, spisuje žiadosti alebo ich pomáha klientovi spísať. Vysvetľuje klientovi obsah doručených úradných listov. Overuje či klient rozumie tomu čo podpisuje.
- Vyjednávanie: pracovník sa podľa schopností klienta účastní jednaní medzi ním a úradmi, alebo toto jednanie sám vedie, alebo iba klientovi radí, ako jednanie viesť.
- Doprevádzanie: pracovník, pokiaľ to klient potrebuje, doprevádza klienta na úrad, do školy, do nového zamestnania apod. Doprevádzanie je účinný a zároveň ne-manipulatívny spôsob ako dosiahnuť to, aby klient došiel kam má.
- Koordinačná činnosť: pri práci dobrovoľníkov a verejných činnostiach klientov – brigády a pod.
- Konzultácie s odborníkmi: pracovník konzultuje vybrané problémy z oblasti sociálnej práce, práva, zdravotnej oblasti, oblasti rodinného a pedagogického
- Kontakt s podpornými inštitúciami – komunitným centrom, záujmovými centrami, miestnymi nevládnymi subjektami a pod.

Terénni pracovníci sa stretávajú s rôznymi problémami klientov. Problémy môžeme rozdeliť do tematických oblastí (skúsenosti a analýza práce sociálnych terénnych pracovníkov) :

- *bývanie* – splátkové kalendáre, opravy bytov, zaistenie ubytovania, hospodárenie s rodinným rozpočtom, upratovanie domov a jeho okolia,
- *sociálne dávky* – jednorázové dávky sociálnej starostlivosti, dávky sociálnej starostlivosti, dávky štátnej sociálnej podpory, vyplňovanie formulárov,
- *sociálne služby* – zaistenie opatrovateľských služieb,
- *písanie písomností* – žiadosti, odvolania,
- *zdravotníctvo* – osвета (sexuálny život, príprava k rodičovstvu), udržiavanie čo najvyššej nožnej hygieny, zaistenie očkovania detí i dospelých,
- *voľnočasové aktivity* – besiedky, upratovacie brigády, súťaže, doučovanie, výlety.

Problémy sa tiež dajú rozdeliť z hľadiska času riešenia (skúsenosti a analýza práce sociálnych terénnych pracovníkov):

1. krátkodobé:

- občianstvo – pracovník radí v prípadoch, kedy klient nemá a potrebuje štátne občianstvo,
- sociálne dávky – pracovník rieši predovšetkým situácie, kedy rodine nie sú vyplácané sociálne dávky,
- bývanie – pracovník pomáha rodinám pri zlepšovaní nevyhovujúcich bytových podmienok,
- konflikty medzi rodinami, klientom a okolím, cieľovou komunitou a okolím – pracovník vyjednáva, pomáha zmierňovať konflikty,
- pomoc pri presadzovaní práv a záujmov – pracovník vyjednáva, dohliada na proces klienta, pomáha zmierňovať konflikt, poskytuje základné poradenstvo, sprostredkováva odborníkov, pomáha klientovi vyhľadať odbornú pomoc.

2. dlhodobé:

- neplatenie a dlhy – pracovník vyjednáva s klientom s cieľom poukázať na nutnosť platiť záväzky - nájomné, služby, stravné v škole. Vyjednáva spoločne s klientom, so samosprávami a vlastníkmi bytov najvhodnejšie prístupy k splateniu dlhov.
- využitie príjmu – pracovník vyjednáva s klientom, prípadne ho učí efektívne vynakladať so svojimi príjmami.

- dochádzka detí do školy – pracovník vyhľadáva deti, ktoré majú problémy s dochádzkou, vyjednáva a pomáha zisťovať príčiny tohto stavu.
- domáca príprava detí – pracovník pomáha v rodinách pri príprave detí, zabezpečuje dobrovoľníkov na doučovanie.
- voľný čas detí a mládeže – pracovník sprostredkováva a iniciuje efektívne využívanie voľného času detí. Spolupracuje pri tom s dobrovoľníkmi a miestnymi NGO.
- možnosti vzdelávania a uplatnenia pre deti – pracovník vyjednáva s klientom o možnosti ďalšieho smerovania žiakov a podporuje ich pri ďalšom štúdiu, prípadne presune zo špeciálnych škôl do základných škôl.

Množstvo týchto krátkodobých prípadov je vyriešených. Okrem nich sú v štádiu riešenia dlhodobé prípady, najmä úžerníctvo, pri ktorom dochádza k najväčším konfliktom a často k ohrozovaniu života sociálneho terénneho pracovníka a taktiež jeho rodiny.

Sociálny terénny pracovník sa svojou každodennou prítomnosťou v osade stáva jej súčasťou a členom. Nadväzuje osobné vzťahy a postupne ho rómska komunita zasväčuje do osobných problémov a vťahuje do každodenného dejiska. Stáva sa blízkym príbuzným jednotlivých rodín, čomu nasvedčujú častejšie sa vyskytujúce pozvania na rodinné oslavy, volanie za krstných rodičov, pomoc pri vyberaní mena dieťaťa a pod.

Sociálni terénni pracovníci pracujú vo všetkých oblastiach, ktoré sú potrebné a sprevádzajú klienta počas celého života. Najmä v oblasti sociálnej, kde spolupracujú s kompetentnými úradmi. V oblasti zdravotnej spolupracujú najmä s obvodnými lekármi, detskými lekármi a štátnym zdravotným ústavom. V oblasti vzdelávania je to najmä spolupráca s materskými, základnými, špeciálnymi školami a strednými a učňovskými školami, ktoré navštevujú ich klienti a deti klientov. Úzko spolupracujú s komunitnými centrami, ktoré mnohokrát sami zakladajú a aktivizujú občanov, aby ich v plnej miere využívali a pomáhali pri ich zakladaní. Zakladajú a sprostredkujú zakladanie predškolských klubov a predškolských zariadení, ktoré nahrádzajú materské školy tam, kde neexistujú. Práca sociálneho terénneho pracovníka je v našich podmienkach veľmi obširná (skúsenosti a analýza práce sociálnych terénnych pracovníkov).

Ak chce sociálny terénny pracovník pracovať čo najviac a najlepšie v svojej oblasti a zaoberať sa výlučne sociálnou oblasťou je potrebné, aby v danej komunite nepracoval sám. Nestačí ani to, ak má pomocníkov. Je potrebné aby v komunite pracovali spolu sociálny terénny pracovník, zdravotný asistent a komunitný pracovník. Každý z nich

sa venuje svojej oblasti, navzájom spolupracujú. Tak je možné dosiahnuť najlepšie výsledky práce.

Literatúra:

BALVÍN, J. a kol. 2004. *Výchova a vzdelávanie romských žiakov jako pedagogický systém*. Praha: Hnutí R, 2004. 206 s. ISBN 80-86798-01-1.

BALVÍN, J. 2008. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žiaka*. Praha: Radix, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5.

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

Gabura, J. – Mydlíková, E. et al. 2004. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov. ISBN 80-968713-2-3.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komún / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

KOLEKTÍV AUTOROV. 1999. *Priority vlády SR*. (interný materiál). Bratislava: Úrad vlády SR.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2002. *Komplexný rozvojový program rómskych osád*. Bratislava: Úrad vlády SR.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2002. *Program sociálnych terénnych pracovníkov - 1. stretnutie*. Bratislava: PDCS.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2002. *Program sociálnych terénnych pracovníkov - 2. stretnutie – supervízia a riešenie konfliktov*. Bratislava: PDCS.

Krištof, R. et al. 2002. *Úvod do terénnej sociálnej práce*. Brno: Drom romské středisko.

Matulay, S. – Matulayová, T. 1998. *Sociálna práca (Vybrané kapitoly)*. Nitra: UKF.

Mydlíková, E. – Gabura, J. – Schavel, M. 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov. ISBN 80-968713-1-5.

Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.

Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.

- Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Šlosár Dušan. 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6
- TOKÁROVÁ, A. et al. 2003. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 80-8068-086-8.
- Vašutová, M., Panáček, M. 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Vavreková, L. 2008. *Terénna sociálna práca v komunitách na Spiši ako súčasť sociálnych služieb v obci*. In: *Dni sociálnej práce. Transformácia sociálnej sféry Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. 29. – 30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2008. ISBN 978-80-8094-231-1. s. 64 – 71.
- VAVREKOVÁ, L. 2010. Terénny sociálny pracovník v rómskej komunite a úloha supervízie při výkone jeho práce. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „*Dni sociálnej práce*“ a „*InteRRa 8*“ na tému „*Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)*“ a „*Rómske osobnosti*“. III. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 150-160.
- ŽIAKOVÁ, E., Čechová, J., Kredátus, J. 2001. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

PhDr. Lenka Vavreková
Duklianska 50/30
052 01 Spišská Nová Ves
e-mail: lenkavav@gmail.com
tel.: 0907 583 927

Příčiny přítomnosti romských žen v Azylovém domě Filia v Českých Budějovicích

Urban David, Chatrná Dagmar (ČR)

Abstrakt: Článek se zamýšlí nad příčinami, na základě kterých se romské ženy dostávají do azylových domů. Snaží se hledat důvody, proč „selhává romská rodina“, která, dle řady autorů (např. Davidová, 2004), byla donedávna velmi soudržná a snažila si řešit veškeré své problémy „doma“. Autoři nejprve (v první části příspěvku) charakterizují několik klíčových oblastí a zároveň poukazují na to, jak tyto problematické oblasti napomáhá řešit Azylový dům Filia v Českých Budějovicích. V druhé části je prezentováno vlastní výzkumné šetření, jehož výstupem je označení těch oblastí a důvodů, které jsou, dle respondentek (romské ženy z AD Filia v ČB), stěžejními proto, že využívají služeb zmiňovaného azylového domu.

Reasons of the presence Romany women in Sanctuary house Filia in České Budějovice

Abstract: The article reflects reasons, why some Romany women are in the sanctuary houses. The authors speculate, why the Romany family doesn't help them to solve their problematical situation. The authors describe several important things, which spawn the problematical situation and show, how the Sanctuary house Filia in České Budějovice helps them to solve this problematic situation. In the second part, the authors present own research, which was focus on the reasons, why are the respondents (women form the Sanctuary house Filia in České Budějovice), in this house.

Klíčová slova: Romové, azylový dům, sociální vyloučení, romské ženy

Key words: Romany people, sanctuary house, socially exclusion, Romany woman

Úvod

Tradiční romská rodina byla v minulosti veliká a soudržná a plná vřelosti k dětem. Byla to právě rodina, která v případě problému, dle Davidové (2004), pomohla v obtížích. Ale v posledních několika letech tyto přednosti začínají, dle Říčana (1998), ustupovat do pozadí. Romové se potýkají s celou řadou problémů, jenž mají různé následky.

Předmětem tohoto článku je charakterizovat ty problematické oblasti, které mohou zapříčínovat fakt, že se romská rodina rozpadá a někteří její členové se ocitají v azylovém zařízení. Za účelem charakteristiky těchto faktorů bylo realizováno vlastní výzkumné šetření v rámci bakalářské práce (autorka práce Dagmar Chatrná - Cesty Romů do Azylového domu Filia v Českých Budějovicích), z které vychází tento článek. Jak samotný název práce napovídá, snahou bylo popsat, jakými „cestami“, respektive jakým způsobem a proč, se romské ženy dostávají do zmiňovaného Azylového domu Filia v Českých Budějovicích.

V první části příspěvku autoři charakterizují jednotlivé oblasti, které mohou, dle našeho mínění, zapříčínovat přítomnost romských žen v azylovém zařízení a následně, na základě těchto oblastí je realizováno vlastní výzkumné šetření – realizované formou kvalitativních rozhovorů s osmi respondentkami.

Problematické oblasti

Pro potřeby našeho článku charakterizujeme celkem 4 oblasti, které mohou mít, dle našeho názoru, vliv na přítomnost některých romských žen v Azylovém zařízení Filia v Českých Budějovicích.

Jedná se o: a) sociálně – ekonomickou oblast, b) problematiku bydlení, c) pracovní příležitost a nezaměstnanost, d) vzdělání a výchova.

Sociálně - ekonomická oblast

Špatné sociální a ekonomické postavení a s ním související nízké právní povědomí představují skutečnost, jíž je třeba se v současné době intenzivně zabývat. Šance na běžný společenský život jsou pro romské rodiny omezené, zvláště tehdy, kdy celá řada z nich žije v lokalitách, které byly Analýzou (2006) označeny jako lokality sociálně vyloučené. Navrátil (2003; 28) pak definuje sociální vyloučení následovně: „Typicky se sociální vyloučení projevuje nízkou kvalitací, obtížemi při uplatnění na trhu práce, nízkými příjmy a chudobou, problematickou kvalitou bydlení, horším zdravotním stavem.“

Obtížné stanovení příčin stavu vyloučení vede majoritní společnost k vytváření negativního obrazu romské menšiny, především pak ve spojitosti s podezřením na zneužívání služeb sociální pomoci, o kterém pojednává Navrátil (2003; 71). Zároveň však upozorňuje na to, že mnozí Romové, nejčastěji z důvodu své nevzdělanosti, neinformovanosti a sociální izolace od většinové společnosti, neumějí využívat všech možností, které státní systém sociální pomoci poskytuje, a nedosahují takového řešení své situace, které tento systém potenciálně umožňuje.

Také řešení těchto zásadních problémů je jedním z poslání azylových domů. Kromě pobytové služby poskytují také základní sociální poradenství - informace o základních právech a povinnostech, informace, které směřují k řešení nepříznivé sociální situace.²³

Problematika bydlení

V 90. letech 20. století probíhaly, dle Baršové (2002; 15), mimo jiné restituace a privatizace bytového fondu. Restituovány byly hlavně domy ze starší zástavby. Právě tento druh bytů obývali převážně Romové. Jelikož většina Romů - jejich rodičů a prarodičů - imigrovala ze Slovenska, je jasné, že mnoho restituentů mezi nimi nebylo. Noví majitelé se snažili svou nemovitost využít co nejefektivněji, a tak vystěhování stávajících nájemníků do náhradních bytových prostor bylo jedinou možnou cestou k uskutečnění jejich podnikatelských záměrů. Noví vlastníci nemovitostí vyvíjeli na nájemníky tlak a snažili se s nimi sepsat nové smlouvy na dobu určitou, čímž se zbavili povinnosti zajistit jim bydlení náhradní. A tak se Romové i v současné době dostávají z chráněných nájemních vztahů (nájem na dobu neurčitou) do vztahů nechráněných (nájem na dobu určitou) (Navrátil, 2003; 68). Majitelé nemovitostí, dle Říčana (1998), při podepisování nové smlouvy zneužívají Romů nejen v neznalosti práva, ale i jejich nedostatečné znalosti českého jazyka. V mnoha případech jde o zneužití sociální nedovednosti romské rodiny, neschopnosti posoudit nezvratné důsledky takového kroku bez schopnosti pohledu do budoucna.

V současné době žije většina romských rodin, dle Niederleho (2002), v bytech pronajatých. Ty mají ovšem tak vysoké nájemné, že příjmy Romů nedovolují pokrýt náklady na bydlení a ekonomická situace jim neumožňuje zajistit si bydlení z vlastních prostředků. Nezaplacení nájemného se stává spouštěcím mechanismem procesu, na jehož konci stojí opuštění bytu a nutnost přestěhování.

Jako pomoc těmto rodinám, se i v takto závažných situacích opět nabízí řešení využít sociálních služeb azylových domů. Jsou sice určeny pouze na překlenovací, časově omezené období, přesto v situaci bytové krize představují často vyhledávanou alternativu.

²³ Srov. Metodika služby – ADN. Interní dokumenty Azylového domu Filia

Pracovní příležitosti a nezaměstnanost

Romové jsou, dle Raichové (2001), postiženi dlouhodobou a opakovanou nezaměstnaností. Mají nízkou úroveň kvalifikace a pověst nespolehlivých pracovníků. Jedna z mála možností, jak práci získat, představují pouze příležitostné formy zaměstnání. Často jsou jim nabízeny také veřejně prospěšné práce, které ovšem problém vysoké míry nezaměstnanosti neřeší, jelikož poskytují pracovní uplatnění jen dočasně. Ani rekvalifikační kurzy problém nezaměstnanosti neřeší, jelikož výuční list mnoha zaměstnavatelům v současné době již nestačí. Někteří uchazeči o zaměstnání navštěvují rekvalifikační kurzy pouze z toho důvodu, že jsou motivováni vyšším procentem podpory v nezaměstnanosti.

Jelikož stojí Romové - jako uchazeči o práci - až na konci pomyslné fronty, ztrácejí tak dle Jakoubka (2008) nejen návyk pracovat, ale i znalost, jak o místo patřičně usilovat, což má negativní dopad především na mladou generaci Romů. Ale ani minimální mzda nebo výplata sociálních dávek není tak vysoká, aby odpovídala vysokým finančním požadavkům majitelů bytů. Tak opět postupem času dochází k nutnosti řešení otázek, týkajících se problémů bydlení, ke kterým dochází na základě dlouhodobé nezaměstnanosti. Jako rychlým a nejjednodušším východiskem se opět jeví ubytování v noclehárnách nebo azylových domech.

Vzdělání a výchova

Charakteristickým znakem romské populace, dle Balabánové (1999), je nízká úroveň vzdělání. V současné době vzdělání v romské rodině nepředstavuje hodnotu proto, že vzdělaných lidí je v této komunitě málo a pro romské rodiče je nejvyšší hodnotou spokojenost dítěte. Děti ale většinou nemluví dobře česky, ale ani romsky. Mají omezenou slovní zásobu, což představuje problém nejen u dětí, ale i u jejich rodičů. Škola není, dle Balvína (2008) vnímána romskými dětmi jako místo přátelské, jelikož jejich výchova je v tomto ohledu velmi benevolentní. Mají, dle Balvína (2004), velký problém s respektováním postavení učitele a potíže přinutit se k pro ně nezáživnému učení.

I přesto, že romské děti bývají obecně velmi samostatné, nejsou zvyklé rozhodovat se individuálně a řešit jakékoli úkoly, což rodina od svých dětí nejenom nežadá, ale ani si to nepřeje (Říčan, 1998).

Právě z důvodu nízkého vzdělání a neznalosti českého jazyka docházelo, dle Baršové (2002), v minulosti ke ztrátě chráněných nájemních vztahů a následně pak ke ztrátě možnosti užívat byt. Lze se tak opět dostat do jakéhosi kruhu problémů, které na sebe vzájemně navazují. Jejich základ tvoří nízká úroveň vzdělání, z níž vyplývá dlouhodobá nezaměstnanost, která je příčinou nedostatku finančních příjmů, jež vede k nemožnosti placení nájmu, případně k zadlužování nájemníků, pro které se tak azylové domy stávají nedobrovolnou zastávkou na jejich cestě životem.

Vlastní výzkumné šetření

Jak již bylo uvedeno, v rámci vlastního výzkumného šetření bylo realizováno osm kvalitativních rozhovorů s respondentkami, které sami sebe označili jako Romky a zároveň byly klientkami AD Fília v Českých Budějovicích. Z těchto rozhovorů byly sestaveny kazuistiky a v rámci vyhodnocování dat následně hodnoceny výpovědi s ohledem na shora popsané okruhy. Prostřednictvím těchto kazuistik, zpracovaných na základě dokumentace a rozhovorů jsem došli k následujícím závěrům. Příčin, které se podílejí na skutečnosti, že jsou romské ženy a dívky nuceny (mnohdy opakovaně) vyhledat pomoc, kterou služby azylového domu nabízí, je mnoho. Proto jsme se snažili roztřídit je do několika základních okruhů:

1) Sociální vztahy – jedním z primárních důvodů jsou sociální vztahy, protože se může jednat především o konflikt s partnerem, na základě kterého se dostávají následně do AD.

Nejedná se ale pouze o konflikty mezi partnery. I mezigenerační spory jsou důvodem opuštění společné domácnosti. Do této oblasti můžeme také zařadit konflikty s majiteli bytů, nadměrné užívání alkoholu některými členy rodiny, domácí násilí, absence rodinného zázemí, ale i nespolehlivost partnera.

2) Problematika bydlení – vysoké částky za pronájem bytu a absence levného bydlení jsou další ze závažných důvodů, které vedou Romy k vyhledání pomoci AD. Také stále se zvyšující poplatky za energie znemožňují rodinám bydlení v bytech s tržním nájmem. Obecné byty s regulovaným nájmem v současnosti již skoro vůbec neobývají. I neuvážený prodej bytu se zúženým pohledem do budoucnosti vede s určitým odstupem času Romy do AD. K dalším z důvodů se řadí také neochota majitelů pronajímat své byty rodinám s větším počtem dětí.

3) Nedostatečné finanční zajištění – ztráta pravidelného příjmu, ke kterému může dojít nejen na základě propuštění ze zaměstnání, ale i z důvodu nástupu partnera do výkonu trestu. Do této oblasti lze také zařadit splácení půjček zatěžující rozpočet rodiny.

4) Vzdělání – nízká úroveň vzdělání nepředstavuje primární důvod ke ztrátě bydlení a následnému odchodu do AD. Přímo se ale podílí na té skutečnosti, že na základě nízkého vzdělání se nemohou Romové uplatnit na trhu práce. Jediným jejich příjmem se tak stávají sociální dávky, které nestačí na pokrytí všech potřebných nákladů. Možnost rekvalifikace je sice využívána, ale bez perspektivy získání práce po jejím ukončení.

Závěr

Romové mají v dnešní společnosti zcela nezáviděníhodné postavení. Představují komunitu, která je, dle Analýzy (2006), nejvíce postižena sociálním vyloučením, což je následně příčinou toho, že nemohou participovat na fungování společnosti. Výzkum potvrdil, že hlavní příčina nezaměstnanosti Romů nespočívá v jejich neochotě zapojit se do pracovního procesu. Nabídka volných pracovních míst je v současné době velice omezená. Uchazečka se základním vzděláním je tak značně znevýhodněna. Je jí nabídnuta pouze možnost absolvovat jeden z mnoha rekvalifikačních kurzů. Ale ani tato možnost rekvalifikace ještě není zárukou k získání pracovního místa. Jediným dostupným příjmem se tak pro nezaměstnané stávají sociální dávky. Tyto skutečnosti vedou ve svém důsledku k nutnému pobytu v zařízení AD, jelikož jiné řešení se v současné době nenabízí (omezené finance byly jedním z primárních důvodů, které respondentky uváděly).

Při dnešní výši pronájmu za byt (15 000,- Kč, jak uvedla jedna z respondentek) je zcela nemožné, tuto částku uhradit. Romové jsou tudíž nuceni pronajatý byt opustit a hledat jiné možné řešení. Stěhují se z města do menších lokalit, do bytů s nižším nájmem, zde ale také pracovní místo nezískají, což mnohdy zjistí až následně po nastěhování. Další z možných řešení se naskytá pomoc rodiny. Takový způsob výpomoci je ovšem z důvodů častých konfliktů pouze dočasný. Z výpovědí respondentek vyplývá, že rodina nepředstavuje již tak stabilní zázemí. Rodina je tak ale rozdělena, protože muž i žena nastupují každý do jiného AD. V Českých Budějovicích pomáhá s řešením bytových problémů ještě AD pro muže a AD pro ženy. Služby pro kompletní rodiny zde však chybějí. Tudíž se nabízí otázka, jak rodina s dětmi toto odloučení snáší, jelikož tímto rozdělením ztrácí pocit bezpečí, který jim pospolitost jednotlivých členů dává.

Ceny bytů jsou vysoké, pro mnoho lidí nedostupné. O to více je zarážející souhlas s výměnou bytu a následným podpisem nevýhodné smlouvy na dobu určitou. V takovém případě hovoříme, dle Ríčana (1998), o zneužití sociální nedovednosti. Také prodej obecního bytu, následné odstěhování do Anglie a zpáteční příjezd s možností bydlení pouze ve společné domácnosti s matkou je znakem lehkovážného jednání. Také tato okolnost se tak stává jedním z důvodů využití služeb AD. Romové se nestarají příliš o to,

kam půjdou, až se vrátí, někdy s návratem ani nepočítají. O to větší problémy je zde čekají. Nemají tak k dispozici potřebný finanční obnos, díky němuž by si mohli koupit byt, zůstávají proto u příbuzných nebo si najdou předražený podnájem a peníze tak brzy utratí. Do stejné situace se dostávají i jednotlivci a rodiny přicházející ze Slovenska. Krátký čas žijí u svých příbuzných, ale kvůli nevyhovujícím malometrážním dispozicím bytu a narůstajícím konfliktům vedou jejich cesty také do AD. Ani výhoda trvalého bydliště a rodinného zázemí tak není a mnohdy nemůže být využita. Velká rodina, městský byt, znalost a dobrá orientace v prostředí k zajištění jistého a bezproblémového bydlení nestačí.

Cílem výzkumu této práce bylo analyzovat důvody příchodu romských žen a dívek do AD a zodpovědět otázku, na základě jakých skutečností jsou nuceny (mnohdy opakovaně) vyhledat pomoc, kterou služby azylového domu nabízejí.

Odpovědět na tuto otázku nelze pouze jednou větou. Výzkum potvrdil, že se na tomto problému podílí mnoho faktorů. Všechny, které respondentky uvedly, jsou mezi sebou vzájemně propojeny. Žádný z nich neexistuje sám o sobě. Ani v jednom případě nebyl pouze jediný z výše jmenovaných důvodem k příchodu do AD. Jejich společným základem je nízká úroveň vzdělání a na ní navazující omezený přístup k trhu práce. Z tohoto základu se dále odvíjí nízký příjem, většinou pouze ve formě sociálních dávek, ze kterých není možné platit drahý pronájem bytů a stále se zvyšující poplatky za energie. Z těchto důvodů následně dochází ke zvýšení míry kriminality, odloučení partnerů, ztrátě pocitu jistoty a bezpečí. I podepsání nevýhodné nájemní smlouvy má svůj původ v nízkém vzdělání. K neuváženému prodeji pak dochází z již výše uvedené orientace na přítomnost. Nejedná se tedy o jeden problém, ale o celý komplex problémů, které jsou navzájem provázány.

Literatura

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit v České republice a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (říjen 2005 - červenec 2006). [online]. [cit. 2008-06-06]. Dostupné z: <http://www.gabal.cz/documents/brozura_4.pdf>

BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In VÍŠEK, P. (ed.) *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku*. Praha: Socioklub, 1999, str. 333-349.

ISBN 80-902260-7-8.

BALVÍN, J. a kol. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Hnutí R, 2004. 206 s. ISBN 80-86798-01-1.

BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Praha: Radix, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5.

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BARŠOVÁ, A. Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice. In VÍŠEK, P. (ed.) *Romové ve městě. Sešity pro sociální politiku*. Praha: Socioklub, 2002. s. 5-29. ISBN 80-86484-01-7.

DAVIDOVÁ, E. *Romano drom Cesty Rómů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Universita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0524-5.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

- Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- CHATRNÁ, D. *Cesty Romů do Azylového domu Filia v Českých Budějovicích*. České Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce D. Urban.
- JAKOUBEK, M. *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-105-5.
- Metodika služby – ADN. Interní dokumenty Azylového domu Filia.
- Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E. 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa. 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- NIEDERLE, P. Zadlužení, sociální dávky a sociální práce. In VÍŠEK, P. (ed.) *Romové ve městě. Sešity pro sociální politiku*. Praha: Socioklub, 2002. s. 110-120. ISBN 80-86484-01.
- RAICHOVÁ, I. et al. *Romové a nacionalismus*. Brno: Matprint, 2001. ISBN 80-902476-9
- ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.
- Ružička Vojtech. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sedláková Mária. 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- NAVRÁTIL, P. et al. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.
- VAVREKOVÁ, L. Terénny sociálny pracovník v rómskej komunite a úloha supervízie při výkone jeho práce. In Haburajová-Ilavská, L. (editor). „Dni sociálnej práce“ a „InteRRa 8“ na tému „Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)“ a „Rómske osobnosti“. III. časť. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou konanej na Univerzite Konštantína Filozofa Nitra 11.-12. novembra 2009. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 150-160.

Kontakt:

Mgr. David Urban, Ph.D.
 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
 Zdravotně sociální fakulta
 370 04 České Budějovice
 e-mail: durban@zsf.jcu.cz

Bc. Dagmar Chatrná
 Oviedo, Florida 32765 USA
 2380 FF Morgan. CV
 e-mail: dagmarach@post.cz

Dobrovoľníctvo v penitenciárnej starostlivosti a jeho potenciál v procese sociálnej inklúzie

Špániková Martina (SR)

Abstrakt: *Do penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti sa okrem štátnych orgánov zapájajú aj spoločenské, charitatívne a iné organizácie, zamerané na podporu nápravy odsúdených a poskytnutie pomoci pri opätovnom začlenení do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody v záujme prevencie ich recidívy. Príspevok sa venuje definovaniu základných pojmov v tejto oblasti a stručnej charakteristike činnosti neziskovej organizácie EDUKOS. Príspevok sa zaoberá tiež dobrovoľníctvom v tejto oblasti.*

Abstract: *Government officials altogether with the social, charity organisations as well as some other organisations participate in penitentiary and postpenitentiary care. It is focused on supporting the convicted people and providing help for these people when they go back to the society after serving their sentence. This help is very important preventive action because it is very easy for them to relapse and go back into their bad habits. This article defines the basic terms in this sphere and briefly describes the activity of the non-profit organisation EDUKOS. The next section is related with voluntary work in this sphere.*

Kľúčové slová: *dobrovoľník, penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť, osoba prepustená z výkonu trestu odňatia slobody, nezisková organizácia.*

Keywords: *volunteer, penitentiary and postpenitentiary care, person discharge from execution of a punishment imprisonment, non-profit organisation.*

Úvod

Medzi zvlášť ohrozené skupiny občanov, ktoré majú sťažené postavenie na trhu práce, ktorú trh práce má tendenciu vytláčať, a sú označovaní ako rizikovní občania na trhu práce, radíme aj občanov vracajúcich sa zo zariadení pre výkon trestu odňatia slobody. Dlhodobým pobytom vo väzení sa zvyšuje riziko následkov podobných dlhodobej nezamestnanosti. Podľa Korbu (2010, s.56) u tejto kategórie nezamestnaných dochádza okrem obmedzenia či straty sociálnych kontaktov a sociálnej izolácie aj k strate kvalifikácie a s nimi súvisiacimi pracovnými návykmi. Dôvodom je, že aj v prípade zapojenia odsúdeného do pracovného procesu počas výkonu trestu dochádza z dôvodu obmedzených možností väčšinou k zaradeniu na menej kvalifikovanú prácu, teda sa zvyšuje riziko straty jeho pôvodnej kvalifikácie a odborných pracovných návykov. Často sú poznačení syndrómom nechcených a aj preto ich sebahodnotenie na trhu práce má nízku adaptačnú úroveň, ktorá sa znásobuje počtom odmietnutých ponúk zamestnávateľmi. U týchto nezamestnaných sa stráca dôležitý moment v ich začlenení sa na trhu práce, a to motivácia.

Nielen postoje spoločnosti voči odsúdeným, iba postupný prirodzený nárast dobrovoľníckeho hnutia na Slovensku ako potrebnej súčasti sociálnej sféry, ale aj špecifické požiadavky pri práci s touto cieľovou skupinou si vyžaduje zabezpečiť dostatočnú teoretickú (najmä v oblasti obecných prístupov spoločných prakticky pre všetkých sociálnych pracovníkov), ako aj praktickú prípravu pre budúcich sociálnych pracovníkov. V tejto oblasti sú ale možnosti univerzít obmedzené. Podľa Matouška si ale napĺňanie potrieb určitého typu klientov bezpodmienečne vyžaduje tiež rad znalostí a odborných postupov viazaných na jednotlivé cieľové skupiny. Medzi ne sa radia aj páchatelia trestných činov. Pri príprave či ďalšom celoživotnom vzdelávaní kvalifikovaných profesionálnych sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov je preto potrebné zabezpečiť dostatočnú spoluprácu medzi univerzitami, štátnymi a samosprávnymi orgánmi a neziskovými organizáciami. V oblasti penitenciárnej a postpenitenciárnej sociálnej starostlivosti, kde ide prevažne o priamu prácu s klientom, čím sa dosah a význam sociálnej práce znásobuje, sa to postupne darí napr. aj vďaka organizácii EDUKOS z Dolného Kubína.

1 Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť a dobrovoľníctvo

Medzi disciplíny penitenciárnej vedy radíme penitenciárnu starostlivosť, ktorá je zameraná na jedincov vo výkone trestu nepodmienečného odňatia slobody priamo vo väzení. V zmysle § 11 zákona č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody sa zaobchádzaním s odsúdeným rozumie súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností podľa tohto zákona, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdeným sa dbá aj na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia, na splnenie cieľov programu zaobchádzania, ktorý bol konkrétnemu odsúdenému vypracovaný určeným pedagógom. Využívajú sa formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť (Kreslová, 2007).

Ľudia vracajúci sa z výkonu trestu odňatia slobody do pôvodného prostredia majú zložité postavenie. Formami adaptácie páchatel'ov trestných činov do občianskeho života (ich reintegrácie do spoločnosti) sa zaoberá *postpenitenciárna starostlivosť*. Kreslová (2007) ju charakterizuje ako súbor osobitných opatrení zo strany štátnych orgánov alebo spoločenských, charitatívnych a iných organizácií zameraných na dovršenie nápravy

odsúdených a poskytnutie pomoci pri opätovnom začlenení do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody v záujme prevencie ich recidívy k trestnej činnosti. Veľmi pozitívne je tu z pohľadu adaptácie páchatel'ov trestných činov vnímaná dobrovoľná postpenitenciárna starostlivosť, realizovaná zväčša mimovládnyimi a charitatívnymi organizáciami, za pomoci dobrovoľníkov.

Dobrovoľníkom sa rozumie človek, „ktorý sa slobodne, z vlastnej vôle rozhodol prostredníctvom formálnej alebo neformálnej skupiny, venovať svoj čas a schopnosti v prospech iných ľudí a/alebo spoločnosti bez nároku na odmenu za vykonanú prácu“ (Mydlíková, 2006, s. 65).

2 Konzultačné a informačné centrum EDUKOS a jeho činnosť

Občianske združenie EDUKOS je od svojho založenia v roku 2000 zamerané na prácu so znevýhodnenými skupinami, ako sú ľudia so zdravotným postihnutím, nezamestnaní, osamelé ženy, osoby po prepustení z výkonu trestu, riziková mládež a delikventi, ale aj rodiny, z ktorých pochádzajú. Veľkú pozornosť združenie venovalo v posledných rokoch v rámci svojich projektov práve mladým delikventom a ľuďom vracajúcim sa z výkonu trestu. Ich cieľom bolo predovšetkým zmiernovať resp. odstraňovať predsudky voči nim, napomôcť im pri reintegrácii do spoločnosti a uplatnení sa na trhu práce, vytvoriť podmienky pre zavádzanie alternatívnych trestov do života a pobyt vo väzniciach obmedzovať len na najnutnejšie prípady.

Projekty občianskeho združenia vychádzajú zo súčasných trendov sociálnej práce v trestnej justícii. Sú zamerané na vzdelávanie a rekvalifikáciu odsúdených vo väzniciach, ich prípravu na život na slobode, na výchovné programy a výcviky pre odsúdených na alternatívne tresty a na pomoc odsúdeným pri návrate na slobodu.

Vďaka niekoľkoročným skúsenostiam s cieľovou skupinou odsúdených a osôb vracajúcich sa z výkonu trestu odňatia slobody bol EDUKOS oslovený na spoluprácu v rámci viacerých medzinárodných projektov. K najaktuálnejším patria projekty Compares a Network, obidva zastrešené európskym programom Leonardo da Vinci. Medzi partnerov projektov patrí 11 organizácií z Francúzska, Talianska, Slovenska a Švajčiarska, pracujúcich v oblasti väzenstva, trestnej justície a z vedeckých pracovísk (zo zahraničných napr. Bolonská univerzita).

Education and Culture

Leonardo da Vinci

Cieľom projektu **Compares** (Compétences-Partenariat-Réseaux, t.j. Zručnosti-Partnerstvo-Siete) je vytvoriť nástroje, stratégiu, model vzdelávania partnerov siete pomáhajúcich profesií, pracujúcich s cieľovou skupinou odsúdených a prepustených z výkonu trestu odňatia slobody a vytvorený model po otestovaní uviesť do praxe v zúčastnených krajinách. Projekt Compares sa venuje vzniku nových kompetencií pre kvalitnejšie sociálne sprevádzanie v procese začlenenia najviac znevýhodnených cieľových skupín. Spája teda nielen prijímateľov pomoci s odborníkmi, ale i príslušné inštitúcie a v širšom kontexte i všetkých aktérov v spoločnosti (podniky, samosprávu, tretí sektor, úrady).

Projekt **Network** (Towards an European network for social inclusion in favour of offenders and ex-offenders) dopĺňa predchádzajúci. Ide v ňom o získavanie skúseností a prezentovanie výsledkov formou mobilít. Cieľom projektu je spoločne pripraviť podmienky na budúcu multilaterálnu spoluprácu a transfer dobrej praxe. Aktivity sú zamerané na rozvoj mladistvých a dospelých odsúdených a na ich stabilitu v zamestnaní. Partneri projektu budú realizovať program a nadnárodné výmenné pracovné pobyty verejné aj privátne, cieľom ktorých bude vytvoriť kľúčové zručnosti v príprave odborníkov pre prácu so znevýhodnenými skupinami.

S cieľovou skupinou odsúdených a osôb vracajúcich sa z výkonu trestu odňatia slobody v oblasti sociálnej práce pracuje niekoľko typov organizácií. EDUKOS kladie veľký dôraz popri nich tiež na spoluprácu s dobrovoľníkmi, s ktorými má dlhoročné dobré skúsenosti. Pri práci s mladými odsúdenými ich výhoda spočíva práve vo vekovej blízkosti, pozitívnom vzore mladých dobrovoľníkov, ktorými sú prevažne študenti univerzity a vyššieho odborného štúdia sociálno-právneho.

3 Prieskum postojov študentov sociálnej práce voči odsúdeným

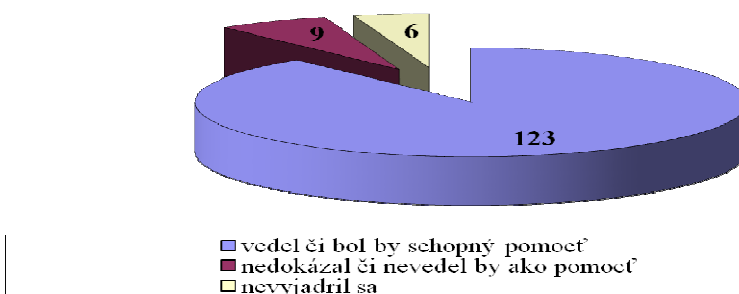
Je pravdepodobné, že sociálny pracovník sa počas svojej praxe dostane do kontaktu s osobami odsúdenými a osobami vo výkone trestu odňatia slobody častejšie ako človek inej profesie. Už v priebehu štúdia sociálnej práce počas odborných praxí majú študenti niekedy príležitosť prísť s nimi do kontaktu. Na týchto študentoch bol zameraný prieskum názorov na osoby po návrate z výkonu trestu odňatia slobody. Vo svojom okolí z nich pozná takúto osobu len 41% respondentov (96 študentov) z celkového základného súboru 234 respondentov a 59% (138 študentov) ich nepozná.

Zaujímal nás názor, či v prípade, že poznajú takeého človeka, sa mu pokúsili a dokázali mu pomôcť. Ich názory odzrkadľuje obrázok 1.

Obrázok 1 Odpovede 96 respondentov na otázku: *Ak takeho cloveka poznate, pokusili ste sa mu pomoct?*

Z prieskumu vyplýva, že takmer 60% respondentov nevedelo či nedokázalo pomôcť. Pozitívne je, že viac než tretina odpovedala pozitívne. Optimistickejší pohľad na osoby odsúdené a vo výkone trestu odňatia slobody majú práve respondenti, ktorí nepoznajú a nemajú skúsenosť s takouto osobou vo svojom okolí (pozri obrázok 2). Na otázku, či by sa im pokúsili v prípade potreby pomôcť, odpovedalo až 89% respondentov pozitívne.

Obrázok 2 Odpovede 138 respondentov, ktorí takeho cloveka nepoznaju na otázku: *Pokusili by ste sa mu v pripade potreby pomoct?*

Záver

Deformácia hodnôt a ich redukcia na úroveň živočíšnej oblasti má podľa Pudiša (2010, s.15-16) za následok aj nárast kriminality so všetkými jej následkami a ignorovanie základných kresťanských hodnôt zo strany podnikateľov a manažérov s následkom vysokého nárastu úrovne nezamestnanosti. Slovensko patrí medzi krajiny s vysokou mierou kriminality a recidívy páchateľov trestnej činnosti. Prispieva k tomu tiež skutočnosť, že v minulosti neexistovala ucelená koncepcia starostlivosti o odsúdených počas plnenia výkonu trestu odňatia slobody a starostlivosť o prepustených z pohľadu efektívnej integrácie do spoločnosti. Je dobré, ak v spoločnosti existujú subjekty, ktorým

osud týchto ľudí nie je ľahostajný a sú ochotné využívať svoj vedomostný či kapacitný potenciál na pomoc iným. Navyše, ak ide o snahy komplexne poňať starostlivosť o osoby vo výkone trestu odňatia slobody a osoby prepustené z výkonu trestu odňatia slobody, ktorými sa zaoberá z pohľadu sociálnej práce celý rad pomáhajúcich profesií, medzi ktoré patrí aj dobrovoľníctvo. Vychádzajúc z niekoľkoročných skúseností EDUKOSu so zapájaním dobrovoľníkov do práce s touto cieľovou skupinou možno predpovedať ich rastúci význam v budúcnosti.

Literatúra:

1. Interné materiály z projektov Konzultačného a informačného centra EDUKOS (dostupné tiež na www.edukos.sk).
2. KALVODOVÁ, V. 2002. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno : Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
3. KORBA, M. 2010. Vplyv nezamestnanosti na človeka. In.: *Disputationes Scientifi-cae Universitatis Catholicae Ružomberok*. r.10,č.3,2010.s.51-57. ISSN 1335-9185
4. KRESLOVÁ, M. 2007. Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť v slovenskej republike v čase vstupu do schengenského priestoru. In: *4. ročník konferencie „Bezpečná Európa“*. Košice : Rada vlády pre prevenciu kriminality a OU v Košiciach, 2007.
5. MYDLÍKOVÁ, E. 2006. *Letom svetom do sociálnej práce v treťom sektore*. 2. prepracované vydanie. Bratislava : Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2006.
6. PUDIŠ, M. 2010. Teologické myslenie po novembrovej revolúcii na Slovensku. In.: *„Konferencia na aktuálne spoločensko-teologické témy V.“*. Ružomberok, dec. 2009. Ružomberok : VERBUM, 2010. s. 9-18. ISBN 978-80-8084-547-6.
7. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení platn. predpisov.

Kontakt:

Ing. Martina Španiková, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku,
Pedagogická fakulta, Inštitút A. Radlinského
E-mail: martina.spanikova@ku.sk

DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI

TOPOLIOVÁ Jana (SR)

Abstrakt: *Moderné prijatie starostlivosti o drogovu závislých jedincov je charakterizované zdôrazňovaním hodnoty ich osobností, odhaľovaním a poskytovaním pozitívnych možností i perspektívneho riešenia problémov. Je nevyhnutné vytvoriť určitý systém prevencií proti drogám, pretože sú ešte dnes pre mnohých tabu. V rámci svojich možností poskytnúť dostatočné množstvo informácií o drogách a omamných látkach, ktoré sú čoraz aktuálnejším a závažnejším problémom a aký vplyv majú nielen na deti a mládež.*

DRUGS AND DRUG ADDICTION

Abstract : *Modern adoption care for drug addicts, individuals are characterized by emphasizing the value of their personalities, detection and provision of positive opportunities and prospective problems. It is necessary to establish a system for prevention against drugs, as they are today for many taboos. Within its means to provide sufficient information on drugs and narcotics, which are more topical and serious issues and should not impact on children and youth.*

KLúčové slová : *abstinenčný syndróm, alkohol, droga, ľahké a tvrdé drogy, prevencia, tolerancia, závislosť.*

Key words : *withdrawal syndrome, alcohol, drug, light and hard drugs, prevention, tolerance and dependence.*

Pýtame sa čo je droga? Je to akákoľvek upravená surovina rastlinného alebo živočíšneho pôvodu alebo látka, ktorá je po vstupe do organizmu jedinca schopná zmeniť akúkoľvek funkciu.

Za drogy môžeme považovať všetky prírodné, polosyntetické a syntetické látky, ktoré ak sa dostanú do organizmu upravené akýmkoľvek spôsobom môžu za určitých okolností vyvolať chorobný stav – závislosť psychickú alebo fyzickú, tým že účinkujú priamo alebo nepriamo na centrálny nervový systém.²⁴

Základné údaje

Drogy sú v odbornej terminológii označované ako omamné a psychoaktívne látky. Psychoaktívne látky sú prírodné alebo syntetické látky, ktoré spôsobujú prechodné subjektívne príjemné zmeny v prežívaní života, a ktoré sú schopné vyvolať závislosť. Rôzne drogy sú spájané s rôznou mierou efektu a rizík. Podľa miery rizika vzniku závislosti sa drogy delia na tzv. „mäkké“ a „tvrdé“, resp. „ľahké“ a „ťažké“. V Holandsku je používaný vhodnejší a zrozumiteľnejší spôsob delenia na drogy s akceptovateľným, prijateľným rizikom a drogy s rizikom neprijateľným. „Za najzmyslupnejšie však možno

²⁴ Porov.: KANDRIKOVÁ, S.: Sociálna práca s drogovu závislými. Bakalárska práca. Teologická fakulta v Spišskom podhradí. 2010.

pokladať delenie resp. klasifikáciu drog podľa ich rozdielneho účinku.“²⁵ Tento spôsob delenia je značne nepresný, i keď je u nás bežne rozšírený.

Príkladom **ľahkých** drog je káva, tabakové výrobky, marihuana, hašiš a v našej spoločnosti droga číslo 1 – alkohol. Tu je už ale hranica sporná. Podľa negatívneho účinku nadmerného požívania alkoholu na telesné a duševné zdravie alkohol patrí kamsi na rozhranie „ľahkosti“ a „tvrdosti“. U ťažkých drog (heroín, kokaín, pervitín atď.) je riziko vzniku závislosti jednoznačne vysoké, resp. sú neakceptovateľným rizikom, uvádza Pavúk Andrej.²⁶

Hnutie hippies v 60. rokoch uviedlo do obehu psychostimulancia a halucinogény. Spojené štáty americké zažili od II. svetovej vojny päť epidémií šírenia špecifických drog : LSD /1960-1970/, marihuana /1965-1980/, heroín /1967-1973/, kokaín /1975-1985/, crack /1983-1988/. Tieto epidémie sa veľmi líšia svojím významom. Heroín nikdy nebol užívaný masovo, odhady celoživotnej prevalencie nikdy nepresiahli 5 percent. Naproti tomu sa pri marihuane celoživotná prevalencia vyšplhala na 50 percent. Užívanie LSD v roku 1960, keď sa konzumovali pomerne vysoké dávky mohlo vyvolať viaceré psychiatrické hospitalizácie, drvivá väčšina užívateľov ale prežila bez zaznamenateľného poškodenia a o desať rokov neskôr už LSD neužívala. Heroínová epidémia z rokov 1967-1973 po sebe naopak zanechala niečo okolo jedného milióna ľudí s celoživotnou závislosťou, ktorí naďalej vytvárajú problémy sebe samotným i zostatku spoločnosti.²⁷

Dlho sa písalo, že **problém tvrdých drog u nás neexistuje**. Až po páde železnej opony sa problémy so závislosťou od drog objavili vo väčšom rozsahu . Dovtedy sa problémy so závislosťou sústreďovali najmä na závislosť od alkoholu a liekov. **Alkohol zostáva aj naďalej na Slovensku drogou číslo jedna!**

Drobná a Masár²⁸ uvádzajú že v roku 1996 skonzumoval priemerne obyvateľ Slovenska 9,3 litra absolútneho alkoholu ročne. Pravidelne fajčí na Slovensku asi 39% mužov a 16%

² DROBNÁ, H. – MASÁR, O.: *Niektoré medicínske problémy spojené s toxikomániou v spoločnosti*. Bratislava : CHARIS 2001, s. 37.

³ PAVÚK, A.: *Človek a drogy*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove-Fakulta humanitných a prírodných vied, 2001, s. 7.

⁴ DROBNÁ, H. – MASÁR, O.: *Niektoré medicínske problémy spojené s toxikomániou v spoločnosti*. Bratislava : CHARIS 2001, s. 12.

⁵ DROBNÁ, H. – MASÁR, O.: *Niektoré medicínske problémy spojené s toxikomániou v spoločnosti*. Bratislava : CHARIS 2001, s. 10-16.

⁶ PAVÚK, A.: *Človek a drogy*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove-Fakulta humanitných a prírodných vied, 2001, s. 39.

⁷ PAVÚK, A.: *Človek a drogy*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove-Fakulta humanitných a prírodných vied, 2001, s. 71.

žien. Na Slovensku nepozorujeme trend k poklesu fajčenia tak ako je to napr. v Spojených štátoch amerických. V roku 1994 sa prvý raz na Slovensku separátne zbierali údaje o nealkoholových toxikomániách. Podľa týchto údajov sa na Slovensku evidovalo 1189 závislých, z toho v Bratislave 626 osôb. Z 1189 evidovaných drogovovo závislých u 892 ide o heroínovú závislosť u 139 ide o závislosť od prchavých látok a u 89 na hypnosedatívach. Názov „**alkohol**“ pochádza z arabčiny – *al koh'l* znamená jemne rozptýlenú látku. Názov prevzali stredovekí alchymisti a začali ho používať pre jemne rozptýlené pary z tekutín. Destiláty sa poznali od pradávna napr. v Starej Číne a neskôr v Japonsku fermentovali ryžu a potom výťažok destilovali.

Alkohol resp. *etylalkohol*, chemický etanol svojou jednoduchou a malou molekulou, vznikajúci kvasením cukrov patrí medzi látky ovplyvňujúce predovšetkým látkovú premenu a nervový systém.²⁹

V 16.storočí sa v strednej Európe stalo pitie v mnohých spoločenských vrstvách takým problémom, že sa na jeho obmedzenie opakovane vydávali cisárske nariadenia. V časoch americkej zlatej horúčky a dobývania Západu v polovici 19.storočia sa pilo nadmerné množstvo pálenky, predovšetkým whisky – muži tak údajne dokázali lepšie znášať tvrdé životné podmienky. Reakciou na túto vlnu zneužívania boli najskôr „spolky miernosti“, ba neskôr v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20.storočia nastal úplný zákaz alkoholu, prohibícia. Koncom 19.storočia v rámci industrializácie dochádzalo v Európe veľmi často k výtržnostiam pod vplyvom alkoholu, takže bolo potrebné prijať isté opatrenia proti jeho zneužívaniu. Napríklad vo Švédsku roku 1892 sa rozhodlo, aby sa v školách robili prednášky o alkohole, jeho účinku a nebezpečenstvách. Podobné nariadenie bolo vydané roku 1905 aj v Nemecku.³⁰ **Je to jednoznačne smrtiaca droga.** Okrem toho, že má škodlivé účinky napáda aj nervový systém, je legálny a dnešná spoločnosť ho všeobecne akceptuje. Ničím neobvyklým je v dnešnej modernej spoločnosti každodenné pitie alkoholu. Samozrejme, že sa dá očakávať že reálne počty sú vždy vyššie lebo štatistika udáva len počty tých, ktorí mali už zdravotné komplikácie a vyhľadali lekára. Ostáva ešte veľmi veľa ľudí s drogovou závislosťou, ktorí sa boria s problémami sami a väčšej miere

⁸ KONČEKOVÁ, E.: *Drogová problematika učňovskej mládeže*. Prešov : NÁUKA PREŠOV, 2001, s. 14.

⁹ KONČEKOVÁ, E.: *Drogová problematika učňovskej mládeže*. Prešov : NÁUKA PREŠOV, 2001, s. 15.

¹⁰ KONČEKOVÁ, E.: *Drogová problematika učňovskej mládeže*. Prešov : NÁUKA PREŠOV, 2001, s. 15.

pomoc odmietajú. Snažme sa preto zvýšiť informovanosť aby bolo čo najmenej novovzniknutých drogovovo závislých, a to nielen mladých ľudí.

Klasifikácia závislostí

Závislosť je psychická porucha, ktorá sa prejavuje silnou túžbou po psychoaktívnej látke, opakovaným užívaním tejto látky a ďalšími pridruženými znakmi. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) prijala v roku 1969 túto definíciu: „**Droga je látka, ktorá ak je vpravená do živého organizmu, môže pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií.**“³¹ **Psychická závislosť** – môže byť označovaný duševný stav, prejavujúci sa rôznym stupňom priania drogu užívať. Podstatou je túžba zopakovať subjektívny príjemný zážitok, eufóriu sprevádzanú nedostatkom vôle jedinca prestať s užívaním psychoaktívnej látky. Závislosť psychická sa viaže na rozumovú oblasť, citovú oblasť, zážitkovú oblasť, sexuálnu oblasť z hľadiska prežívania.³²

Fyzická /somatická/ závislosť – je stav organizmu vzniknutý dlhodobejším a častým podávaním psychoaktívnej látky. Organizmus závislý od psychoaktívnej látky sa prispôbil, zahrnul do svojej látkovej výmeny. Na prerušenie prísunu drogy reaguje organizmus poruchou – abstinečnými príznakmi /ide o prejavy ako napr.: nevoľnosť, slzenie, potenie, kolísanie telesnej teploty, psychomotorický nepokoj, zmeny krvného tlaku, pulzu, bolesti hlavy atď./.³³

Drogová závislosť /drug dependence/ – starší názov drogovej závislosti je toxikománia /“drug addiction“/. Znamená jed a závislosť, šialenstvo. Je to stav „psychickej závislosti a niekedy i fyzickej závislosti vyplývajúci z interakcie medzi živým organizmom a drogou, charakterizovaný zmenami správania a inými reakciami, ktoré sú typické nekontrolovateľným nutkaním /túžbou/ vpravovať si drogu akýmkoľvek spôsobom do organizmu pre jej účinky na psychiku a tiež preto, aby sa zabránilo nepríjemnostiam z jej absencie v organizme.“³⁴ Túžba po opätovnom užití drogy prevláda nad sebaovládaním a racionálnymi argumentmi.

¹¹⁻¹⁵ Porov.: PAVÚK, A.: *Človek a drogy*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove-Fakulta humanitných a prírodných vied, 2001, s. 8-13.

²⁷ HANGONI, T.: Sociálna práca, jej podiel na kvalite života spoločnosti. In *Duchowość jako socjalny czynnik rozwoju społeczeństwa w Polsce i na Słowacji*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Gorlice 2010. ISBN 978-83-931180-0-7.

Tolerancia – v biológii a medicíne znamená „schopnosť organizmu znášať určité látky.“³⁵ Vo farmakológii ide o znižujúci účinok rovnakého množstva látky, resp. stále zvyšovanie dávok na vyvolanie účinku rovnakej intenzity. Pri drogovej závislosti dochádza k vzrastajúcej tolerancii /znižuje sa účinok rovnakých dávok a dávku je potrebné neustále zvyšovať/.

Abstinenčný syndróm – ide o „syndróm náhleho odňatia drogy drogovo závislému alebo o syndróm absencie drogy. Vzniká ako pravidelný sprievodný jav tolerancie. Jeho výskyt a intenzita sú závislé od stupňa fyzickej závislosti.“³⁶ Abstinenčné príznaky môžu byť slabé a môže ich byť málo alebo naopak, môže ich byť veľa a môžu byť veľmi intenzívne. Môže ísť o fyzické, ale aj psychické prejavy /zívanie, slzenie, potenie, zvýšená teplota, tras, nechutenstvo, zvracanie, hnačka, zápcha, bolesti hlavy, búšenie srdca, nespavosť, nepokoj, úzkosť, depresia/. Telesné prejavy i psychické zážitky sú však u rôznych drog odlišné.³⁷

Úzus - predstavuje užitie alebo užívanie drog, ktoré je v súlade s oprávnenými záujmami jednotlivca a spoločnosti.

Abúzus – znamená zneužívanie alebo nadmerné užívanie psychoaktívnych látok či už v chápaní „príliš veľa“, „príliš často“ alebo môže tiež ísť o užívanie v nevhodnej dobe – napríklad pred športovým výkonom, počas tehotnosti a pod.³⁸ Abúzus nemusí viesť bezpodmienečne k návyku, skrýva však v sebe nebezpečenstvo zvyšovania dávok, ako aj rastúcu závislosť na droge.

Prevencia – sú opatrenia, ktoré sú zamerané na znižovanie výskytu situácií, javov, ktoré pôsobia na človeka alebo skupinu vplyvom existujúcich sociálno-ekonomických, pracovných a životných podmienok a spôsobu života.³⁹

Ako sme už spomínali, drogu si môžeme vpravovať do organizmu akýmkoľvek spôsobom a tu je niekoľko z nich :

- nosom – vdychovanie /inhalácia/, fetovanie, šnupanie, čuchanie,
- fajčením – drogy vo forme cigariet,
- ústami /per os/ – jedenie, pitie,

- injekčne /parenterálne/ - vnútrožilovo /intravenózne/, do svalu /intramuskulárne/, pod kožu /subkutánne/,
- konečníkom /per rectum/,
- pošvou /per vaginam/,
- pokožkou /intradermálne/ - pomocou náplastí /tetovačky/.⁴⁰

Rozdelenie závislostí podľa vyvíjajúcich sa príčin rozdeľujeme na :

- *primárny typ závislosti* – droga je od začiatku užívaná pre príjemné účinky. Najčastejšie ide o mladých ľudí, užívajú sa obvykle ilegálne drogy,
- *sekundárny typ závislosti* – droga je od začiatku užívaná ako liek pre zmiernenie bolesti, nespavosti a úzkosti. Ide o ľudí, v strednom a vyššom veku, dobre spoločensky integrovaných.

Podľa typu užívanej psychoaktívnej látky sa závislosti rozdeľujú na tieto typy :

- závislosť od alkoholu,
- závislosť od opioidov,
- závislosť od kanabinoïdov,
- závislosť od kokaínu,
- závislosť od sedatív a hypnotík,
- závislosť od psychostimulancií /vrátane kofeínu/,
- závislosť od halucinogénov,
- závislosť od nikotínu,
- závislosť od prchavých látok,
- závislosť od iných návykových látok, atypické a kombinované závislosti.⁴¹

Záver

Pri riešení problémov drogozo závislých jedincov hrá najdôležitejšiu úlohu práve jeho najbližšie okolie a rodina. Miera vplyvu rodiny na jedinca však závisí aj od vekových období a osobitostí daného veku. Východiskom na konanie jedinca sa však stáva správanie rodičov. Napriek tomu by bolo ideálne ak by nielen učitelia, ale aj rodičia, deti a mládež mali dostatok informácií o drogovej problematike, aby ich postoje boli proti drogám a premietli by sa aj do ich konania.

¹⁵⁻¹⁷ GOHLERT, CH. – KUHN, F.: *Falošné vedomie-kompetentne o drogách*. Bratislava : IKAR 2001, s. 70-74., s. 72.

Literatúra :

- DROBNÁ, H. – MASÁR, O.:** *Niektoré medicínske problémy spojené s toxikomániou v spoločnosti.* Bratislava : CHARIS 2001,
- GOHLERT, CH. – KUHN, F.:** *Falošné vedomie-kompetentne o drogách.* Bratislava : IKAR 2001.
- HANGONI, T.:** Sociálna práca, jej podiel na kvalite života spoločnosti. In *Duchowość jako socjalny czynnik rozwoju społeczeństwa w Polsce i na Słowacji.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Gorlice 2010. ISBN 978-83-931180-0-7.
- KANDRIKOVÁ, S.:** *Sociálna práca s drogovými závislými.* Bakalárska práca. Teologická fakulta v Spišskom podhradí. 2010.
- KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína.** 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- KONČEKOVÁ, E.:** *Drogová problematika učňovskej mládeže.* Prešov : NÁUKA PREŠOV, 2001.
- KOZUBÍK, Michal - Rusnáková, Jurina** Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunit / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.
- LEŠKOVÁ, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- LOVAŠOVÁ Soňa.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci.* Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- ŠLOSÁR Dušan.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6

Kontakt:

Mgr. Jana Topoliová
Katólicka univerzita, Pedagogická fakulta
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok
Mail : topoliova.j@gmail.com

Sociálna inklúzia v podmienkach mesta Košice

Rolný Igor (SR)

Abstrakt: *Príspevok približuje snahu samosprávy mesta Košice o sociálnu inklúziu občanov i celých komunít postihnutých sociálnou exklúziou. Prezentuje začiatky komplexného riešenia, legislatívny vývoj a pripravenosť na riešenie aktuálnej problematiky občanov žijúcich na území mesta. Predkladá formy realizácie opatrení, ktoré aktívne napomáhajú postupnému riešeniu aktuálnej situácie.*

Abstract: *This contribution brings the efforts of the government of Kosice on social inclusion of individuals and whole communities affected by social exclusion. It shows the beginnings of a comprehensive solution, legislative development and readiness to solve the current problems of citizens living in this city. Forms implementing measures to actively facilitate the gradual solution of the current situation.*

Kľúčové slová: *sociálna inklúzia, chudoba, Košice, Luník IX,*

Keywords: *social inclusion, poverty, Košice, Luník IX*

Začiatky komplexného riešenia

Samospráva mesta Košice sa dlhodobo venuje sociálnej inklúzii občanov i celých komunít postihnutých sociálnou exklúziou. Medzi základné dokumenty, o ktoré sa môžu oprieť aktéri tejto zmeny je Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHaSR). Mestské zastupiteľstvo v Košiciach ho schválilo na 8. mimoriadnom rokovaní 18. novembra 2004. Vypracovanie komplexného Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja bolo v záujme trvalo udržateľného rozvoja mesta Košice, ale aj celého regiónu, ktorého prirodzeným centrom je mesto Košice. Tento programový dokument je jedným zo základných dokumentov hospodárskej a sociálnej politiky mesta, o ktorý sa opierajú všetky nadväzujúce akčné plány a iné aktivity, smerujúce k rozvoju mesta a priľahlého regiónu. Dokument obsahuje analýzu hospodárskeho a sociálneho rozvoja v pätnástich kľúčových oblastiach. Stanovuje hlavné smery rozvoja, formuluje strategické ciele a definuje úlohy a prvoradé potreby pre zabezpečenie rozvoja uvedených oblastí. Ciele a úlohy harmonizuje tak, aby prinášali všestranný rozvoj mesta Košice. S ohľadom na vonkajšie okolnosti výrazne ovplyvňujúce rozvoj mesta, najmä v súvislosti s novým programovým obdobím Európskej únie a pripravovanou zmenou legislatívy v oblasti rozvoja (zákon o podpore regionálneho rozvoja), Mesto Košice pristúpilo v júli 2007 (po takmer trojročnej realizácii platného PHSR) k posúdeniu pripravenosti Mesta Košice na rozvoj nezávislou odbornou organizáciou.

Marginalizované rómske komunity na území mesta Košice

Rómska národnostná menšina, žijúca v Košiciach, je diferencovaná nielen sociálne, kultúrne, regionálne ale aj priestorovo. Vo veľmi zjednodušenom prípade môžeme hovoriť

o Rómoch zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí žijú prevažne v segregovaných uliciach, štvrtiach, mestských častiach a o Rómoch, ktorí sú tzv. integrovaní medzi majoritné obyvateľstvo.

Košice majú 22 mestských častí a takmer každá mestská časť má na svojom katastrálnom území segregovanú lokalitu v ktorej žije prevažne (alebo výlučne) rómska komunita. Patria sem mestské štvrte Demeter, časť mestskej časti Džungľa... Výnimku tvorí len Luník IX, ktorý je samostatnou mestskou časťou. Tieto lokality majú spoločné problémy. Segregácia až getoizácia rómskeho etnika vedie k sociálnej a kultúrnej deprivácii. K zhoršeniu situácie RNM v Košiciach prispel aj postupný zánik pracovných príležitostí pre ľudí s nižším vzdelaním, zmena sociálneho systému, pretrvávajúce predsudky a stereotypy nielen na strane majority ale aj na strane rómskej komunity. Nízka miera zapojenosti Rómov do riešenia problémov vlastnej komunity ale aj nekomplexné riešenia bez trvalej udržateľnosti zo strany štátnej správy, samosprávy na všetkých úrovniach zanechali na tomto etniku svoje stopy.

Skutočná integrácia, inklúzia rómskeho etnika je proces veľmi zložitý. Jedným z možných riešení je tvorba politiky integrácie Rómov v rámci globálnej verejnej politiky boja proti sociálnemu vylúčeniu na všetkých úrovniach. Komplexne spracované prístupy, ktoré vyrovnávajú nerovnaké šance, zabezpečujú rovnakú východiskovú pozíciu Rómov vo všetkých oblastiach života, počítajú so spoluprácou rómskej komunity, a tým predstavujú východiská pre dlhodobé celospoločenské riešenie.

Koncepcia riešenia problémov bývania v lokalitách s vysokou koncentráciou osôb ohrozených sociálnym vylúčením

Bola schválená Uznesením z XXIII. rokovania Mestského zastupiteľstva v Košiciach, zo dňa 29. júna 2006. Jej účelom bolo podať návrh na riešenie problémov bývania v lokalitách s vysokou koncentráciou osôb ohrozených sociálnym vylúčením – prioritne na Luníku IX. V súlade s definovaným účelom koncepcia predložila návrh súboru opatrení s krátkodobým, strednodobým, ale aj s dlhodobým horizontom realizácie, vytvárajúcich podmienky pre postupné spomaľovanie nárastu zadĺženosti a jej následné znižovanie. S cieľom trvalo účinného postupu pri prekonávaní nepriaznivej situácie, koncepcia definuje primárne problémy a ich dôsledky, ktoré je žiadúce riešiť súbežne a komplexne. Okrem jednoznačne zadaných primárnych problémov, ich logických dôsledkov a návrhu súboru opatrení na ich postupné riešenie, koncepcia v sebe zahŕňa aj predpoklad využívania systému pochvál a sankcií, ktoré môžu zohrať pozitívnu rolu najmä v motivácii všetkých zainteresovaných – cieľovej skupiny obyvateľov mesta Košice, ale aj

zodpovedných za plnenie úloh plynúcich z koncepcie. Opatrenia v rozhodujúcej miere smerujú k vytváraniu príležitostí pre aktívne zapojenie cieľovej skupiny do riešenia vlastnej situácie predovšetkým rozvojom pracovných aktivít. Pomoc ako verejná sociálna činnosť je starostlivosť o tých členov spoločnosti, ktorí v niektorých fázach života alebo v určitých situáciách nie sú schopní samostatne a ani s podporou svojho najbližšieho okolia spravovať svoje záležitosti.

Oddelenie sociálnych vecí Magistrátu mesta Košice hodlá byť v uvedených súvislostiach naporúdzi každému obyvateľovi Košíc. Pričom špecifikum Košíc, a tým aj aplikácie jednotlivých postupov v sociálnej oblasti, spočíva v rozdelení kompetencií podľa Štatútu mesta Košice na jednotlivé mestské časti, ktoré vykonávajú predovšetkým konkrétne úlohy, vyplývajúce z legislatívy a samosprávnej pôsobnosti obce na jednotlivých úsekoch sociálnej pomoci. Magistrát mesta Košice realizuje odborné činnosti, koncepcné zámery a úlohy, koordinuje činnosti sociálnej intervencie pre celé mesto a podpornými opatreniami zabezpečuje rozvoj sociálnej pomoci v meste.

Osobitný príjemca dávky v hmotnej núdzi

Oddelenie sociálnych vecí úspešne realizuje v rámci prijatých opatrení výkon osobitného príjemcu dávky v hmotnej núdzi, ktorý sa vykonáva vecným plnením aj priamymi úhradami nákladov na bývanie. Dávky pomáhajú splácať občanom vzniknuté dlhy na bývaní. Podporou splácania je aj využívanie mestského príspevku na bývanie, ktorý môžu získať občania po uzatvorení nájomnej zmluvy a riadnom platení stanovených úhrad za bývanie.

Aktivačné práce

Ďalším nástrojom sociálnej pomoci a opatrením v rámci koncepcie sú aktivačné práce a príležitostné práce. Aktivačné práce napomáhajú občanom získať pracovné návyky, zvýšiť si príjem, platiť úhrady za bývanie a meniť svoje zvyky, návyky, postoje ku kvalite vlastného života. A práve zvýšenie zamestnanosti tejto skupiny občanov, konkrétna pomoc a práca s rodinou sú priority, ktoré oddelenie sociálnych vecí zabezpečuje v lokalitách s týmto vypuklým problémom Košíc, a to predovšetkým v mestskej časti Luník IX.

Príležitostné práce

Základnou filozofiou realizácie príležitostných prác pre občanov ohrozených sociálnym vylúčením je podpora ich pracovných návykov a poskytovanie pomoci pri platení úhrad za bývanie. Účasť v projekte príležitostných prác pomáha v rodinách riešiť neschopnosť platiť nájomné z dôvodu insolventnosti. Zároveň pracovníci získavajú pracovné návyky,

sociálno-komunikačné zručnosti a motiváciu potrebnú v prípade záujmu o pracovné miesto na otvorenom trhu práce.

Projekt zamestnávania Rómov z MČ Luník IX v U.S.Steel Košice

Po rokovaníach v predstavitel'mi U.S.Steel Košice sa začala realizácia projektu zamestnávania Rómov z MČ Luník IX v U.S.Steel Košice. Ako užívateľský zamestnávateľ poskytuje vo svojich závodoch prácu pre pomocných robotníkov. Títo zamestnanci pracujú na dobu určitú ako brigádnicí v rámci dohodnutého projektu. Realizácia projektu sa každý rok obnovuje, čím môžu zamestnanci preukázať svoje úsilie a snahu pracovať, získať odborné zručnosti aj pomocou školení a získaných osvedčení v niektorých profesiách a zaradiť sa do riadneho pracovného procesu v U.S.Steel Košice . Výber brigádnikov realizuje oddelenie sociálnych vecí. Musia spĺňať stanovené kritériá: pracovné návyky z aktívnej činnosti, príležitostných prác, zabezpečovanie riadnej starostlivosti o deti, splácanie dlhov na bývaní , trvalý pobyt v Mestskej časti Košice - Luník IX a zodpovedný prístup k pracovným povinnostiam. Zamestnávanie občanov ťažko umiestniteľných na trhu práce môže výrazne zmeniť ich spôsob života, vylúčiť ich zo siete poberateľov dávok v hmotnej núdzi a poskytnúť im možnosť na zodpovedné riadenie svojho života.

Náučný sociálny program pre dievčatá a ženy

Ďalšia oblasť, ktorú oddelenie sociálnych vecí využíva na sociálnu intervenciu priamo v rodinách je projekt - Náučný sociálny program pre dievčatá a ženy – budúce aj mladé mamičky z málopodnetného sociálneho prostredia. Odborníci v psychológii, pediatrii a sociálnej práci sa im snažia priblížiť vhodnou formou základné princípy starostlivosti o zdravý psychický a fyzický vývin detí. Pripravujú ich na starostlivosť v prenatálnom a postnatálnom období. Ako aj starostlivosť o domácnosť, ekonomické zabezpečenie rodiny, právne minimum v zákonných postupoch a nárokoch v jednotlivých životných situáciách.

Sociálny program sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Sekundárnu pomoc pre deti a mladistvých poskytuje sociálne oddelenie aj formou ďalšieho projektu, ktorý realizuje oddelenie priamo v základnej škole v ročníkoch druhého stupňa. Ide o Sociálny program sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zameraný na predchádzanie sociálnopatologickým javom v súlade s uplatňovaním opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine. Deti učia ako sa brániť závislostiam, zneužívaniu, dôsledky trestnej činnosti, ústavná výchova, ochranná výchova, odolávanie navádzaniu rovesníkmi na únikové prípadne asociálne správanie. Uplatnenie komplexných a systémových krokov

sociálnej intervencie v celej rodine, resp. na každom úseku činnosti sa javí ako doposiaľ najefektívnejší spôsob sociálnej pomoci v každej špecifickej sociálnej situácii a probléme.

Komunitné centrá sú veľkým prínosom

Pri všetkých týchto opatreniach a postupoch účinné a konkrétne úlohy plnia komunitné centrá, ktoré sú vybudované priamo v lokalitách so zoskupením najviac sociálne vylúčených občanov: Luník IX, Sládkovičova ulica, Popradská ulica, Herlianska ulica, Demeter. Komunitná práca v týchto lokalitách je pozitívnym krokom v systémovom riešení sociálnych problémov mesta. Po rokoch fungovania tejto činnosti môžeme konštatovať, že klienti získavajú dôveru v komunitných pracovníkov. Vyhľadávajú ich a obracajú sa na komunitné centrum pri riešení problémov.

Literatúra:

Balvín, J., Šlosár, D., Vavreková, L. 2010. *Romové ve spektru mezinárodních vědeckých studií*. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, s. 391-413. ISBN 978-83-928354-3-1.

BUDAYOVÁ, Z.: Predpoklady sociálneho pracovníka pre výkon povolania. Zborník príspevkov z Konferencie s medzinárodnou účasťou „Dni SP a InteRRa 8“. 1.časť. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. UKF. 2009. ISBN 978-80-8094-650-0.

Dirgová Eva. 2009. Nezamestnanosť ako fenomén modernej sociéty. s. 95-100. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Fabián Anton. 2009. Chudoba od biblických čias po dnes. s. 18-27. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

Kočišová Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína. 2009. Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.

KOTRÁDYOVÁ K., KALANIN P. 2008. Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. s. 64-69 In: *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Košice : KSK, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kozubík, Michal - Rusnáková, Jurina Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít / Michal Kozubík, 2006. In: Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby : UMB Banská Bystrica, 7. december 2006. - Banská Bystrica : 2008, UMB. - ISBN 978-80-8083-589-7, S. 209-213.

Koncepcia riešenia problémov bývania v lokalitách s vysokou koncentráciou osôb ohrozených sociálnym vylúčením, http://www.kosice.sk/rokovanie_mz.asp?id=55
Politika a stratégia rozvoja mesta Košice. Aktualizácia Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Košice na obdobie 2008-2015

http://www.kosice.sk/projekty_mesta.asp Oddelenie sociálnych vecí, Magistrát mesta Košice. 2005. Projekt číslo č. 2/54/2005/KE - realizácia Programu podpory rozvoja komunitnej sociálnej práce v obciach

- Lešková, L. - Bašistová, A. – Krajňáková, E.** 2007. Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková, L. (edit.): *Odkaz svätej Alžbety*, Košice: TF KU v Ružomberku, s. 151-160. ISBN 978-80-89138-85-2.
- Lovašová Soňa.** 2009. Násilie v práci s.94-99 In: *Drogová prevencia v sociálnej práci*. Košice : KSK, 141 s., ISBN 978-80-970251-8-2.
- Ružička Vojtech.** 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. s. 164-171 In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Sedláková Mária.** 2009. Aspekty chudoby. s. 38-42. In: *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach. Košice: KSK, s. 49-59. ISBN 978-80-970306-0-5.
- Strieženeč, Š.** 1999. Úvod do sociálnej práce. Trnava, AD
- Šlosár Dušan.** 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci* . Košice : KSK, 128s. ISBN
- Vašutová, M., Panáček, M.** 2010. *Některé aspekty smysluplnosti života u sociálních pracovníků*. In: *Konference sociálních pracovníků Ostrava 2010. Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, Havířov: INFO PRESS s.r.o., 8s. ISBN 978-80-254-7445-7.
- Žiaková, E., Čechová, J., Kredátus, J.** 2001. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Kontakt:

Mgr. Igor Rolný
Oddelenie služieb obyvateľstvu
Magistrát mesta Košice
Trieda SNP 48/A
040 11 Košice

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 8. 10. 2010 v Košiciach. Zborník bol vydaný z prostriedkov FSR.

Budovanie spoločnej cesty v sociálnej inklúzii

Vydal: Regionálne združenie lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie
CESTA n.o. (RZLPSI)
Katedra sociálnej práce FF UPJŠ Košice

Zborník zostavili: JUDr. Mgr. Mária Sedláková, PhD.
JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Tlač: Technická univerzita Košice

Počet strán: 291

Náklad: 500 ks

ISBN 978-80-970543-1-1

EAN 9788097054311

Rok vydania: 2010

Zborník je bez jazykovej úpravy. Za obsah príspevkov zodpovedajú ich autori.